

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

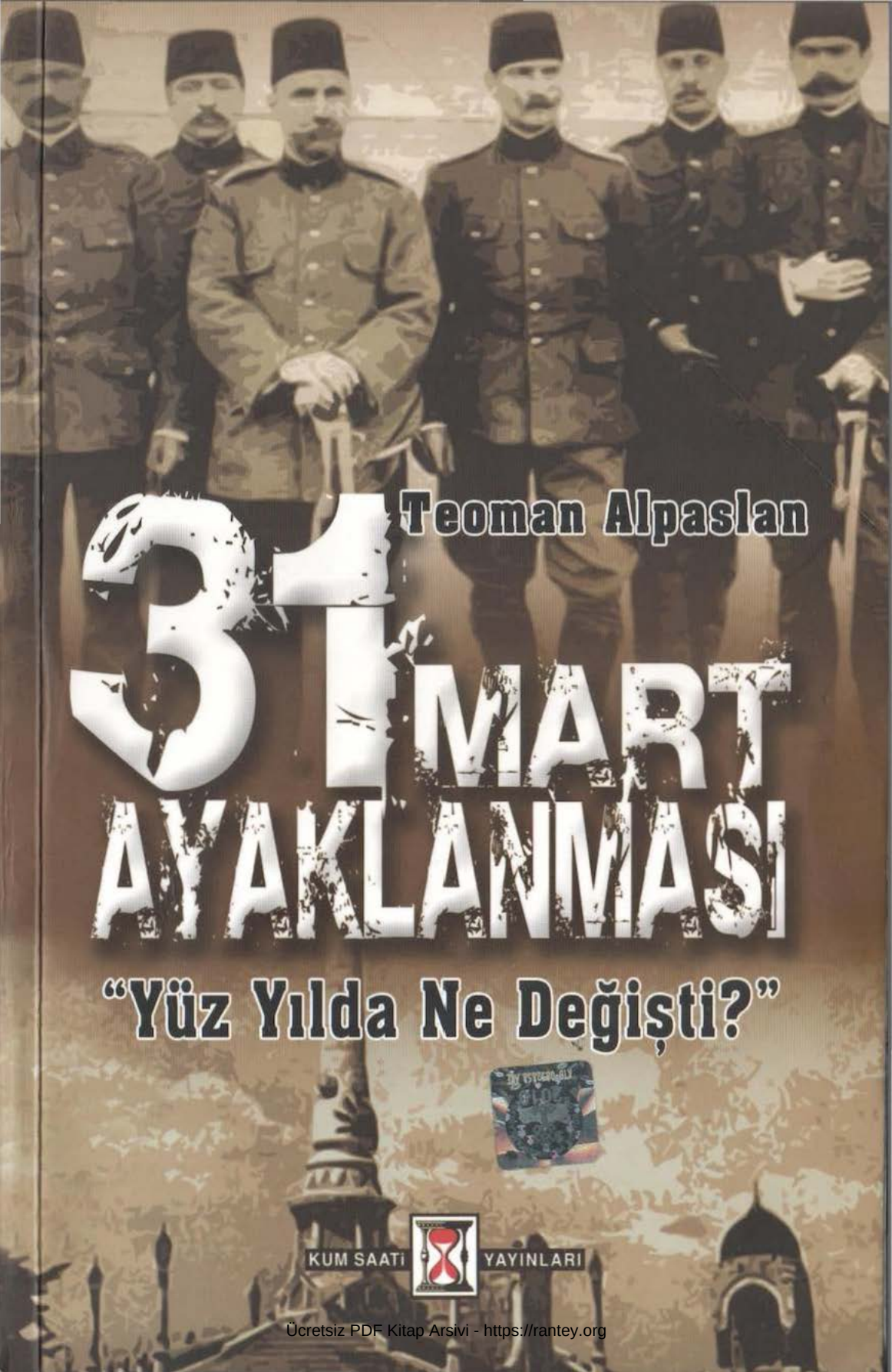
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Teoman Alpaslan

31 MART AYAKLANMASI

“Yüz Yılda Ne Değişti?”

KUM SAATI

YAYINLARI

Teoman Alpaslan

31 MART AYAKLANMASI

“Yüz Yılda Ne Değişti?”

KUM SAATI

YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap

www.kum-saati.org

31 MART OLAYLARI

Teoman ALPASLAN

İstanbul, 2009

© Kumsaati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

1. Baskı, 2009

2. Baskı, 2010

3. Baskı, 2011

Editör

İlhan Bahar

Kapak Tasarımı

Emir Tali

Mizampaj

Emir Tali

Kapak Film

Mat Yapım

Kapak Baskı

Umut Matbaacılık

İç Baskı

Çalış Ofset

Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sk. No: 8 Topkapı / İstanbul

0 212 482 11 04

Yazarla İletişim: teoalpaslan@hotmail.com

KUMSAATİ YAYIN DAĞITIM LTD. ŞTİ.

Sümer Mahallesi 18. Sokak No:4 Zeytinburnu/İstanbul

Tel: 0212 416 39 13 - 0212 416 39 14

Fax: 0212 415 56 95

E-mail: ilhanbahar61@mynet.com

31 MART OLAYLARI

Teoman ALPASLAN

KUMSAATİ YAYIN DAĞITIM LTD. ŞTİ.

"Çağdaş uygarlığı almak ve benimsemek kararıyla yürüyen Türk ulusu, çağdaş uygarlığı kendisine değil, kendisi çağdaş uygarlığın gereklerine her neye mal olursa olsun ayak uydurmak zorundadır.

Yaşamak kararında olan bir ulus için bu şarttır.

Gelenek ve göreneklere kesin olarak bağlı kalmak davası, insanlığın en ilkel durumundan bir adım dahi ileri götüremeyecek kadar tehlikeli bir kuramdır.

Hiç bir uygar ulus böyle bir inanç çevresinde kalmamış ve yaşamın gereklerine uygun hareketle zaman zaman kendini bağlayan gelenek ve görenekleri yıkmakta duraklamamıştır."

Mahmut Esat Bozkurt
Şubat 1926

Türk Medeni Yasası Gerekçesinden

“Türk Milleti, (Mondros Mütarekesinden, Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen) dört yıl boyunca ve yeni devletini kurana kadar kendi kaderine el koyuyor.

Sivil, asker, köylü, şehirli varını yoğunu, maddi ve manevi varlığını ortaya atarak düşmana karşı yeniden silah olup patlamaya başlıyor.

Bunu yapanlara ve destekleyenlerin hepsine birden Kuva-yi Milliyeci’ler (Kuvvacılar) diyoruz.”¹

Onların aziz ve kutsal anılarına...

NİSAN 1909 TAKVİMİ:

	Pt	S	Ç	P	C	Ct	Pz
	5	6	7	8	9	10	11
Nisan	12	13	14	15	16	17	18
1909	19	20	21	22	23	24	25
	26	27	28	29	30		

NİSAN 1920 TAKVİMİ:

	Pt	S	Ç	P	C	Ct	Pz
				1	2	3	4
	5	6	7	8	9	10	11
Nisan	12	13	14	15	16	17	18
1920	19	20	21	22	23	24	25
	26	27	28	29	30		

¹ Cihan Yamakoğulları, Türk Kültürü Avrupa Topluluğunda; Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 1990, s.:3

- İÇİNDEKİLER -

Başlarken	13
İsyanın Çıkış Nedeni: Kapitülasyonlar	16
Ele Başını Kim Besledi?	18
Hamdi Çavuş Kimdir?	19
Amaçları Neydi?	20
Kapitülasyon	22
Şahsi (Kişiye Özgü) Ayrıcalıklar	23
Adli Ayrıcalıklar	24
Ticari Ayrıcalıklar	24
Cehennem Zebanisi Kapitülasyonların Zararları	25
I.Dünya Savaşı Kapitülasyonların Kaldırılması	27
Mustafa Kemal Kapitülasyonları Anlatıyor:	
19 Ocak 1923, İzmit	38
Büyük Dönemeç	40
Felaketin Başlangıcı	42
Tahttan Düşürülme Korkusu	62
Hamidiye Alayları	62
1895 Ermeni Olayları	68
Misyoner Destekli Ermeni İsyanı: Merzifon	69
23 Ekim 1895 Ermeni Islahat Fermanı	72
Girit ve Çar	73
Borç 26 Yıl Ödenmiyor ve Midilli İşgal Ediliyor	74
Abdülhamit'e Karşı Örgütlenme: İttihat ve Terakki	75
Suçsuz Türk Askeri Asılıyor	78
Kazım Duru'dan Rumeli Anısı	80
Rahmi Apak'tan Bir Balkan Anısı	81
Rusya'da Sosyal Olaylar	82
Vatan ve Hürriyet	84
İttihat ve Terakki'nin Amacı	88
Abdülhamit'e Suikast	91
Diyarbakır Postanesi'nin İşgali: Temmuz 1905	92

Midilli İşgal Ediliyor: 26.11.1905	96
Erzurum Ayaklanması	98
Abdülhamit Devri Toprak Kayıpları	104
Abdülhamit Devrinde Sanayi Ana Malı Üretimi	105
Makedonya Islahatı	106
İttihatçılar Konsoloslara Ültimatı Veriyor	106
Meşrutiyet'e Doğru	108
Resneli Dağ'da	110
Manastır Bildirisi	113
Prizren ve Firzovik Toplantıları	116
Enver Bey Dağa Çıkıyor	118
Ve Çaresizlik Başlıyor	120
Tikveş'te Örgütlenme	121
Meclis-i Vükela Toplanıyor:	
“Meşrutiyet'in İlanı Uygundur”	122
Meşrutiyet'in İlanının Perde Arkası	125
İstanbul'da Gösteriler Yapılıyor	128
Diğer Şehirlerdeki Kutlamalar	
Abdülhamit Anlatıyor:	
“Meşrutiyet'i İlan Ediş Gerekçem”	130
Abdülhamit Anlatıyor:	
“Meşrutiyet Hakkındaki Görüşlerim”	131
Abdülhamit: “Vatan Fikri İlk Planda Gelmemeli”	134
Abdülhamit'e Göre Sansür	135
Meşrutiyet'le İlgili Görüşler	136
Aykut Kansu Meşrutiyet'i Anlatıyor	136
Fethi Okyar Meşrutiyet'i Anlatıyor	139
Hüseyin Cahit Yalçın Meşrutiyet'i Anlatıyor	141
Mustafa Kemal Uyarıyor	142
Seçimler Yapılıyor	143
1908 Seçim Sonuçları	145
Meclis Açılıyor: 18 Aralık 1908	146
Ortalık Toz Duman	147
Bosna-Hersek ve Girit Elden Çıkıyor	149

II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri	151
Garpcılık (Baticılık) Hareketi	152
İslamcılık Hareketi	153
Türkçülük Hareketi.....	155
Osmanlıcılık Hareketi.....	157
Meslek-i İcimai Hareketi.....	158
Sosyalizm Hareketi	158
Abdülhamit Devrinde Jurnal ve Sansür	160
Sansürün Kaldırılması ve Basın	162
İkdam Gazetesi.....	165
Tanin Gazetesi.....	166
Hukuk-u Umumiye Gazetesi.....	168
Serbesti Gazetesi.....	168
Yeni Gazete.....	169
Mizan Gazetesi	169
Sadâ-yı Millet	170
Şura-yı Ümmet Gazetesi	170
Osmanlı Gazetesi.....	170
31 Mart Ayaklanmasının Altyapısı: Dini Düşünceler ve Tartış- malar	172
Kadın Yazarların Din ve Yaşam Görüşleri:.....	173
Halide Salih	173
Müfide Ferit	175
Fatma Saide	176
Fatıma Aliye	177
İslam Dini ve Günlük Yaşam Hakkında Görüşler	179
Resim.....	179
Fotoğraf.....	180
Heykel	180
Tiyatro	180
Kadın.....	181
Kadın-Erkek Eşitliği.....	182
Tesettür	184
Kadınların Eğitimi.....	187

Çok Evlilik.....	188
Boşanma (Talak)	190
Derviş Vahdeti ve Volkan Gazetesi.....	192
Volkan Gazetesinden Seçmeler	195
A.Şehabettin	195
Derviş Vahdeti	196
Bediüzzaman Saidi Kürdi	198
Ömer Faruk	199
Ömer Hatip	200
Şevket Daileri.....	201
Meşrutiyet Karşıtı Muhalefet Başlıyor	202
Kör Ali Olayı: 7 Ekim 1908.....	206
Taşkışla Olayı:31 Ekim 1908.....	212
Hasköy Olayları.....	216
Yıldız Olayı	218
Edirne’de İlk İsyân Teşebbüsü	221
31 Mart İsyânının Diğer Nedenleri.....	224
Meşrutiyet’in Memnun Olmayan Kesimleri	231
Gelişmeler ve İttihatçıların Tespitleri	234
31 Mart İsyânının Ayak Sesleri	234
İttihadı Muhammediye Fırkası (Partisi)	
(İslam Birliği Partisi)	238
Said-i Kürdi’ye (Nursi’ye) Göre İttihadı Muhammediye.....	238
Abdülhamit’in Vahdeti’yi Çağırması	241
Volkan Gazetesinin Kışkırtmaları	242
İsyânı Olgunlaştıranlar ve Elebaşı Hamdi Çavuş.....	249
Üniversite Öğrencilerinden Protesto	252
Avcı Taburları ve 31 Mart 1909 İsyânı.....	253
İngiliz Yanlısı Kamil Paşa ve Avcı Taburları	255
Kamil Paşa ve İttihat ve Terakki.....	259
İttihatçılar İktidarda: 14 Şubat 1909	261
İttihatçılar Avusturya İle Anlaşıyor	265
İsyân Başlıyor: 13 Nisan 1909	265
Bakanlar Vuruluyor	269

İsyân İnkılap(muş)!	272
İngilizler Olayın İçinde.....	274
Hüseyin Hilmi Paşa'nın Tutumu	278
Olayı Yaşayanlara Göre 31 Mart İsyanı.....	280
İsyancıların İsteğini Hükümetin Kabul Etmesi	284
Basında 31 Mart İrtica İsyanı	288
"Hükümet Adeta Bab-ı Ali'ye Kapanmıştır."	289
Hükümet Abdülhamit'e Bilgi Veriyor	290
Ali Kabuli Bey'in Öldürülmesi	291
İsyancılar Eğlence Düzenleniyor	302
Erzurum ve Erzincan Olayları.....	303
"İrtica Bu Defa Doğu'da"	303
"İsyanı Fırsata Çevirmek İsteyenler"	308
Adana Ermeni Olayları	308
"Asıl Sorumluyu Mustafa Kemal Bulurdu!"	313
İsyanı Selanik'tekiler Öğreniyor	315
"Hareket Ordusu Kuruluyor"	315
Edirne 3.Ordu'nun Tavrı	318
Rahmi Apak Edirne'deki Askeri Anlatıyor	320
Hareket Ordusu Aleyhindeki Söylentiler.....	321
İsyanı İttihatçılar mı Çıkardı?.....	323
Rumeli'den Protestolar.....	329
İttihat ve Terakki Uyarıyor: 15 Nisan 1909	332
"Olayın Selanik'te Öğrenilmesi"	334
İttihat ve Terakki "Acil Durum" Hazırlığında	336
Hareket Ordusu Kuruluyor:14 Nisan 1909.....	337
Redif Askeri Örgütlenmesi	339
Hareket Ordusu Kurmayları	341
Neden Laiklik?.....	343
Protesto ve Edirne'de Durum.....	344
Hareket Ordusu Görev Dağılımı	347
Ordu'nun İstanbul'a Nakli.....	348
Çatalca Topçuları İstanbul'da.....	350
Çatalca'ya Nasihat Heyeti.....	352
İstanbul (İsyancı) Ordusu'na Uyarı.....	354
Hareket Ordusu Halkalı'da	356

İstanbul Halkına Duyuru	358
Hareket Ordusu'nda Mali Sıkıntı	361
Mahmut Şevket Paşa İstanbul'da.....	362
Alınan Tedbirler	365
Saray'a Telgraf ve Uyarı	366
Hareket Ordusunun İstanbul'a Giriyor	367
"23 Nisan 1909, Cuma"	367
"İsyancılar 1-0 yenik durumda."	367
"İsyancılar 2-0 yenik durumda."	368
"İsyancılar 3-0 yenik durumda."	368
"İsyancılar 4-0 yenik durumda."	369
Muhtar Bey Şehit Düşüyor	370
"İsyancılar 5-0 yenik durumda."	370
"İsyancılar 6-0 yenik durumda."	371
"İsyancılar 7-0 yenik durumda."	371
"İsyancılar 8-0 yenik durumda."	373
Yıldız Sarayı İşgal Ediliyor	373
Hareket Ordusu Kayıpları	374
Direnme Polemiği.....	375
Ara Değerlendirme	376
"Şeriat İstenen" Nasıl Bir Ülkeydi?	378
"Uhudu Atika (Eski Antlaşmalar)	378
Sorumluların Yargılanmaları.....	381
Derviş Vahdeti'nin Yargılanması	382
Abdülhamit Devri II. Meşrutiyet Hükümetleri	385
Abdülhamit'in Tahttan İndirilmesi: 27 Nisan 1909	387
Top Atışı İle İşaret Veriliyor	391
Söz Abdülhamit'te	395
Abdülhamit'e Cevabı Katibi Veriyor	396
Yüz Yılın Ardından.....	397
Son Sözden Önce	401
Ek-1: II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Partileri	417
Ek-2: "Türk Medeni Kanunu Genel Gerekçesi"	421
Ek-3: Yazarın Diğer Eserleri.....	425

Başlarken...

Türk İhtilal Hareketini, yani Milli Mücadeleyi yapan kadrolar İttihat ve Terakki rahle-i tedrisatından geçmiş yurtseverlerden oluşuyordu.

Bu yurtseverler 31 Mart olayları olarak bilinen erici ayaklanmayı bastıran Hareket Ordusu'nun da komutanları arasındaydı.

İşyanın bastırılması sırasında yaşadıklarından, isyan öncesindeki gelişmeleri de öğrenmiş oldukları için "ders" aldılar. Kara cahilliğin, gericiliğin bir anda "geniş kitleleri" şariat adı altında galeyana nasıl getirdiklerini gördüler, tespit ettiler.

Bu nedenle de bir an evvel "kara cahilliğin köküne" ağı suyu dökmeye karar verdiler. Aradıkları fırsat ancak ellerine 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi olarak bilinen, silahların bırakılması ve teslimiyet antlaşması sonrasında geçti.

"Türk İhtilalini (Milli Mücadeleyi) bütün olarak ele alırsak iki üç asırdan beri durmadan ve her bakımdan kaybeden, ülkesi ufalan, serveti azalan, maddi ve manevi durumu çökelen, devlet ve hükümdarına "hasta adam" denilen, herkesçe ölü-

mü gidişinin tabii sonucu sarılan ve 1918'de Büyük Savaş bitince artık kendisinde yaşamak gücü ve hakkı kalmadığına bütün dünyaca inanılan bir ulusun, Türk Ulusunun, son derece çetin fakat nispeten kısa bir vuruşmadan sonra bütün Avrupa ulusları gibi istiklal ve şerefiyle yaşamak hakkını, Dünya savaşını kazanmış olan o vakit ki düşmanlarına ve herkese tanıtmış olması, eski müttefikleri boyunlarını bükük bir halde her şeyi kabul etmişlerken onun imparatorluktan kalma bütün iç ve dış bağlarını dahi üzerinden atması, rejimini, sosyal durumunu, en esaslı kanunlarını değiştirmesi ve yenilemesi ve bugün gördüğümüz taze ruhlu, taze düşünceli, taze ülkülü, her an her alanda yeni yeni hamleler yaparak ülkesini güzelleştiren, zenginleştiren, onu her gün daha kuvvetleştiren, herkese daha çok saydırtan ve sevdirten, eskiden en amansız sarılan düşmanlıkları dostluğa çeviren bir ulus halini almasıdır."

Bunun arka planı ise şöyle gelişmişti;

"İstanbul Meclisinde "Müdafai Hukuk Cemiyeti Grubu" diye bir grup kurulduğunu işitmedik. Niçin? Çünkü, bu grubu kurmayı vicdan borcu, ulus borcu bilmek durum ve yeteneğinde bulunan baylar inançsız idiler... korkak idiler... bilgisiz idiler.

İnançsız idiler; çünkü, ulusal isteklerin gerçekliğine ve kesinliğine ve bu isteklerin dayanağı olan ulusal örgütün sağlamlığına inanmıyorlardı.

Korkak idiler; çünkü, ulusal örgütten olmayı tehlikeli görüyorlardı.

Bilgisiz idiler; çünkü, tek kurtuluş dayanağının ulus olduğunu ve olacağını kavrayamıyorlardı.

Padişaha dalkavukluk ederek, yabancılara hoş görünerek, yumuşak ve nazik davranarak, büyük ülkülerin gerçekleştirelebileceğine inanma bölünüşünü gösteriyorlardı."

Mustafa Kemal'in işaret ettiği bilgisizlik, sonraki dönemlerde de devam etmiş, adeta Türk çocuğundan tarihinin en önemli bilgileri esirgenmiş, öğretilmemiştir.

Neden Mustafa Kemal'in 23 Nisan'da Birinci TBMM'ni topladığını, neden 29 Ekim'de Cumhuriyet'i ilan ettiğini hiç düşündünüz mü?

Neden Lozan Antlaşması'nın 23 Temmuz 1923'te onaylanıp, imza için gerekli tüm formalitelerin bitirildiğini hiç düşündünüz mü?

Takvimde başka tarihler de olduğu halde neden bu tarihleri seçmişti?

Çünkü 23 Nisan, Mustafa Kemal'in hayatındaki dönüm noktalarından biri olan ve 31 Mart olayı olarak bilinen, gerici 13 Nisan 1909 ayaklanmasını bastıran Yıldırım Orduları'nın İstanbul'a girdiği tarihtir.

Gericici ve statik değil, aksine son derece hareketli ve ileri dönüktür. Yani, o zamana göre yenilikçi ve devrimci bir karakteri vardır.

Amacı, Anayasal Düzen'i (2.Meşrutiyet'i) ortadan kaldıran, saray çevresinin de organizasyonu ile örgütlenip, uygulamaya konulan ve İstanbul'u ele geçiren "gerici" ayaklanmayı yok etmektir.

29 Ekim tarihi ise, 1914 yılında Almanların bir oldu bitti planı¹ ile Rusya'nın Karadeniz şehirlerinin Osmanlı Donanması tarafından bombalandığı tarihtir.

Bu tarih aynı zamanda, emperyalist işgal güçlerinin Lozan'da I. Dünya savaşı tazminatı için "milat" aldıkları tarihtir.

Onlara tazminat ödemedik, ancak alacaklarımızdan vazgeçmek zorunda kalarak örtülü olarak tazminat ödedik.

Mustafa Kemal'de, bunun intikamını 29 Ekim'de Cumhuriyet'i ilan ederek aldı. Emperyalistlere bir mesaj verdi:

"Siz bana 29 Ekim'i bir müstemleke tarihi olarak dayatıyorsunuz, ancak ben bu tarihte yeni bir ülke kurarak size cevap veriyorum".

¹ Ayrıntı İçin Bakınız: Teoman Alpaslan, "Sankamış Bir Destan", Kumsaati Yay., İstanbul 2008.

Aynı şekilde, 23 Temmuz, II.Meşrutiyet olarak tarihimize geçen, Anayasa'nın tekrar yürürlüğüne karar verildiği ve 1934 yılına kadar "Bayram" olarak kutlanılan tarihtir.

Erzurum Kongresi de bu tarihte (23 Temmuz 1919) toplanmıştır. Lozan Antlaşması da bu tarihte (23 Temmuz 1923) kabul edilmiş, imza işlemleri ertesi güne bırakılmıştır.

İşte biz bu kitapta bu olaylardan birincisinin, "31 Mart 1909" olayları olarak bilinen 13 Nisan 1909 Gerici ayaklanmasının 100. yılında perde arkası gelişmelerini daha da iyisinin araştırmacılarca yazılabilmesi amacıyla irdeleyeceğiz.

İkincisini ise ayrı bir kitap konusu yapacağız.

Önce isyanın nedenini, isyanın elebaşını, onu destekleyenleri ve nasıl bir ülke özleminde olduklarını verdikten sonra, sırasıyla gelişmelerin perde arkasını ve olayları, o günün "düşünce ortamı" ile birlikte vereceğiz.

İsyanın Çıkış Nedeni: Kapitülasyonlar ²

Meşrutiyet ilan edilmiş, seçimler de yapılmıştı. Ancak Abdülhamit ve saray çevresi oyunu "yine zekice oynuyordu. İttihat ve Terakki bunu hissetmişti. Hürriyet'in ilanının³ kısacık bir şekilde duyurulmasının sebebi anlaşılmıştı.

Talat Paşa; "Kurnaza bak. İşî hafife aldırıyor aklı sıra. O zaman hemen şunu yapmak gerekir. Bu sansür belasından Millet kurtulmalıdır. Tertibat alınız."

Talimatını verdi.

Birdenbire gösteriler çoğaldı.

Sansürün sonu gelmişti.

² Ayrıntısı ilerde verilecek olan "sömürü düzenidir."

³ İlan metni şu şekildedir: "Kanun-u esasiyi (anayasayı) ben tesis etmiştim. Meclis-i Mebusan'ın ikinci devre-i toplantısında tatili lüzumu ihtar kılınmıştı.; öyle yapıldı. Mademki milletim bu kanunun yine yürürlüğünü istiyor, ben dahi verdim" Kaynak: Bayur, a.g.e., s.:479 (24 Temmuz 1908 tarihli gazetelerde yayınlanmıştır.)

İttihat ve Terakki Avrupa devletlerinin müdahaleleri ile azınlıklara verilen "imtiyazları" ve kapitülasyonları kaldırmak merkezi bir hükümet biçimi ile imparatorluğu toparlamak, laik bir devlete uyacak yeni prensipler oluşturmak düşüncesindeydi.

Kapitülasyonların kaldırılması... İşte en tehlikeli nokta da buydu zaten.

Avrupa devletleri daha şimdiden vaziyet almaya başladılar.

Yabancılar, azınlıklara verilen imtiyazların kaldırılması ile kapitülasyonlarla ilgili düşünceler onları sallamaya başlamıştı. Çünkü siyasi ve ekonomik hesapları bozulurdu.

İttihatçıların işi zordu."⁴

İttihatçılar ilk hamlede seçimleri bir milletvekili dışında kazanmış olmalarına rağmen Bakanlar Kurulu'na girmeyecekler, Hükümet'i dışarıdan destekleyeceklerdi.

Çünkü devletin maliyesine hakim olmaları zordu.

Duyunu Umumiye denilen "kan emici" Borçlar İdaresini yabancı devletler yönetiyordu.

"İttihat ve Terakki'nin ilkeleri, ekonomik durumun düzeltilmesi, milli sermayenin çoğalması, yabancı devletlerin bölüşüm planlarına karşı vaziyet alınması, giderek artan ve devletin şeriata göre idare edilmesini isteyen ve bunun propagandasını yapan yerlerin tasfiye edilmesiydi."⁵

Öncelikli amaç, "giderek artan ve devletin şeriata göre idare edilmesini isteyen ve bunun propagandasını yapanların tasfiye edilmesiydi."

İşte bu amaç, 31 Mart 1909 olarak bilinen, 13 Nisan 1909 isyanını başlattı.

Olayın perde gerisinde çıkarlarının bozulacağını gören, ayrıcalıklı ticaretine son verileceğini bilen başta İngiltere ve diğer Avrupa devletleri vardı.

⁴ Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki, Kumsaati yay. 5.Baskı, s.:147 v.d.

⁵ Sorgun ,a.g.e., s.:149

Şimdi bir plan yapılacak, Meşrutiyet daha önce olduğu gibi “rafa” kaldırılacak, yabancı devletler “vergisiz” ticaretlerine devam edecek, kimse onlara bir şey diyemeyecekti.

Karşılığında ise Abdülhamit tekrar eski “istibdat rejimini” kurmuş olacaktı.

Ele Başını Kim Besledi?

31 Mart isyanının baş aktörü olan Hamdi Çavuş’un kendisine baş yardımcı olarak seçtiği hemşerisi Halis Özçelik bu planı şu şekilde açıklamıştır.

““Hamdi Çavuş’un taburunda bir baba ve oğlu vardı.

Baba, taburun tüfekçi ustasıydı. Adı Arif Efendi, oğul başçavuştu. Adı Mehmet!

Bunlar, Hamdi Çavuş’un en yakın arkadaşlarıydı. Arif efendi okumuş, yazmış adamdı. Sırasına göre, kışlanın camisinde kürsüye çıkar, askere vaaz ederdi.

Elinden hadis kitapları düşmezdi. Gazeteler sabah sabah okur, etrafa da dinletirdi.

Arif Efendi, Sultan Abdülhamit’in muhasiplerinden Halil Bey’le sıkı sıkı temastaydı.

Bu Halil beyin Arif Efendi üzerinde büyük tesir ve nüfuzu vardı.

Vebal altında kalmayayım amma, Arif efendinin para hususunda en küçük bir para sıkıntısı çekmemesinin ucunu, ben bu Halil beye bağlıyorum. Haftada, on günde bir Arif Efendi Yıldıza gider, oradaki dairelerden birinde oturduğunu söylediği Halil beye misafir olurdu.

Bazen gece yatısına da kaldığı vaki imiş.

Ben, Hamdi Çavuşu ziyaret için Taşkısla’ya gittikçe, hemen her seferinde, Arif ile oğlunu görürdüm. Beraber bulduğuşu, yiyip içtiği kimselerden hiç birine para verdimmezdi Başçavuş.

Elini avcı yeleğinin çukur cebine bir saldı mı, çil çil altınlar çıkardı.

Bu isyan işinde Arif Efendi ile oğlunun akıl hocalığı ettikleri bence muhakkaktır.”⁶

İsyanın Elebaşları: Hamdi Çavuş ve Yardımcıları 31 Mart İsyanı’nın elebaşlarından olan Hamdi Çavuş, Kamil Paşa’nın oğlu Sait Paşa tarafından bulunmuş ve beslenmiştir.⁷

Abdülhamit Hamdi Çavuş hakkında: “Hamdi Çavuş adlı Arnavut’u bulan ve para veren de Kamil Paşazade Sait Paşa idi” demektedir.⁸

Hamdi Çavuş Kimdir?

Hamdi Çavuş’u Özçelik şu şekilde tanımlamaktadır;

“Avcı taburlarından birinde Hamdi Çavuş adında, Erzurumlu bir hemşerim vardı. Daha geldiklerinin haftasında İstanbul kışlalarını taramış, Erzurumlu aramıştı.

Çabucak anlaşıp kaynaştık kendisiyle.

Bu adam orta boylu, pos bıyıklı, yirmi beş yirmi altı yaşlarında, mert bir askerdi.

Cahildi, Kur’an yazısını bile okuyamazdı. Ama dini bütündü.

Allah dedi mi, gözleri iri iri açılır, sanki Allah’ını inkâr eden varmış gibi, etrafa dik dik bakmağa başladı.

Küçüklükten beri yokluk içinde büyümüş, tıpkı benim gibi, çekmediği cefa kalmamıştı.

Sık sık buluşur, Azapkapı’da küçük bir meyhaneye giderdik.

Bir okka rakı içerdi her oturuşta.

⁶ Halis Özçelik, “31 Mart Vak’asını Biz Çıkardık”, (Haz.: İlhan Tarsus), Tercüman, 1955. Tefrika No: 4, 5 ve 6 (28-29-30 Ağustos 1955).

⁷ Doğan Avcıoğlu, Abdülhamit’in Hatıra Defteri, s.136 v.d.

⁸ Doğan Avcıoğlu, 31 Mart’ta Yabancı Parmağı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969. s. 69 v.d.

Hızlı da para tutardı. Nereden, nasıl, bilmem.

Arada Cuma Namazı için fasıla verir, ağzımızı yüzümüzü yıkar, çoğu kere Tophane camiine, ya da Ortaköy caminde namaz kılardık.

Çok düşünceli adamdı doğrusu, Hamdi Çavuş.

Memleketin halinden, ahvalinden söz açar, olur olmaz mekteplilerin akıllarının ermeyeceği bahislere daldardı.

Bilhassa padişaha karşı gelen, hürriyet ve Meclisi Mebusan isteyen adamlara dış biliyordu.

Hele dini İslam'ın akaidini, şariat-ı garra-i Muhammedi'yi terk ederek Avrupa usullerinin memlekete sokulmasını isteyenlerin adlarını dış gıcırıltıları arasında anlatıyor, sövüp sayıyordu;

"Ne demek, diyordu. Padişahımız efendimiz hazretlerinin hilafeti ve saltanat-ı seniyeleri bir tarafa itilecek, bu gâvurlar başımıza geçip bizi idare edecekler, öyle mi?

Tövbe vallahi, tövbe...

Silahu kapar tek başıma en ileri gelen on tanesini, yarım saat içimde temizlerim.

Sonra Yıldız'a koşar, huzuru şahaneye yüz sürer, iste geldim padişahım, ister as, ister kes, derim.

Gidi godoşlar sizi!"⁹

Amaçları Neydi?

"Şariat isteriz, padişahım çok yaşa" diye bağırarak 31 Mart (13 Nisan)1909 isyanını çıkaranların hayallerini süsleyen, genel olarak vatandaşlarının kul köle olduğu, ikinci sınıf muamelesi gördüğü bir ülkedydi. Başlıklar halinde vermek gerekirse;

- Yabancıların Osmanlı ülkesinde istedikleri yerde hiç bir kayda bağlı olmadan yaşayabileceği, suç işleseler bile sınır dışı edilemeyeceği, serbestçe ticaret yapıp istedikleri malları alıp satacakları ve vergi vermeyecekleri bir ülke,

⁹ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 5 (29 Ağustos 1955).

- Yabancıların bulundukları ev, iş yeri ve ticarethanelerine ne olursa olsun konsoloslukların bir tercümanı hazır bulunmadıkça girilemeyeceği ve suç işleseler bile arama yapılamayacağı bir ülke,

- Yabancıların kendi okullarını açıp buralarda istedikleri gibi eğitim ve öğretim yapabilecekleri ve ders içeriklerini kendilerinin belirleyeceği bir ülke,

- Yabancıların kendi aralarındaki davaların yargılama-sının kendi konsolosluk mahkemelerinde yapılacağı bir ülke,

- Halifeleri ve padişahları yabancı postaneleri kapatınca, yabancı ülke donanmalarının Selanik limanını ablukaya alıp, padişahlarının “affedersiniz” diyerek geri adım atacağı bir ülke,

- Suç işleyen yabancıların tutuklanıp, ülkenin mahkemesinde yargılanamayacağı bir ülke,

- Yabancı ülke elçiliklerinin onayı olmadan pasaport, gümrük, basın, şirketler hakkında yasa yapılamayacağı bir ülke,

- Yabancıların ticari vergilerden muaf tutulduğu bir ülke,

- Yabancıların postane açma hakkının olduğu bir ülke,

- Berat alan bir kişi, Ticari ve mali ayrıcalıklar elde etmek amacıyla beratların verildiği bir ülke,

- Devlet borçlarını ödeyebilmek için ülkenin tütün, tuz, pul, alkollü içkiler, balık avı vergisi ve ipek vergisi gelirlerinin bankerlerce toplanabileceği bir ülke,

- Tütün alım satımının eli silahlı ve dilediği anda insanların yargılamadan öldürebileceği yabancı bir şirketçe yapıldığı bir ülke,

- Kara cahilliğin diz boyu olduğu bir ülke,

- Ordusundaki komutanların okuma yazma bilmediği bir ülke,

- Padişahlarının onun üzerinde eşi ve onlarca cariyesi-nin olduğu bir ülke,

- Kadınlarının okuma hakkının olmadığı bir ülke,
- Yaşlı, ölümü yaklaşmış dedelerin 15 yaşında kız çocukları ile evlendirildiği bir ülke,
- Yabancı devletlerin korkusunda yol yapılamayan bir ülke,
- Komşu ülke kızacak diye 35 ton altın karşılığında yapılan askeri yapıların kullanılmadığı bir ülke,
- Alınan borçların üçte biri oranında komisyon ve rüşvet verilen bir ülke,
- Düşünmenin, okumanın, öğrenmenin, soru sormanın, eleştirmenin, her şeyi büyüklerin bildiği "sürü psikolojisi" altında yaşamaya alışanlardan kurulu bir ülke,
- Vatandaş olarak ikinci sınıf muamelesi görenlerin yalnızca askerlik yapmasının zorunlu olduğu bir ülke,
- Egemenliği altındaki toprakların yarısını kaybeden bir padişahın buyruğu altında yaşamak isteyen bir ülke

Kapitülasyon ¹⁰

Kapitülasyon, Yabancılar verilen her türlü ayrıcalıklardır. Eskiden "İmtiyazat-ı Ecnebiye" denilirdi.

Devletin yabancılar tanıdığı imtiyaz ve muaftyetlerdir.

Fransız'ca "bir yerin teslimi için yapılan" antlaşma, İtalyanca "savaş sırasında bir ordunun bir kale yada bir şehrin teslim edilmesi amacıyla yapılan" antlaşmalardır.

İngilizce ise, "savaşta silahlı bir düşman kuvvetle belirli bir kıtanın veya bir şehrin teslimi için yapılan" anlaşma anlamına gelen kapitülasyonlar, daha sonra dar bir anlam kazanmıştır.

Başlangıçta toplumlar arasındaki ticaretten dolayı ülkelerdeki yabancı vatandaşların kendi ülkelerindeki haklardan aynen yararlanması olarak kullanılan kapitülasyon, devletle-

¹⁰ ATO, Düünden Bugüne Kapitülasyonlar, ATO yayın No:75, s.3 v.d.

rarası antlaşmalar sonucunda bir ülkede oturan yada iş yapan yabancılara, o ülke vatandaşlarına tanınmayan ekonomik, mali, hukuki, kültürel yada dinsel ayrıcalık tanınmasıdır.

Kapitülasyonlar, Avrupa'da sanayinin doğması ve gelişmesi üzerine yeni boyut kazanmaya başladı.

Gelişen sanayileri nedeniyle üretimleri için pazar aramaya başlayan sömürgeci devletler, egemenliklerini, ya uzak bölgelerdeki ilkel toplumlara yaydılar, yada kendileriyle kapitülasyon antlaşması yapan devletleri kendi çıkarları için sömürmeye başladılar. Yabancılar, elde ettikleri kapitülasyonlar ile Osmanlı topraklarından ayrıcalık elde etmişlerdi. Bunlar;

1-Şahsi (Kişiye Özgü) Ayrıcalıklar:

- Yabancılar kendi din ve mezheplerine ait kiliselerde serbestçe ibadet edebilirlerdi.
- Kendi dinsel yöneticilerini rahatlıkla seçtikleri gibi, bu din adamlarının mabet içinde ve dışında dokunulmazlıkları bulunurdu.
- Mevcut kiliseleri onardıkları gibi, yeni kiliselerde inşa edebilirlerdi.
- Yabancılar Osmanlı ülkesinde istedikleri yerde (Mekke ve Medine hariç) hiç bir kayda bağlı olmadan oturabilirler, suç işleseler bile sınır dışı edilmezler, serbestçe ticaret yapıp istedikleri malları alıp satarlardı.
- Yabancıların bulundukları ev, iş yeri ve ticarethanelerine ne olursa olsun konsoloslukların bir tercümanı hazır bulunmadıkça girilemez ve arama yapılamazdı. Konsoloslar tercüman ve kavaslarla birlikte bütün konsoloshane memurları imtiyazlardan yararlanırdı.
- Yabancılar kendi okullarını açıp buralarda istedikleri gibi eğitim ve öğretim yapabilir, ders içeriklerini kendileri belirleyebilirdi.

- Bu imtiyazlara kendi sağlık kuruluşlarını kurmada dahildir. Bu sağlık kuruluşlarında kendi doktorları aracılığıyla da imtiyaz elde edebilmektedirler.

2-Adli Ayrıcalıklar:

- Osmanlıdaki yabancıların kendi aralarındaki davaların yargısı konsoloshanelerdeki hakim ve mahkemelerin yetkisi alanındaydı.

- Osmanlılarla olan davalar ise mahkemelerde ancak yabancıya bağlı bulunduğu konsolosluğun tercümanı huzurunda görülürdü. Eğer tercüman gelmemiş veya davayı bırakıp gitmişse dava olduğu gibi kalırdı.

- Yabancıları tevkif hakkı konsoloslara ait idi. Tercüman olmadıkça suç üstü durumunda bile tevkif edilemezdi. Mahkum edilen yabancı cezasını, Osmanlı hapishanelerinde değil konsolosluklarının hapishanelerinde çekerlerdi.

- Her türlü adli tebligatlar konsolosluklarca yapılırdı.
- Elçiliklerce kabul edilmeyen kanunlar (pasaport, gümrük, basın, şirketler) yayınlanmazdı.

3-Ticari Ayrıcalıklar:

- Yabancıların ticari imtiyazları onların bütün vergilerden muaf tutulmalarıydı.

- Sadece gayri menkul vergileri, ithalat ve ihracat vergilerini kendi devletlerinin Osmanlı'ya izin verdikleri derecede öderlerdi.

- Rahatlıkla ticaret yapabildikleri gibi Osmanlı karasularında gemi işletmeciliği, yolcu ve eşya naklini de ellerinde bulundururlardı.

- Özellikle kıyı bölgelerinde yabancıların postahane açma hakkı vardı. Yabancılar gelen ve giden her türlü mektup, telgraf ve paketler hükümet ve yerel yönetimler tarafından denetlenemezdi.

Cehennem Zebanisi Kapitülasyonların Zararları¹¹

Osmanlı devletinin verdiği kapitülasyonlar ile, çöküş hızlanmıştır. Genel olarak çöküşü hızlandıran nedenler şu başlıklarda verilebilir.

- Verilen kapitülasyonlar ile yabancı devletler ve Osmanlıdaki temsilcileri olan elçi ve konsoloslar, her fırsatta Osmanlı'nın işlerine karışmaktaydılar.

- İstanbul'daki elçilik görevlilerinin sıradan bir adama söylenmesinden utanılacak sözleri sadrazamların yüzlerine karşı rahatlıkla söyleyebildikleri, elçiler gitse bile bunların ülkede kalıp zenginleşmeye devam ettikleri bir dönem başlamıştı.

- Özellikle adli ve ticari sonuçlarla birlikte elçi ve konsolosların da gücünün arttığını görmek mümkündür.

- Konsoloslar kapitülasyonları o kadar önemsiz konularda kullanıyorlardı ki 1890 yılında Edirne Fransız Konsolosu Albert Pinar, bir Türk çocuğunun yüksek bir duvarın arkasından erik düşürmek için attığı tahtanın yanlışlıkla kendisine çarpmasını bile sorun yapmıştı. Valiliğe bu nedenle takrir vermiş, çocuğun babasıyla tutuklanmasını, valiliğin kendisinden özür dilemesini, bir daha böyle şeyler olmaması için okul çocuklarına nutuk verilmesini ve bu özür olayının vilayet gazetesinde yayınlanmasını da istemişti.

- Konsolos Albert Pinar istediklerini yaptırmış ve bu diğer konsoloslara da örnek olmuştu. Avusturya Başkonsolosu Mösyö Dukari'nin yardımcısı da bir çocuğun güvercine attığı taşın konsolosluk panjuruna gelmesi üzerine aynı özrü elde etmişti.

- Özellikle II. Abdülhamit döneminde en ufak bir elçilik kavasası bile kendisini bağımsız bir hükümdar sayacak şekilde şımarmışlardı.

¹¹ ATO, Düünden Bugüne Kapitülasyonlar, ATO yayın No:75, s.77 v.d.

- Osmanlı Devleti'ndeki yabancılar bu imtiyazlarını akla gelebilecek her alana yaymışlardı.

- İzmirdeki yabancı sigorta şirketlerine ait bütün itfaiye örgütleri de birleşerek, kapitülasyonları öne sürerek, yerli itfaiyenin yangın söndürmesine bile izin vermiyorlardı.

- Yabancılar göre artık Osmanlı Devleti bir müstemleke halindeydi. Çünkü, yabancılar temettü vergisi denilen, kazanç vergisini vermezlerken gümrük vergilerinden de muaf olmaları nedeniyle ticarete önemli kazanç sağlamaktaydılar.

- Yine kapitülasyonlardan yararlanan konsolos memurları, ticaret yapmaları yasak olduğu halde, dışarıdan mal getirip denetime sokmadan

Osmanlı ülkesine getirip kazanç sağlamaktaydılar.

- Zamanla bu, tehlikeli durumlara da neden olmaya başlamıştı. Örneğin, 1896 yılında Avusturya konsolos ajanlarının meyve sandığı deyip gümrükten denetimsiz geçirmek istedikleri sandıktan, silah ve fişek çıkması gibi birçok olumsuz sonuçları olmaktadır.

- Yabancıların mahkemelerdeki durumları da kapitülasyonlar sonucunda imtiyazlı bir konuma gelmişti.

- 1905 yılında II. Abdülhamit'i öldürme girişiminden tutuklananlar arasındaki Belçikalı Jaures'in duruşmasında, karar verileceği gün tercümanın gelmemesi üzerine dava ertelenmiş, Belçika hükümeti bu davanın Belçika mahkemelerine ait olduğunu da ileri sürmüştü.

- Osmanlı Devleti, kapitülasyonların zararlarını ülkesinde yabancıların çoğalmasına paralel olarak anlamaya başladı.

- Özellikle ne olduğu belli olmayan işsiz güçsüz yabancıların ülkeye gelmesi ve suç işlemesiyle birlikte bunların yakalanması, tutuklanması, yargılanması ve hapsedilmesi büyük sorun olmaya başlamıştı.

- Sorun ülkedeki asayişin bozulmasına kadar gitmekteydi.

- Buna elçi ve konsolosların, Osmanlı iç işlerine karışmak amacıyla bu yabancıları, ister suç işlesinler ister haksız olsunlar, koruması da eklenmekteydi.
- Ayrıca devletin ve yerel idarelerin Islahat için gereksinim duyduğu vergilere katılmaması, hatta bazı yabancı kuruluşların bu vergilerin gelirine ortak olması hem devlet ve yerel idarelerin, hem de bütün vergilerin kendi üzerine yüklendiğini düşünen halkın tepkisini çekmeye başlamıştı.

I.Dünya Savaşı Kapitülasyonların Kaldırılması¹²

- Osmanlı Devleti postalarla birlikte gümrükleri düzenlemeyi de kapitülasyonların etkisinden kurtulmak için bir fırsat olarak görmüştü.
- Büyük devletler gümrük vergilerinin yükseltilmesini çıkarlarına uygun görmüyordu.
- Yabancı devletlerin Türkiyede gümrük vergilerinin artışına ve kazanç vergisinin (temettü) düzenlemesine karşı koyuşları, siyasal nüfuz aracılığıyla gerçekleştirilen mali nüfuza bir örnektir.
- Kapitülasyonlar gümrükler konusunda da engel yaratmaktaydı. Çünkü Avrupalılar bu konuda kapitülasyonlara dayanmaktaydılar. Kendilerine göre bunları yorumluyor ve kabul ettiriyorlardı.
- 1908 Meşrutiyetinden sonra, İttihat Terakki hükümetlerin mali alandaki çabaları da ön plana çıkmaya başlar. Özellikle 1909 da gümrük resmini % 11'den %15'e çıkartma çabası önemlidir.
- Bu konuda Osmanlı hükümeti yine kapitülasyon engeliyle karşı karşıyadır. Ve devletlerle anlaşmak zorundadır. Bu devletlerden biri binlerce km. uzaklıktaki A.B.D olsa bile...

¹² ATO, Düünden Bugüne Kapitülasyonlar, ATO yayın No:75, s.94 v.d.

- Görüldüğü gibi devletler Türkiye'nin özgür bir devlet olarak kendi gümrük tarifelerini belirlemesine karşı çıkıyor ve ancak kendi çıkarları doğrultusunda buna izin verebileceklerini ortaya koyuyorlardı.

- Gümrük vergilerini yükseltmede kapitülasyonların büyük bir engel olduğunu anlayan Osmanlı bu fırsatı ancak I.Dünya Savaşının çıkışıyla ele geçirecektir.

- 1910 yılında İmtiyazat Kanunu'nun Mecliste görüşülmesi sırasında Cavit Bey yabancıların artık temettü (kazanç) vergisini vermeye alıştırılması gerektiğini bunun için de ilk olarak yabancı devletlerin de haksız olduğunu gördüğü patent vergisinin yabancılara da uygulanacağını belirtmişti.

- İttihat ve Terakki Cemiyeti kapitülasyonların kaldırılması konusunu ilk defa 1911 kongresinde görüşmüştü.

- 1908 yılında Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı ve Girit'in Yunanistan'a katılma kararı, 1911 yılında İtalya'nın Trablusgarb'ı alması, 1913 ve 1914 de ise Avarov zırhlısının Rumlara silah taşınması nedeniyle sırasıyla, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rumlara uygulanan ekonomik boykot sonucunda, hem ulusal dayanışmayı, hem de ekonomi konusunda ülkedeki yabancıların etkisini azaltmayı sağlayacak olan ulusal bilinci oluşturmak amaçlanmıştı.

- Boykot, dar anlamda yabancı sermayeye karşı bilinçsiz de olsa bir direniş anlamına geliyordu.

- İttihat ve Terakki hükümetleri de kapitülasyonlardan kurtulma gereğini çok iyi anlamışlardı.

- Ancak, yabancı devletlerin adli kapitülasyonların kaldırılmasına kesin olarak istekleri olmadıkları da anlaşılmıştı.

- Ama iktisadi ve mali kapitülasyonlar konusunda ılımlıydılar.

- Görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine İttihat ve Terakki Hükümeti çok önemli bir kararla 9 Eylül 1914 tarihinde yıllardır ülkenin belini büken kapitülasyonları kaldırdığını tüm elçiliklere bildirmişti.

- Kapitülasyonların kaldırılmasından sonra “Türkiye Türklerindir” sözü her tarafta söylenmeye başladı.

- Karar üzerine gazete matbaaları süslerle donatılmıştı.

- Kapitülasyonların 9 Eylül 1914'te kaldırılması yabancı devletler bunu kabul etmemiş olsa bile halk nezdinde ve kamuoyunda büyük kutlamalar ile karşılanmıştı.

- Bu tarihin bir bayram (id-i milli) olarak kutlanması için de karar alınmıştı.

- İstanbul'un çeşitli bölgelerinde binlerce kişi başlarının mızık takımları ve zurnalarla milli havalar çalarak gösteriler yapmaktaydı.

- Aynı şekilde Anadolu'nun dört bir tarafında halk kapitülasyonlar kaldırıldığı için kutlamalar yapmış ve merkeze telgraflar yollamıştı.

- Ertesi gün Sultanahmet'te bir miting yapılması da kararlaştırılmıştı.

- Miting saati 14.00 olarak kararlaştırılmış olmasına rağmen, saat 10.00'dan itibaren yaklaşık 100.000 kişilik kalabalık Ayasofya meydanında toplanmaya başlamıştı.

- Kapitülasyonların kaldırılmasına en fazla tepkiyi Alman elçisi Wangenheim göstermişti.

- Kapitülasyonların kaldırılması kararı sonrasında hükümetin “İcra Olunacak Muameleye Dair Talimatname” tüm vilayetlere gönderilmişti.

- Kapitülasyonların kaldırılmasından sonra hükümetin ilk çıkardığı yasa, 20 Eylül 1914 tarihli gümrük resminin tadili hakkındaki kanun olmuştur.

- Bu arada konsolosluklara da ayrı bir düzenleme getirilmiş konsoloslukların uyacağı kurallar belirlenmişti.

- Ticaret ve sanatla uğraşan konsolos, konsolos vekilleri, ajan konsolosların yaptıkları sanat ve ticaretten dolayı Osmanlı'ya ödeyecekleri temettü vergisini de ödeyeceklerdi.

- Ayrıca güvenlik ve kamu düzeninin sağlanmasıyla ilgili kanunlar yabancılara da uygulanacaktı.

- Yabancılar hukuk ve ticaret işlerinde Osmanlı mahkemelerine başvurabilecekti
- Osmanlı vatandaşlarını ilgilendirmese de yabancıların davaları da Osmanlı mahkemelerinde görülecekti
- Yabancı elçilikler ise hala bu kanununun kapitülasyonlara aykırı olduğunu savunarak protesto itirazlarını hükümete iletmişlerdi
- Yabancı devletler genelde Osmanlı Adli teşkilatının yeterli olmadığı şikâyetlerini dile getirmişler, özellikle mahkemelerin ve hapishanelerin çağdaş olmadığını ileri sürmüşlerdi.
- Yabancı uyruklu suçluların her türlü işlemleri, doğrudan konsolosluk memuru olmaksızın yapılacağı gibi, avukatı yabancı olduğu halde bile suçun araştırılması ve mahkemesinde konsolosluk memuru bulunmayacaktı.
- Konsolosluklarda görevli katipler, kavaslar, tercümanlar ve ruhani memurlar ile, onların maiyetindeki mütevelliler gerek Osmanlı gerek yabancı olsun hiçbir imtiyazdan yararlanamayacaklardı.
- Osmanlı memurları her tür adli evrakı bildirmek için yabancıların binalarına, otel, dükkan ve mağazalarına, kanunun emrettiği şartlarla girme hakkına sahip olacaklardı.
- Konsolos mahkemelerinde görülen işlerin, o bölgedeki Osmanlı mahkemelerine, konsolosluk tutukevi ve hapishanelerindeki tutukluların ve mahkumların da Osmanlı tutukevi ve hapishanelerine geçişinin sağlanacağı eklenmişti.
- "Mehakim-i şeriye ve Nizamiyenin Tefrik-i Vezaiifi Hakkındaki Nizamname" ile şeriye Mahkemelerinin ve Nizamiye Mahkemelerinin görevleri ayrılmıştı.
- Bu nizamname ile amaçlanan, yabancıların şeri mahkemelerine gitme ihtimalini ortadan kaldırarak ileri mahkemelerde yargılanamayız şeklindeki şikâyetlerini bertaraf etmek ve şeri mahkemelerdeki dini kültürle yetişmiş yargıçlara itirazı önlemektir.

- İkinci aşama olan "Bilumum Mehakim-i şeriye ile Merbutatının Adliye Nezaretine Tahvili İrtibatı" hakkında kanun çıkartılmış ve bununla şeriye Mahkemeleri, Adliye Nezaretine bağlanmıştır.

- Üçüncü ve en önemli aşama ise, 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi'nin yayınlanması oldu. Kararname Müslüman olsun olmasın bütün Osmanlıların aile hukukunu düzenleyen bir sistem getiriyordu.

- Artık Papaz ve Hahamlar nikah kıyıp, bozamayacak, nafaka, drahoma gibi işlerde hüküm verme hakları bulunmayacaktı.

- Özellikle 156. maddesiyle ruhani liderlerin yargı yetkileri ellerinden alınmış oluyordu.

- Kapitülasyonların kaldırılmış olmasının son halkalarından olan Hukuk-u Aile Kararnamesi ile gayrimüslimlerle ilgili davaların tümünün şeri mahkemelere götürülmesi sağlanarak mahkemelerin yetkileri genişletilmişti.

- Daha önce şeri mahkemelerin Adliye Nazırlığına bağlanmasıyla da, Avrupa Hukukuna ilişkin davalarda kaza birliği sağlanmak istenmiştir.

- Kilise, manastır, papaz ikametgâhları, gece ve gündüz, erkek kız, sanayi, ziraat, tıp, hukuk, ticaret, mühendis ve ruhban yabancı okulları, eytam hane, dikiş hane, hastane, muayenehane, kabristan gibi, kuruluşlar bazı kurallara bağlı tutulmuştu.

- Bu kuruluşlar dini ayinlerinde serbest olacaklar, ancak işlerinde suçlu barındıramayacaklardı.

- Böyle bir durumda; Osmanlı polisinin buralara giriş hakkı bulunacaktı.

- Yabancı kabristanlar da Osmanlı kanunlarına göre işlerini yapacaklar.

- "Kapitülasyon bakayası" olarak nitelenen Karantina daki yabancı memurlar da işten çıkartılmıştı.

- Talimatnamedeki dini, eğitim kuruluşları ve sağlık binaları hakkındaki özel maddeler ile bu kuruluşların imtiyazları ortadan kaldırılmış ve hükümete bağlı kalmıştı.

- Yabancı devletlerin elçilik ve konsoloshanelerinde ve yabancı teba mekanlarında bandıra çekilmesinin koşulları belirlenmişti.

- Gümrük vergileri, %11'den %15'e çıkarıldı. Ad valorem (değer) üzerinden resmi alma yöntemi kaldırılarak spesifik (ağırlık) üzerinden yeni bir gümrük düzenine geçildi.

- Osmanlı'daki bütün yabancı anonim şirketler, Osmanlı'da şube ve acentahane açabilmek için Ticaret Nezareti'ne ünvanlarını, tabiiyetini, sermaye miktarını bildirecekler ve Osmanlı Yasaları'na bağlı kalacaklarına dair de bir istidaname vereceklerdi.

- "Müessesat-ı Nafia ile imtiyazsız şirketler Muhaberat ve Muamelatında Türkçe İstimali Hakkında Kanun" ile; demiryolu ve nafia kuruluşlarında o güne kadar Fransızca yapılan işlemler bundan böyle Türkçe yapılacaktı.

- Türkçe işlem yapmaya başlayan yabancı şirketler, Türkçe bilen eleman almak zorunda kaldı.

- : 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren Osmanlı topraklarındaki bütün yabancı postaneler kapatıldı, şehirlerdeki posta kutuları da kaldırılmıştı.

- Özellikle savaş halinde olunan İngiltere, Fransa, Rusya ve Belçika okulları kapatılmış, bu okulların yerine yeni Türk okulları açılmaya başlamıştı.

- Osmanlı'daki bütün yabancı okullar ancak Osmanlı kanun ve nizamlarına bağlı olarak kurulacaklardı.

- Okullar Türkçe ve Türkiye Tarih ve Coğrafyası derslerinin Türk dili ile yapılacak şekilde ders programlarını Maarif idarelerine bildirecekti.

- Almanya ile, 1917'de kapitülasyon içermeyen eşitlik esası üzerine; ikamet, konsolosluk, adli himaye gibi açık ant-

laşmalar yapılmıştır. Ardından savaş koşullarının etkisiyle, Almanya Osmanlı'daki kapitülasyonların kaldırılmış olduğunu kabul etmiş oluyordu.

- Almanya ile 1917'de imzalanan antlaşma sonrasında aynı koşullar çerçevesinde Avusturya-Macaristan ile de görüşmelere başlanmış ve kaldırılma kararı bu devlete de kabul ettirilmiş oldu.

- Aynı şekilde 3 Mart 1918'de Brest-Litowsk antlaşması Rusya'da Osmanlı Devletindeki kapitülasyonları tanımadığını dünyaya duyurmuşlardı.

- Savaşın kaybedilmesi ve yabancı devletlerin ülkeye girmesiyle 1914'den beri kaldırılmış olan kapitülasyonların durumu tekrar önem kazanmaya başladı.

- Dört yıl boyunca hükümetin kapitülasyonlardan kurtulma yönünde yaptığı tüm çabalar, savaşın kaybedilmesi sonucunda tehlikeli bir duruma gelmişti.

- 19-20 Ocak 1919 Ateşkesin hemen sonrasında İngiltere, Fransa, İtalya fevkalade komiserleri arka arkaya bu tarihlerde verdikleri müşterek tahrir ile, vatandaşları hakkında kapitülasyon usulüne riayet edilmesini ve Belçika, Yunanistan, Karadağ, Romanya ve Sırp vatandaşlarına da, verilmiş imtiyazlar çerçevesinde davranılmasını istedikleri gibi.

- 10 Eylül 1914 tarihinde vermiş oldukları ortak notaya dayanarak o tarihten sonraki bütün teşebbüsleri de yasa dışı saymışlar ve kapitülasyonların yeniden tesisini istemişlerdi.

- İşgal devletlerinin temsilcilerinin kararlarıyla alınmış bütün kararlar geçersiz duruma getirilmeye başlandı.

- Bu olanlardan cesaret alan İstanbul'daki Rum Ortodoks Patriği ise İzmir'in işgalinden altı gün önce Osmanlı Rumlarının her türlü vatandaşlık sorumluluğundan muaf olduklarını ilan etmişti. (Vergi vermek, askerlik hizmeti yapmak gibi.)

- Patrikhaneye bağlı bütün papazlar da Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar Yunan ordusunu desteklemişlerdi.

- Bu dönemde önemli bir tarih de 18 Eylül 1919 tarihi-
dir.

- İstanbul İtilaf Devletleri Polis Karargahı'ndan bu ta-
rihte Beyoğlu Polis Müdürlüğü'ne gönderilen bir yazı ile;
İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan, Amerikan, Rumen, Lehliler,
Çekoslovaklar ve Yugoslavların kapitülasyonların bahsettiği
bütün hukuktan yararlanacakları belirtilmiştir.

- Artık İtilaf Devletleri her şeyi denetimleri altına almak
üzereydiler ve son darbeyi de 6 Ocak 1920 tarihli tahrir ile
vurdular.

- Devletin bütün yetkilerini elinden alma anlamına ge-
len bu tahrirre göre, belli bölgelerde mutasarrıflık ve kayma-
kamlık yapacak kişileri seçme hakkını kendilerinde görüyor-
lar ve Örneğin Tarsus Kaymakamlığına Rüştü Beyin getiril-
mesini istiyorlardı.

- İtilaf Devletleri'nin son istekleriyle, kapitülasyonların
yeniden tesisi için son aşama da gerçekleşmiş oldu.

- 23 Temmuz - 7 Ağustos 1919 tarihinde gerçekleştiri-
len Erzurum Kongresi'nin 5. Maddesinde yer alan "Hristiyan
unsurlara siyasi hâkimiyetimizi ve içtimai muvazenemizi bo-
zucu imtiyazlar verilemez" sözleriyle kapitülasyonlar konu-
sunda alınan tavır ortaya konmuştu.

- Aynı kararlar Sivas Kongresi'nde de kabul edilmiş ve
arkasından oluşturulan Temsil Heyeti ile Anadolu'da başla-
yan ulusal mücadele büyük bir ivme kazanmıştı.

- Özellikle İstanbul'un işgalinden hemen sonra Duyun-u
Umumiye ve Reji ile Osmanlı Bankası'ndan, kasa mevcutları-
nı mahallin en yüksek mülki idare amirine bildirilmesinin ve
İstanbul'a gönderme yapılmamasının istenmesi savaş koşu-
ları da olsa tam bağımsızlığa nasıl önem verildiğini göster-
mekteydi.

- İşgal Devletleri'nin, Ankara Hükümeti temsilcisi Re-
fet Paşa'ya verdikleri notada, yabancıların ticaretine zarar

verdiğinden dolayı kapitülasyonların yok sayılmasına karşı çıkmaları da işgal Kuvvetlerinin Misak-ı Milli kararlarından duydukları endişeyi göstermekteydi.

- Çünkü Misak-ı Milliye göre Türkler esir yaşamaktan-
sa özgür ölmeyi tercih etmişlerdi.

- İstanbul'un işgali ve meclisin feshedilmesi sonrasında, Ankara'nın 7 Haziran 1920'de İstanbul Hükümeti tarafından yapılan kanunlar, düzenlemeler, borçlanmalar ile yabancılara verilen imtiyazların tanınmayacağına dair kanun, her tarafta yayınlanmış ve bütün mali yabancı çevreler üzerinde kaygı yaratmıştı.

- TBMM, 28 Temmuz 1920 tarihli "Gümrük" resminin 5 misline yükseltilmesine dair kanunu kabul etti.

- Ertesi yıl 1921 de çıkartılan bir başka kanun ile ise, bazı malların gümrük vergisinin üç misli daha artırılması sonucunda 1916 tarifesine göre: gümrük vergileri on beş misli artırılmış oluyordu.

- Londra Konferansı sırasında Lord Kurzon'un kapitülasyonlar sistemini gerçekte bir kölelik olarak belirterek, yerine birleştirilmiş bir sistemin kurulmasını savunması, devletlerin kapitülasyon rejimi yerine yeni bir rejimin kurulmasını istediklerini göstermektedir. Lord Kurzon'un kapitülasyonları kölelik sistemi olarak görmesine rağmen, daha sonraki görüşlerinde, Türkiye'yi yeniden hem de eskisinden daha sıkı kayıtlar altına almaya çabalaması, gerçeği görmesine rağmen, İngiliz çıkarına sadık kaldığına işaret etmektedir.

- Venizelos konferansta, Türkiye'ye Almanya, Bulgaristan ve Romanya gibi Hristiyan devletler için kabul edilen Avrupalı sistemin uygulanmasını istememişti.

- Türkiye Hakkında Londra Konferansında devletlerin bakış açısıyla ilgili en önemli gösterge İngiliz Devlet Arşivlerinden elde edilen bir belgeydi.

- Belgeye göre küçük bir Türkiye Devleti kurulması istenirken "kapitülasyonlar adli işlere de uzatılabilir. Japonya'dan

kapitülasyonları kaldırdık, çünkü onlar kuvvetliydi, başka çaremiz yoktu. Türklerin kafası, Japonlarınkinden çok daha az işler bu nedenle kapitülasyonlar adli işlere de uzatılabilir" denilmiş ve böylece Batıların, kapitülasyonların kaldırılmasını hangi şartlar altında kabul edeceği ortaya çıkmıştı.

- Devletlerin Türkiye üzerinde görüşmeleri 18-26 Nisan 1920 San Remo'da da devam etmişti. Burada, Türkiye'deki adli kapitülasyon rejiminin yerine bir adalet reform tasarısı için, bütün devletlerin katılımıyla oluşacak bir komisyon oluşturulmasına karar verilmişti.

- Bu komisyon Osmanlı Hükümeti ile anlaşarak ya karma ya da birleştirilmiş bir rejim benimseyecekti.

- Böylece Londra ve San Remo konferanslarında, Sevres Antlaşması'nda Türkiye'ye sunulacak antlaşma taslağı belirlenmiş oluyordu.

- Ağustos 1920 tarihinde İstanbul Hükümeti tarafından imzalanan Sevr Antlaşması'nın kapitülasyonlarla ilgili maddeleri 261. ve 317. Maddeler arasındaydı.

- Buna göre; "kapitülasyonlar, 1 Ağustos 1914'den evvel, bunlardan doğrudan doğruya veya dolayısıyla istifade eden devletler menfaatine yeniden tesis edilecek ve 1 Ağustos 1914'ten evvel bunlardan istifade etmeyen müttefik devletlere de teşmil edilecek. Ecnebi Postaneler yeniden açılacak, muahedelerden sayılanlardan başka hangilerinin meriyete geçmesi lazım geldiğini devlete bildirecekler" denilmişti.

- Yine daha önce belirlendiği gibi Sevr'de adli kapitülasyonlarla ilgili 136. Madde ile 6 ay içinde İngiliz, Fransız ve Japonya üyelerinden oluşacak bir adli ıslahat komisyonu, Osmanlı hükümetinin de onayını alarak, muhtelif veya tek bir usul oluşturulmasını tavsiye ediyordu.

- Böylece Türkiye'nin elinden adli ıslahat yapma hakkı da alınmış olacaktı.

- Bununla da kalınmamış, gümrük tarifeleri 1907 yılındaki gibi değer üzerinden % 8 olarak belirlenmişti.

- 1921 Şubat ayında bir Amerikan destroyerinde girişen Ankara Hükümeti ile Amerikalı yetkililer arasında Amiral Bristol'e iletilmek için verilen notada, T.B.M.M.'nin temel amacının, Anadolu halkının siyasal ve ekonomik bağımsızlığını sağlamak olduğu belirtilmiş ve kapitülasyonların kaldırılması koşuluyla Amerika ile dostane ilişkilere başlanacağı anlatılmıştı.

- 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Sovyet Rusya, Türkiye'deki kapitülasyonları yok saymıştı.

- Lozan'da azınlıklar ve kapitülasyonlar konusunda Türk heyetinin önüne gelen önemli engellerden birisi de Türkiye'nin laik olmadığı görüşleriydi.

- Oysa bu 1917 yılındaki Hukuk-u Aile Kararnamesi ile sağlanmıştı. Ancak daha sonra kaldırılması ile bu yönden savunma imkansızlaşmış olmaktadır.

- Çünkü, adli sistem laikleşmeden, ülkedeki her vatan-daşa aynı hukuku uygulamadan adli kapitülasyonların yolunda ülkelerin itirazları devam edecekti.

- Lozan Antlaşmasının özel hükümler bölümündeki 28. maddedeki "Bağıtlı yüksek taraflar Türkiye'de kapitülasyonların tümü ile kaldırılmasını, her biri kendisi ile ilgili olarak kabul ettiklerini açıklarlar" şeklindeki tanımla böylece kapitülasyonlar kaldırılmış olmaktadır."

Yukarıda açıklandığı şekilde, Milli Mücadele'yi yapan¹³ ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuran kadrolar, bu sebeplerle çok ama çok büyük işleri, çok ama çok zor şartlar altında yapmışlardır.

Bugün İlköğretim ve Liselerde ve hatta üniversitelerimizde verilen "İnkılap Tarihi" derslerinde bunların, en azından yukarıdaki şekliyle özet olarak çocuklarımıza anlatılması, öğretilmesi zorunludur.

¹³ Bu eser onlara ithaf edilmiştir.

Bunun yapılmıyor olması, bu mücadeleyi verenlerin yaşadığı zorlukları, karşılaştıkları engelleri ve bunların başarılarının arkasında yatan fikirleri öğretmemek anlamına gelmekte, köklerimiz ile gençlerimiz buluşmamaktadır.

Böylece, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Milli Mücadele kadrolarına olan sevgi ve saygının artması ve o kadroların "ilkelerine bağlılığın güçlenmesi ve iliklere kadar işlemesi" önlenmiş olmaktadır.

Hukuk alanındaki "laik sistemin" kabul edilmesinin de nedeni kapitülasyon denilen "sömürü" düzenidir. Bunları gençlerimizin öğrenmesi en doğal haklarıdır.

Gençlerimiz, dedelerinin yolundan gitmek için, dedelerinin yaptıklarını öğrenmeli, karşılaştıkları zorlukları bilmelidir.

Bunların bilinmemesi, gençlerimiz ile dedeleri arasındaki bağları zayıflatmaktadır.

Buna kimsenin hakkı asla yoktur.

Mustafa Kemal Kapitülasyonları Anlatıyor

19 Ocak 1923, İzmit

Şimdi de kapitülasyonları Mustafa Kemal'in ağzından öğrenelim.

"Biliyorsunuz ki, Osmanlı Devleti Uhudu Atika namı altında birtakım kapitülasyonlarla acze düşmüştü. Hristiyan unsurlar birçok imtiyazlara ve istisnalara sahip bulunuyordu.

Bir devlet kendi memleketinde bulunan yabancılara yarılama hakkını tatbik edemezse, bir devlet kendi ahalisinden aldığı bir vergiyi yabancılardan almaktan yasaklanmış bulunursa, bir devlet kendi hayatını kemiren, kendi içindeki unsurlar (gayrimüslimler) hakkında tedbirler almaktan men edilirse, böyle bir devletin egemenliğine sahip bağımsız bir devlet olduğuna inanmak caiz olur mu?

İşte Osmanlı Devleti böyle bir halde idi.

Bu kadar da değil. Osmanlı Devleti kendisini tesis eden asli unsurun (Türklerin), milletin insanca yaşamasını temin edecek vasitalara da başvurmaktan men edilmişti.

Memleketi imar edemez, demiryolu yaptıramaz, yaptırmaya teşebbüs ettiği zaman derhal yabancılar müdahale eder ve hatta bir mektep yapmak istediği zaman bile müdahaleye maruz kalırdı.

Kayda değerdir ki, bütün bu kötülükler, milletin boynuna geçirilmiş bütün bu zincirler, milletimizin herhangi bir merhametinden veya devletin zaafından ileri gelmiş değildir.

Bilakis (aksine), bütün bu esaret zincirleri devletin en kuvvetli, en kudretli bulunduğu bir zamanda boynumuza, devletin boynuna geçirilmiştir.

Fatih'ten başlarlar. Selimler, Süleymanlar zamanında takviye bulur.

Bu halin hikmetini, devlet kavramının anlayış tarzında aramak lazımdır.

Biliyorsunuz ki, tacidarlar, hükümdarlar ve bilhassa kendine Allah'ın gölgesi diyen, Allah tarafından destekleniyorum diyen, veraset ve hak yoluyla mülk ve devletin sahibi diyen padişahlar, memleketi kendi malikanesi ve bütün asli unsur olan milleti (Türkleri) de yine Allah tarafından kayıtsız şartsız emrine itaat ettirilmiş bir kitle farz ederler.

Bundan başka padişahların etrafında birtakım çıkarıcılar bulunur ki, onlar dahi padişahın lütuf ve sevgisine, teveccühüne, himayesine mazhar olabilmek için bu anlayış tarzını muhtelif şekillerde yorumlar ve ona anlam verirler.

Bütün bu anlayışlar ve yorumlar karşısında masum millet hakikaten bunun doğru olduğunu, din icabı olduğunu farz zannederler ve itiraz etmeden herhangi bir belirsiz hedefe yürümekte devam ederler.

İşte Osmanlı padişahları, milletin bu anlayışından istifade ederek milletin hakkı olan, milletin şerefiyle, haysiyetiyle ve

bütün mevcudiyetiyle ilgili olan birçok kaynağı, birçok huku-ku hediye olarak yabancılara vermekte tereddüt etmemişlerdir.

Dolayısıyla, Osmanlı devletini mahveden yok eden ve bu devletin hakiki kurucusu olan milleti (Türkleri), sefaletten sefalete, felaketten felakete sevk eden bütün bu ayrıcalıklar (kapitülasyonlar), bütün bu antlaşmalar hep padişahların ihsan ve hediyeleriyle meydana gelmiştir.

Bütün bu ayrıcalıklar verile verile o kadar büyüdü ki, millet sırtına yüklenen bu yükün altında kıvranmaya ve tahammül edememeye başladı.

Fakat millet ve devlet zaafa uğradıktan sonra bir zamanlar hediye ve ihsan olarak verilmiş olan bu ayrıcalıklar, aşanlar tarafından kazanılmış bir hak gibi görüldü.

Artırmak için her türlü araca müracaat ettiler. Her türlü tehdit ve tahakkümlere kalkıştılar."

Büyük Dönemeç¹⁴

Tarih, 16 Ağustos 1838

"Sadrazam Reşit Paşa, samimi dostu İngiliz elçisi Lord Stratford ile Osmanlı ve İngiltere ticaret Antlaşmasını imzaladı. Anlaşma aynı yıl Avrupa'nın öteki devletleriyle de yapıldı.

Bu Antlaşmayla Osmanlı Devleti, dış ticaretteki tekel düzenini, savaş dönemlerinde maliyeye gelir getirmesi için koyduğu ek vergileri ve darlığı çekilen hammaddelerin ihracatına izin vermeyen "devletçi ekonomiyi" rafa kaldırdı.

Gümrük vergilerini İngiltere ile birlikte saptamayı kabul etti. İlk etapta ihracat-ithalat vergisini yüzde 3'ten yüzde 1'e düşürdü!

Antlaşmayla, Osmanlı Devleti ucuz mallar cenneti yapıldı. Üretmediğini tüketen bir toplum haline geldi. İthal rekabetine dayanamayan on binlerce yerli küçük işletme iflas etti.

¹⁴ Başlık Sn. Yazar Soner Yalçın'a aittir. (Soner Yalçın, Efendi, Doğan kitap, 5.baskı, s.:16)

En verimli alanlar yabancı sermayenin eline geçti.

Ve bir yıl sonra, o hep göklere çıkarılan Tanzimat Fermanı'yla, Avrupa'nın çıkarı için kurulan bu açık Pazar düzeninin gerekli kıldığı idari, mali, v.b. reformlar hayata geçirildi. Böylece Avrupa devletlerinin Osmanlı'da yaslanmak istediği Rumlar ve Ermeniler imtiyazlı (ayrıcalıklı) hale getirildi."¹⁵

Bu olay bize bugünlerdeki Küreselleşme ve Avrupa Birliği¹⁶ dayatmalarını hatırlatmaktadır.

Ancak 2008 Eylül ayında başlayan Küresel mali kriz sonunda, Küreselleşmenin şampiyonu başta emperyalist¹⁷ ABD olmak üzere, batılılar, bize bankalarınızı özelleştirin talimatı verirken, bankalarını devletleştirip, ekonomilerini düze çıkarmanın telaşına kapıldılar.

Etme bulma dünyası denilen olay, herhalde bu olsa gerek!

¹⁵ Soner Yalçın, a.g.e., s.: 16-17.

¹⁶ Avrupa Birliği hukuk sistemine evet, dayatmalarına hayır diyoruz.

¹⁷ Emperyalizm veya yayılmacılık bir devletin yada ulusun bir başka devlet ya da ulus üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etkide bulunması, kendi çıkarları için her türlü ayak oyunlarını yaparak istediğini elde etmesidir. Genel görüş olarak üç evrede tanımlanır; coğrafi keşiflere kadar olan dönem, coğrafi keşifler sonrası ve 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan *vahşi emperyalizm* evresi. emperyalizm son evresinde gelişen sanayisi için yeni kaynaklara gereksinim duymuş, bu gereksinimleri elde etmek içinde 'böl ve yönet' politikası uygulamıştır. Önce Afrika'yı sömürgeleştirdiler; 1870 başlarında Afrika'nın yüzde 10'u sömürge iken, 1885 Berlin senedi ile yüzde 90'ı sömürgeleştirildi. Emperyalizm, çıkarları doğrultusunda Afrika'nın fiilen işgalini yasal hale getirdiler. nede olsa güç ve para onlardaydı. Kısa zamanda Fransa Senegal'den başlayarak Mali, Çad ve Madagaskar, İngiltere Mısır işgaliyle, Sudan, Zimbabwe, Malavi, Kenya ve Uganda'yı, Almanya Tanzanya, Nabitoya, Gine, Kongo, Togo ve Kamerun'u işgal etti. Eski sömürgeci Portekiz bu paylaşımdan dışlandı; İspanya'ya kuzey Afrika kıyıları verildi. Afrika'nın bölüşülmesi anlaşmasından sonra sıra Osmanlı'ya gelmişti.

Felaketin Başlangıcı

Osmanlı Devletinde yönetici sınıf kozmopolit ve Türklükten uzaktı.

Türk'ün kültürüne ve hayatına zararlı olan emperyalizm alanına atılarak, sınıf çıkarını ulusal çıkarın üstünde gördü.

Yöneten bütün kozmopolitler Osmanlı sınıfını, yönetilen Türkler de Türk sınıfını oluşturuyordu.

Bu iki sınıf birbirini sevmez, Osmanlı sınıfı kendisini "egemen ulus (millet-i hakime)" olarak görür, yönettiği Türklere "aşağılık ulus (millet-i mahkure)" gözüyle bakardı.

Osmanlı her zaman Türk'e, "eşek Türk" derdi; Türk köylerine resmi bir kişi geldiği zaman, Osmanlı geliyor diye herkes koşardı.

Ziya Gökalp'e göre ilk Türkçülük, yani "Türk Ulusunu yükseltmek" çalışmaları, Ahmet Vefik Paşa'nın Secere-i Türki çalışması ile başlamıştır. Bunu, 1838-1892 yıllarında yaşamış olan ve Askeri Okullar Bakanlığı da yapan Süleyman Paşa'nın Türk tarihi kitabı olan Tarih-i Alem ve dil konusundaki Sarf-ı Türki adlı eserleri izlemiştir.

Süleyman Paşa'ya göre; "Oğuz Han, Hunların kurucusu Mete'dir. Osmanlı terimi, yalnız devletin adıdır. Ulusun adı ise yalnızca Türk'tür. Bundan dolayı da dil Türkçe'dir."

Mustafa Reşit Paşa, 8 Kasım 1839 tarihinde, Gülhane Parkı'nda bir "ferman" okudu. Bu fermana göre, Osmanlı Devlet yönetimi yeniden yapılandırılıyor; Osmanlı Devleti'ni oluşturan unsurlar arasındaki eşitsizliğin giderileceği müjdeleniyordu.

Tanzimat Fermanı ile, "Müslüman ve Hristiyan bütün tebaanın can ve mal güvenliğinin sağlanması, verginin düzenli usule göre ayarlanması ve toplanması ve askerlik ödevinin düzenli bir usule bağlanması"¹⁸ yenilikleri getirilmiştir.

¹⁸ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c.-5, TTK Yay., Ankara, 1983. s. 171.

“Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası oluşturan bu yeni siyasetin parolası, “imparatorluk tebaasının hukuk birliğine dayanan Osmanlı Birliği” yaratmak olmuştur”¹⁹ diyen Hocalarımız, her nedense asıl amacın İngiliz sanayinin ürettiği mallara Pazar bulmak ve Osmanlı yerel el işi üretimini yok etmek olduğunu hiç dile getirmediler.²⁰

Yani, Kapitülasyon denilen “zehirli sarmaşıktan” hiç söz etmediler.

Bu amaçlarla yola çıkıldı; ancak yaya kalındı. Çünkü, 1840'lardan itibaren adına kapitülasyonlar denilen “din, hukuk ve ticaret alanında” yabancılara tanınan ayrıcalıklar yüzünden, Osmanlı Devleti giderek daha da fakirleşerek, bir borç sarmalına girip, sonunda iflas etti.

Tanzimat Fermanı'nın ardından Osmanlı Devleti 1853–1856 tarihleri arasında 3 yıl sürecek olan Kırım Harbi'ne girecektir.²¹ Bu savaş 1853,1854 ve 1855 yıllarında Osmanlı Devleti'nin tüm askeri kuvvetlerini meşgul etmiştir.

1853-1856 yılları arasında Osmanlı ile Rusya arasında yapılan Kırım savaşları sırasında, İngiltere, Fransa ve Piyemonte²² ve Sardinya²³ Osmanlı Devleti yanında savaşa katıldı.

Bu işbirliği, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz dışında tutmak amacını taşımaktadır.

¹⁹ Halil İnalcık, Tanzimat ve Bulgar Meselesi, oktora tezinin 50. yılı, Eren Yayınları, İstanbul, 1992. s.,3 v.d.

²⁰ Napolyonla yaptığı savaşları kazanan İngiltere, 1820'lerde sanayi devrimini tamamlamış olduğundan, kara Avrupa devletleri İngiliz sanayi ürünlerinin kendi pazarlarına girmesini engelliyorlardı. Çünkü, İngiltere, sanayi üretiminde rakipsiz durumdaydı. bu nedenle bakir Osmanlı pazarına el attılar.

²¹ Karal, a.g.e., s. 218 v.d.

²² Şimdiki İtalya'nın kuzey batısında bulunan Piyemonte, İtalya'nın 20 bölgesinden biridir. Başkenti Torino kentidir.

²³ İtalya'nın batısında bulunan Akdeniz'in Sicilya'dan sonra, İtalya'ya ait olan ikinci büyük adasıdır.

Kırım Savaşı ayrıca, Osmanlı Devleti'ne yardım etmekten çok, Avrupa'nın²⁴ siyasal statüsü ile de ilgili idi.

İngiltere için önemli olan Avrupa'da güç dengesi idi. Bu dengenin İngiltere aleyhine bozulmasına izin verilemezdi.

Bu nedenle, Avrupa'nın statüsü tek taraflı iradelerle değil, "Avrupa uyumu" içinde diplomasi yoluyla belirlenmeliydi.

Özellikle, 1848 yılında çıkan "Macar" ayaklanmasının Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasıyla yara alan Avrupa özgürlükleri korunmalı; dengeleri Rusya'nın tek başına bozmasına izin verilmemeliydi.

Ancak Rusya'da boş durmuyordu. Onlarında kendilerine göre bir planları, Akdeniz hesapları vardı. Onlarda planlarını uygulamaya koydular.

Rusya, 19 Mayıs 1853'te İstanbul elçisini geri çağırıp, 22 Haziran 1853'te Eflak ve Boğdan'ı işgal etti.

Osmanlı ise Rusya'dan "15 gün içinde işgal ettiği yerleri boşaltmasını" istedi.

Ruslar, bu isteği kabul etmeyip savaş ilan etti. 30 Kasım 1853'te Sinop limanında demirli bulunan Osmanlı donanmasını yaktılar.

Çar'ın emriyle Rus ordusu, Tuna nehrini geçip ilerlemeye başlayınca, İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilan ettiler.²⁵ İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti yanında savaşa girmişti. Ancak, kendilerine özel çıkarlar sağlayacak tedbirleri almayı da ihmal etmediler.

²⁴ Mitoloji de denen efsaneye göre, pagan yunanlıların en büyük tanrıları Zeus, Finikeli genç kıza aşık oluyor, beyaz bir boğa şekline giriyor, prenses Europa'yı kaçırıyor, Girit adasının batısına getiriyor. Europa çok güzel olduğundan, Zeus onu kaçırdığında güneş de onunla birlikte batı'ya gidip batıyor ve batıya "güneşin battı yer" anlamında Europe deniliyor. Strazburg'taki Avrupa parlamentosu binası önünde bulunan boğa heykeli üzerinde oturan kız Europa'dır. Avrupa, ismini bu kızıdan alıyor. Heykelin Avrupa parlamentosu binası önüne dikilmesinin nedeni de bu. AB'nin para birimi Euro'da ismini bu boğanın üzerinde oturan kızıdan alıyor.

²⁵ Savaş ilanından önce, Ruslar 1851'de Kudüs'te kutsal Ortodoks yerleri ve tüm Ortodoksların Rusya himayesine verilmesini istediler. Ve hatta bu istekleri sonunda Kudüs'le ilgili istekleri yerine getirdi. Bugün, Antalya'nın Demre ilçesinde bulunan Noel baba kilisesi de bu dönemde Ruslar tarafından yeniden yapılmıştır.

Bu amaçla 12 Mart 1854'te İstanbul'da; 10 Mayıs 1854'te Londra'da ve 14 Haziran 1854'te de Avusturya'da antlaşmalar imzalandı.

Avusturya ile yapılan antlaşma ile, Tuna eyaletlerinin Rus ordusundan boşaltılması öngörüldü.

Avusturya, gerekirse asker göndermeyi de taahhüt etti.

Bu taahhüt üzerine, 15 Mart 1855'te Sardunya'da²⁶ ittifaka katıldığını açıkladı.

Bu ittifakı parçalamak amacıyla, Rusya lehine Osmanlı Devleti'ne ait Yunanistan'ın kuzeyindeki Epir²⁷, Etolya²⁸ ve Teselya²⁹ eyaletlerinde yaşayan Rumlar isyan çıkardı.

Yapılan uyarılar dikkate alınmayınca, Fransızlar Pire limanına asker çıkarıp Yunanistan'ı abluka altına aldılar. Bu hareket Yunanistan'ı tarafsızlığa mecbur etti ve Rusya bir müttefikini kaybetti.

Rus ordusunun Silistre'ye kadar ilerlemesi üzerine İngiliz ve Fransızlar Gelibolu yarımadasına asker çıkarıp, Varna bölgesine gönderdiler.

20 Eylül 1854'te 30 bin Fransız, 21 bin İngiliz ve 60 bin Türk askerinden oluşan müttefik kuvveti 89 harp ve 267 nakliye gemisiyle Kırım'a çıkarıldı.

Ancak Kırım Savaşı³⁰ düşünüldüğü gibi kısa sürede tamamlanamadı

1855 ilkbaharında 140 bin kişilik bir müttefik kuvveti daha bölgeye çıkarıldı.

Ruslar mağlup oldu ve çekilmek zorunda kaldılar. Kafkas cephesinde ise Ruslar başarı kazandılar ve Kars'ı ele geçirdiler.

²⁶ Bugünkü İtalya'ya ait olan Sardinya adasıdır.

²⁷ Yunanistan'ın kuzey batısında, Adriyatik kıyısında önemli ölçüde Arnavut azınlığının yaşadığı şehir.

²⁸ Yunanistan'ın Adriyatik denizi kenarında Korint körfezi kuzeyindeki bölge.

²⁹ Yunanistan'ın batı Makedonya, yani Selanik şehri güneyinde kalan, ege denizi kenarındaki bölgesi.

³⁰ Ağustos 2008 Gürcistan olayı sonrasında, Rusya'nın Kırım'da hak iddia etmesi son derece ilginç bir gelişmedir.

Çar ölünce, yerine geçen oğlu barış antlaşması teklif etti. 15 Mayıs'tan 14 Haziran 1855'e kadar Viyana'da barış için hazırlık görüşmeleri yapıldı.

Osmanlı Devleti'nden de antlaşmadan önce, Islahat Fermanı'nı³¹ ilan etmesi istendi.

30 Mart 1856 tarihinde Rusya ile Kırım Savaşı'nı kazanan Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa arasında antlaşma imzalandı.

Antlaşmaya göre, " taraflar savaş sırasında işgal ettikleri topraklardan çekilecek, Osmanlı Devleti, Avrupa devletler topluluğunun bir üyesi olacak, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa devletlerinin ortak garantisi altında olacaktır.

Bu antlaşma sonunda Osmanlı Devleti yeni bir ferman yayınladı: 1839 fermanı, 18 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı ile daha da yaygınlaştırılarak, din ayrımı yapılmaksızın, tüm tebaanın eşit olduğu vurgusu yapıldı.

Islahat Fermanı'nın temel amacı din, dil ve ırk gözetmeksizin Osmanlı toprakları üzerinde bir Osmanlı topluluğu yaratmak olmuştur. Ancak Islahat Fermanı kendi başına bir devir olmayıp, Tanzimat devri içinde ele alınmıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanları Osmanlı Devleti'ne gerek siyasi, gerekse hukuki ve idari açıdan büyük yenilikler getirmiştir. Örneğin yeni mahkemeler oluşturulmaya başlanmış, Hristiyan tebaa askerlik hizmetine alınmış; devlet müesseselerinde Avrupaî manada bir yenileşme hareketine gidilmiştir.³²

³¹ Islahat fermanı, 18 şubat 1856'da yabancı devletlerin hazırladığı ve Osmanlı Devleti'nin kabul etmek zorunda kaldığı bir ıslahat programıdır. Buna göre; "Hristiyanlara bedel-i nakdi (bedelli askerlik) hakkı yanında; vergilerin herkesin gelirine göre toplanması, mahkemelerin herkese açık olması, herkesin mahkemelerde kendi inancına göre yemin etmesi, Hristiyan azınlık mensuplarının devlet memuru olabilmesi ve kendi okul, kilise ve hastanelerini açma hakkı verilmesi, herkesin din ve inancında özgür olması, Hristiyanların da il genel meclislerine seçilebilmesi ve azınlıklara küçük düşürücü söz söylenmemesi" kabul edildi.

³² Geniş açıklamalar için: Karal, Osmanlı Tarihi, c-7.

28 Şubat 1856'da ilan edilen "Islahat Fermanı" ilgili devletlere tebliğ edilecek ve devletler de bunu kabul edeceklerdir. Bu ferman, ilgili devletlere, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkı vermeyecektir. (Ama vermiştir.)

Karadeniz tarafsız olacak ve askerlikten tecrit edilecektir. Karadeniz'deki tüm tersaneler yıkılacak ve hiçbir devletin donanması bulunmayacaktır.

Eflak ve Boğdan'a özerklik verilecek ve hiçbir devlet Eflak³³ ve Boğdan'ın iç işlerine karışmayacaktır."

Kırım Savaşı'nın sonunda ilan edilen Islahat Fermanı; Osmanlı reform hareketlerinde çok önemli bir yer tutar.

Islahat Fermanı'nın amacı, imparatorluk içindeki herkese Osmanlı yurttaşlığı³⁴ verip, yasalar önünde dine bakılmaksızın eşitlik sağlamaktır.

Islahat Fermanı ile Batı'da dolaşan liberal düşünceler Osmanlı topraklarında da yayılmaya başladı.

Kırım Savaşı, İtalya birliğine giden yolu hızlandırdı.

Savaşa asker gönderip, İngiltere'nin sempatisi ve Fransa'nın etkin desteğini kazanan Sardinya ve Piyemonte Krallığı, savaşı izleyen yıllarda İtalya birliğini kuracaktı.

Savaşın galiplerinden olan Osmanlı Devleti, aslında savaştan çok büyük zarar alarak çıkmıştı.

Çok pahalı olan bu savaşı yürütebilmek için Osmanlı devleti, ödeme yeteneğinin çok üstünde borç alıp, endüstrileşmeyi kaçırdığı için ekonomisi çöğdüş kaldı.

Bu borçların altından da kalkamayarak 1881 yılında II. Abdülhamit döneminde Düyunu Umumiye idaresinin kurul-

³³ Romanya'nın güney bölgesine Osmanlı zamanında verilen isim. Eflak adı, Slavlar'ın Romen halkı için kullandığı Vlah veya bölgede yaşayan Ulahlardan gelmektedir. Boğdan ise, Eflak'ın doğusu olup, Prut nehrinin batısı 1859'da eflak ile birleşmiş ve Romanya'yı oluşturmuştur. Prut nehrinin doğusu ise Beserabya olup, bugünkü Moldova'dır.

³⁴ Bugünlerde tartışılan "anayasal vatandaşlık" kavramı benzeri.

masıyla, Avrupa devletlerinin mali denetimi altına girip yarı sömürge devlet haline geldi.³⁵

17 Ocak 1871 tarihinde Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Almanya, İtalya, Avusturya ve Fransa, 30 Mart 1856'da yapılan Paris Antlaşması'nın sınırlayıcı hükümlerini değiştirdiler.

Osmanlı Devleti, Çanakkale ve İstanbul boğazlarını barış zamanında dost ve müttefik devletlerin savaş gemilerine açmak konusunda serbest bırakıldı.

Karadeniz, eskiden olduğu gibi, bütün devletlerin ticaret gemilerine de açık hale getirildi.

Bu antlaşma ile Rusya, 1856'daki Paris Antlaşması ile Karadeniz'deki hükümler hakkındaki haklarını sınırlayan hükümlerden kurtuldu.

Rusya, bu başarısını Kırım Savaşı'nın bir intikamı gibi değerlendirdi.

Kırım Savaşı'nın sonunda ilan edilen Islahat Fermanı; Osmanlı reform hareketlerinde çok önemli bir yer tutar.

Islahat Fermanı'nın amacı, imparatorluk içindeki herkese Osmanlı yurttaşlığı³⁶ verip, yasalar önünde dine bakılmaksızın eşitlik sağlamaktır.

Islahat Fermanı ile Batı'da dolaşan liberal düşünceler Osmanlı topraklarında da yayılmaya başladı.

Hak, hukuk ve eşitlik derken, batılılarında kışkırtmaları ve Hristiyan taba üzerinde vesayet hakkı elde etmeleri birtakım isyanların çıkmasına yol açtı. Bu isyanların temel gerekçesi "yüksek" vergilerdi.

20 Nisan 1861 yılında I.Abdülmecit'in ölümünden sonra yerine I. Abdülaziz tahta geçmiştir. Sultan Abdülaziz dönemi (1861-1876) iç isyanlarla geçmiştir. 1866 yılında Girit Hristiyanları, asıl maksatları adayı Yunanistan'a ilhak etmek olmakla beraber, adadaki Osmanlı idaresinden ve bu ida-

³⁵ Bazı mahfillerin hayalini kurduğu "Osmanlı Devleti" işte böyle bir yapı içindeydi. Sadece ve sadece haremine hakim, ülkesinin hiçbir toprağında hakim değildi.

³⁶ Bugünlerde tartışılan "anayasal vatandaşlık" kavramı benzeri.

renin uygulamakta olduğu vergilerin ağırlığından şikâyetle yeni bir ayaklanmaya yönelmişlerdir.³⁷

1875 yılı Haziran ayında Hersek'e bağlı Nevesin kazası Hristiyanlarından 160 kişinin ağnam vergisi vermemek için Karadağ'a sığınmaları ve Karadağ prensinin de işin içine Rusya'yı sokması, Hersek Ayaklanması'nı kısa sürede bir Avrupa sorunu haline getirmiştir.³⁸ Mayıs 1876'da Bulgaristan'ın Filibe kentinde isyanlar çıktı.

Bu isyanlar ile boğuşan Osmanlı yönetimi, Selanik Olayı'ndan³⁹ sonra,

13 Mayıs 1876 tarihinde, batılı emperyalist devletler, Osmanlı Devletine Berlin Memorandumu olarak bilinen uyarıyı yapıp, aksi halde müdahalede bulunacaklarını bildirdiler.

"1 Temmuz 1876'da Sırbistan, 2 Temmuz'da da Karadağ, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

8 Temmuz 1876'da Rusya ile Avusturya arasında Reichstad Antlaşması yapılarak, savaş sonucunda Osmanlı Devleti galip geldiği takdirde var olan durumun devamının sağlanacağını kararlaştırıldı.

Osmanlı Devleti mağlup olduğu takdirde ise Rusya, Batum ve Besarabya'yı (Moldova'yı) alacak, Avusturya, Sırbistan ve Karadağ ise Bosna ve Hersek'i aralarında paylaşacaklardır.

Savaşın Osmanlı Devleti lehine gelişmesi ve Osmanlı Kuvvetlerinin Sırbistan'a girmesi üzerine, Sırbistan ve Ka-

³⁷ Metin Hülagü, Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Erciyes Üniversitesi yay., Kayseri, 2001. s. 12.

³⁸ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914), 2. baskı, TTK Yay., Ankara, 1999. s. 404

³⁹ Selanik olayı: 6 Mayıs 1876'da Selanik'te Bulgar asıllı bir kızın din değiştirerek bir Türk delikanlıyla evlenmeye kalkışması ortalığı karıştırdı. Bulgar, Rum ve Sırp asıllı gençler törenin yapılacağı yere gitmek için istasyonda bekleyen gelin ve damada saldırdı. Çıkan olaylardan sonra, jandarmanın elinden alınan gelin ve 10 Türk, Amerikan Konsolosluğu'na götürüldü. Bu defa, Müslümanlar durumu öğrenip ayaklanıp, Amerikan Konsolosluğu'nun kapısına dayanıp gelinin teslimini istedi. Alman ve Fransız konsoloslar öldürüldü. Bu olay, Abdülhamit'in tahta çıkmasını hızlandırmıştır.

radağ, Avrupa devletlerinin barış için aracılık yapmasını istemek zorunda kaldı.”⁴⁰

Bu olaylardan sonra, 33 yıl hüküm sürecek olan, 33 yaşındaki II. Abdülhamit 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta oturdu. “Kimse Abdülhamit’in bir gün Padişah olacağına inanmıyordu.”⁴¹

Ama yine de tüm Şark (Doğu) saraylarını saran, şüpheler, korkular, bilgisizlik⁴² ve devamlı ürküntü, onun da ruh sağlığını bozmuştu.

Gecelerini Tarabya’daki malikanesinde Belçikalı tuhafiyeci kız Flora Cordier’le birlikte geçirmekte, gündüzleri de büyük bir şirketin genel müdürü olan İngiliz komşusu Mr.Thomson’la dostluk etmekteydi.

Gençliğinden beri borsa oyunlarına meraklıydı. Rum bankacı Zarifi ve Ermeni borsa simsarı Assani’yle sıkı dosttu. Onların dostluğu sayesinde borsada hayli para kazandı.

Yani II.Abdülhamit sadece sultan değil, aynı zamanda milyoner bir iş adamıydı. Osmanlı’nın en zengin padişahıydı!”⁴³

Cariyeleri dışında, on üç eşinden sekizi erkek on ikisi kız çocuğu olmuş, kızlarının dördü çocukken vefat etmiştir.

Tahta geçmesinden sonra, 23 Aralık 1876 tarihinde Anayasa’yı (I.Meşrutiyet’i) ilan etmek zorunda kaldı.

⁴⁰ Yılmaz Altug, Siyasi Tarih Ders Notları (1776–1920), Filiz Yay., İstanbul, 1977. S.120 V.D.

⁴¹ Bu gelişmeler esnasında 31 Ağustos 1876’da V. Murad’ın yerine II. Abdülhamid tahta geçmiştir. II. Abdülhamid devrinin en önemli olaylarından ilki Birinci Meşrutiyet’in ilanidir. 23 Aralık 1876’da ilan edilen Meşrutiyet’, devletin siyasal yapısında sürekli bir değişiklik getirmemiştir. (Kaynak: Oral Sander, Siyasi Tarih İlk çağlardan 1918’e, 11. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 2003. s. 317.)

⁴² Soner Yalçın’ın Dipnotu: Abdülhamit, Sultan Abdülaziz’in Paris’te ziyaret ettiği 3.Napolyon’u, Napolyon Bonapart, Meksika İmparatoru Maximillian’ı ise Brezilya Kralı sanıyordu.

⁴³ Soner Yalçın, a.g.e., S..25 v.d.

İlan edilen Anayasa gereğince, iki parlamentolu bir meclis oluşturuldu. Üyeleri seçim yoluyla belirlenen meclise Meclis-i Mebusan, üyeleri padişah tarafından atanan meclise de Âyan Meclisi deniyordu.

İki meclisin oluşturduğu parlamentoya ise, Meclis-i Umu-mi (Genel Meclis) deniyordu.

Meşrutiyet'in ilan edildiği 23 Aralık 1876 günü İstanbul Konferansı toplanmıştır. Konferans, Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya ve İtalya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir.

Konferans başkanı Osmanlı Hariciye Nazırı Saffet Paşa konuşmaya başlayacağı zaman, top sesleri ile birlikte I. Meşrutiyet' ilan edilmiştir. Osmanlı hükümetinin adeta baskısı şeklinde konferansın açıldığı saatte Meşrutiyet'i ilan etmesi, Avrupa delegelerini şaşırtmıştır.

Babiâli'nin amacı, Meşrutiyet'i ilan etmekle artık Hıristiyan tebaanın, mecliste kendi temsilcileri vasıtasıyla meselelerini halledebileceklerini ve bundan dolayı Avrupa devletlerinin savunuculuğa, yani konferansa lüzum' kalmadığını belirtmektir.

Konferansa katılan delegeler Meşrutiyet'in ilan şeklini, çalışmalarını önlemeye yöneltilen bir taktik olarak görmüşler ve bu gelişmeyi pek ciddiye almamışlardır.⁴⁴

Konferanstan bir sonuç alınamamış ve konferans 20 Ocak 1877'de dağılmıştır. Bu gelişme üzerine büyük devletler, 31 Mart 1877'de Londra'da toplanarak "Londra Protokolü" ismi verilen bir uzlaşma belgesi hazırlayarak Osmanlı Devleti'ne vermişlerdir.

Buna göre, Babiâli, Bosna, Hersek ve Bulgaristan'da ıslahat yapacak, Karadağ'a bazı topraklar verecektir. Ancak, Karadağ Babiâli'ye bağlı olmaya devam edecektir.

Diğer taraftan yapılan ıslahatlar, büyük devletlerin İstanbul büyükelçileri tarafından kontrol edilecekti.

⁴⁴ Altuğ, a.g.e., s. 123.

Buna karşılık olmak üzere Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı garanti altına alacaktır. Osmanlı Devleti, 10 Nisan 1877'de bu protokolü reddetmiştir.⁴⁵

Rusya bu gelişme üzerine, Romanya'nın topraklarını geçerek 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır.⁴⁶

Bu savaş sonrasında 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos (İstanbul Yeşilköy) Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığını kabul etmiş, Bulgaristan da Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir prenslik haline getirilmiştir. .

Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya'nın kontrolü altında olmak üzere Bosna ve Hersek'te, Rumeli'nin Hristiyanlarla meskûn bölgelerinde ve Doğu Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu yerlerde ıslahat yapılmasını kabul etmiştir.

Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya bırakılmış ve Osmanlı Devleti, Rusya'ya 1 milyar 41 milyon ruble savaş tazminatı ödemek zorunda bırakılmıştır.⁴⁷

Bu antlaşma ile Rumeli ikiye bölünmüş, Selanik, Yanya ve Arnavutluk, Edirne vilayetinden ayrılmıştır.⁴⁸

İngiltere ise, korku ve yeis içinde bulunan padişahla, Kıbrıs ve Anadolu hakkında 6 haziran 1878 tarihinde İstanbul İttifak Antlaşmasını yapar ve bir sürü tehditle ve bilhassa Avusturya'nın da yardımıyla takatsiz düşmüş olan Rusya'yı, 13 Temmuz 1878'de Ayestefanos⁴⁹ (Yeşilköy)

⁴⁵ Bayram Kodaman, "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. XII, Çağ Yay., İstanbul. 1993. s. 139 v.d.

⁴⁶ Mustafa Küçük, "Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti'nin Siyasi Vaziyeti", Osmanlı, C. II, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999. s. 55.

⁴⁷ Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", DİA, C. IV, İstanbul. 1991. s. 225 (Berlin Antlaşması ile bu üç vilayet tekrar verilmiştir.)

⁴⁸ Bayur, a.g.e., s.:1

⁴⁹ Bayur, a.g.e., s.:2

Antlaşması'ndan vazgeçirip, Osmanlı ile Berlin Antlaşması'nı imzalamaya mecbur eder.

Berlin Antlaşmasıyla Ayastefanos Antlaşması'nda büyük topraklara sahip olan Bulgar Prenslığı'nın toprakları küçültülmüş, Yunanistan'a yeni topraklar verilmiştir.

Bosna ve Hersek Avusturya'nın işgaline bırakılmış; Osmanlı Devleti, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını tanımaya devam etmiştir. Bu hükümlerle beraber, Osmanlı Devleti, Ermenilerle meskûn yerlerde ıslahat yapmayı taahhüt etmiştir.⁵⁰

Bosna-Hersek'le ilgili olarak 21 Nisan 1879'da bir antlaşma yapıp, Avusturya'nın yerli memur kullanması, hutbede padişah adının okunması ve minarelere Osmanlı bayrağı çekilmesi adeti olan yerlerde uygulanmaya devam edilecek, Avusturya parası yanında Osmanlı parası da kullanılacaktı.⁵¹

93 harbi olarak bilinen "1877,1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda" ölen Rus askerlerinin anısına İstanbul'da bir anıt yaptırılmıştı.

Yeşilköy'de Galatari'da (eski Kalkıratya Köyü'nün hemen yanında) yapıldığı bilinen anıt İttihatçılar tarafından 1914'te dinamitlenmiştir.

Anıtın yapılma nedeni görünüşte oldukça makul ve insanedir.

Savaş sırasında yaşamını yitiren 5,000 civarında Rus askeri çok dağınık bir biçimde ve çeşitli mezarlıklarda gömüldü.

Bunların gözetimi ve bakımı zor, hatta olanaksızdı.

Rus hükümeti soruna çözüm olarak dini gerekler için bir şapel eşliğinde mezarları bir kemik gömütlüğünde (Ossuaire) birleştirmek istegindeydi.

Öneri, Osmanlı yönetimine iletilir.

Savaşın sonunda koşulları çok ağır bir barış antlaşmasını imzalamak zorunda kalmış olan Osmanlı Hükümeti, teklifi teknik bir sorun olarak ele aldı.

⁵⁰ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", DİA, C. V, İstanbul, 1992. s. 516 v.d.

⁵¹ Bayur, a.g.e., s.:4 v.d.

Antlaşmanın yapıldığı ve Rus ordusunun savaş sırasında konakladığı Yeşilköy'de (Ayastefanos'ta) istenen arsa bulundu: Barutçubaşı ailesine ait arazinin satın alınmasına izin verildi.

Yapımına 1895'te başlanan anıt, amacını aşan bir biçimde ve boyutta görkemli olarak yapıldı.

Aslında Rus hükümetince istenen, Rus zaferini simgeleyen bir anıtın dikilmesi idi.

Gerçekleştirilen anıt, Rusya'nın İstanbul'daki askeri ataşesi Albay Peçkov tarafından yapılan taslak üzerine 3 yıldır İstanbul'da çalışmakta olan Rus mimar Bozarov tarafından tasarlanıp inşa edildi.

Rusya'nın savaş ilan etmesi ve doğu cephesinden saldırması üzerine 1877-1878 yenilgisinin anısını taşıdığı düşünülen anıtı İttihatçılar yıkmaya karar verdi.

14 Kasım 1914 tarihinde de bombalayarak yıktılar.

Yıkım, on iki kagir ayak tarafından taşındığı belirtilen son platforma yerleştirilen tahrip kalıplarıyla gerçekleştirilmiştir.

Yıkımdan önce, çanlar indirilmiş ve Askeri Müze'ye gönderilmiş, binadaki eşya polis müdüriyetine teslim edilmiştir.

Bunlar arasında bilinen en önemli parça, yapının pirinç ve altın yaldızlı maketidir.

İkona ve benzeri dini eşyalar Rus rahiplere verildi."⁵²

Yıkıma ilişkin yazılı kaynaklardan son derece görkemli bir yapı olduğu, binanın iç yüzünde savaşta ölen askerlerin adlarının işlendiği nişlerin sıralandığı, kemiklerin mahzenlerde korunduğu, rahip ve muhafızlar için özel hacimlerin düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

II. Abdülhamit'in, bir fırsatını bulunca da ilk işi, iç ve dış baskılar yüzünden ilan etmek zorunda kaldığı meşrutiyetin mimarı ve sadrazam (Başbakan) Mithat Paşa'yı sürgüne göndermek oldu.

⁵² Yıkım, Fuat Uzkınay adlı bir yedek subay tarafından Ayastefanos'daki Rus Abidesinin Yıkılışı adıyla filme alındı. Bu film, Türk sinema tarihinin ilk filmi olarak kabul edilmektedir.

Mithat Paşa Eylül 1878'de Girit'te Hanya şehrine gelir ve burada halkça karşılanmış ve limandaki yabancı gemilerce top atışı ile selamlanmıştır. İki ay sonra da Suriye Valisi olarak atanmıştır.⁵³

Suriye Valiliği'nden 1879 Ekim ayında istifa eder ve İzmir valiliği'ne atanır. Nihayet Abdülaziz'in kendisini öldürmediği, öldürüldüğü söylentisi çıkarılıp, emri verenler arasında Mithat Paşa da gösterilir. 1881 yılında İzmir valisi iken tutuklanmak istenir ve Fransa Konsolosluğuna sığınır. Adil yargılanacağı vaadiyle buradan alınır, Arabistan'a, Taif'e sürgün edilir. Fransızlara karşılığında 12 Mayıs 1881'de Tunus verilir.⁵⁴

Sonra da, 1877-1878 Osmanlı ve Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek Haziran 1877'de Meclis-i Mebusan'ın çalışmalarını da durdurdu.

Ocak 1878'de meclis yeniden toplandıysa da üyelerinin büyük çoğunluğu Osmanlı'ya bağlı azınlıklar olan meclisi 13 Şubat 1878'de kapattı. Böylece, I.Meşrutiyet böylece sona erdi.

Bu gelişme üzerine Ali Suavi, eski padişah Sultan Murat'ı Çırağan sarayından zorla çıkartıp, tahta oturtmak istediysede başarılı olamadı.⁵⁵

4 Haziran 1878 tarihinde İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında yapılan Kıbrıs Antlaşması ile İngiltere, "Rusya'nın baskısı karşısında daha çabuk Osmanlı'ya yardım edebilmek amacıyla" Kıbrıs'a yerleşmiştir.

Bu işgalin karşılığında ise, Rusya'ya karşı Osmanlı'yı destekleyecekti.

Balkan dağlarının güneyinde ise bir Batı Rumeli Vilayeti kurulacak, bu vilayet özerk olacak, Osmanlı'ya her yıl para verecek, siyaset ve askerlik bakımından padişaha bağlı ola-

⁵³ Bayur, a.g.e., s.:10

⁵⁴ Bayur, a.g.e., s.:24 v.d.

⁵⁵ Bayur, a.g.e., s.:6

caktı. Atanacak vali, büyük devletlerin oluruyla padişah tarafından atanacaktı. Güvenliği yerli jandarma ve yerli milisler sağlayacaktı. Vilayet içinde Türk birlikleri bulunmayacaktı.⁵⁶

Bulgaristan, Karadağ ve Romanya, Osmanlı'dan toprak aldıkları için borçların bir kısmını üzerine alacaktı.⁵⁷

Selanik, Manastır ve Kosova Osmanlı'da kalıyordu.

Doğu'da Kars, Ardahan ve sadece ticari bir liman olarak kullanılmak ve tahkim edilmemek kaydıyla Batum Rusya'ya bırakılmıştır.

Osmanlı Devleti Berlin Antlaşmasından sonra bir takım mali yükümlülükler de üstlenmiş, 14 Mayıs 1882 tarihinde Rusya ile mali hükümler üzerinde antlaşmıştır.

Buna göre, Rusya'ya 34.000.000. Altın lira savaş Tazminatı vermeyi ve bunu yılda 350.000 liralık taksitlerle ödemeyi kabul etti.⁵⁸

Kurulan Batı Rumeli Vilayetinin Osmanlı'ya ödeyeceği yıllık para, gelirinin %30'u olmak üzere 240.000 altın lira olarak belirlenmişti. Ancak, yılda 150.000 altın lira ödenebilmiştir. Ayrıca Bulgaristan ve Batı Rumeli Vilayeti arasındaki sınırda ordu bulundurma hakkı elde etmesine rağmen, bu hakkını kullanmamıştır.⁵⁹

1879 yılı geldiğinde Mısır sorunu ortaya çıkar. Mısır hidivinin savurganlığı nedeni ile borçların taksidi ödenemez ve Mısır Duyunu Umumiyesi kurulur. İngiltere ve Fransa'nın baskısı üzerine Abdülhamit hidiyi görevden alıp, yerine oğlu Tevfik Paşa'yı atar.

1880 yılında Türk düşmanı Gladston İngiltere başbakanı seçilir.

Yeni İngiltere hükümeti, İngiltere'nin Rusya'yı boğazlardan ve Hindistan yollarından uzak tutmak politikasını, Os-

⁵⁶ Bayur, a.g.e., s.:3

⁵⁷ Lozan Antlaşması da bu esasa göre yapılmış, Hasan Saka TBMM'ne bilgi verirken "Babanın tek evladı biz değiliz" demiştir. (Bakınız, 1923 Mart TBMM Gizli Zabıtları)

⁵⁸ Bayur, a.g.e., s.4

⁵⁹ Bayur, a.g.e., s.:4

manlı Devleti'ni korumak ve güçlendirmekle değil, Osmanlı içindeki Hristiyan küçük azınlıkları ve bilhassa Bulgar ve Ermenileri yetiştirmek, güçlendirmek, gitgide özerklik ve bağımsızlığa kavuşturmakla elde etmek olarak değiştirecektir.⁶⁰

Bu politika değişikliği ile Ermeniler⁶¹ Berlin Antlaşması'nın "Hristiyanlar lehinde ıslahat yapılacaktır"⁶² hükmünden de yararlanılarak uygulamaya hemen konuldu ve 11 Haziran 1880 tarihinde Osmanlı'ya muhtıra verildi; "ıslahatı derhal yapınız!" Ayrıca bazı istatistiklerde veriliyordu.

Van, Diyarbakır, Bitlis, Erzurum ve Sivas vilayetlerinin %17'si Ermeni ve %4'ü diğer Hristiyanlar ve %79'uda Müslümanlardan oluşuyordu.⁶³

Muhtıra gereğince bazı idari tedbirler alınmışsa da, 7 Eylül 1180' de bir başka muhtıra verildi:

"Çerkez ve Kürtlerin Ermenilere yaptıkları zulümleri önleyin!"

Çözüm hemen bulunmuştu; "köyleri Kürtlerin tasallutuna karşı koruyacak köy bekçileri istihdam edilecekti. Ermeni ve Nasturilere aynı ıslahatlar uygulanacak, Kürtler ayrı tutulup cengaver ve iptidai adetlerine uygun bir idare uygulanacaktı."⁶⁴

Kapitülasyonların yol açtığı borçlanma sonunda, Osmanlı Devleti iflas etmiş ve ünlü Muharrem Kararnamesi⁶⁵ (20 Aralık 1881) ile başta bütün gelirleri olmak üzere, Osmanlı Devlet gelirlerinin toplanması ve idaresi Düyunu Umumiye denilen "Borçlar İdaresine" bırakılmıştır.

⁶⁰ Bayur, a.g.e., s.:17

⁶¹ Ermeni ıslahatı üzerinde, İngiltere-Rusya çekişmesi nedeniyle 1894 yılına kadar fazla üzerinde durulmayacaktı.

⁶² Antlaşmanın 61. maddesidir.

⁶³ Bayur, a.g.e., s.:20

⁶⁴ Bayur, a.g.e., s.:21

⁶⁵ 1881 yılı Eylül ayında İstanbul'da yapılan müzakereler sonucu 20 Aralık 1881 tarihinde bir kararname imzalanmıştır. Düyun-u Umumiye İdaresi, elde ettiği kaynaklardan her yıl % 1'i anapara, % 4'ü faiz olmak üzere Osmanlı borçlarının % 5'ini ödeyecekti.

Osmanlı Devleti, 6 Ekim 1875 tarihinde iç ve dış borçlarını ödeyemeyeceğini duyurup, ödemeleri durdurmuştu. Uzun görüşmeler sonunda bir antlaşma yapılır ve toplam borç tutarı 194,5 milyona düşürülür.⁶⁶

Osmanlı Devleti'nin 1854'ten 1877'ye kadar olan toplam borçlanma miktarı 251 milyon olup, bunun 135 milyonu ele geçen paradır. Aradaki 116 milyonu komisyon ve faizlerdir.⁶⁷

Yapılan önemli işlerde vardı. Bunları;

Anadolu'nun bölgesel merkez şehirlerinde⁶⁸ Liseler açılmıştır.

6 bin kadar kitap özel olarak saray için çevrilmiştir

Ayrıca, Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) ile Maliye, Ticaret, Yüksek Eğitim, Hukuk, Donanma, Tarım, Güzel Sanatlar ve Madencilik gibi yüksek okullar açılmıştır.

Hicaz ve Bağdat Demiryolu yapılmıştır.

Ayrıca hiç kullanılmayan ve 6 Milyon altına mal olan Erzurum tabyaları da⁶⁹ Abdülhamit zamanında yapılmıştır.

⁶⁶ Bayur, a.g.e., s.:30

⁶⁷ Bayur, a.g.e., s.:29

⁶⁸ Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Adana, Kayseri, Afyonkarahisar, İzmir, Bursa gibi illerde.

⁶⁹ "Erzurum'un bilinen en eski tabyası şehri yaklaşık 500 m geriden bir duvar şeklinde kuşatan, fazla sağlam olmayan ve İran tehdidine karşı parça parça yapılmış olan Toprak tabyasıdır II. Mahmut (1808-1839) zamanında yapılan bu tabyanın, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı'nda herhangi bir varlık gösterememesi, Erzurum'a yeni sağlam tabyaların yapılması gerektiği fikrini doğurmuştur. 1853-1856 yılları arasında devam eden kırım harbi esnasında top dağı mevziisine Mecidiye tabyası ve şehrin güneybatısındaki tepeye büyük Kiremitlik tabyası inşa edildi 1867 yılında başlayan Aziziye, Küçük kiremitlik ve Toprak (ahali) tabyaları'nın yapımı beş yıl devam etmiş ve 1872 yılında tamamlanmıştır. 1884 yılında yapımına başlanan ve 1896 yılında tamamlanan yeni tabyalar ise şunlardır. Kuzeyde, gürcü boğazı'nı tutmak için: Erzurum'un yaklaşık 20 km kuzeyindeki Tafta ve 5 km ilerisinde bulunan Karagöbek Tabyaları. Doğuda, deveboynu dağlarını ve civarındaki tepeleri tutmak için: kuzeyden itibaren, Çobandede dağında Çobandede, onun güney doğusunda ve Tuy köylerinin, en güneyinde ise Büyük Höyük ve Küçük Höyük tabyaları. Bunların gerisinde ise yine kuzeyden itibaren Sivişli, Ağzıaçık, Toparıak ve Gez tabyaları yapılmıştır. Tekman yolunun batısında ise Büyük Palandöken ve Küçük Palandöken tabyaları inşa edilmiştir. Bütün bu tabyalar, 1884 ila 1896 yılları arasında on iki yılda altı milyon altın harcanarak inşa edilmiştir. Ne var ki, askerlerin bütün ihtiyaçları dikkate alınarak yapılan bu tabyalar, inşaat bittiği halde Ruslar kuşkulandırmamak için bir müddet boş bırakılmıştır. Bu durum II. Meşrutiyete kadar (1908) devam etmiştir." (Kaynak: Mevlüt Yüksel, I.Dünya Savaşı'nda Erzurum'un Rus İşgaline Düşüşü, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ana bilim dalı, Erzurum 2006, s.:180 v.d.)

1882 yılında Rus Çarı, İstanbul'u ele geçirme planı yapar; "Bir bahane ile savaş çıkarmak, isyanlar ve hükümet darbesi yoluyla İstanbul'u ele geçirmek" planının ana hatları olup, İstanbul'un serbest şehir olması da plan notları arasındadır.⁷⁰

Abdülhamit'i tahtan indiren ve I.Meşrutiyet'i ilan ettiren İttihat ve Terakki Cemiyeti de 1889'da Abdülhamit zamanında gizlice kurulmuştur.

Yine Abdülhamit zamanında çok sayıda misyoner okulları açılmıştır. Bu okullar Ermeni ve Rum ayrılıkçı hareketinin temel destekçisi ve militanların da eğitildiği yerler olmuş, Abdülhamit yönetimi bu konuda hiçbir şey yapamamıştır.⁷¹

"1880 yılında Yıldız İstihbarat Teşkilatını kurdu. Çok sayıda hafiye'den oluşan bu örgütün amacı Abdülhamit'in siyasi rakipleri hakkında bilgi toplamak ve Abdülhamit'e karşı hazırlanan darbe veya ayaklanma girişimlerini önlemektir.

Hafiyeler sadece kendi başlarına bilgi toplamakla kalmıyor, halk arasında çok sayıda kişiye maaş bağlayarak geniş bir istihbarat ağı oluştuyorlardı.

Jurnalci adı verilen bu kişiler Abdülhamit yönetimine karşı olabilecek faaliyetleri bildiriyorlar, zaman zaman sıradan insanların veya aydınların hapse atılmalarına veya sürgüne gönderilmelerine neden oluyorlardı."⁷²

"1878'de 2. Abdülhamit Rus Yayılmacılığı'na karşı Osmanlı Ordusu'nun modernleşmesi gerektiğine karar verdi ve bu yayılmacılıktan etkilenen diğer ülke olan Almanya ile işbirliğine karar verdi.

Sonradan Müşir rütbesi verilecek olan Baron Von der Goltz komutasında bir Alman askeri heyeti "Orduyu" eğitmek amacıyla İstanbul'a geldi.

⁷⁰ Bayur, a.g.e., s.:35 v.d.

⁷¹ 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren amerikan misyoner okulları, özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde hızla artmaya başlamıştır. Osmanlı devleti'nde 1845 yılında 34 misyoner, 12 yerli görevli ve 7 okulda 135 öğrenci varken, bu sayı, 1904 yılında 187 misyoner, 1.057 yerli görevli ve 465 okulda 22.867 öğrenciye ulaşmıştı. (Kaynak: Uygur Kocabaşoğlu, "Amerikan Okulları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, c.2, 1985, s.496.)

⁷² Wikipedia.Org.

1869 yılında getirilen bir sistemle halkın kara yollarının yapımına katılması sağlanmıştı. Buna göre 16-60 yaş arası erkek nüfus ile her hanenin sahip olduğu yük ve araba hayvanları senede 4 gün yol inşaatında çalışacaktı. Bu yöntemle yapılmaya başlanan, Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Doğubeyazıt ve İran Karayolu 1879 tarihinde Abdülhamit zamanında tamamlandı.

Yine Abdülhamit zamanında, 12 bin kilometrelik bir güzergâha sahip Samsun ve Bağdat şosesi de 1895 yılın başında tamamlanmıştı.

1877'de Posta Telgraf Teşkilatı bakanlık haline getirildi. 30 Mayıs 1901'de Şehir Postaları kuruldu.

Abdülhamit, 1899 yılında halen faaliyette olan Şişli Etfal Hastanesini, 25 Mart 1306 tarihli fermanıyla fakir ve yoksullar için barınak ve yiyecek imkanı sağlayacak olan Okmeydanı'ndaki Darulaceze'yi kurdurdu."⁷³

Bulgar Olayı

18 Eylül 1885'te Bulgarlar Doğu Rumeli Vilayetini işgal edip, Edirne güneyindeki Mustafapaşa köprüsünü dinamitle yıkarlar. Bu olay Rus elçisinden öğrenilir, ancak yapılacak fazla bir şey yoktur. Sonunda 1 Ocak 1886 tarihinde yapılan Antlaşma ile Doğu Rumeli Bulgaristan'a bırakılır. Gerekçe ise hazırdır. "Berlin Antlaşmasının 17. maddesi gereğince, büyük devletlerin onayıyla."⁷⁴

22 Mayıs 1887 tarihinde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında "Mısır'ın İngilizler tarafından boşaltılması" antlaşması imzalanır. Buna göre üç yıl içinde İngiltere Mısır'ı boşaltacaktır. Kraliçe antlaşmayı onaylar. Ancak Abdülhamit, Fransa ve Rusya korkusundan antlaşmayı onaylamaz. Böylece İngiltere Mısır'da kalacaktır."⁷⁵

⁷³ Wikipedia.Org

⁷⁴ Bayur, a.g.e., s.:42 ve 50.

⁷⁵ Bayur, a.g.e., s.:57 v.d.

26 Ağustos 1890'da Osmanlı Devleti, Almanya ile ayrıcalık taşımayan bir ticaret antlaşması yapar. 10 Ekim 1890 da ise Rum Patrikhanesi tüm kiliseleri kapatır. Dış baskılar karşısında, Patrikhane gerekli tavizleri alır ve 6 Ocak 1891 tarihinde tekrar kiliseler açılır.

Doğu'da ise, Erzurum merkezli Ermeni örgütlenmesi başlamış, kilisede silah bulunmuş ve kanlı çarpışmalar meydana gelmişti. Buna karşı tedbir olarak ise, Kürtlerden kurulu Hamidiye Alayları kurulacaktı.

1894'te Bitlis ve Muş olayları olur. Van gölü güneyindeki Ermenilerin vergi vermemesi propagandası yapılır ve ayaklanırlar. Amaçları ise;

Doğu Olayları

Türkleri ve Kürtleri kışkırtmak, ve ondan sonra kendilerini bastırmak için üzerlerine kuvvet gelince zulüm gördüklerini ileri sürerek Avrupa ve bilhassa İngiltere'nin merhametini üzerlerine çekmektir.⁷⁶

Olay büyür, Osmanlı Almanya'dan destek ister. Almanlar ise 8 Aralık 1894'te Fransa ve Rusya ile işbirliğini önerir.⁷⁷

Sonunda 11 Mayıs 1895 günü İngiltere, Rusya ve Fransa ortak muhtıra verir;

"Valiler 5 yıl süre ile atanmalı, jandarmada her unsur bulunmalı ve Kürt göçebelerin göçlerinin denetim altına alınması, vergi ve adli hizmetlerde ıslahat yapılması"⁷⁸ şiddetle talep edilir.

1880 yılında işbaşına gelen Türk düşmanı Gladston Hükümeti'nin "İngiltere'nin Rusya'yı boğazlardan ve Hindistan yollarından uzak tutmak politikasını, Osmanlı Devleti'ni korumak ve güçlendirmekle değil, Osmanlı içindeki Hristiyan küçük azınlıkları ve bilhassa Bulgar ve Ermenileri yetiştirmek,

⁷⁶ Bayur, a.g.e., s.:77

⁷⁷ Bayur, a.g.e., s.:78 v.d.

⁷⁸ Bayur, a.g.e., s.:83

güçlendirmek, gitgide özerklik ve bağımsızlığa kavuşturmakla elde etmek olarak değiştirecektir" politikası meyvesini böylece vermişti.

Abdülhamit, muhtıracılar arasındaki fikir ayrılığından yararlanıp, muhtırayı reddeder. 1895'de İngiltere'de hükümet değişir ve yeni politika "Rusya'ya karşı, Osmanlı ile meşgul olmak" üzerine kurulur.

Tahtan Düşürülme Korkusu

30 Eylül 1895 tarihinde İstanbul'da Ermeni yürüyüşü olur ve şiddetle bastırılır. Bunun üzerine 3 Ekim 1895'te büyükelçiler protestoda bulunurlar. Bu olayların ardından Trabzon'da da olaylar olur. Abdülhamid'de tahtan düşürülme korkusu başlar ve korku ile;

"Göçebe Kürt aşiretlerinin yazlak ve kışlaklarına giderken halka ilişmemeleri için asker ve jandarmanın kontrolü altında göçmeleri, mürür tezkeresi (iç pasaport) almaları, silah taşıma kayıtlarının tutulması, Hamidiye Alaylarının ancak talim sırasında üniforma giyip, silah taşımaları" kararını alır.⁷⁹

Bu işlerin ardında ise İngiltere vardır. Rusya Osmanlı'nın ömrünü uzatmak, İngiltere ise kısaltmak istemektedir.

Hamidiye Alayları

"Osmanlı Devletinin kurulduğu ilk yıllardan beri, göçebe olarak çadırlarda yaşayan doğudaki aşiretlerden ülke savunmasında yeteri kadar yararlanılamıyordu. Bunların sürekli aldıkları yerleşim yerleri belli olmadığından askerlik hizmetleri de belirli bir düzene sokulamamıştı.

II. Abdülhamit döneminde yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan Ermenilerin bağımsızlık çalışmaları, özellikle Rusya ve Fransa'nın ekonomik ve politik yardımlarından dolayı Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit haline gelmişti.

⁷⁹ Bayur, a.g.e. ,s..91

Doğu Anadolu'da bulunan Ermeni gençler, büyük kafileler halinde Doğubeyazıt ve Iğdır üzerinden Erivan'a geçip askerlik ve gerilla eğitimi alıp geri döndükten sonra bölgede terör ve Müslümanlara yönelik katliamlara girişiyorlardı.

Ermenilerin, 13 Haziran 1878'de Berlin Konferansına sundukları "Ermenistan'a İlişkin Proje" üzerine Osmanlı Devleti içindeki terör hareketleri hızlanmıştı. Ermeni Hınçak ve Taşnak örgütlerinin düzenli bir ordu haline dönüşmeye başlaması, Rusya'nın "Doğu Anadolu'ya" yönelik emellerini açıkça ifade etmesi ve işgal hazırlıklarına başlaması üzerine Sultan II. Abdülhamit, hem bölgedeki asayişin temini, hem de olası bir Rus işgaline karşı mevcut aşiretlerden silahlı güçler oluşturmaya karar verdi.⁸⁰

20 Ekim 1890 tarihinde çıkarılan 233 sayılı bir yasa ile İbrahim ve Kerim Paşaların öncülüğünde Hamidiye Süvari Alayları adı altında bir teşkilat oluşturulmaya başlandı. Bu suretle Doğu Anadolu'da asayişin bozulmasına neden olan aşiretlerin düzen altına alınabileceği, Doğu bölgelerinde Ermeniler tarafından çıkarılması muhtemel ayaklanmalara karşı yerel direnişi sağlayacak bir teşkilat kurulmuş olacağı düşünülmüştü.

Ayrıca Rusya ile girişilecek olası bir savaşta, bölgedeki cesur halktan yararlanılacağı ve yabancı devletlerin, aşiretler arasında yapmakta oldukları kışkırtmaların da bu şekilde önlenileceği planlanıyordu.

Alay Nizamnamesine göre, Hamidiye Süvari Alayları, en az dört bölüklü, en fazla altı bölüklü kurulmuştu. Her bölük, dört takımdan ve her takım 32 erden az ve 48 erden fazla değildi.

⁸⁰ Bazı kaynaklara göre Sultan II. Abdülhamit, fikir ve düşüncelerine önem verdiği Müşir Mehmet Zeki Paşa'nın, Van, Erzurum ve Bitlis taraflarına yaptığı bir geziden sonra hazırladığı rapora dayanarak böyle bir karar vermişti. Müşir Zeki Paşa raporunda, Rusya'nın Kazak teşkilatını överek, hudut savunmasında aşiretlerden nasıl yararlandıklarını anlatmaktadır; Ruslar, aşiretleri silâh altına almıyorlar fakat yılda bir buçuk ay belli bir yerde topluyorlar, talim ve terbiyeye tabi tutuyorlar ve sonra hepsini yine serbest bırakıp evlerine gidiyorlar. Bağ, bahçe ve tarlalarında, sürülerinin başında çalışma imkânı veriyorlardı. (Kaynak: Şimşek, a.g.tez, s.:215)

Ancak bir bölüğün er mevcudu 192'den az ve alayların er mevcudunun 1152'den fazla olmayacağı kabul edilmişti.

Alaylar, aşiretlerin nüfus sayısına göre oluşturulmuştu. Her aşiretten nüfusuna göre bir veya iki süvari alayı oluşturulmuş ve her aşiretin süvari alayı kendi içinde sıra ile numaralandırılmıştı.

Bir aşiretin nüfusu, bir süvari alayı teşkiline yetmezse, nüfus durumunun elverdiği sayıda süvari bölüğü kurularak, bunların seferde tümen komutanları tarafından birleştirilerek alay haline getirilmesi kabul edilmişti.

Maddelerdeki en dikkat çekici konulardan birisi de küçük aşiretlerin alay kurmak ve eğitim için bir araya gelmesi kesinlikle yasaklanıyor ve sadece savaş halinde merkezi hükümetin veya ordu komutanının lüzum görmesi halinde birleşmelerine izin veriliyordu.

Hamidiye Süvari Alaylarını oluşturan askerler, üç bölüme ayrılıyordu;

1. 17-20 yaş arasında olanlara "Efradı İptidai" (başlangıç),
2. 20-32 yaş arasında olanlara "Efradı Nizamiye" (İlk askerlik devresi)
3. 32-40 yaş arasında olanlara "Redif Efradı" (İkinci askerlik devresi) adı verilmişti.

Sonradan bu isimler de değiştirilmiş, bu üç sınıf er, "ih-sariye ve ihtiyatiye" diye isimlendirilmişti. Hamidiye Süvari Alayları erlerinin askerlik süresi, 23 yıl olarak kabul edilmişti.

Bütün aşiretlerdeki erkeklerden, 17 yaşından 40 yaşına kadar olanlar asker sayılıyordu. Bunların isimleri bir deftere yazılıyor ve bu defterler bölük komutanlarının yanında saklanıyordu. Bu defterlerin birer örneği de (Umum Hamidiye Askerleri Komutanlığı) ile merkez ordusunda bulunmaktaydı.

Dört Alay bir Tugay olarak kabul edilmiş ve bütün Hamidiye Alaylarının komutanı olarak da bir Tümgeneral (Ferik) görevlendirilmişti.

Ayrıca, Alayların subay kadrosunu oluşturmak için İstanbul'daki Süvari Mektebine aşiret çocuklarının alınarak yetiştirilmesi planlanmıştı.

Ancak bu zamana kadar doğacak subay ihtiyacını karşılamak için de mevcut aşiret reislerinden yararlanılmış ve kendilerine rütbe ve nişan verilerek komutan olarak tayin edilmişlerdi.

Fakat bu sistemin zararlı olduğu ortaya çıkınca bölük ve alay komutanlarının nizamiye birliklerinden, kaymakam (yarbay), binbaşı, kolağası (binbaşı-yüzbaşı ararsı) ve mülazım 8teğmen) rütbelerindeki görevlilerin ise aşiretlerin ileri gelenlerinden atanması uygun görülmüştü.

Alay Nizamnamesinde Hamidiye askerlerinin sorumlulukları şöyle tayin edilmişti;

Alay mensuplarından herhangi biri başka bir şehre gideceği zaman kendi zabıtinden izin almak zorundaydı.

Her asker, mensubu bulunduğu aşiretin geleneklerine uygun, fakat tek tip elbise giyecek, üzerinde ise bağlı bulunduğu alayın işaret ve numarasını bulunduracaktı.

Her alay mensubu, bineceği atını ve takımlarını kendisi temin etmekle yükümlüydü ve atlarda mutlaka alayın damgası bulunacaktı.

Alayların her birine, bir tarafında Kuran-ı Kerim'den bir ayet, diğer tarafında ise padişah armasıyla işlenmiş kırmızı atlastan sancaklarla, beyaz ipek kumaşa yaldızla yazılmış فرمانlar verilmişti.

Başlangıçtaki planlamaya göre Hamidiye Alaylarının kuruluşu iki bölgede gerçekleştirilecekti. Birinci bölge, Rusya ile sınır olan Erzurum-Van arası, ikinci bölge ise Mardin-Urfa hattının kuzey kısmında olacaktı. Ekim 1896'ya gelindiğinde ise kurulmuş bulunan süvari Alayları ve Tugayları şöyleydi:

Tugaylar	Alaylar	Bulunduğu Yerler
1	1,2,3	Alho, Casumo, Cibavardi
2	4,5,6,7,8	Hinis, Karakilise, Gölehor, Toprak, Tutak
3	9,10,11,12	Kızıldize, Diyadin, İhtiyar, Akdedei, Ulya
4	13,14,15,16	Salhane, Nazarabat, Tirkisin, Haydarbey
5	17,18,19,20	Toruzak, Setmans, Karahisar, Karacıyan
6	21,22,23,24,25	Erkiş, Köşeler, Develi, Karahasan, Erciş
6	26,27,28,29,30	Doşitayan, Malazgirt, Dinkök, Moryat, Tırtop
7	31,32,33	Yağlısa, Şiran, Güngüm
8	34,35	Madrak, Söylemezi Süfla
9	36	Toniraş
10	37,38	Bayezit
11	39	Ahrıbefi, Süfla
12	40	Sivas
13	41, 42,43	Yenişehir
14	44	Siverak
15	45	Gazellik
16	46	Mardin
17	47	Nusaybin
18	48, 49	Safan
19	50	Zemar Çiftliği
20	51,52	Harran
21	53, 54, 55	Suruç
22	56, 57	Hemişi Süfla

13 Mayıs 1896'da çıkarılan bir kanunla, Hamidiye Hafif Süvari Alayı adı Hafif Süvari Alayları olarak kısaltılmıştı.

Aşiret çocuklarından Harp Okulunu bitirenler ile üç yıllık süvari okulunu tamamlayanlar teğmen oluyorlardı.

1908 yılında mevcut Hamidiye Süvari Alayları, iki Alay Edirne'de, 10 Alay kadar Karakilise'de, dokuz Alay Malazgirt'te, Dokuz alay Hınıs'ta, dokuz Alay Erciş'te, dokuz Alay Van'da, 10 Alay Mardin'de, Altı alay Urfa'da olmak üzere 64 Alaydan ve yaklaşık olarak 70.000 mevcuttan oluşmaktaydı.

Ancak dönemin şartları altında, hem Rus tehlikesi ve Ermeni meselesi düşünülerek, hem de bölgenin sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümü amacıyla oluşturulan Hamidiye Alayları, Sultan II. Abdülhamit'in istediği seviyeye ulaşamamıştı.

Her ne kadar, bazı mahalli başarılar kazanılmış olsa da, bir türlü askeri disiplin sağlanamamıştı. Reisleri, ağaları ve erleri gerçek bir askeri eğitim görmedikleri için başıbozukluk yapıyorlar, ayrıca eğitim yapmaya da yanaşmıyorlardı.

Eskiden eşkıyalık yapan bazı gruplar da, Hamidiye Alaylarının içine girmiş bulunuyordu. Bunlar, ellerine geçirdikleri yetkilerle, daha önce teşkilatsız olarak yaptıkları gasp ve yağma işlerini bu defa, padişaha dayalı bir teşkilat halinde yapmaya başlamışlardı.

Ağalarının emir komutası altında zorbalıklar yapan Hamidiye Alayları, devletin birlikleri olduğu için herhangi bir soruşturmaya da uğramıyorlar, böylece cüretleri daha da artıyordu. Bölge halkından padişah II. Abdülhamit'e sürekli şikâyetler gelmesine rağmen, bu konuda gerekli önlemler alınmıyordu.

Bu durum, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine kadar sürdü. İttihat ve Terakkinin iktidara gelmesiyle birlikte Hamidiye Alaylarının sayısı 24'e (yaklaşık 25.000 kişiye) indirilerek Hafif Süvari Alayları adıyla Dokuzuncu Kolorduya bağlandılar.

Düzenli orduya bağlanmayı kabul etmeyen bazı aşiretler ile iktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında gerilen ipler, sonunda kopmasına gelmişti.

Ülkenin tamamında kesin bir otorite temin etmek isteyen hükümet, aşiretlerin önde gelenlerinden Haydaranlı aşireti reisi Kör Hüseyin Paşa'yı tutuklayarak cezaevine koydu.

Düzenli orduya katılmayı kabul etmeyen aşiretlerin bir kısmı bölgede kalırken, hapisten çıkan Kör Hüseyin Paşa liderliğindeki bir kısmı da İran ve Irak bölgelerine göç etmişti.

1913 yılında Musul bölgesinde çıkan Kürt isyanında öncülük yapan bu aşiretlerin, devlete büyük zararları dokundu.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra çıkan Şeyh Said isyanında da en çok alayı bulunan aşiretlerden Hasenan ve Zirkan aşiretlerinin katılımları olmuştu.

Bütün bunlara rağmen hiçbir isyana katılmamış, Rusya ve Ermeni çetelerine karşı kahramanca savaşmış aşiretler de vardı.

Türkiye Cumhuriyeti devleti de isyana katılmayan aşiretlerin subay ve paşalarının kendilerine ve eşlerine emekli maaşı bağlamış ve 1950'li yıllara kadar bu maaşları ödemiştir.

Eşlerin ölümüyle birlikte de Hamidiye Alayları devrine ait bütün izler silinmiştir.”⁸¹

1895 Ermeni Olayları⁸²

Ermeniler, Rusların ve Avrupalı devletlerin desteği ve Misyoner Amerikalıların eğitimleriyle sürekli isyan ediyor ve Giresun’un da içinde bulunduğu Trabzon’u da kapsayan Bağımsız Ermenistan Rüyası görüyorlardı.

Türk toprakları içerisinde bir Ermenistan Devleti kurmak amacıyla oluşturdukları terör örgütleri desteği ile 1895 yılının son dört ayında 26 isyan çıkarmışlardı. Bu isyanlar;

1 Eylül 1895: Zeytun (Süleymanlı-Maraş) İsyanı,

29 Eylül 1895: Divriği (Sivas) İsyanı,

30 Eylül 1895: Babiali Olayı ,

2 Ekim 1895: Trabzon İsyanı ,

6 Ekim 1895: Eğin (Elazığ) İsyanı,

7 Ekim 1895: Develi (Kayseri) İsyanı,

9 Ekim 1895:İzmit İsyanı,

21 Ekim 1895:Erzincan İsyanı ,

25 Ekim 1895: Gümüşhane ve Bitlis İsyanı,

26 Ekim 1895: Bayburt İsyanı,

27 Ekim 1895: Maraş İsyanı,

29 Ekim 1895: Urfa İsyanı,

30 Ekim 1895: Erzurum İsyanı,

2 Kasım 1895: Diyarbakır ve Siverek İsyanı,

4 Kasım 1895: Malatya İsyanı,

7 Kasım 1895: Harput İsyanı,

9 Kasım 1895: Arapkir İsyanı,

⁸¹ Ali Rıza Şimşek, Osmanlı Ordusunda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları Ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2006, S.:215 v.d.

⁸² Teoman Alpaslan, Kapitülasyonların İntikamı, Kumsaati Yay., İstanbul 2007, s.:70 v.d.

15 Kasım 1895: Sivas ve Merzifon İsyanı,

16 Kasım 1895: Antep İsyanı,

18 Kasım 1895: Maraş İsyanı,

22 Kasım 1895: Muş İsyanı ,

3 Aralık 1895: Kayseri ve Yozgat

olmak üzere toplam 26 yerde çıkmıştır. Bu isyanların planlayıcısı ve kışkırtıcıları, bu yerlerde faaliyette bulunan, Amerikan okulları açan ve dokunulmazlığı olan Amerikan misyonerleridir. Bu olaylar sonunda Ermeni Islahat'ı tekrar gündeme gelmiştir.

Misyoner Destekli Ermeni İsyanı: Merzifon

"Misyoner Amerikalıların destekleyip kışkırttığı Ermeniler; 1892 yılı Eylül ayında Merzifon'da bir cemiyet kurulup, "silah sağlanması ve silahlı mücadele " kararı alındı. Alınan bu kararlar Merzifon Amerikan Koleji öğretmenlerinden Tomayan önderliğinde uygulamaya konuldu.

Merzifon'da Amerikan misyonerlerinin kontrolündeki Ermeni çalışmalarına paralel olarak, Hınçak temsilcilerinin faaliyetleri 1892-1893 yıllarında bölgedeki Kayseri, Develi (Kayseri), Yozgat, Çorum, Talas(Kayseri), Aziziye/Pınarbaşı (Kayseri), Amasya, Boğazlıyan(Yozgat) ve öteki bazı bölgelerde daha açık bir şekilde yapılmaya başlandı.

Başta Merzifon'da Anadolu Koleji duvarları olmak üzere, bütün bu yerlerdeki cami kapılarına Türkçe ve Ermenice bazı ilanlar asıldı.

"Ermeniler üzerine cihat ilan edileceği, mallarının yağmalanacağı, kendilerinin kılıçtan geçirileceği ilanlara yazılarak" planlandığı gibi Ermeniler tahrik edildi.

Böylece, Hınçak Komitesi üyeleri olaylar çıkarmaya başladılar. Olaylar üzerine Osmanlı hükümeti olay çıkaran Ermenileri tutuklamaya başladı. Tutuklananların ev ve işyerlerin-

de yapılan aramalarda "önceden planlanan eylem hazırlığı" ortaya çıkarıldı. İsyân hareketi liderleri olan Merzifon Anadolu Koleji öğretmenlerinden Garabet Tomayan 28 Ocak 1893 günü, Kayayan da olaydan iki gün sonra tutuklandı.

Tutuklanmalarının nedeni olarak Merzifon ve çevresindeki Ermeni halkını, Anadolu Koleji'nde bulunan matbaada bastıkları ilanlar ile isyana teşvik etmeleri gösterildi. Anadolu Koleji'nin bu iki öğretmenin tutuklanması ile Merzifon'da bir Ermeni isyanı başladı.

İsyân sırasında suçlu bulunup yakalananlar Ankara İstinaf Ceza Mahkemesi'nde yargılandı. Tomayan, Kayayan ve tutuklulardan bazıları idama, diğer komiteciler de çeşitli cezalara çarptırıldı.

Mahkum olan Ermenilerden sadece Protestan olan Tomayan ve Kayayan'ın affı için İngiltere'deki Protestan gazeteleri ve dini çevreleri, Osmanlı hükûmetine ve Padişaha affedilmeleri için başvurdular. Tomayan ve Kayayan affedildi. Tomayan Londra'ya gitti.

Londra'da Ermeni ihtilal komitesinin önemli üyelerinden biri oldu. Anadolu Koleji öğretmenlerinin tutuklanmasından sonra 1893'ün 1 Şubat'ını 2 Şubat'a bağlayan gecesi inşaat aşamasında bulunan yatılı kızlar okulu binasından alevler yükselmeye başladı. Amerikan Board misyonerleri ve okulun müdürü Mr.Herrick, olaydan Amasya mutasarrıfı Hüsrev Beyi sorumlu tuttu.

Merzifon ve çevresindeki, Board misyonerlerinin durumundan endişelenen Amerikan hükûmeti, İstanbul'daki Amerikan Elçiliği aracılığı ile Sivas'ta bulunan Amerikan Konsolosu Hubbard'a, 3 Mart 1893 tarihinden sonra bölgedeki olaylardan dolayı Türkler tarafından zarar verilmiş herhangi bir kişi ya da emlak olup olmadığını, eğer varsa niçin hükûmete haber verilmediğini sordu.

Merzifon'da meydana gelen 1893 olaylarını araştırmak

için Amerikan Elçiliği tarafından Merzifon'a gönderilen Newberry, bölgeye ulaşır ulaşmaz çalışmalara başladı.

Newberry Merzifon'a gelir gelmez, tutuklanmalarından dolayı Amerikan hükümetinin oldukça müteessir olduğu iki Anadolu Koleji öğretmeni aleyhindeki deliller de Osmanlı hükümeti tarafından Newberry'ye sunuldu.

Newberry, yaptığı araştırma raporunun bir suretini 12 Nisan 1893 tarihinde Osmanlı hükümet yetkililerine, bir suretini de Amerikan Elçisi David Thompson'a gönderdi. Newberry raporunda, Sivas vilayetindeki Osmanlı hükümeti yetkililerinin iki Ermeni casus aracılığıyla Merzifon'daki fesat komitesinin varlığından haberdar olduğunu ve casusluk yapan bu iki kişinin, kendi mezheptaşları Ermeniler tarafından öldürüldüğünü de raporunda belirtti.

Merzifon ve çevresindeki olaylardan dolayı tutuklanan Ermeni asiler ve bunlar arasında iki Anadolu Koleji öğretmenin davası Ankara mahkemesinde 20 Mayıs 1893 tarihinde görülmeye başladı. 1893 yılı Haziran ayı başında bütün sorgulamalar tamamlandı. Tutuklananlardan on bir kişinin berat etmesine karar verildi.

On beş kişi idam cezasına ve diğerleri de çeşitli zamanlarda hapis cezasına çarptırıldı. Mahkemenin kararları İngiltere'nin Ankara Konsolosu tarafından hemen İstanbul'daki İngiliz Sefareti Maslahatgüzarına telgrafla bildirildi.

Ankara Mahkemesi kararlarının Avrupa Devletleri ve basını tarafından büyük bir eleştiri ile karşılanması üzerine Osmanlı hükümeti iki Ermeni öğretmen hakkında verilen karar değiştirmek zorunda kaldı. Bu kararın değişmesinde İngiliz hükümetinin tavrı ise oldukça belirleyici oldu.

II. Abdülhamit baskılara boyun eğdi ve 4 Temmuz 1893 tarihinde bu iki öğretmeni serbest bırakma kararını açıkladı. Osmanlı Devleti'nin verdiği bu karar üzerine 7 Temmuz 1893 tarihinde Kayayan ve Tomayan'ın Ankara'dan alınarak

İstanbul'a getirildi. 8 Temmuz Cumartesi günü Farayana kumpanyası vapuru ile sınır dışı edilen öğretmenler İngiltere'de Ermeni milletin milli kahramanı olarak karşılandı.

Böylece, 1892-93 yıllarında olan bu olaylardan sonra, Abdülhamit batının dayatması sonrasında pes etti."⁸³

Abdülhamit devrinin bu ilk ve en önemli isyanı, 1895 yılında diğer Ermeni isyanlarını da tetiklemiştir. Bu olaylar ilk örgütlü, planlı ve yabansı destekli bir organizasyondur.

23 Ekim 1895 Ermeni Islahat Fermanı

Ve nihayetinde 23 Ekim 1895 Islahat Fermanı yayınlanır.⁸⁴

Genel Müfettiş atanacak, yardımcısı Hristiyan olacak, Ermeniler için kapsamlı af çıkacak, Kaymakamlar din farkı olmadan mülkiye mezunları olacak, memurlar nüfus oranına göre atanacak, Belde müdürünü halk seçecek, güvenlik güçleri nüfus oranı dikkate alınarak atanacak.

En önemli karar ise Kürtlerle ilgi olanıydı.

Kürtlerin kışlaklarına dönünceye kadar bir fenalık etmemeleri için bunlardan bazıları hükümetçe rehine olarak alıko-nacak, aşiretlerin halka zarar vermemeleri için Kürtlerin göçcekleri yerler önceden tespit edilecek ve maiyetinde jandarma ve yeterli kuvvet bulunan bir subay göçen her aşiretle birlikte gidecek, Mürür tezkeresi (iç pasaport) ve silah taşımaya ait hükümler Kürt aşiretlerine de uygulanacak

Çar'a Teklif

1896 yılında Almanya-Rusya ile mücadele etme ve Osmanlı Devleti'nin çökmesini geciktirme kararı alır. 26 Ağustos 1896'da İstanbul'da Ermeniler tekrar olay çıkarır. Osmanlı Bankası işgal edilir, bombalar atılır. Olaylar yine bas-

⁸³ Alpaslan, a.g.e., s.:36 v.d.

⁸⁴ Bayur, a.g.e., s.:93 v.d.

tırılır. Tekrar kıyamet kopar ve Alman İmparatoru; "Sultanı tahttan indirmeli" derken, Rus Çarı ile görüşür ve "mevcut durumun korunması kararı" alınır. Abdülhamit bir kez daha tahtını korumuştur.

Çar Almanya'dan İngiltere'ye geçer ve kendisine Sultanı tahttan indirme ve Osmanlı'yı paylaşılması teklif edilir. Çar bunu kabul etmez.⁸⁵ Çünkü Rusya'yı uzak doğudan uzaklaştırıp, Çin'de rahat olmak istediklerini düşünür.

Girit ve Çar

Ocak 1897'de Girit'te, Yunan kıskırtması ile olaylar başlar. 6 Şubat 1897'de üç Yunan taburu Girit'i almak üzere adaya çıkar. Bu gelişme üzerine büyük devletler adayı ablukaya alıp, limanları işgal edip, adayı emaneten aldıklarını 22 Mart 1897'de asilere bildirirler. Fiilen ada Osmanlı'nın elinden çıkmıştır.

Bunun üzerine Yunanistan 12 Nisan 1897'de Tesalya'dan Osmanlıya saldırır. Üç hafta içinde Osmanlılar yenilecektir.

11 Mayısta Yunanistan büyük devletlerden yardım talep eder. Devreye 19 Mayıs 1897'da çar girer.

Abdülhamit nede olsa tahtını ona borçlu olduğundan, isteğini hemen yerine getirir ve Osmanlı güçleri geri çekilir. 18 Eylül 1897'de antlaşmaya varılıp, 4 Aralık 1897'de imzalanır. Girit'e tarafsızlık esası getirilir ve Osmanlı'dan özerklik kazanır.⁸⁶

Bu yıl içinde İsviçre, Bal'de kurulan Dünya Sionist örgütü, Yahudilerin Filistin'de toplanıp, devlet kurmalarını amaçlıyordu. 1880'li yılların başından itibaren, Rus resmi politikası Yahudilere karşı halkı kıskırtmak olmuş, böylece Rusya'dan kaçan Yahudiler Filistin'e yerleşmişlerdi.

Ayrıca, Paris ve Londra'nın zengin Yahudileri, fakir Rus Yahudilerinin Avrupa yerine Filistin'e ve Amerika'ya göç etmesini istiyorlardı. Bu göç dalgasının Yahudi aleyhtarlığı doğuracağını düşünüyorlardı. Onların maddi yardımları ile 1882 ile

⁸⁵ Bayur, a.g.e. ,s.:105 v.d.

⁸⁶ Bayur, a.g.e. , s.: 112 v.d.

1890 arasında 20.000 Rus Yahudi'si Filistin'e göç edip yerleşti.

Bu göçü Herzl adında bir Avusturya Yahudi'si örgütlüyordu. 1898'de göçmenler için Yahudi Koloni Güven bankasını kurmuş ve bir süre sonra adını Anglo-Filistin Bankası'na değiştirmiş ve 16.000 lira toplamıştı.⁸⁷

16 Ocak 1902'de uzun pazarlıklar sonunda Bağdat demiryolu imtiyazı Almanlara verildi. Buna çok kızan Rusya'yı gücendirmemek için, Ankara-Konya hattının doğusuna demiryolu yapılmayacağı garantisi verildi.

Borç 26 Yıl Ödenmiyor ve Midilli İşgal Ediliyor

Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında Lorando ve Tubini isimli iki Fransız bankerinden aldığı ve ödeyemediği borç 1901 yılında Fransızlara göre 750.000 altın lirayı bulmuştu. Bu para Abdülaziz'in tahtan indirilmesinde kullanılmıştı. Şimdi 512.000 altın lira verilirse kabul edeceklerdi.

22 Ağustos 1901 günü, Fransız büyükelçisi borç ödenmediği için dört gün sonra İstanbul'dan ayrılacağını bildirip, 26 Ağustos'ta İstanbul'dan ayrılır ve Osmanlı-Fransız ilişkileri böylece kesintiye uğrar.

24 Ekimde işin ciddi olduğunu, borcun ödenmesi gerektiğini Rus büyükelçi Babıali'ye bildirir. 26 Ekim 1901 tarihinde de Fransa, alacak karşılığında Midilli gümrüğüne el konulacağını bildirip, ayrıca Fransız okullarının ve hastanelerinin tanınmasını, bunların tamir edilmesine izin verilmesini, Keldani⁸⁸ patriğinin tanınmasını ister.

1 Kasım 1901'de Babıali borçları kabul eder. Ancak 2 Kasım'da borcun ödenmesinin yeterli olmadığı, diğer isteklerinin de derhal yerine getirilmesi talep edilir. Fransızlar ciddi olduklarını göstermek için 5 Kasım 1901 tarihinde Midilli'yi

⁸⁷ Bayur, a.g.e., s.:119 v.d.

⁸⁸ Katolik Süryani Patriği'dir. Osmanlı Devleti'nde Katoliklerin himayesi Fransızlara ait olduğundan bunu talep etmektedir.

işgal⁸⁹ edip, gümrüğe el koyarlar. Abdülhamit pes edip, 6 Kasımda bütün talepleri kabul eder.⁹⁰

Abdülhamit'e Karşı Örgütlenme: İttihat ve Terakki

Osmanlı Devleti'nin yıkılma süreci içersinde İttihat ve Terakki örgütlenmesi çok önemlidir. 1889 Mayıs'ında İbrahim Temo, kendisi gibi Askerî Tıp Mektebi öğrencisi olan İshak Sükûtî, Mehmet Reşit ve Abdullah Cevdet'le birlikte, kısa zamanda aynı çevrede genişleyiveren bir teşkilat kurmuşlardır.

İtalyan Carbonari Cemiyeti'nden aldıkları ilhamla genç tıp öğrencileri üyelere isim yerine numara verip, gizlilik ilkesine sıkı sıkıya uyarak o zamanlar Terakki ve İttihat adını taşıyan teşkilatlarına yarı mistik, yarı romantik bir özellik kazandırmışlardır.⁹¹

Gizli Cemiyet, Mayıs 1889 yılında Gülhane Mektebi bahçesinde o dönemde Tıbbiye öğrencisi olan İbrahim Temo, İshak Sukuti, Mehmet Reşit ve Abdullah Cevdet'in teneffüs saatinde ellerini birleştirip and içmeleri üzerine kurulmuş; İbrahim Temo, bu and içme sırasında Mehmed Reşid'in sayılarının az oluşundan hareketle nasıl başarılı olunabileceğini sorması üzerine Yunanistan'a bağımsızlığını kazandıran Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin ticaretle uğraşan bir meyhaneci, bir bakkal çırağı ve amcası zengin bir tüccarın yeğeni üç Rum çırağından oluştuğunu söylemişti.⁹²

Tıbbiye'de kurulmuş olan gizli cemiyetin lideri Dr.İbrahim

⁸⁹ Dört yıl sonra 26 Kasım 1905 tarihinde de Midilli tekrar işgal edilir. Bu defa gerekçeleri Makedonya'nın mali konularda ıslah edilmemesidir.

⁹⁰ Bayur, a.g.e., s.:155 v.d.

⁹¹ İlber Ortaylı, "Son Universal İmparatorluk ve II. Abdülhamid", Genel Türk Tarihi, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999. s. 324.

⁹² İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları, Yay. Haz.. Bülent Demirbaş, İstanbul 1987, s. 15

Temo'dur.⁹³

Cemiyetin amaçları üç ana başlıkta şöyleydi;

1-Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirmek ve onun yerine meşruti idareyi geri getirecek bir veliahdı padişah ilan etmek,

2-Geçici olarak yürürlükten kaldırılan Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymak,

3-Meclesi Mebusan'ın derhal toplanmasını sağlamak

"1892 yılında Tıbbiye'den Şahin Taki Bey, Mülkiyeli Leskovikli Mehmet Rauf ile Mehmet Rauf ise Ali Münif ile bağlantı kurunca Gizli Cemiyet Mülkiye içinde de taraftar bulmaya başlamıştır.

İsmail Kemal, Mizancı Murat, Ali Şevkati ve Maarif Nazırı Münif Paşa'nın Cemiyet'e katılması büyük yankı uyandırmış, Cemiyet taraftarlarının sayısı gün geçtikçe çoğalmaya başlamıştır.

Tıbbiye'de filizlenip Mülkiye'de taraftar bulan Cemiyet, Harbiye'de de taraftar kazanmak için çalışmalarına başlamış Şeyh Zafir'in yeğeni Hamit Bey'in katılımıyla da bu amacına ulaşmıştır."⁹⁴

İttihat ve Terakki'nin en fazla taraftar topladığı Makedonya Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşuyordu. Bu üç vilayette toplam 2.911.700 nüfus yaşıyordu. Bunların 1.508.507'si çoğunluğu Türk olmak üzere Müslüman Türk ve Arnavut, 896.497'si Bulgar, 307.000'i Rum, 100.7171'si Sırp ve 99.000'i ise Valak'tı.⁹⁵

Şubat 1902'de Paris'te bulunan Genç (Jön) Türkler⁹⁶ bir kongre toplayıp; "Türkler kendi kendilerine ülkelerinin durumunu düzeltmeyecekleri için, menfaat ve ihtiraslarını tatmin etmek pahasına da olsa büyük devletlerin Osmanlı iç işlerine

⁹³ Ali Münif Bey'in Hatıraları, Yay. Haz. Taha Toros, İstanbul 1996, s. 17 v.d

⁹⁴ Ali Münif Bey'in Hatıraları, s. 19 v.d.

⁹⁵ Bayur, a.g.e., s.:164

⁹⁶ Abdülhamit karşıtı yurt dışındaki tüm Osmanlı vatandaşlarına verilen isim. Fransızca "Genç Türkler" anlamındadır.

karışmasını "ehveni şer (en az zarar)" saymak ve yurt düşüncesi dışında özel düşüncelerin arkasından gitmek" kararını aldılar. Buna İttihat ve Terakki Gurubu şiddetle karşı çıktı.⁹⁷

Eli Ayaklanması

2 Şubat 1903'de Aziz Eli (İllinden) ayaklanması ve Selenik' te karışıklık çıkar. Bu karışıklıkları protesto etmek için İngiltere'de Osmanlı Devleti aleyhine gösteriler yapılır.

Rusya ve Avusturya bir ıslahat programı hazırlayıp 9 Ekimde Osmanlı Devletine verir. Programın en can alıcı maddesi "jandarmanın başına yabancı general atanması ve farklı etnik nüfusları aynı bölgelerde toplamak için yer değiştirme politikası"⁹⁸ uygulanması" teklifiydi.

Abdülhamit bunu "işlerine karışmak olarak" değerlendirdi, 15 Kasım 1903 tarihinde Almanlardan yardım ister ve şunları söyler;

"Teklifi prensip olarak kabul etmem imkansızdır. Zira yabancıların idare ve jandarmaya alınmasını içeriyor. Halife olarak yabancıların işlerine müdahalesini kabul edemem. Padişah ve Osmanlı olarak benden önceki padişahların Türk kanıyla zapt ettikleri yerleri bırakmam. Bu prensip benim için hayat memat (ölüm kalım) meselesidir."⁹⁹

Almanya'nın da tavsiyesi ve baskı üzerine geri adım atıp ile görüşmeleri kabul eder. Rus konsolosların Makedonya'da iç işlerine çok karışması üzerine, Mitroviça ve Manastır Rus konsolosları öldürülür.

Suçsuz Türk Askeri Asılıyor

⁹⁷ Bayur, a.g.e.,s.:169

⁹⁸ Bugünlerde, Lozan Antlaşması ile yapılan mübadeleyi (nüfus değişimi) eleştirenlere ithaf olunur.

⁹⁹ Bayur, a.g.e., s.:174

Mitroviça Rus konsolosu, bir Türk erinden (Sivaslı Halim) kendisine selam vermesini ister. Türk eri reddedince, Ere hakaret edip, "Ben Rus konsolosuyum, bana selam vermek zorundasın" der ve elindeki kırıbaçı erin yüzünde patlatır. Türk eri Sivaslı Halim'de konsolos Rostkovsky tüfekle öldürür.

Er olayda haklı olduğu halde, yargılanıp idam edilir. Bu yargılama işi Hüseyin Hilmi Paşa'nın işgüzarlığı ile yapılır. Enver Bey (Paşa); "Paşam, bir edepsiz Rus'a dersini verdiler diye bu iki vatan evladını¹⁰⁰ asacak mısınız?" diye Hüseyin Hilmi paşa'ya sorar. Paşa'da karara "tehevvüren" kaydını koydum, saray bunu müebbede çevirir" der. Ancak Abdülhamit'in oluru ile suçsuz iki Türk eri asılır.

Bununla da yetinilmez. Rus konsolosun cenaze töreninde 5 adet top atışı ile selam durulur.

Olayı Enver Paşa'dan dinleyelim;

"Manastır'da Bulgarlar ayaklanmış ve yer yer yangınlar çıkmaya başlamış askeri müfrezeler saldırıya uğramış ve asilere karşı sokak muharebeleri yapılmaktadır.

Bulgarlar Kırçova Kliçora gibi bölük merkezlerini zapt ettiler. Hükümet her taraftan uğradığı saldırılar karşısında şaşırıp kalmıştı.

Şaşkınlık umumiydi. Basılan yangınlara verilen yalnız Manastır ve çevresi değildi. Bütün Makedonya'ya ateş yayılıyordu. Asıl umumi ihtilal henüz arkadaydı.

O sıralarda Manastır'da işi daha da karıştırıcı bir hal oldu.

Manastır'daki Rus Başkonsolosu Rostkovski her zaman âdeti olduğu gibi elinde kamçıyla sokak sokak dolaşıyordu.

Her rastladığı yerde askerlere hakaret ediyordu hatta askerleri dövüyordu.

Bulgar komitacıların bir kolu gibi çalışıyordu.

Hükümet bir meseleye meydan vermemek için işi her zaman örtbas etmek gayretindeydi.

¹⁰⁰ Sivaslı Halim ve kapıda nöbet tutan arkadaşı.

Ama Rostkovski daha da azıttı.

Bir gün bir resmi binarın kapısında nöbet bekleyen nöbetçiye saldırdı. Her gün sokaklarda her askerden istediği gibi bu nöbetçiden de kendisine selam durmasını istedi.

İşi daha da ileri götürdü. Kamçısıyla askeri dövmeğe başladı.

Fakat bu defa nöbetçi dayanamadı vazifesini yaptı selama durmadı. Konsolos daha da saldırganlaşınca Rus Konsolosunu öldürdü.

Asker vazifesini yapmıştı (Dünyanın hiçbir ordusunun askerinden başka türlü bir davranış beklemek mümkün müdür?) Ama sanki yer yerinden oynadı.

Hemen Harp Divanı kuruldu.

Rus Sefareti Baş tercümanı Mandelştam İstanbul'dan koştu geldi.

Hâkimler heyetinin bir üyesi gibi soruşturmalara katıldı.

Yapmadığı hakaret kalmıyordu. Enver Bey de Harp Divanı heyetindeydi.

Divanıharp Enver Bey'in bütün itirazlarına rağmen hem konsolosu öldüren Halim'i hem de o sırada kapıda bulunan diğer bir askeri idama mahkûm etti.

Divanıharp ebediyen namusumuzu lekeleyecek bir hüküm verdi. Sefaret başkâtibi idam sahnesini seyre benimle beraber gitmek istedî reddettim. Divanıharp reisinin ve umumi müfettişinin bu yoldaki emirlerini tebliğ etti yine reddettim.

Yalnız konsolosun cenaze alayı giderken bataryayla beş defa top atışı yapmak zorunda bırakıldım. Bu haksızlığı hiç unutamam... Bu haksızlıklar hakaretler ne vakit sona erecekti? Ne vakit daha iyi bir idare kuracaktık? Bizi bu tahkirlerden haksızlıklardan ne vakit kurtaracaklardı?" ¹⁰¹

Bu olay Enver Paşa'yı derinden etkiler ve karargah görevi yerine, çetelerle mücadele için Manastır dağlarında görev

¹⁰¹ Aydemir, Enver Paşa, a.g.e., s. 469 v.d.

talep eder.¹⁰²

Sonunda Abdülhamit tahtını düşünür ve Makedonya'da İtalyan General Jiorjis Degergis 2 Şubat 1904 tarihli antlaşma gereğince Nisan ayında "Osmanlı Jandarma sayısını azaltmak için" göreve başlar. Böylece Makedonya'da yabancı subay ve bölgeleri oluşturulur.

Buna göre, Serez Fransız, Drama İngiliz, Selanik Rus, Üsküp Avusturya ve Manastır İtalyan bölgesi olur. Almanlar ise Selanik Polis okuluna bir subay gönderir.¹⁰³

Abdülhamit devrinde devlet böyle yönetiliyordu. Hayranlarına ithaf olunur!

Kazım Duru'dan Rumeli Anısı

"Rumeli'de altı büyük devletin zabitlerinden bir jandarma heyeti kuruldu. Rus zabitleri Selanik'te İngilizler Drama'da Fransızlar Serez'de Avusturyalılar Üsküp'te İtalyanlar Manastır'da yerleştiler.

Dikkat edilecek bir nokta; bütün bu subayların birer derece yüksek rütbede olmasıydı. Selanik'te bir jandarma zabiti okulu açıldı kumandanı Rudolphi adlı bir İtalyan binbaşı idi.

Almanlar yalnız Von Alten adlı bir binbaşı göndermişlerdi.

Hepsinin başında Degergis adlı bir İtalyan general bulunuyordu. Rus zabitlerinin başında bir tuğgeneral vardı. (İttihat-Terakki üyesi) on arkadaşımızdan Edip Servet Tör General Degergis'in yanında irtibat subayı idi.

Vilayeti Selase (üç vilayet, yani Selanik, Manastır ve Kosova) müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın yanında bir Avusturyalı biri Rus iki müşavir bulunuyordu. İşte bu bizi çileden çıkardı.

Fransız zabitlerinden La Mouche adlı yarbay daha Fransa'da iken Türkçeyi güya öğrenmişti fakat konuşamıyordu.

¹⁰² Suat Yalaz, Enver Paşa, Yalaz Yay., İstanbul 26 v.d.

¹⁰³ Bayur, a.g.e., s.:182 v.d.

Koyu bir Katolik olduğu için İslam düşmanı idi de.

Sonradan yazdığı (Historie de la Turguie) adlı tarih kitabı okunacak olursa bize karşı ne gibi duygular beslediği kolayca anlaşılır.

Ruslar da Bulgarları açıktan açığa koruduklarını saklamıyorlardı.

İngiliz, Fransız ve İtalyanların tarafsız çalıştıklarına şüphe yoktu; fakat ne de olsa işlerimize karışmaları bizi son derece üzmüştü.

Bu hal Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin (İttihat ve Terakki) kurulmasında en önde gelen amil olmuştu. Ayrıca genç Türk subaylarının kalplerini kazanmamıza vesile teşkil edecekti. Nitekim öyle oldu."¹⁰⁴

Rahmi Apak'tan Bir Balkan Anısı

"Kurtulan bir asiye tekrar bulup yakalamak için on beş kişilik bir müfreze ile günlerce dağda bayırda dolaştım. Mevsim kış idi. Lapa lapa yağan karlar içinde yaya olarak ve elde silah bir köyden diğer bir köye seğirttiğimi tek tek kulübe ve değirmenlere baskınlar yaptığımı gece sabahlara kadar bazı gediklerde ve geçit yerlerinde pusuda yattığımı ormanda yaktığımız ateşle elbiselerimizi ve vücudumuzu kuruttuğumuzu bugün dahi hatırlarım.

Köy muhtarlarını tazyike yetkimiz yoktu. Onları söyletmek için biraz sıkıştırsak gelip hükümet hatta yabancı konsoloshanelere başvururlardı.

Çingene Hakkı adlı bir arkadaşıla bir köy muhtarını sorgularken köyün bütün aklı eren Bulgarlarının Bulgaristan'dan gelen komitacıların kurdukları bir örgüte girdiklerini öğrendik. Papazlar ile köy öğretmenleri bu teşkilatın elebaşları idiler.

Bulgaristan'dan gizlice getirilen silah cephane ve bombalar kiliselerin bodrumlarında saklanıyordu.

¹⁰⁴ Kazım Nami Duru, İttihat Terakki Hatıralarım, s.14

Türk sarıklısı ne kadar bilgisiz ve menfaatperest ise Bulgar papazı aksine o kadar ihtilalci milliyetçi kurnaz ve feragat sahibi idi.

Oldukça yüksek olan tahsillerini Bulgaristan'da yapmış olan Bulgar ve Türk uyruklu Bulgar gençleri dağların arasın-da her türlü vasıta ve konfordan mahrum pis ve geri Bulgar köylerinde boğaz tokluğuna ilkokul öğretmenliği yapıyor ve yeni bir nesil yetiştiriyorlardı.

Kendi ağabeyleri ve babaları olan ve Bulgarcadan çok Türkçe konuşan eski Bulgarlara da milliyet sevgisini ve Türk düşmanlığı duygusunu aşıyorlardı."¹⁰⁵

Abdülhamit devrinde devlet böyle yönetiliyordu. Tekrar hayranlarına ithaf olunur!

Mustafa Kemal ve arkadaşları bu düzeni yıktığından, "31 Mart İrtica İsyanı'nı" çıkaranların "gönüldaşlarınca(?)" eleştirilmekte, ümmet özleminde yaşamaktadırlar.

Rusya'da Sosyal Olaylar ¹⁰⁶

Rusya'da 1898'de Sosyal Demokrat Parti kurulur. 1902 yılından itibaren işçiler bu partide toplanıp, gösteriler yapmışlar ve sonunda 1903 yılında Meşrutiyet talebiyle Güney Rusya'da grevler başlar.

Rus hükümeti grevciler üzerine Kazak askerleri gönderip, çoğunu öldürdükten sonra kalanları hapseder yada sürgüne gönderir. Bunun üzerine Rus Sosyal demokratları önce Bürüksel'de, sonra da Londra'da bir toplantı yaparlar.

Londra toplantısında ılımlı (yumuşak) ve sert diye ikiye ayrılırlar. Lenin sertlerin başında olarak az bir çoklukla kongreyi kazanır. Bundan dolayı onlara "çokluk" anlamında Bolşevik, ılımlılar olan azınlıkta kalanlara da "azlık" anlamında Menşevik adı verilir. Böylece Lenin yönetimi ele geçirir.

¹⁰⁵ Apak, a.g.e., s.:22 v.d.

¹⁰⁶ Bayur, a.g.e., s.:193 v.d. ve 203 v.d.

Rusya'da ikinci parti 1901'de kurulan İhtilalci Sosyalist Partidir. Amaçlarına 1901'de kurdukları suikast örgütü "Mücadele" ile ulaşmaya çalışır. 15 Nisan 1902'de İçişleri Bakanı'nı öldürmüşlerdir.

Son siyasal parti ise, 1904 yılında Liberal partidir. Bu parti kısa zamanda kurdukları ve adına Zemstvolar (ilçe meclisleri) dedikleri örgütlenme yoluyla kısa sürede çok yerde örgütlenirler.

Çar "Meşrutiyet" istekleri karşısında direnir. Bunun üzerine 1904'te Bakü'de işçi grevleri başlayıp, 1905 yılında çok yayılır. 1905 yılı başında Petersburg Putilof Demir-Çelik fabrikasında 13.000 işçi greve başlar ve "günde 8 saat mesai" talep ederler. Kısa zamanda grevcilerin sayısı 140.000'e çıkar.

22 ocak 1905 günü, Gapon adındaki Papaz, elinde dilekçe, arkasında 20.000 kişi ile Çar'ın kışlık sarayına yürümeye başlarlar. Çar gelenlerin üzerine ateş açtırır ve 500 kişi ölür, 3000 kişi de yaralanır.

Çok geçmeden grevler bütün ülkeye yayılır. 17 Şubat'ta çarın amcası kremlinde öldürülür. Suikastlar başlar, grevcilere üniversite öğrencileri de destek verir. Grevler Varşova, Baltık kıyıları ve Kafkasya'da da yayılır.

Çar 3 Mart'ta meclisi toplayacağını vaad eder. Bu vaadini tutmaz ve 18 Ağustos'ta meclis'i (Duma'yı) açacağını söyler. Bu sözünde durmayınca, Ekim ayında köylülerde ayaklanır. 30 Ekim 1905 günü Çar bir açıklama yayınlayıp; " şahsi masuniyet, vicdan, söz, toplanma ve gösteri özgürlüğü" verildiğini duyurur.

Bu sırada mürtecilerde örgütlenir ve 31 Mart 1909 olaylarını örgütleyenler gibi, Çar'ın düşmanı diye öğrenci, işçi ve Yahudilere saldırmaya başlarlar.

Bu olaylar sonunda, direnişçilerin sayısı giderek azalır ve Moskova'da "9 Gün" diye bilinen şiddetli grevler başlar ve 9. gününde bastırılır. Lenin ve Troçki Rusya'ya gelir ve mücadeleye başlarlar.

Bu ayaklanmalar sonunda 15.000 kişi ölür, 20.000 kişi yaralanır, 80.000 kişi hapse atılır. Böylece Çar, mürtecilerinde

yardımları ile tahtını 1917 yılı Ekim ayına kadar korur.

Vatan ve Hürriyet

1905 yıl Ekim ayında, "Abdülhamit istibdadını" yıkmak amacıyla, Mustafa Kemal "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ni kurdu."

Bir yıl sonra Selanik'te Mustafa Kemal'den alınan ilhamla "Osmanlı Hürriyet cemiyeti" kurulur. Bu cemiyet İttihat ve Terakki'nin çekirdek kadrosu tarafından kurulmuştur.

1906 yılında 3. Ordu subaylarının da aralarında bulunduğu bir grup tarafından Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, kısa zamanda gelişmiş, Ahmet Rıza Bey grubuyla birleşerek İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. Talat ve Enver Bey'lerin de aralarında bulunduğu Selanik şubesi, Abdülhamid'e karşı muhalefet hareketinin başarıya ulaşmasında oynamışlardır.¹⁰⁷

Elit bir askeri ve bürokratik grubun olduğu kentte, Rumeli'nin elden çıkmasını önlemek ve Meşrutiyet'in ilanını sağlamak için, 1906 yılının Ağustos ayında Osmanlı Hürriyet Komitesi kurulur. Talat Bey, Rahmi Bey, Mithat Şükrü, İsmail Canbolat, Cemal Bey ve Fethi Bey gibi önemli şahısların yer aldığı yeni cemiyette¹⁰⁸ Türk unsuru egemen durumda olmuştur.¹⁰⁹

"1895'te Bursa Millî Eğitim Müdürü iken Avrupa'ya kaçan Ahmet Rıza Bey'in kurduğu Meşveret Gazetesi, bu

¹⁰⁷ Babacan, a.g.e., s. 3

¹⁰⁸ Cemiyet'in üyeler: 1. Bursalı Tahir Bey, 2. Naki Bey 3. Talat Bey, 4. Mithat Şükrü Bey, 5. Bursalı Hakkı Baha Bey, 6. Edip Servet Bey, 7. Ömer Naci Bey, 8. Kazım Nami Bey, 9. Rahmi Bey ve 10. İsmail Canbolat'tan oluştuğunu belirtmektedir. Bu on kişiden sonra Cemiyet'e dahil olanlara 110'dan itibaren numara verilip bu suretle sayıca fazla oldukları izlenimi yaratıldığını, ayrıca Cemiyet içinde Talat, Rahmi ve İsmail Canbolat Beylerden oluşan bir "Ali Heyet" kurulduğunu ve bu kişilerce Cemiyet'in nizamnamesi hazırlanmıştır. (Kaynak. A. Bedevi Kuran, a.g.e., s.:459)

¹⁰⁹ François Georgeon, a.g.m., s. 213

dönemde muhaliflerin taleplerini; terakki, düzen ve ilerleme yanında, imparatorluğun bütün tebaasını içine alan geniş kapsamlı bir ıslahat programı olarak ortaya koyuyordu.

"Türklerin yaşadığı topraklarımızda Doğu vilayetlerimizden Selanik ve Balkan taraflarına doğru uzanan durumda, halk ekonomik durumun kötülüğünün çilesine çekmektedir. Ancak mütegalibe (ağa eşraf gibi işbirlikçiler) denilen zümre ile çok az sayıdaki bir zümre ve saray çevresi hayatın imkanlarından yararlanmaktadır.

Başımızda kapitülasyon denilen bir ekonomik bela vardır. Kapitülasyonların getirdiği ekonomik ortam fabrikalar yapmamızı engelledi."¹¹⁰

"Neden kapitülasyonların (ayrıcalıkların) peşine düşmüşlerdir? Çünkü, kendi ekonomik durumları onu gerektirmektedir. Neden imtiyazlar peşinde hala daha önemli isteklerde bulunuyorlar? Çünkü, siyaseten ve ekonomik olarak kendilerini bu ihtiyaç içinde görüyorlar."¹¹¹

Mustafa Kemal'in bu sözleri, ittihatçı muhalefetin dayanak noktasıdır.

Mustafa Kemal'in cemiyeti ile İttihatçılar daha sonra birleştiler.¹¹²

1905 yılından sonra Avrupa'daki Jön Türklere bu defa da Türkiye'deki genç subaylar iştirak etmeye başlamışlardır.

Abdülhamid açısından durum sonun başlangıcı olmuştur. Ütopik düşüncelerle ve şairane hülyalarla Avrupa'ya özellikle Paris'e firar eden Jön Türkler, bir türlü ayakları yere basmayan romantizmleri ile II.Abđülhamid karşısında gerçek bir tehlike oluşturmıyorlardı.

Hâlbuki genç subaylar, ilk gizli cemiyetin kurulduğu yıllarda askerî öğrenci statüsünde bulunan bu insanlar,

¹¹⁰ Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki, Kumsaati Yay., 5.baskı, s.:28

¹¹¹ Sorgun, a.g.e., s.:79

¹¹² Sorgun, a.g.e., s.:85

şimdi kıta subayı olmuş, yüzbaşı, binbaşı gibi rütbelerle askerî kuvvetlere emir-kumanda etmeye başlamışlardı.

Bu genç subayların İstanbul'da olduğu gibi bilhassa Rumeli'de sayıca artmaları, muhaliflerin gücünü artıran bir başka etkidir."¹¹³

Kısa bir süre sonra faaliyetlerini yurt dışında sürdüren Ahmed Rıza Bey liderliğindeki İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti arasında başlayan görüşmeler sonunda iki cemiyet 27 Eylül 1907 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında birleşmişlerdir.¹¹⁴

Biri Paris'te diğeri Selanik'te olmak üzere iki genel merkezi olması kararlaştırılan Cemiyet'in dahili kanadını oluşturan Selanik Komitesi harekete egemen olmuş, hareketin çekim merkezi Avrupa'dan Selanik'e kaymıştır.¹¹⁵

Mustafa Kemal 20 Haziran 1907 tarihinde Kolağası¹¹⁶ rütbesiyle Selanik'e atanır ve çok geçmeden demiryolu müfettişi olur. Burada gizli faaliyetlerine devam eder.¹¹⁷

Abdülhamit muhalifleri olan İttihat ve Terakki, Prens Sebahattin'in Terakki Cemiyeti ve Ermeni Taşnaksityun Partisi aralarında 27-29 Aralık 1907 tarihinde Paris'te bir kongre toplarlar.¹¹⁸ İttihat ve Terakki merkezi hükümetten yanadır.

Toplantının 29.12.1907 tarihinde yayınladığı sonuç bildirisinde;¹¹⁹

- Osmanlı Devleti içinde yaşayanlar arasında birlik kurulmuştur.

- Herkes ve en çok Müslümanlar Abdülhamit istibda-

¹¹³ Hasan Babacan, Mehmed Talât Paşa 1874-1921 (Siyasî Hayatı ve İcraatı), TTK Yay., Ankara, 2005. s. 3

¹¹⁴ Ahmed Bedevi Kuran, a.g.e., s. 455

¹¹⁵ François Georgeon, a.g.m., s. 214

¹¹⁶ Yüzbaşı ile Binbaşı arasında bir rütbe.

¹¹⁷ Bayur, a.g.e., s.:215

¹¹⁸ Bayur, a.g.e., s.:218

¹¹⁹ Bayur, a.g.e., s.:398

dından zarar görüyor.

- Bu kötü idarenin sorumluluğu Müslümanların üzerine yüklenmektedir.

- Abdülhamit Osmanlı Milletini birbirine düşman edip kırdırdı.

- Ermeni katliamı ve devam etmekte olan Arabistan kıptali padişaha “Büyük Katil” ve “Kırmızı Sultan” unvanlarını kazandırdı.

- Milletin maddi ve manevi bütün varlıkları eritiliyor.
- Gözler açılır korkusuyla eğitim geriye götürüldü.
- Basın esaret altındadır.
- Ülke sefalet içindedir.
- Vergiler yalnız sarayı, işbirlikçileri ve hafiyeyi zengin etmeğe, dışarıda da Avrupa’yı aldatarak padişahı öven yabancı gazetecilere dağıtmaya yarıyor.

Ermenilerin bu kongrede İttihat ve Terakki ile işbirliğinin başlıca nedeni ise; “bir taraftan Rusya, diğer taraftan Abdülhamit bu kavmi mahvediyor. Şimdi de İran hürriyetini ilan etti. Bu üç hükümetin arasına sıkışan Ermenilerin İttihat ve Terakki ile işbirliğinden başka bir çareleri kalmadı. Boşuna kan dökerek ölüyorlar”¹²⁰ şeklinde belirtilmektedir.

¹²⁰ Bayur, a.g.e., s.:386

İttihat ve Terakki'nin Amacı

"Cemiyet baş verecek sır vermeyecekti. Amaca ulaşıncaya kadar her üye Cemiyet'in sırrını saklayacaktır. Cemiyet'e giren arkadaş yalnız kendi rehberini ve iki arkadaşını tanıyacaktır. Diğerlerini bilmeyecektir."¹²¹

Talat Bey¹²² (Paşa) disiplini sağlayan ilkeyi bu sözlerle açıklıyordu.

II.Meşrutiyetten bir yıl önce 27-29 Aralık 1907 Paris kongresi öncesinde İttihat ve Terakki amacını şu şekilde tespit etmişti.¹²³

- Osmanlı ülkesinin toprak bütünlüğünün Müslüman olan ve olmayan bütün partilerce kabulü,
- Saltanattaki veraset usulünün hiçbir biçimde değiştirilmemesi,
- Amaç bu günkü idareyi (Abdülhamit'i) yıkmak ve meclisi toplamak olmalı,
- Amaca ulaşmak için kanuna ve ihtilale başvurulacaktır.

Bu amaçlara ulaşmak içinse, "hükümetin yasal olmayan işlerine karşı halk bilgilendirilecek, vergi verilmemesi istenecek, çeteler oluşturulacak ve askere gidilmemesi istenecek, ayaklanma çıkarılacak, karışıklık yoluyla padişah ve yandaşlarına karşı suikastlar yapılması, siyasi mahkumlara selam gönderilmesi, Makedonya'da çetelerin halka ilişmeye-yip, yalnız hükümet aleyhine çalışmasının sağlanması, da-vaya ihanet edenlerin cezalandırılması, ihtilalci yayınlarda

¹²¹ Sorgun, a.g.e., s.:41

¹²² Edime'den Selanik'e sürgün edilen Talat Bey, burada bir iş yapmıyordu. Cemiyetin işlerinin takibi ve takip edilmekten de kurtulmak amacıyla, 3.Ordu Müşirlik Yaveri Kazım Nami Duru'nun önerisi ile "postacı" oldu. Böylece posta belgeleri dağıtmak amacıyla her yere girip çıkacak, örgülle haberleşmeyi sağlayacaktı. (Kaynak: Sorgun, a.g.e., s.:55 v.d.)

¹²³ Bayur, a.g.e., s.:390

bulunulması"¹²⁴ karara bağlandı.

Bu kararların uygulanması yoluyla da "Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, idarenin değiştirilmesi ve meşrutiyet ve meşveret (danışma) usullerinin kurulması"¹²⁵ nihai amaç olarak kabul edildi.

"1907 sonu ve 1908 başlarında İttihat ve Terakki en çok örgütlenmeye önem verdiği gibi istibdadı sona erdirmek için ihtilal veya suikast biçiminde kan akıtmaya da karar vermiştir.

Ordu içinde örgütlenmeyi yaymaktadır, ancak Edirne'deki orduya Mart 1908'e kadar nüfuz edememiştir. En ileri gelen ricalin yakınlarıyla da ilişki kurma çalışmalarından çekinmemektedir."¹²⁶

1907 yılının en önemli tartışması Osmanlı gümrük vergilerinin %8'den %11'e yükseltilmesi meselesidir. Buna önce itiraz eden büyük devletler 25 Nisan 1907 tarihinde bunu kabul ederler.¹²⁷ Nede olsa gelirle yine onlara geliyordu.

Çünkü Duyunu umumiye (Borçlar İdaresi) gümrük gelirlerini onlar için topluyordu.

1906 yılı başında Alınanların etkisi ile Abdülhamit Fas'a gizli kurye gönderip, Fas Sultanı'na "Almanların İslam dostu olduğunu" bildirir. Fransa bu gelişmeler üzerine, 1905 toplumsal olaylarının etkilerini bertaraf etmesi için Rusya'ya 100 milyon altın lira borç verir¹²⁸ ve Rusya yaralarını sarar.

1906 yılına gelindiğinde dünyada genişleyen ve güçlenen emperyalist emeller karşısında varlığını muhafaza girişimlerini denge politikasıyla sürdüren Osmanlı Devleti'nde özellikle Harbiye'den yeni mezunların aktif olduğu bir grup Rumeli'de faaliyete geçmiştir.¹²⁹

"Yakın tarihimize damgasını vuran, Abdülhamit'i tah-

¹²⁴ Bayur, a.g.e., s.:394 v.d. ve s.:400

¹²⁵ Bayur, a.g.e., s.:399

¹²⁶ Bayur, a.g.e., s.:406

¹²⁷ Bayur, a.g.e., s.:215

¹²⁸ Bayur, a.g.e., s.:213

¹²⁹ François Georgeon, a.g.m., s. 213

tından indiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni (Birlik ve İlerleme Partisi'ni) kuran kadrolar Hürriyet ve Vatan Şairi Namık Kemal'in fikirlerinden etkilenip gizlice bu cemiyeti kurdular.

Siyasi altyapısını Auguste Comte'un "düzen ve ilerleme" (The Union and Progress) şeklinde vurgulanan fikirlerinden alıyorlardı.

Comte, bugünlerde 'küreselleşme' olarak bilinen insanlığın birliğini savunuyordu.

Tüm yaşamını bu konuya ayırmış, geniş kitleleri etkilemiş, hatta Brezilya Bayrağı'na 'düzen ve ilerleme' ilkesi bu etkileşim sonunda 1880'lerde ulusal birliğin sembolü olarak yazılmıştı.

Comte'a göre: "mutlak olarak geçerli tek bir toplum tipi" vardır. Bütün insanlık bu toplum tipine ulaşmalıdır. Ona göre teolojik ve askeri sıfatlarla belirginleşen bir toplum tipi ortadan kalkmaktadır.

Bir başka tip toplum, bilimsel ve sanayi toplumu doğmaktadır.

Doğan bu toplum bilimseldir.

Pozitif bilim ve toplumsal bilim öğretisinden yanadır.

İnsan düşüncesi üç evreden geçmektedir;

Birinci evrede insan düşüncesi olayları insanın kendisi ile kıyaslanabilecek varlık ve güçlerle karşılaştırarak açıklar.

İkinci evrede, doğa ve soyut nesnelere başvurur.

Üçüncü evrede ise olayları gözlemler ve aralarında var olabilecek düzenli ilişkileri belirleyerek, onları yöneten yasaları bulur.

İşte bu pozitif düşünce yöntemidir.

Comte'un felsefi görüşüne göre Batı Avrupa sanayi toplumu örnek bir özelliğe sahip olup, bütün insanlığın toplumu haline gelecektir.

Pozitif düşünce ürünü olan batı bilimi insanlığın tümünün bilimi haline gelmiştir.

Eğer insan doğası temelde aynı ise, insani birlik için, in-

sanlığın bütünü batının yolunu izleyecektir.”

Küreselleşme olgusundan 100 yıl önce bu fikirlerin İttihatçılarca kabul edilip, benimsenmesi ise son derece ilginçtir. İttihatçıları yani birlikten yana olanları, diğer bir deyişle düzencileri etkileyen Comte’un batı toplumu hakkındaki fikirleri bugünlerde Avrupa Birliği politikasının da kaynağını oluşturmaktadır.

Cumhuriyet’i kuran ittihatçı kadroların yönünü batıya çevirmesinin yani “batı toplum tipi ve uygarlığına” ulaşmayı amaç edinmesinin dayanak noktası da bundandır.”¹³⁰

Abdülhamit’e Suikast

“Mutlakıyetçi yönetime duyulan bu aşırı rahatsızlık doğal olarak Abdülhamit’in şahsına duyulan nefrete dönüşmüş ve 21 Temmuz 1905 günü Yıldız Sarayı’ndaki Cuma Selamlığında şahsına karşı başarısız bir suikast teşebbüsü oldu.

Belçikalı bir anarşistin (teröristin) yardımcılarıyla suikastı planlayan Ermeni komitacılar padişahın arabasının geçeceği yere yerleştirdikleri zaman ayarlı bombayı patlattılar.

Ancak Abdülhamit’in Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile protokol dışı yaptığı görüşme nedeniyle planlanan zamanı geç kalması kendisini mutlakölümden kıl payı kurtardı.

Patlayan bomba ile etraftaki yirmi altı kişi hayatını kaybetti. Elli altı kişi yaralandı. Kortejdeki on yedi atlı araba havaya uçup, yirmi at da paramparça oldu.

Bu başarısız suikast girişiminin ardından yurtiçinde ve yurtdışında örgütlenmiş olan devrimçiler artık yalnızca Abdülhamit’in şahsına karşı sürdürdükleri aleyhte propaganda ile yetinmeyip tüm devlet düzenini felce uğratacak ve bürokrasiyi işlemez hale getirecek başka yöntemler üzerinde düşünmeye başladılar.

¹³⁰ Alpaslan, a.g.e., s.:40 v.d.

Bu suikast üzerine Tefvik Fikret “Bir lahza-i¹³¹ teehhür¹³²” adlı, “Ey şanlı avcı damını beyhude kurmadın, Attın... Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadin.” diye devam eden şiirini yazmıştır.

Diyarbakır Postanesi’nin İşgali: Temmuz 1905

Diyarbakır’da Temmuz 1905’de patlak veren olayların temel nedeni Abdülhamit’in baskıcı rejiminin yerel uzantılarının yaptığı zulümler ve baskılardır. Bunlar, padişaktan aldıkları bir takım unvanlar ile yörede “terör” estirmekte, padişah ve kendi çıkarları için, halkı baskı altında tutmaktaydılar.

“Ziya Gökalp¹³³, sürüldüğü Diyarbakır’da yörenin büyük bir kesiminde hâkimiyet sağlayan Milli İbrahim Paşa’ya karşı 1905 ve 1907 yıllarında gerçekleştirilen telgraf eylemlerinde büyük rol oynar. Kürtler arasında “Berxo Aga” olarak tanınan Milli İbrahim Paşa, (?-18 Temmuz 1909) Viranşehir merkezli bölgenin köklü ve büyük aşiretlerinden Milli aşiretinin reisidir.

93 Harbi’nden (1877-1878) sonra Sivas’a sürülmüş, 1890 yılında Hamidiye Alayları’nın¹³⁴ kurulma kararı sonrası Viranşehir’e dönmeye izin verilmiştir. 5 alay ve en az 6000 silahlı atlısıyla Erzincan’daki 4. Ordu’ya, Müşir Mehmed Zeki Paşa’ya bağlanır.

¹³¹ An, çok kısa zaman

¹³² Gecikme

¹³³ Diyarbakır vilayetinin nüfus menürlüğünü yapmış, istatistikçi Mehmed Tefvik Efendi’nin oğlu olarak Diyarbakır’da dünyaya gelen Mehmed Ziya (1876-1924), 1896’da veterinerlik okumak üzere İstanbul’a gider. Kısa bir süre içinde Jön Türk hareketiyle irtibata geçer ve çok geçmeden Abdülhamid’in hafiyeleri tarafından tespit edilir. Bir yıl hapis yattıktan sonra Diyarbakır’a sürür. (Dr.Fuat Dündar)

¹³⁴ Hamidiye Alayları ya da Hamidiye Hafif Süvari Alayları, Osmanlı padişahı II.Abdülhamit’in Doğu Anadolu’da oluşturduğu çalışmalarına 1890 yılında başlanılmış, 1891 yılında fiilen kurulmuş Osmanlı birlikleridir.

2 Aralık 1902'de "Mirlîva" rütbesiyle "Paşa" olur. Hamidiye Alayları sadece Ermenilere karşı bir organizasyon olmakla kalmamış, Osmanlı iktidarı tarafından "dize gelmez" olarak nitelenen Arap aşiretlerine karşı da büyük rol oynamıştır. Milli İbrahim Paşa'ya bağlı Hamidiye Alayları buna tipik bir örnektir. Kendisi Ermenilerden daha çok Arap ve Kürt aşiretlerine karşı çatışmalarıyla gündeme gelmiştir.

Milli İbrahim Paşa'nın hegemonyasından en çok zarar görececek olan, belediye reisi ve aynı zamanda Gökalp'in dayısı Pirinççizade Arif Efendi'dir.¹³⁵ (1853-1909) Şehir merkezindeki kontrolünü ve nüfuzunu İbrahim Paşa'ya karşı kaybetmek istemeyen belediye reisi Arif Bey ve yeğeni Gökalp öncülüğünde şehrin eşrafı, şehir postanesini Temmuz 1905 ve 14 Ekim 1907'de olmak üzere iki kez işgal eder."¹³⁶

"Bölgede güvenliği sağlamak için kurulmuş Hamidiye alaylarının başındaki Milli aşiret reisi İbrahim Paşa'nın adının karıştığı soygun ve baskın olayları karşısında halkı direnmeğe ve eyleme yöneltti. Halk 3 gün süreyle telgrafhaneyi işgal etti (1905). İbrahim Paşa ve adamlarının cezalandırılması için saraya telgraflar çekildi."¹³⁷

"Hamidiye Alayları'ndan sorumlu Müşir Mehmed Zeki Paşa ve saraya çekilen ve Gökalp'in kaleme aldığına inanılan telgraflarda Milli İbrahim Paşa karşısı sert bir üslup takınılır.

"Nizam-ı Cedid'den evvel dahi ecdatlarının devletin sipahisi" oldukları ve Milli aşiretinin ise "çobanlık ve şekavet-

¹³⁵ Arif Efendi 1895 yılında Diyarbakır'daki Ermenilere yönelik saldırıların örgütleyicilerinden biri, aynı zamanda Ermeni ıslahat görüşmeleri sırasında Ermenilere "verilecek imtiyazın", "kanlarıyla bozulacağı" yemini eden eşraftan ibaret komitenin üyesidir. Abdülhamit'in, olayları bastırmak için Hamidiye Alayları'nı görevlendirmesi üzerine, sorumlulardan biri olduğu için önce Musul'a, ardından da İstanbul'a sürülen Arif Efendi, bir yıl geçmeden affedilir ve Diyarbakır'a dönmesine izin verilir. (Fuat Dündar)

¹³⁶ Fuat Dündar, 1908 Diyarbakır'ı, Ziya Gökalp ve Kürtlüğün "Sosyal Problem" Olarak Tanımlanması, http://www.obarsiv.com/pdf/FuatDundar_NB.pdf

¹³⁷ www.osmanli700.gen.tr/kisiler/z2.html

le geçinir alçaklardan ibaret" bulunduğu belirtilen telgrafta, kendilerinin devlete en sadık kesimden geldikleri hatırlatılır.

Askerlik görevini yaptıkları vatan "damarlarında kaynayan kanlarla" korunmakta iken "Milli aşiretinin şaki ahlakının, mukaddes askerlik sıfatına büyük bir hakaret" olduğu belirtilir.

İbrahim Paşa'nın "koleradan, vebadan daha müthiş bir biçimde" yayılarak "üç vilayet-i şahaneyi" sardığı ve şimdi de sadık, "asker oğlu asker" Diyarbakır ahalisini tehdit ettiği iddiasında bulunulur.

Üstelik aralarında "İslam kanına susamış" Yezidilerin de yer aldığı bu aşiretin, devletin askerlerine de saldırdığını belirten telgrafta, "Ebu Cahil'den daha cahil", "medeniyetten nefret eden", "cehalette ve vahşete mahkûm" İbrahim Paşa ve evlatlarının öldürülmeleri istenir.

Telgrafhanenin işgalinin on birinci günü saray, İbrahim Paşa'yı bir süre bölgeden uzaklaştırmak amacıyla Hamidiye-Hicaz demiryolunun muhafazasıyla görevlendirir.¹³⁸

"Üstelik, Avrupa ve Asya ülkeleri arasındaki haberleşmenin bağlantı noktası olan Diyarbakır telgrafhanesinin bu bağlantıyı kesmesi olayın daha da büyümesine yol açmış ve yabancı ülkeler saraya baskı yapmaya başlamıştı.

Konuyu incelemek üzere İstanbul'dan Diyarbakır'a gönderilen soruşturma kurulu Hamidiye alaylarının bir süre sinmesini ve yolsuzluklara son vermesini sağladı."¹³⁹

"Ancak halkın yakınmasına yol açan yeni olaylar patlak verince, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının önderliğinde halk yeniden telgrafhaneyi ele geçirdi. 11 gün süren bu ikinci işgal halkın kesin zaferiyle sonuçlanmış, hükümet İbrahim

¹³⁸ Dündar, a.g.m.

¹³⁹ www.osmanli700.gen.tr/kisiler/z2.html

Paşa ve alaylarını bölgeden uzaklaştırmak zorunda kalmıştır (1907). Gökalp, ilk eseri olan Şaki İbrahim destanında bu olayı anlatır.¹⁴⁰

Postane işgali sırasında, 31 Mart isyanının teşvikçisi der-viş Vahdeti, Diyarbakır'da sürgün olup, postane işgaline katılmıştır.

Meşrutiyet'in ilanıyla işler tam tersine döndü. Sıra ezilenlerde, baskı ve zulüm görenlerdeydi.

"Medine'ye gitmek üzere adamlarıyla birlikte Şam'da konaklarken 1908 devrimini haber alan İbrahim Paşa, Abdülhamit'i desteklemek için Viranşehir'e doğru yola çıkar.

Bu sırada şehir merkezinde Gökalp ve dayısı, cemiyetin Diyarbakır şubesini ve "Millet Kiraathanesi"ni açmış, 2000 gönüllü toplayarak İbrahim Paşa'nın peşine düşmüşlerdir.

Padişah'tan elde edilen bir irade ile de Milli İbrahim, "paşa"lığı elinden alınarak şaki konumuna sokulmuştur.

Bu takibata Karakeçili, Şammar ve Anaze gibi Milli aşiretinin otoritesini kurduğu düşman aşiretler de katılır. İbrahim Paşa'nın ölü ele geçirildiği takibatta birçok yağmalama ve katl olayı gerçekleşir.

Özellikle Milli İbrahim Paşa'nın koruması altındaki gayrimüslimler bu saldırılardan büyük zarar görür. En önemlisi de İbrahim Paşa'nın büyük hazinesi kayıplara karışmıştır. Bu, 1908 Devrimi Diyarbakır başta olmak üzere doğudaki dengeleri altüst etmiş, "paşa" olan Milli İbrahim eşkıya kabul edilmiş, belediye reisi Arif Bey mebusluğa terfi etmiştir.¹⁴¹

Bölgedeki altüst oluşun en özlü ifadesi ise Gökalp'in kaleme aldığı metinde saklıdır:¹⁴²

"23 Temmuz'dan, Osmanlıların o büyük bayramından evvel ara sıra yine burada toplanıyorduk.

¹⁴⁰ www.osmanli700.gen.tr/kisiler/z2.html

¹⁴¹ Dündar, a.g.m.

¹⁴² Dündar, a.g.m.

Amma nasıl?

O zaman koyun sürüsü idik.

Biz koyun sürüsü, mihlanmış gibi dikilir, donmuş gibi dinlerdik.

Nihayet bu hal gayretullah'a dokundu.

Damarlı olanlarımızın kanına dokundu.

Rumeli'deki sürüler bir kahraman ordu kesildi.

Bir de buradaki sürüler de onların yardımıyla koyunluk-tan, kurtluktan çıktık.

Elhamdüllillah insan olduk..."

Midilli İşgal Ediliyor: 26.11.1905

17 Ocak 1905 tarihinde Makedonya'da mali ıslahat yapılması için büyük devletler girişimlerde bulunur. Buna göre, Makedonya'nın mali idaresi Osmanlı Bankası'nda olacak ve Selanik, Manastır ve Üsküp'te mali idarenin muhasebe dairelerini oluşturacaktı.¹⁴³

Abdülhamit bu teklifi iç işlerine karışıldığı gerekçesi ile reddeder. Bu defa 8 Mayıs 1905 tarihinde büyük devletler mali üyeler tayin ettiklerini bir nota ile bildirirler. 29 Ağustos 1905'da bu nota reddolunur. Bu defa da 6 Ekim 1905 tarihinde atanan üyeler Üsküp'e gönderilir ve aynı gün Babıali'ye bildirilir. Bu notada 20 Ekim'de reddolunur. Büyük devletler pes etmezler ve 26 Ekim'de bir başka nota verip, "Makedonya mali Komisyonunu" kabul etmesini talep ederler. Abdülhamit bu notayı da reddeder.¹⁴⁴

Bunun üzerine 26 Kasım 1905 günü, Almanya dışındaki büyük devletlerin savaş gemileri Midilli adasına gelip, adanın gümrük, posta ve telgraf dairelerini işgal eder. Abdülhamit yine pes etmez. Bu defada 5 Aralık 1905 günü Limnos adası işgal edilir.

¹⁴³ Bayur, a.g.e., s.:197

¹⁴⁴ Bayur, a.g.e., s.:197 v.d.

Durumun ciddiyetini bu defa anlayan Abdülhamit, atanmış mali üyeleri mali müşavir olarak kabul eder. Böylece, Makedonya'nın mali işleri fiilen yabancıların denetimine geçer. Bu olaylar, İttihatçıların hızla örgütlenmesine neden olur.¹⁴⁵

"Hayvanat-ı Ehliye Rüşumu" ile 1903 yılı Ağustos ayından başlayarak, şehir ve köy halkı ayırt edilmeksizin, herkesin gelir düzeyine göre alınmak üzere konan 'Şahsi Vergi' adlı iki kalem vergi ülkede hiç de hoş karşılanmamış ve genel ekonomik durumun da olumsuzlukları göz önüne alınınca bu vergiler büyük tepkiyle karşılanmıştı.

Bu yüzden de devlet bu iki kalem verginin toplanmasından geçici olarak vazgeçmişti. Ancak, 1906 yılı başında mutlakiyetçi yönetim bu vergileri yeniden toplamaya kalkışınca hemen hemen tüm ülke çapında bu vergiler aleyhine ayaklanmalar çıktı."¹⁴⁶

Bu ortamdan ittihatçılar çok iyi yaralandılar ve kendilerine taraftar topladılar. "Devletin bütçe açığını kapamak amacıyla 1906 yılı başında yeniden yürürlüğe koyduğu bu iki kalem vergi bir anlama bardağı taşıran son damla oldu.

Ayaklanmalar devrimciler için kaçırılmayacak bir fırsattı. Ayaklanmaları örgütleyen varlıklı sınıfların vergiyi ödeyememekten doğan bir sıkıntıları tabii ki yoktu; ama, yoksulların da bu kavgada desteğini sağlamak amacıyla, yeni vergilerin halk arasında yıkım yarattığı iddiası gerçekliğin bir parçası olarak rahatlıkla kullanılabilir.

Nitekim, kullanıldı ve son derece de başarılı oldu. Zaten var olan rahatsızlıklar nedeniyle kendiliğinden patlamaya hazır olan durum mutlakiyetçi rejim aleyhtarları devrimcilerin çabalarıyla kısa sürede oldukça örgütlü bir biçim aldı.

¹⁴⁵ Yemen'de de İmam Yahya işgali başlar. Yani Yemendeki Osmanlı İdaresi fiilen sonra erer.

¹⁴⁶ Aykut Kansu, 1908 Devrimi Üzerine Birkaç Söz, Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi., s.1 v.d. Kaynak: www.istanbul.edu.tr/siyasal/duyurular/akansu.pdf

1906 yılından 1908 yılına kadar geçen iki yıl boyunca ülkenin çok değişik yörelerinde çıkan vergi ayaklanmaları devlet mekanizmasını tam anlamıyla felç etti.”¹⁴⁷

Abdülhamit’in bu olayda da anlaşıldığı gibi, yabancı güçlere boyun eğmesini ve halka baskısını şair Eşref şu şekilde betimlemektedir;¹⁴⁸

“Padişahım bir dirahta (ağaca) döndü kim vatan,
Daima bir baltadan bir şahı (dal) hali kalmıyor,
Gam değil amma bu mülkün böyle elden gitmesi,
Gitgide zulmetmeğe elde ahali kalmıyor”

“Besmele guş (duyan) eyliyen, şeytan gibi,
Korkuyorsun “Höt” dese bir ecnebi (yabancı),
Padişahım öyle alçaksın ki sen,
İzzet-i nefsin Arap İzzet¹⁴⁹ gibi.”

Erzurum Ayaklanması

1907 Şubat ayında çıkarılan Şahsi Vergi ve Hayvanat-ı Ehliye Rüsümü (evcil hayvan vergisi) fakirliği diz boyu olduğu Erzurum’da bardağı taşıran son damla olur.

Şahsi Vergi, mükelleflerin ödeme gücünü dikkate almayan bir vergidir.

Erzurum halkı harekete geçer. “Örgütlenen Erzurumlular, yaşları 18 ile 70 arasındaki tüm erkeklere mahalle mahalle doluşarak hazırlanan “verginin geri alınması” dilekçesinin olduğu defterleri imzalayıp ve iki satırlık “Mazhar-ı Umumi” adı verilen arzuhal ile bu defterleri valiye sunacaklardı.

¹⁴⁷ Kansu, a.g.m., s. 2

¹⁴⁸ Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, TTK, Ankara, 1964, C- I, s.9

¹⁴⁹ Huyu çok kötü tanınmış, Şamlı İzzet Paşa. (Bayur, a.g.e.s, s.:9, dipnot: 50)

Arzuhalde iki talep vardı; Erzurum`dan bundan sonra İstanbul`a vergi gönderilmeyip vergilerin mahalli ihtiyaçlarda kullanılması ve en son salınan iki vergiden Erzurum`un muaf tutulması.

Halktan bir heyet, arzuhali ve imza defterlerini valiye teslim eder.

Vali olayı hükümete, çapulcu hareketi olarak bildirir.

Hükümeti valiye vergileri tahsil etmesini ve gereğini yapmasını emreder.

Bunun üzerine Erzurum`da ki İttihatçılar ve celepler "Can Veren" diye bir teşkilat kurup, Abdülhamit`ten "vergilerin iptali yanında valinin de görevden alınmasını" isterler.

"Esnaf halka destek olmak için dükkan kapatma eylemi başlattı. Şehir halkı saray ile doğrudan iletişim kurabilmek için 13 Mart 1907`de Telgrafhane`yi işgal etti. Vali Erzurum müftüsünden halkı yatıştırmasını istediye de müftü buna yanaşmayarak vergilerin zaten İslam`a da aykırı ve ayaklanmanın meşru olduğunu belirterek, siyasal otoriteyi çiğnedi ve halka katıldı.

Olaylar süresince, Erzurum`da ki askeri birlikler, üstlerinin ve Valinin emrine uymadılar ve dolayısıyla, isyanı bastırmak için hiçbir girişimde bulunmadılar.

18 Mart dolaylarında yine protesto gösterileri yapıp, vergilerin kaldırılması için Saraya çok sayıda telgraf çekildi.

"Şahsi Verginin yarattığı gergin hava, şehrin Müslüman nüfusu ile Ermenileri bir araya getirdi. İstanbul`dan hala olumlu bir cevap alınmadığından, vilayet konağı önünde büyük bir gösteriyi birlikte örgütlediler.

Halk vilayet konağına giderken, hükümetin duvarlara astığı yeni vergiler hakkındaki afişleri de yırtıyordu.

25 Mart`ta Erzurum`da vergilerin kaldırılması ile yakından ilgilenen 15 kadar tüccar ve celep, kapalı çarşı kuyumcularından Hacı Akif Ağa başkanlığında bir toplantı yaptı.

Toplantıda “halkın yoksul durumunun göz önüne alınarak Şahsi Vergi ve Hayvanat-ı Ehliye Rûsumundan affedilmesini hükümetten isteyen bir telgrafın çekilmesi” kabul edildi.

Saray telgrafı alınca valiye hareketi bastırmasını emreder.

Halk 28 Mart'ta valinin görevden alınmasını tekrar talep etti.

Erzurum'un tüm dükkanları kepenk indirip, esnaf, tüccar, iş sahipleri dükkanları ve tezgahları kapatıp, işyerlerini açmadılar.

“Okulların da kapıları kilitli kaldı. Memurlar bile görevlerinin başına gitmediler. Protesto gösterilerinin sürdüğü on gün boyunca şehrin kontrolü bütünüyle halkın eline geçti ve devlet otoritesi filli olarak ortadan kalktı.

Vali Nazım Paşa'nın özel telgraf hattı kesilerek İstanbul ile görüşmesi engellendi.

Vali Nazım Paşa göz hapsine alındı ve bulunduğu yerden ayrılmasına izin verilmedi.

İstanbul hükümeti Erzincan'dan Müşir Çerkes Mehmet Zeki Paşanın komutasında Erzurum'a askeri birlik göndererek isyanı bastırmak ve elebaşlarını yakalatmak üzere emirler gönderir.

Ancak mutlakıyetçi hükümetin göz önünde bulundurmadığı, askeri birliklerde kısmen subayların, fakat büyük çoğunlukla erlerin, rejimden duyduğu hoşnutsuzluktu.

Mehmet Zeki Paşa durumu değerlendirerek Erzurum'a gitmeyi reddetti. Çaresiz kalan hükümet, halkı yatıştırmak için Nazım Paşayı görevden alarak Diyarbakır Valiliğine, Diyarbakır Valisi Mehmet Ata Bey'i de Erzurum Valiliğine atadı.

Şahsi Vergi ve Hayvanat-ı Ehliye Rûsumunun tahsili ise ertelendi.

1907'nin sonbaharında isyanlar yeniden başladı. İstanbul hükümeti, Mart olaylarını tahkik ettirir ve bahar olaylarında rol oynamış müftüyü ve diğer ileri gelenleri tutuklatarak bun-

ların sürülmesini 22 Ekim`de emreder. "... isyanın önderlerinden Hacı Akif Ağa kendisini tutuklamaya gelen jandarmalara karşı ciddi bir direniş gösterince olaylar şehre yayıldı ve halk, tutukluların salıverilmeleri için hemen örgütlendi. Jandarma galeyana gelmiş halka müdahale etmedi."

Erzurum İsyanı'na karışıkları gerekçesiyle 60 Müslüman hakkında İstanbul'dan tutuklama emri gelince, silahlı bir direniş yaşandı.

Vali camiye hapsedildi; Hükümet, hareketin büyümesini yaygın tutuklamalarla durdurmaya çalıştı. Ekim 1907'de Erzurum'da 170 kişi tutuklandı. İki tutuklunun işkence sonucu öldüğü haberi yayılınca Erzurumlu kadınlar ellerinde balta, sopa ve bıçaklarla sokağa döküldü.

Polis, 80 tutukluyu serbest bırakmak ve işkenceleri durdurmak zorunda kaldı. Sürgüne gönderilen Erzurum müftüsü ve diğer tutuklular Erzurum'a geri getirilir.

Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-ü Şahsi Cemiyeti'nin üç üyesi, Erzurum İsyanı'nda öncü rol oynamaları üzerine tutuklandılar. Hüseyin Tosun ve Sıtkı Efendi Mart 1907'de, Durak Bey ise Kasım 1907'de tutuklandılar.

Cemiyet'in gazetesi olan Terakki, Erzurum'da bulunan muhabirleri aracılığıyla ayrıntılı haberler veriyordu. Erzurum İsyanı'nın şarkısı, cemiyet sempatizanı Abdullah Cevdet Bey tarafından yazıldı.

"Niyetimiz alınımızdan gel oku,
Bakışlarımızda var mı korku,
Gözümüzde ne rüya ne uyku,
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar.
Mazlumların aldık intikamını,
Yüce ettik dadaşlığın namını,
Kırdık zalimlerin ihtişamını,
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar."

“Can Veren” teşkilatı İstanbul’a telgraflar çekerek ve kitle gösterileri düzenleyerek mücadeleye devam eder.

Sonunda Erzurum halkının Abdülhamit’in koyduğu iki yeni vergiye karşı 1907 Martında başlattığı direniş hareketi, 1908 Martında kesin başarıya ulaştı ve her iki vergi tamamen kaldırıldı.

İzmir’de de özellikle Ermeniler arasında yaygın tutuklamalar yaşandı. 30 kilo dinamit, 150 kilo barut ve mermi ele geçirildi.

Olaylar Durmuyor

Ancak olaylar sona ermeyip, diğer şehirlere de yayıldı. Erzurum`u takiben Musul, Trabzon, Bitlis, Samsun ve Ankara`da aynı sebeple isyanlar çıktı.

Bitlis’te bir polis müdürü öldürüldü. Samsun’da her gün ölüm olayları yaşandı. İsyen haberinin yayılmasını önlemeye çalışan yerel yönetim kimseyi telgrafhaneye yaklaştırmıyordu.

Aşağıdaki metin, Trabzon’da yerel devrimciler tarafından hazırlanarak İttihat ve Terakki’nin Paris’teki merkezinden gönderilen afişlerin yanına asıldı, ayrıca doğrudan vali ve kumandana gönderildi:

“Ey, kendinizi bir şey zanneden hayvanlar!

Artık boynunuza takılı duran saman torbalarını çıkarınız.

Arsız çocuklar gibi bir iki cicili bicili üniformaya aldanıp milleti ilerletmeye çalışan halkı mahvetmeye kalkışmayınız.

Yanlıı istihbaratınızla zannettiğiniz işleri yapmayan kişilere zorbalık etmeyiniz.

İktidarınız varsa, bu mektubun sahibini arayıp bulunuz.

Anlayınız ne kadar iktidarsız olduğunuzu ki, sizin para için hayvanlar gibi aradığınız ve muzır evrak dediğiniz şeyleri işte ben size gönderdim.

Bunların hepsini yapan benim. Gücünüz varsa beni bulunuz.”

Van'da bir fedainin (militan) tutuklanmasından sonra silah olarak iki topa sahip bin Türk, valinin güçlerine karşı koydu. Vali geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁵⁰

"Erzurumlu vatanseverler Sinop Kalesi'ne sürgün edilmiş olsaydı, Erzurum Hürriyet'in ilanı şerefini, Manastır ve Selanik'in elinden alması olacaktı."¹⁵¹

"Erzurum'da 1907'deki vergi ayaklanmaları sırasında halka dağıtılan bildirilerde din farkı gözetmeden herkesin mutlakıyetçi yönetime karşı birlikte hareket etmesi vurgulanırken yapılan gösterilerin ruhaî amacının (Kanun-u Esasi) hürriyet, adalet ve meclis olduğu özellikle vurgulanmaktaydı.

Dolayısıyla, bu ayaklanmaları basit bir vergi ayaklanması olarak görmek çok yanlış olur."¹⁵²

"Tıpkı 1789 yılındaki Fransız Devrimi'ni tetikleyen olaylar gibi bu olaylar da yalnızca basit bir vergi sorunu olmaktan çok uzaktı. Fransız Devrimi'yle şekillenen devrimci söylemden ve yakın tarihlerde Türkiye'ye komşu ülkelerde yaşanan olaylardan bilinçli halk kitlelerinin haberi vardı.

Tablo: 1908 Yılında Makedonya'da Siyasi Cinayetler¹⁵³

Öldürenler	Bulgar	Rum	Sırp	Ulah	Müslüman	Yahudi	Asker Zabıta	Top.
Bulgar	58	72	8	3	34	-	23	198
Rumlar	212	22	-	20	8	1	13	276
Sırp	28	-	1	-	1	-	3	33
Ulahlar	2	4	-	4	-	-	-	10
Müslüman	80	11	10	2	18	-	1	122
Belki Değil	182	63	9	7	64	-	-	325
Zaptiye	87	13	11	-	5	-	-	116
TOPLAM	649	185	39	36	130	1	40	1080

¹⁵⁰ Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç'ın Vergi, Zülüm ve İsyan (2002), s.,225 v.d.'den alıntı: <http://www.tumgazeteler.com/?a=1195730> ve Trabzon bildirisi ve Van olayları Cem Uzun'un Kemalizm Sol Değil kitabından.

¹⁵¹ Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, Sebül yay., İstanbul 1996, s.:62

¹⁵² Kansu, a.g.m., s. 2 v.d.

¹⁵³ Kaynak: Bayur, a.g.e., s.:230

Fransız Devrimi'nin ideolojik söylemine ek olarak 1905 ve 1906 yıllarında Türkiye'nin komşusu olan iki ülkede (Rusya ve İran'da) yaşananlar Türkiye'deki kamuoyunu çok ciddi bir biçimde etkiledi."¹⁵⁴

Abdülhamit Devri Toprak Kayıpları

"Üç yüzyıl önceden müthiş bir yayılma gösteren İmparatorluk belli bir senteze dayanmışsa da onu siyaseten ve ekonomik olarak başaramamıştı.

18. yüzyıldan sonra başlayan yenilik hareketleri görmüşse de bunun istenilen sonucu verdiğini söylemek mümkün değildi.

1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonrası, (yani Abdülhamit hükümlanlığı başlarında) Sırbistan, Karadağ, Romanya imparatorluktan koptular, bağımsızlıklarına kavuştular.

Eflak ve Boğdan Avusturya'ya gitti.

Bulgaristan özerklik kazanırken, Batum, Kars ve Ardahan Rusya'nın eline geçti.

İngilizler Kıbrıs'a yerleştiler. Fransızlar Tunus'u, yine İngilizler Mısır'ı sömürgeleri olarak görmeye başlayıp, işgal ettiler.

Böylece imparatorluk Akdeniz egemenliğini kaybetti.

Bugünkü Doğu sınırlarımızdan Ege sahillerine kadar olan Anadolu yaylasında Türkler sömürge toplumu muamelesi görürken azınlıklar, ekonomik üstünlük elde ettiler.

Makedonya Balkanlar çizgisindeki Türkler aynı kaderi paylaştılar.

Saray'ın reddettiği Türklük kendi arayışı içindeydi.

Medreselerde modern temel bilimler okutulmuyordu.

Elde bir tek Tıbbiye ve askeri okullar vardı.

Çoğu komutanlar sürgünü göze alarak, genç kurmaylara imparatorluğu kurtaracak duyguları, vatanseverliği anlatıyor, Türklük duygusunu öne çıkarıyordu.

¹⁵⁴ Kansu, a.g.m., s. 2 v.d.

İşte bu kuşak yeni Türk devletini kuracaktı.”¹⁵⁵

Abdülhamit Devrinde Sanayi Ana Malı Üretimi¹⁵⁶

“1878’de Rus kömür üretimi 2 milyon ton, Osmanlı’da istatistiklerde yer alamayacak kadar azdır. 1908 yılı geldiğinde Rus kömür üretimi 26 milyon tona yükselmiş iken, Osmanlı’da 800 bin ton kadar.

1880’de Rusya’da 986 bin ton demir filizi üretilirken, Osmanlı’da hiç üretilmiyor.

1908’de Rusya’da 5,5 milyon ton demir filizi üretilirken, Osmanlı’da sıfıra yakın.

1880’de Rusya’da 448 bin ton demir üretilirken, Osmanlı’da sıfır.

1908’de Rusya’da 2,8 milyon bin ton demir üretilirken, Osmanlı’da sıfıra yakın.

1880’de Rusya’da 578 bin ton çelik üretilirken, Osmanlı’da sıfır üretim var.

1908’de Rusya’da 2,4 milyon ton çelik üretilirken, Osmanlı’da bu üretim miktarı çok az.

Diğer ülkeler ile birlikte ise:

Tablo: 1908 Yılı Büyük Devletler Sanayi Üretimi (Milyon Ton)¹⁵⁷

Üretilen mal	İngiltere’de	Fransa’da	Rusya’da
Kömür	179	54,7	30,5
Demir Filizi	21,4	9,1	4,9
Dökme Çelik	8	3,3	2,8

¹⁵⁵ Sorgun, a.g.e., s.:107 v.d.

¹⁵⁶ Bayur, a.g.e., Kısım-2, s.:241

¹⁵⁷ Bayur, a.g.e., s.:241 v.d.

Makedonya Islahatı

1907 yılında büyük devletler Makedonya'da adli ıslahat programı hazırlayıp, Babıali'ye verirler. Selanik, Manastır ve Kosova'da biri Müslüman biri Hıristiyan iki adliye müfettişi olacak, bunlar adliye işlerini denetleyecekti. 3 Mart 1908 günü, İngilizler de işe müdahil olur.

Buna göre Valiler Osmanlı tebaasından olacak, aylığı Makedonya gelirlerinden ödenecek, asker sayısı azaltılacak, karışılığında da Makedonya'nın bütünlüğünü büyük devletlerce garanti edilecekti. Yani bir nevi özerklik isteniyordu.

Bu öneri Türklerin lehine idi. Çünkü en kalabalık etnik unsurdular. Ayrıca, diğer etnik unsurlar birbirlerine düşmüştü.

Ancak o devirlerdeki Osmanlılık hamiyet anlayışı, hem devleti birkaç yüzyıldan beri yıkıma götüren gelenek, görenek ve usulleri pek bırakmaya yanaşmıyor, hem de devletin herhangi bir parçasında, merkezin egemenliğinin azalmasına razı olmuyordu.¹⁵⁸

Bu direnç sonunda Makedonya'yı ve tüm Balkanları bizden koparıp aldı.

İttihatçılar Konsoloslara Ültimatom Veriyor

Makedonya iç işine büyük devletlerin bu kadar karışması üzerine, İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır Merkezi' Mayıs 1908'de bölgedeki konsoloslara hitaben kaleme aldığı bildiride;¹⁵⁹

¹⁵⁸ Bayur, a.g.e., s.:413

¹⁵⁹ Müsvvedesi Selanik'te yazılıp, Paris'te çoğaltılıp tekrar Selanik'e gönderilmiş olan mektup, Talat Bey, Kolağası Hakkı Bey, Yüzbaşı Canboladzade İsmail, Manyasizade Refik ve Kaymakam Cemal Bey (Paşa)'dan oluşan Selanik İTC Merkezi tarafından konsoloslara gönderilmiştir. Resneli Niyazi Bey, mektubun Reval Kararları'ndan sonra yayınlandığını yazmıştır. Kazım Karabekir İttihat ve Terakki Cemiyeti adlı eserinin 297. sayfasında mektubun Reval Kararlarından önce 28 Mayıs tarihinde Konsoloslara gönderildiğini yazmaktadır.

"Bugün seyirci olduğumuz manzara pek gariptir. Şimdiye kadar gösterilen çareler uygulanması mümkün olmayan şeylerdir. Kendi vatanlarının dertlerini ve çarelerini, hastalıklarını, meselede menfaati olan Avrupa devletlerinden daha çok bilen bizim milletimizin söz hakkı yoktur.

Avrupa'nın Makedonya'da kurduğu ıslahatçı çalışmanın da sonuç vermediği görülmektedir. Daha çok kargaşalık çoğalmıştır. Memleketin her tarafından genel karışıklık vardır."¹⁶⁰

"Türk, Arap, Arnavut, Çerkez, Kürt, Ermeni, Ulah, Yahudi, Sırp, Rum ve Bulgarlardan kurulu olup Osmanlı adıyla topladığımız ne kadar millet varsa hepsi de aynı baskı yönetiminin çilesini çekip boyunduruğunda inliyorlar.

Toplum içindeki din ve millet ayrımı ne kişinin acılarını çoğaltmakta, ne de boyunduruğunu hafifletmektedir.

Ne Makedonya ne de diğer Osmanlı ülkesinde ayrıcalık ve baskı görmüş iki çeşit toplum yoktur. Ayrıntısız tümümüz aynı baskının içinde ezilmekteyiz.

Eğer Makedonya'nın durumu Avrupa'yı bu kadar telaşlandırıyor ve Avrupa Makedonyalıları mutlu kılmak istiyorsa yapılacak şey açıktır.

İçlerinde Makedonya'da yaşayanlar da bulunmak üzere tüm Osmanlı toplumunu mutlu kılacak biçimde, baskı yönetimini yıkmak, hürriyete, aydınlığa çıkmak için bize yardım ediniz...

Sizin bildiğiniz gibi bir Makedonya problemi yoktur.

Bugün ortalıkta görülen problem, Türklerin kendi aralarında çözümleyecekleri ve bu toprağın çoruklarının birlikte sağlayacakları ve er geç yapacakları bir oluşumdur.

Makedonya'ya bir genel vali milletlerarası bir kontrol ve adli, idari kuruluş Makedonya'daki Türk ordusunun sınırlandırılması gibi yeni davranışlarda bulunmaya kalkarsa, şunu da bildiririz ki artık sabrımız tükenmiştir.

¹⁶⁰ Sorgun, a.g.e., s.:127

Avrupa bizim çıkarlarımıza karşı olan yolda yürümeye devam ederse o takdirde artık sabrımız tükenmiş demektir.

Şerefli bir ölümü kötü bir hayata her zaman değişebiliriz..." ¹⁶¹

9 Haziran 1908 tarihinde İngiliz-Rus Zirvesinin yapıldığı Reval'de ¹⁶² resmîyete dönüştüğü haberlerinin alınması, imparatorluğun parçalanacağı yönünde bir heyecana sebep olmuştur.

Alman ve Avusturya imparatorlarının da bu tip haberleri servis etmesi üzerine cemiyet üyeleri Meşrutiyet'i ilan ederek tüm bu paylaşım tasarılarını engelleyebilecekleri gayesi ile harekete geçmeye karar vermişlerdir.

1908-1914 yıllarının tecrübesi göstermiştir ki, değişiklik gerçek bir meşrutiyetin kurulmasına değil, bir zümrenin orduya dayanarak baskılı ve hileli seçimlerle iktidarda tutunmasına ve Sultan Reşat gibi bön ve korkak bir hükümdarı kukla olarak kullanmasına götürmüştür. Türlü özdeki muhalefetler de orduyu ele geçirmeye ve ayaklanmalar husule getirerek onunla uğraşmayı esas amaç edinmiş veya mecburiyetinde kalmıştır. ¹⁶³

Meşrutiyet'e Doğru...

II.Meşrutiyet'in ilanında önemli olan nedenler, ¹⁶⁴ Abdülhamit'in kötü idaresi ve büyük devletlerin oyuncağı olması, Bulgar, Sırp ve Yunan çete ve komitecilerinin faaliyetleri

¹⁶¹ Resneli Niyazi, a.g.e., s. 64 v.d.

¹⁶² Fethi Okyar Bey, Rusya'nın Baltık kıyısındaki üssü Reval'de (Tallin) 9 Haziran 1908'de Rus Çarı II. Nikola ve İngiltere Kralı VII Edward'ın bir araya gelip Osmanlı topraklarının bölüşülmesi için tam olarak anlaştıkları haberlerinin Alman kaynakları aracılığı ile yayıldığını belirtmektedir. Rusya'nın kışkırtıp korumasına aldığı bölgede ki Slav direnişinin bu haberle bir anda şiddetlendiğini açıklamıştır. (Bakınız; Fethi Okyar, a.g.e., s. 8 v.d.) Tayla Sorgun'a göre buluşma 2 Haziran'da yapılmıştır. (bakınız: Sorgun, a.g.e., s.:101)

¹⁶³ Bayur, a.g.e., s.:413

¹⁶⁴ Bayur, a.g.e., s.:429 v.d.

ve Makedonya'da Türk ve Müslüman halka yapılan zulümler, ayaklanmalar, Türk gençlerinin askerlik görevinde telef edilmeleri, Makedonya'nun iç işlerine çok karışan büyük devletlerin girişimleri sonunda Türk ve Müslümanların Abdülhamit'e karşı birleşmeleri, İttihat ve Terakki'nin gizli örgütlenmesi ve propagandası, suçsuz insanların sürgün edilmeleri, asker ve subay maaşlarının ödenmesindeki gecikmeler, ekonomik yokluklar, fakirliğin diz boyu olması gibi nedenlerdir.

Bu ortama ilave olarak birkaç azılı hafiye'nin öldürülmesi, İttihat ve Terakki'nin yürekli çalışmaları ve Arnavutluk Firzovik toplantıları sonunda artık ok yaydan çıkmıştı. Ayrıca Makedonya'daki 3. Ordu'nun başında Tümgeneral¹⁶⁵ Şemşi Paşa vardır.

Bu orduya bağlı Selanik ve Manastır birliklerinin başında aynı rütbeli (tümgeneral) komutanlar var iken, Üsküp ve Serez'de ise daha kıdemli orgeneral¹⁶⁶ rütbesinde tatar Osman Fevzi paşa ile İbrahim paşalar vardı.

Bunlar 3.Ordu komutanını pek ciddiye almıyorlardı.

Bu komuta sorunu İttihatçıların işini kolaylaştırıyordu.

Ayrıca ihtilal yapılacağına dair istihbaratlar günü gününe İstanbul'a bildiriliyordu.¹⁶⁷ Bir aralık Denizli ve Aydın yedek askerlerinin Makedonya'ya gönderilmesi düşünülür, ancak artık çok geçtir. Bunu Resneli Niyazi'nin dağa çıkışı etkisizleştirir.

Dr. Nazım İzmir'de propaganda yaparken, Abdülhamit'in has adamı, jurnalcisi ve Yüzbaşı Enver'in (Paşa'nın) eniştesi Selanik Merkez komutanı Albay Nazım, 397 kişilik jurnal listesi hazırlamış, bunu saraya bildirmenin hazırlığı içindeydi.

Bunu öğrenen ittihatçılar, kayınço Enver'in yardımı ile Albay Nazım'a 29 Mayıs 1908'de suikast yaptılar. Tetiği "fedai gurubundan" Teğmen Mustafa Necip çekti. Ancak Albay ölmedi.

¹⁶⁵ Ferik

¹⁶⁶ Müşir

¹⁶⁷ Detay için bakınız: Bayur, a.g.e., s..436 v.d.

Suikastta parmağı olduğu ortaya çıkan kayınço Yüzbaşı Enver¹⁶⁸ (Paşa) rütbeleri söküp, kendisinden önce dağa çıkan Nesne'li Niyazi gibi dağa çıktı.

Artık meşrutiyetin (anayasal düzenin) ayak sesleri duyulmaya başlandı. Dağa çıkan ittihatçı sayısı günden güne artarak devam etti.

Resneli Dağ'da:

28 Haziran 1908'de düşüncelerini Cemiyete bağlı belediye başkanı Cemal Bey ve polis komiseri Tahir Beylere açıp yardım isteyen Niyazi Bey 3 Temmuz 1908'de Niyazi Bey kuvvetleri ile dağa çıkmıştır.

Meşrutiyet'in ilanından bir yıl kadar önce, Resne'ye yakın Ohri'de Bulgar ve Rum çeteleri ile mücadele etmek amacıyla "Ohri Cemite-i Hususiyey-i İslamiyyesi" kurulmuş ve Hıristiyan çeteler sindirilmişti. 1907 yılı sonlarında Mısırlı Aziz, Enver ve Eyüp Sabri Beyler Ohri'de İttihat ve Terakki'yi kurmuş ve iki cemiyet birleşmişti. Bu bölge muhalefetin kalesiydi. Yine bu bölgede askerler "padişahım çok yaşa" değil, "yaşasın millet" diye bağırılmakta idi.¹⁶⁹

"Resne'den çıkışlarını kolaylaştırmak ve dikkat çekmemek için gideceği yönün istikametini aksi yönünde yüz kişilik bir Bulgar çetesinin görüldüğü bilgisini verip dikkatleri ve kuvvetleri o bölgeye çekecek böylelikle kendisine bağlı güçlerle kışladan ayrılacaktır.

Bu arada Cemal Bey de Manastır Merkezinin plana onay ve her türlü desteği vereceği bilgisini vermiştir.

3 Temmuz 1908'de plan uygulamaya konur ve birlikler sözde Bulgar çetesinin peşinden giderken Niyazi Bey de çevresindekileri silahlandırarak taburun kasasından 55.000 kuruşu aldığını bildirir senet bırakıp yola çıkmıştır.

¹⁶⁸ Kayınço Albay Nazım ise, Enver Bey'den şüphelenmemiştir. (Bakınız: Bayur, a.g.e., s.:440)

¹⁶⁹ Bayur, a.g.e., s.:441 v.d.

Yüz altmış kişiden dokuz tanesinin kendi taburundan olduğunu belirten Niyazi Bey bunların gerçek durumu bilmediğini, Bulgar çetelerini izlemeye gittiklerini sandıklarını söylemektedir.

Yolda teğmen Osman, Teğmen Sadık, dört er ve otuz kadar kişinin katılımıyla emrindeki asker ve subay sayısı yüz doksan altı kişiye ulaşmıştır.”¹⁷⁰

“Geniş destek sağlamak amacıyla olan Niyazi Bey çevresindekilere din ayrımı yapmadan adaletli davranmalarını özellikle istemiştir.

Gerçek amacı öğrenen dokuz erden dördü kendi istekleriyle dönmek için izin istemişlerdir.

Ayrıca birlikte hareket eden maiyetindeki Teğmen Sadık ve daha sonra iki erin daha kaçmaları üzerine bunların cezalandırılmaları talebi gruptakilerden gelince Niyazi Bey kaçanların Resne İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yok edilmeleri için yazılı istekte bulunmuştur.”¹⁷¹

Parolaları ise; “Ya Selamet’i Vatan Ya Ölüm”dü.¹⁷²

“Bu olay üzerine Manastır İttihat ve Terakki şubesi çalışmalarını hızlandırmış, 7 Temmuz 1908’de Şemşi Paşa öldürülmüştür.

Şemşi Paşa’nın damadı Selahattin, Manastır Merkez kumandanı olan diğer damadı Rifat Bey ve yaveri ve katibi Süleyman Sırtı Bey’de İttihatçı olup, kendisine hiçbir bilgi vermemişlerdir.Bu durum padişahın ve hükümetinin nasıl sıkı kıvrak edilmiş olduklarını gösterir. Padişah adına İttihatçıları ezmekle görevlendirilen komutanın en yakınları bu cemiyetin üyesidir.”¹⁷³

¹⁷⁰ Resneli Niyazi, a.g.e., s. 79 v.d

¹⁷¹ Resneli Niyazi, a.g.e., 105 v.d.

¹⁷² Sorgun, a.g.e., s.:122

¹⁷³ Bayur, a.g.e., s.:453

Resneli Niyazi'nin ardından, Ohri Milli Taburu ile Eyüp Sabri Bey'in aynı doğrultudaki hareketi takip etmiş ve bu hareketi ile kendilerini takiple görevli Şemsi Paşa'nın kuvvetlerinin ikiye bölünmesine sebep olmuştur.

Dağa çıkan zabıtlar, Ordu Müşiriyetine çektikleri telgraflarda; "amaçlarının devlete karşı isyan olmadığını, aksine devleti içinde olduğu açmazdan kurtarmayı ve halkın iradesine dayanarak milleti el ve gönül birliği ile fedakarlığa götürecek yolun bulunması için yaptıklarını,

Türklüğe yakışmayan utanç ve haysiyetsizlik içinde yaşamaktansa, yanlarındaki askerlerle beraber ölümü tercih edeceklerini" bildirmişlerdir.

Şemsi Paşa'nın beklenildiği gibi altı tabur askerle değil sadece karargah kadrosu askeri ile gelmesi Cemiyet'in işine yaramış ve Refik Bey'in evinde yapılan toplantıda Paşa'nın emrine verilmesini istediği en iyi teçhizattanmış olan Mitroviçe Tümeninin Kurmay Başkanı Yarbey Kavaklı Fevzi Bey'den (Çakmak) elindeki silah ve teçhizattan mümkün olduğu kadar az ve yetersiz miktarda vermesinin istenmesine karar verilmiş ve Fevzi Bey büyük bir cesaretle bu karar doğrultusunda hareket etmiştir.¹⁷⁴

Niyazi Bey, dağda bulunduğu sırada, amaçlarını ve hürriyetin ilanını isteyen bildirileri Yıldız Sarayı Başkatipliği'ne, Rumeli Genel Müfettişliğine, Manastır Valiliği'ne 3 Temmuz 1908'de göndermiştir.

Aynı amaçla 4 Temmuzda Arnavut Toska Komitası Reisi Çerçis'e de daha önce karşılıklı çarpışmış olmalarına rağmen birlikte hareket etme teklifinde¹⁷⁵ bulunmuştur. Böylece önce Müslümanları birlik içine aldıktan sonra, azınlıkları da aralarına alarak muhalif safını genişletmek istemiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Fethi Okyar, a.g.e., s. 9 v.d.

¹⁷⁵ Niyazi Bey, a.g.e., s. 105 v.d.

¹⁷⁶ Niyazi Bey, a.g.e., s. 119

Niyazi Bey'in dağdaki destek arayan arayışları üzerine 6 Temmuz 1908 tarihinde İttihat ve Terakki Manastır Merkezi'nden kendisine gönderilen yazıda ihtiyaçlarını yalnız Ulah ve İslam köylerinden temin etmesi istenmiş, Bulgar, Sırp ve Rum köylerinden en ufak bir şey almaması bildirilmiştir. Bununla birlikte Niyazi Bey'i Cemiyet'e dahil eden Enver Paşa'nın da yakında ayaklanacağı haber verilmiştir.¹⁷⁷

Manastır Bildirisi

Cemiyet 5 Temmuz'da Manastır sokaklarına astığı ilanlarla hürriyet taleplerini artık aleni bir şekilde ifade etmiştir. Bildiride;

"Hükümetiniz gayri meşrudur. (...)

Gürüh-ı süfeha ve cühela bilmelidir ki Osmanlı hükümeti bir millet, bir de timsal-i millet olan padişah'tan ibarettir.

Bu ikisinin arasında denilere, şöhret esirlerine, rezillere, ikbal sarhoşlarına bir mevki-i mahsus yoktur.

(...)Ümmet padişahı ve padişah da ümmeti ile aracısız görüşüp sevişecek, yekdiğerinin aguş-ı hürrnet ve muhabbetine atılacaktır."¹⁷⁸

Niyazi Bey dağa çıktığı süre boyunca Manastır Merkezi ile irtibatını hiç kesmemiş, merkezin yönlendirici uyarıları ve ülkedeki gelişmeler kendisine günü gününe iletilmiş, sıkı koordinasyon tesis edilmiştir.¹⁷⁹

Hatta Şemsi Paşa'yı vuran Teğmen Atıf'ın adını bu yazışmalardan birinde kullanması üzerine Manastır Merkezi vurulma olayını doğrulayıp vuran kişinin Atıf Bey olmadığını ve bir daha bu yazışmalarda isim kullanmaması konusunda kendisini uyarmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Niyazi Bey, a.g.e., s. 123 v.d.

¹⁷⁸ Bayur, a.g.e., s.:449

¹⁷⁹ Niyazi Bey, a.g.e., s. 178 v.d.

¹⁸⁰ Niyazi Bey, a.g.e., s. 155

Mitroviça Fırka kumandanı Şemsi Paşa ise Abdülhamit tarafından hürriyet isteyip dağa çıkmış olan çetelerin imhası için Manastır'a yollanmış ve Cemiyet taraftarı Mülazım Atıf Bey tarafından 7 Temmuz 1908 günü vurularak öldürülmüştür.

Halil Menteşe anılarında Şemsi Paşa'yı vuran Atıf Bey'in yakalanamamasının Cemiyet efradının maneviyyatını yükseltmiş ve tereddüt eden bazı yüksek memuriyetli zevatın tereddütlerini yenip Cemiyet'e dahil olmasına neden olmuş, üç ilin hemen tüm memur ve zabitlerinin cemiyete girmiştir.¹⁸¹

Bu olaylar üzerine Sultan'ın son bir hamle ile Üsküp'te Mıntıka Kumandanı Ferik Tatar Osman Paşa'ya müşirlik rütbesi verip Manastır'a yolladığını ve Milli Alay Kumandanı Ohri'li Kolağası Eyüp Sabri Bey tarafından evinin kuşatılıp Tatar Osman Paşa'nın dağa kaldırılmıştır.¹⁸²

Cemiyet Tatar Osman Paşa'nın 32 kişilik bir idam listesi hazırlamış olduğunu el altından yaymakta idi.

Bu nedenle, İttihat ve Terakki gücünü göstermek için paşayı öldürmeyi değil, dağa kaldırmayı, yani tutsak etmeyi uygun buldu.¹⁸³

Bu olaylar sırasında Talat Bey'in (Paşa'nın) memuriyetten azledilerek Anadolu'ya yollanmasını ihtiva eden iradenin gönderilmesi üzerine Talat Bey Umum Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'ya:

"Memuriyetten azlim ve Anadolu'ya tedibim hakkında bir irade sadır olduğunu haber aldım. Azlim hususunda bir şey diyemem. Hükümet bir memuru istihdam edip etmemekte muhtardır. Ancak tedip keyfiyetinin icrasına teşebbüs olunduğu takdirde hem benim Şahsım, hem de sizin için

¹⁸¹ Halil Menteşe'nin Anıları, s. 124

¹⁸² Halil Menteşe'nin Anıları, s. 124

¹⁸³ Bayur, a.g.e., s.:467

iyi bir netice vermeyecektir.” diye karşı çıkması üzerine Hüseyin Hilmi Paşa iradenin takibini ertelemek zorunda kalmıştır.¹⁸⁴

İstanbul’un, Cemiyet’in varlığından haberdar olunca, imhası için valilere ve umum müfettişlere emirler göndermiş, bir netice alamayınca da İstanbul’dan Mahir ve Recep Paşalar başkanlığında heyetler gönderilmiştir.¹⁸⁵

Bir ipucu elde edemeyen heyetlerden birinin Şuayip ismindeki katibi evine giderken Cemiyet Fedailerinden biri tarafından öldürülünce heyetler İstanbul’a dönmek zorunda kalmışlardır. 7 Temmuz 1908 tarihinde hafiyelikle uğraşan Alay Müftüsü de fedailer tarafından öldürülmüştür.¹⁸⁶

İttihat ve Terakki Genel Merkez ve Selanik Vilayeti Merkez Heyeti; Cemal Bey’in evinde toplanıp, “Meşrutiyet’in ilanı ve Kanunu-ı Esasi’nin tekrar yürürlüğe konması için fiili teşebbüse geçmeye karar verip Manastır, Üsküp, Serez ve Drama Sancaklarına adamlar gönderip

10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) tarihinde Kanun-ı Esasi’nin talep edilmesi için telgraflar yollanmasını” istemiştir.¹⁸⁷

Serez’de Mutasarrıf Reşid Paşa ve Adliye Müfettişi Niğdeli Galip Bey başta olmak üzere 24 Saat zarfında Meşrutiyet ilan edilmezse Serez halkının Reşad Efendi’ye biat edeceklerini bildirmişlerdir. Yine Meşrutiyet’in ilanından bir gün evvel Selanik’e çıkan İzmir Kolordusunun ilk taburları rıhtıma çıkınca silah çatmış ve hürriyet kokartlarını göğüslerine takmışlardır. Kolordu ihtilali önlemek için yollanmış olmasına rağmen tam aksi harekette bulunmasını aralarına karışan Dr. Nazım Bey’in telkinleri sayesinde gerçekleşmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Halil Mentеше’nin Anıları, s. 124

¹⁸⁵ Halil Mentеше’nin Anıları, s. 122

¹⁸⁶ Halil Mentеше’nin Anıları, s. 122

¹⁸⁷ Halil Mentеше’nin Anıları, s. 124 v.d.

¹⁸⁸ Halil Mentеше’nin Anıları, s. 124 v.d.

Prizren ve Firzovik Toplantıları

Prizren toplantısı Müslümanlarla Katolikler arasında bulunan sorunları çözmek için yapılmıştı. Firzovik'te ise kendiliğinden bir anda bir toplantı yapılmıştır. "Haziran 1908 sonlarına doğru Kosova'da bulunan birkaç yabancı çok güzel çam ormanları olan Firzovik'te bir eğlence düzenlemeyi planlar.

Bu duyulunca, bütün çevredeki Arnavutlar kuşkulanıp silahlı olarak orada toplanıp, ülkeyi yabancılara çiğnetmeyeceklerini açıklarlar. Bunu duyan yabancılar eğlenceyi iptal ederler. Ancak toplanan Arnavutlar da dağılmaz ve aralarında "eğlencenin Avusturya ordusunun gelmesini kamufle etmek için yapılacağı" söylentisi yayılır.

Bu nedenle Arnavutlar Avusturya ordusunun işgalini durdurmak amacıyla dağılmayacak ve bir aya kadar Firzovik'te kalacaklardır.

Firzovik toplantısına katılan sayısı Prizren, Priştine, Viçitrin ve Yakova'dan gelenlerle sürekli olarak artıyordu.¹⁸⁹

Sonlara doğru sayıları 30 bini bulacaktır."¹⁹⁰

"Firzovik'te bu olaylar olurken, İsmail Mahir Paşa başkanlığındaki bir heyet Selanik'te İttihatçı avına çıkmıştı. Bu heyete bilgi veren alay müftüsünün yaralanması, heyeti ve padişahı ürkütür. Heyet müftü ile birlikte bir Yunan vapuru ile İstanbul'a hareket eder.

Yolda vapur Gelibolu önlerindeyken, Selanik Hukuk öğrencilerinden bir genç elini pencereden uzatıp, içerde bulunan heyete ateş eder. İki kişi ölür, iki kişide yaralanır. Silahını denize atar ve yolcular arasında kaybolur. Yakalanamaz."¹⁹¹

¹⁸⁹ Bayur, a.g.e., s.:458

¹⁹⁰ Bayur, a.g.e., s.:450

¹⁹¹ Bayur, a.g.e., s.:464 v.d.

Bunun üzerine Abdülhamit Patrikhane aracılığıyla Rum-lardan yardım talep eder. 22 Temmuz 1908 tarihinde bunu haber alan İttihat ve Terakki Manastır merkezi bir bildiri hazırlayıp, şehrin Rum metropolitine verir: "hiç olmazsa taraf-sız olun. Aksi halde Anadolu'da bulunan Rumların saadet ve selametini ayaklar altına almış olursunuz."¹⁹²

Toplanan 30.000 kişi hiçbir iş göremeden ve devlete de bir hizmette bulunmadan ayrılmak istemez. Bu ortamı iyi değerlendiren ve el altından ittihatçıları destekleyen Kosova valisi Miralay Galip Bey, toplananları " meşrutiyet'i istemeleri için" kışkırtmaktadır.

İsa Bolatin ise karşı safta toplananları Padişah'a hizmete davet etmektedir. Tümen komutan vekili Fevzi Bey (Çakmak) ise olaylara karışmaz ve "Şemşi Paşa'nın öldürülmesi ile Firzovik'e asker getirmez. Böylece topluluk ittihatçılardan yana döner.

Vali Galip Bey ise yörenin sevilenlerinden Hacı Şaban Efendi'ye camide toplananlara vaaz verdirir; "Yasal olan meş-veret (danışma) usulünün kurulmasına gerek olduğunu ve (elindeki Kuran'ı gösterip) Meşrutiyet'i istemek bu Allah kitabının dilemek demek olacağını cesaretle ve açık bir şekilde anlattı. Ve Anayasa'nın ilanını padişahı istemek gerektiğini" söyledi.

Artık toplananların tek amacı vardı. Meşrutiyet'i istemek. Hemen Sadrazam'a ve Şeyhülislam'a, Padişah Abdülhamit'e verilmek üzere 180 imzalı telgraf 20 Temmuz 1908'de çekildi.

Ertesi gün 21 Temmuz 1908'de Eyüp Sabri (Akgöl), halktan ve askerlerden oluşturduğu bir kuvvetlere 900 mavzer tüfek ve 95 sandık cephane dağıtıp, dağa çıkar.

Aynı gün, Yunan sınırı yakınındaki Gerebine'de Yüzbaşı Bekri 30 er ve halktan 1000 kadar kişiyle birlikte tabur deposundan 540 mavzer ve 3 sandık cephane alıp dağa çıkar.

¹⁹² Bayur, a.g.e., s.:466

İsteklar aynıdır; "Meşrutiyet'i ilan edin!"

Eyüp Sabri dağa çıktığının ertesi günü, kendilerini "yakalamak üzere" gelen Osman Fevzi Paşa'yı 22/23 Temmuz gecesi, Resneli Niyazi kuvvetleri ile birlikte dağa kaldırırlar.

Bu sırada Firzovik'te toplananlar sabırsızlanmaya başlarlar.

Çekilen telgrafa iki gün cevap alınmayınca, 22 Temmuz'da "öyle ise gidelim verilmeyen şeyi alalım" serzenişleri başlar. Aynı gün Perşova'dan da Meşrutiyet istenen telgraf çekilir ve "toplananların Kosova'dan Üsküp'e yürümelerinin muhtemel olduğu" bildirilir.¹⁹³ Bu baskılar sonuç verir ve Meşrutiyet ilan edilir.

Enver Bey Dağa Çıkıyor

Daha önce Suavi kod adını kullanan Enver Bey artık üniformasını çıkarmış, Ahmed Dayı olmuştur. Enver Bey ortadan kaybolduktan sonra kendisi hakkında Neue Freie Presse Gazetesi'nde "Müfettiş Paşa'nın Yaverin Erkan-ı Harb Binbaşı Enver Bey ortadan kaybolmuştur. Kendisinin Jön Türkler tarafından öldürülmüş olmasından korkuluyor." diye haber yayınlanması üzerine gazeteye Almanca yazdığı tekzibinde;¹⁹⁴

"Ben Müfettiş Paşa'nın yaveri değilim ve Jön Türkler tarafından öldürülmedim. Bilakis vatanımın kana boyanmasına sebep olan idare-i müstebiddeyi (baskı idaresini) yıkarak yerine idare-i meşruta (yasal idareyi) tesis etmek için arkadaşlarımla beraber çalışmak üzere dağa çıktım. Ben gazetenizde bir çok defalar yazdığınız takib-i eşkıya ile meşgul erkan-ı harp (kurmay) binbaşısıyım."

¹⁹³ Bayur, a.g.e., s.:469 v.d.

¹⁹⁴ Enver Paşa'nın Anıları, s. 108

Enver Bey Selanik'ten ayrılmasının arkasından hakkında "birçok söylenti çıktığını, kimisi Bulgar ve Rum Çetelelerini takibinden dolayı onlarca öldürüldüğünü, polisin ise güya nişanlı olduğu kızın başkasına verilmesi dolayısı ile intihar ettiğinden hareketle sahilde cesedini aradıklarını" anılarında yazmıştır.

Enver Bey Selanik'ten ayrıldığı gece biri ailesine biri de bütün gün kendisine haber yollayıp çağıran Hüseyin Hilmi Paşa'ya hitaben iki not bırakmış, ailesi için bıraktığı not ailesine ulaştığı halde, "Müfettişi Umumi için bıraktığım notu Paşa'nın posta kutusuna koymak için giden kişi polisle karşılaşınca kağıdı denize attığından, bir süre asıl amacının hükümet tarafından anlaşılamadığını" belirtmiştir.

Enver Bey'in Hüseyin Hilmi Paşa'ya hitaben kaleme aldığı fakat Paşa'ya ulaşmayan bildirisinde;

"Hıdiv-i Efham (Sadrazam),

Otuz seneden beri vatanımızda hüküm süren istibdat son günlerde şiddetini artırdı. Artık bir nihayet vermek, mevcut olan Kanun-i Esasi'nin (Anayasa'nın) hükmünü icra ettirerek hükümet-i meşrutayı ihya etmek, selameti vatan ve millet için lazımdır.

Ben şimdiye kadar hayatımı feda edercesine hükümet-i sabıkaya hizmet ettim.

Şimdi de meşrutiyete öylece çalışacağım. Bunun için dağa çıkıyorum.

Benim gibi binlerce hamiyetli gençler de böyle çalışacaklardır.

Bu metalibi (geleceği) oluşturmayla yetkili olanlar, bizimle boşuna uğraşmayarak gayet yerinde olan bu arzumu yerine getirsinler.

Neticesi kendileri için fena olur. Ben bir hak talep ediyorum.

Allah yardımcımdır."¹⁹⁵

¹⁹⁵ Enver Paşa'nın Anıları, s. 109

Ve Çaresizlik Başlıyor

Tarihler 18 Temmuz 1908'i gösterdiğinde Manastır Valisi Hıfzı Bey İstanbul'a çektiği telgrafta;

"18 Temmuz 1908'de Niyazi Bey ve adamlarının izlenerek ele geçirilmesi emredilmekte ise de varlığı, yaptığı şüpheli davranışlarla bilinen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bağlıları yalnız ondan ibaret değildir.

Birçok kez gönderilen yazılarımızda bildirdiğimiz gibi tüm subaylar kendisiyle beraber olduğu gibi toplumun da onlarla düşünce beraberliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre işin önemi göz önüne alınarak daha başka yerlere sıçrayıp genişlemekte olan İttihat ve Terakki'nin istekleri devletçe dikkate alınarak başka kötü durumların çıkmasına meydan bırakılmamak üzere zamanı geçmiş olan öğüt verme ve zorlamadan çok, duruma uyar tedbirlerin acele alınması gereği bağlılıklarımızla beraber arz olunur."¹⁹⁶ Şeklinde geline noktanın ciddiyetini belirtmektedir.

Cemil Topuzlu, kayınpederi Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin 20 Temmuz 1908 tarihinde; "Oğlum sana gayet mühim ve mahrem bir havadisim var. Rumeli' deki asi askerleri tedip için birkaç tabur askerle Manastır'a gönderdiğimiz Şemsi Paşa'yı asi zabitler öldürdü.

Efendimiz bu askeri ihtilalden pek çok korkuyor.

Sadrızam Said Paşa ve bazı vükelanın yaptıkları muhalefete karşı, yakında Kanun-ı Esasî'nin yeniden ilan edileceğini zannediyorum" dediğini açıklamıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Niyazi Bey, a.g.e., s. 186 v.d.

¹⁹⁷ Cemil Topuzlu, İstibdat-Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım, İstanbul 1982, s. 66

Tikveş'te Örgütlenme

Enver Paşa dağda iken bölge halkına yönelik olarak, "Kuvve-i Müsellaha Nizamnamesi" adı altında bir örgütlenme oluşturmuştur. Köprülü ve Gevgili kazalarında örgütlenmenin eksikliğini tespit ederek; "Bulgarların örnek alınmasını, zira en aktif Bulgar fedailerinin Köprülü'lü olduklarını, hemen örgütlenme faaliyetine başlanılmasını, bölgeye tekrar geldiğinde bunu görmek istediğini" yöre ileri gelenlerine "sert bir üslupla" söylemiştir.

Bu çalışmalar kısa sürede sonuç vermiş ve Tikveş kazasındaki 25.000 Müslüman'ın hazır olduğunu, 19 Ağustos tarihini ihtilal için uygun olduğunu Manastır'daki arkadaşlarına önermiştir.¹⁹⁸

Halil Menteşe, Enver Bey'in bu örgütlenmesini;

"...Bütün Tikveş halkını Cemiyet'e bağlıyor. Temmuz'un 8. günü (21 Temmuz 1908) Tikveş'te Hürriyet ilan olunuyor.

O akşam Köprülüye gidiyor. Kaymakam Ali Münif Bey'e Tikveş'te hürriyet ilan olunduğunu bildirerek Köprülüde de aynı süratle hareket kabil olup olmadığını soruyor.

Ali Münif, "Halk hazır, hiç mahzur yoktur." diyor. Bilecümle erkan-ı kazayı ve rüessa-yı ruhaniyi topluyor.

Enver kısa bir nutuk söylüyor.

Toplar atılıyor. İlan-ı hürriyet olunuyor." ifadelerini kullanmıştır.¹⁹⁹

Ali Münif Bey bu olayı şu şekilde açıklamıştır; "Köprülü Kaymakamı iken dağa çıkmış olan Enver Bey'i, Köprülü eşrafından Emin Ağa aracılığıyla çağırıp kendisini destekledi-

¹⁹⁸ Enver Paşa'nın Anıları, s. 116

¹⁹⁹ Halil Menteşe'nin Anıları, s. 123 (Halil Menteşe'nin bu anlattıkları, aslında resmi tarihe geçen 23 Temmuz 1908, Meşrutiyet'in ilanı ve 24 Temmuz 1908 Abdülhamit'in Meşrutiyet'in ilan edildiğine dair bildirisinden daha önce Tikveş'te yerel bazda Meşrutiyet'in ilan edildiğini göstermektedir.)

ğimi söyledim. Enver Bey “Tikveş’te Meşrutiyet ilan edildiğini” söyleyince (21 Temmuz) benimde uygun bulmam üzerine, Köprülüde de Meşrutiyet ilan edildi. Büyük sevinç gösterileri eşliğinde İstanbul’a telgraf çekildi.”²⁰⁰

Bu İstanbul’a bir yerel yöneticinin çektiği ilk telgraftır. Ayrıca, Enver Bey’de telgraf çekip; “Hastayı tedavi ettik. Bulgar vatandaşlarımız, bizimledir. Beyhude kan dökülmemek için bilinen talebimizin yayınlanması için irade buyurunuz.”²⁰¹

Köprülüden ayrıldığının ertesi günü, Köprülüden aldığı telgrafla Meşrutiyet’in ilanını haber aldığını belirten Enver Bey, Selanik’e geldiğinde Talat Bey’in istasyonda verdiği kırmızı ciltli Kanun-i Esasi’yi aldığı “en kıymetli hatıra (yadigar)” olarak sakladığını belirtmektedir.²⁰²

Meclis-i Vükela Toplanıyor:

“Meşrutiyet’in İlanı Uygundur”

“Saray büyük ümitlerle Şemsi Paşa’yı bu hareketi bertaraf etmesi için Manastır’a göndermiş, fakat Selanik’te Alay Müftüsü Şevket ve Manastır’da Polis Müdürü Sami Bey’in öldürülmesini takiben 24 Haziran 1908 tarihinde Şemsi Paşa’nın Atıf Bey tarafından Manastır’da vurulması Cemiyette kendine güven yaratırken, İstanbul’da da endişeleri o oranda arttırmıştır. Daha işin başında Şemsi Paşa, bu işin üstesinden gelemeyeceğinin bilincinde olup, “bu işte rezil olacağını” söylemişti.”²⁰³

Şemsi Paşa’nın yerine Manastır Fevkalade Komutanlığı’na tayin edilen Müşir Osman Paşa’nın da Ohri Milli Taburu Kumandanı Eyüp Sabri Bey tarafından ikametgahından alın-

²⁰⁰ Ali Münif Bey’in Hatıraları, s. 36 v.d.

²⁰¹ Enver Paşa’nın Anıları, s. 123

²⁰² Enver Paşa’nın Anıları, s. 125

²⁰³ Bayur, a.g.e., s.:452

ması ve İzmir'den yola çıkarılan ve Rumeli'de bu hareketi bastırması için teçhiz edilen askeri birliklerin de Tütüncü Yakup Hoca takma adıyla faaliyet gösteren Dr. Nazım Bey'in telkinleri ile elde edilerek Meşrutiyet yanlısı tavır alması Sultan'ın hareket alanını daralttığından, Sultan II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştır.²⁰⁴

Makedonya'da baş döndüren bu gelişmeler üzerine Sadrazam Said Paşa başkanlığında toplanan Vükela Heyeti'nin uygun görmesi ile Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesi konusunda irade yayınlanmıştır.²⁰⁵

23 Temmuz 1908 günü toplanan Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu), Makedonya'dan (Rumeli'den) gelen telgrafları inceler. Telgrafların anlamı şudur;

"Meşrutiyet ilan edildi.²⁰⁶ Dağlardaki çeteler de ittihat ve Terakki ile işbirliği yapıyorlar. İsteklerine uyulmazsa ordu ile İstanbul'a gelecekler ve başka birine biat edeceğiz."

Bu yorumlar üzerine Memduh Paşa "iş uzatmanın tehlikeli olacağını, halkça istenilenin meşrutiyet olduğuna göre, onun üzerinde konuşulmasını" ister.

Toplantıya katılanlardan, Memduh Paşa, "ilan edilsin" derken, Kamil Paşa, "şartlı olarak ilan edilsin" der. Saip paşa susar. Tefvik Paşa ise "Rumeli'deki denetimden vazgeçilmesini" önerir. Hasan Fehmi Paşa'ya söz gelince, "Hristiyanlar istiyorlar" der.²⁰⁷

Sabırsızlanan Padişah Abdülhamit ise, İzzet Paşa'ya; "Anayasa benim zamanımda ilan olunmuştur. Bunun kurucusu benim. Bir müddet görülen lüzum üzerine tatil edildi. Heyet-i Vükelaya gidiniz, bunları söyleyiniz ve ilanı için mazbatanın yazılmasını irade ettiğimi tebliğ ediniz" demiştir.²⁰⁸

²⁰⁴ Kuran, a.g.e., s. 455 v.d

²⁰⁵ Halil Menteşe'nin Anıları, s.125

²⁰⁶ 21 Temmuz Köprülü ve Tıkveş'teki ilanlar kast ediliyor.

²⁰⁷ Bayur, a.g.e.,s.:478

²⁰⁸ Bayur, a.g.e., s.:479

Gelişmeleri özetlemek gerekirse, "Rumeli'de bulunan 3. Ordu subaylarından Kolağası Niyazi Bey, yanındaki 200'e yakın asker ve sivil fedailerle 3 Temmuz 1908'de Resne'de dağa çıkmış,²⁰⁹ "1878'de kaldırılan anayasa yeniden yürürlüğe sokulmadan hareketinden vazgeçmeyeceğini" bildirerek halkı da mücadeleye çağırmıştır.

Bu hareket kısa zamanda Makedonya'ya yayılmıştır.

20 Temmuz 1908'de Niyazi Bey'e ittihatçıların önde gelenlerinden Binbaşı Enver Bey'de katılmıştır.

23 Temmuz günü İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik ve Manastır'da kendiliğinden Meşrutiyet'i ilan etmişti. İlan bildirisini binbaşı Vehip (Paşa) okumuştur.²¹⁰

Olayın perde arkası ise; "İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumi tarihle 10 Temmuz 1324, yani 23 Temmuz 1908'de, önce İmparatorluğun Makedonya bölgesinde, hemen sonrasında ve eşzamanlı olarak da tüm yurttaki eski rejimin artık tanınmadığına ve yerine anayasal yeni bir rejimin konulduğuna dair bildiriler yayınladı.

Ardından da sokaklarda sevinç gösterileri yapılmaya başlandı.

23 Temmuz Perşembe günü Makedonya'da meşrutiyeti ilân etme düşüncesi, İttihatçıların 22 Temmuz gecesi Selânik'te Manyasizade Refik Bey başkanlığında toplandıkları sırada kararlaştırılmıştı."²¹¹

"Bizim Jön Türkler (tüm muhalifler) hayalperesttir, çünkü bizde Kanun-ı Esasi'yi ve Meşrutî Hükümeti ilan etmek, umumi bir karışıklığı davet etmek, herkesi birbirine düşür-

²⁰⁹ Seyhun Tunaşlar, Osmanlı Devleti'nde Son Dönem Mason Sadrazamlar ve Yönetim Etkileri, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2003. s. 87.

²¹⁰ Sorgun, a.g.e., s.:142

²¹¹ Aykut Kansu, 1908 Devrimi Üzerine Birkaç Söz, Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Kaynak: www.istanbul.edu.tr/siyasal/duyurular/akansu.pdf.)

mek demektir"²¹² görüşündeki Abdülhamit sonunda pes etmek zorunda kaldı.

Bu durum karşısında II. Abdülhamit'in mukavemeti kırılmış ve mecburen 24 Temmuz 1908'de Anayasayı yeniden yürürlüğe koyduğunu²¹³ ve bu anayasaya göre Ayan Meclisi ve Mebuslar Meclisi'nin toplanmasına karar verdiğini açıklamıştır.

Böylece II. Meşrutiyet' ilan edilmiştir."²¹⁴

İlan metninde;

"Kanun-u esasiyi (anayasayı) ben tesis etmişim. Meclis-i Mebusan'ın ikinci devre-i toplantısında tatili lüzumu ihtar kılınmıştı,; öyle yapıldı. Mademki milletim bu kanunun yine yürürlüğünü istiyor, ben dahi verdim."²¹⁵

Meşrutiyet'in İlanının Perde Arkası

"Meşrutiyeti hazırlayan nedenlerden biriside büyük devletlerim iştahını kabartan Osmanlı doğal kaynakları ve topraklarının genişliği idi.

Meşrutiyet devirlerinde Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Almaya tarafından muhtelif tarzda muamele görmüştür.

Ancak genel olarak denilebilir ki, İngiltere ve Fransa'nın dostlukları dostluk, düşmanlıkları da düşmanlık olmuştur.

Halbuki bir taraftan padişah-hilafet dostu ve İslam'ın koruyucusu geçinen ve bu sayede bütün dünyanın iştahını çeken bir sürü ayrıcalıklar elde eden ve öbür taraftan aynı sırada İstanbul ve Boğazları bir düziye (kesintisiz) el altından Çara peşkeş²¹⁶ çeken Kayser için aynı şeyi söylemek imkanı yoktur."²¹⁷

²¹² Sultan Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, İstanbul 1974, s. 123.

²¹³ Ziya Gökalp Meşrutiyet'in ilanı üzerine: "Elhamdülillah İnsan Olduk" demiştir.

²¹⁴ Altuğ, a.g.e., s. 162.

²¹⁵ Bayur, a.g.e., s.:479 (24 Temmuz 1908 tarihli gazetelerde yayınlanmıştır.

²¹⁶ Enver Paşa bu istihbaratı alınca, İstanbul'un Çar'ın eline geçmemesi için Sarıkamış Çevirme Harekatı kararını vermiştir. (Ayrıntı için bakınız, Hüsameddin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası.)

²¹⁷ Bayur, a.g.e., s.: XV

"1876 yılında, aslında kendi içinde yetersiz ve yeterince kişi hak ve özgürlüklerine yer vermeyen bir anayasa Türkiye'nin yaşadığı kriz ortamından kurtulması amacıyla kabul edilmişti.

Ancak hak ve özgürlükler konusunda çok da açılım içermeyen ve iktidarı seçilmiş siyasetçilere teslim etmeyen bu anayasa kısa süre içerisinde mutlakıyetçi çevrelerde rahatsızlık yaratmış ve Rusya ile yapılan savaş bahanesiyle rafa kaldırılmıştı.

1878 ile başlayıp 1908'de biten bu dönemi tarihçiler 'İstibdat Dönemi' olarak adlandırıyorlar. II. Abdülhamit'in yeni oluşturulmaya başlanan merkezî bürokrasinin tüm olanaklarını kullanarak ülkeyi sıkı bir mutlakıyetçi zihniyetle yönettiği yaklaşık otuz yıllık bu dönem, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda liberalleşmesinin önünü kesmeye çalışmıştı.

1890'lı yıllardan itibaren artan ölçüde ülkeyi saran huzursuzluk havası devlet yönetiminde daha da sert tedbirlerin alınması ile kontrol altında tutulmaya çalışılmış ve doğal olarak da sorun çözüme kavuşacağına daha da katmerleşip karmaşık bir hale gelmişti."²¹⁸

"İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden Midhat Şükrü (Bleda) Bey, Selânik Şubesi'nin almuş olduğu karar üzerine, 23 Temmuz'da meşrutiyeti ilân etmek için Siroz'a gelmişti. Denetimi ellerine fiilen geçirmiş olan İttihatçılar, Saray'dan haber beklemezsiniz, Siroz'da da Manastır'dakine benzer bir ilân töreni düzendiler.

Bu törende şehrin ileri gelenleri ile Siroz Müftüsü birer konuşma yaparak yeni anayasal düzeni kutladılar. Siroz'dan yola çıkan yirmi kadar subay ve yüz askerden oluşan bir grup da Drama'da meşrutiyeti ilân etti.

²¹⁸ Aykut Kansu, 1908 Devrimi Üzerine Birkaç Söz, Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi., s.1 Kaynak: www.istanbul.edu.tr/siyasal/duyurular/akansu.pdf

Her iki olayda da Sultan'a en geç iki gün içinde meşrutiyeti tanınması gerektiğini bildirilen telgraflar çekildi. Resne, Debre ve Makedonya ile Arnavutluk'taki diğer kasabalarda da Manastır'dakiyle aynı saatlerde meşrutiyet ilân edildi."²¹⁹

"Niyazi Bey'in Manastır'daki isyanına ilişkin haberler 23 Temmuz sabahı erken saatlerde Selânik'e erişerek oradan da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin telgrafhaberleşmesi üzerindeki denetimi sayesinde tüm Makedonya'ya yayıldı. Meşrutiyetin ilân edildiği haberi, 23 Temmuz'da Binbaşı Enver Bey (Paşa) tarafından çekilen bir telgrafla Avrupa basınına bildirildi."²²⁰

Meşrutiyet'in Makedonya'da ilan edildiği 23 Temmuz 1908 tarihinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından saraya bir telgraf çekilip, "Meclis-i Mebusan'ın açılışına ferman buyrulması ve Anayasanın uygulamaya konulması" istenmiştir.²²¹

Ayrıca Manastır Valisi Hıfzı Paşa'da aynı gün telgraf çekip, ittihatçılarca takip olunan maksat ve amaç genel şekil almış olup, saltanatı ve hilafeti zorda bırakacaktır"²²² denilmiştir.

Makedonya'nın "Üsküp, Manastır, Selanik ve Yanya bölgelerinden de bu yolda öğüt ve boyun eğme öğütleri alan saray, başkente daha yakın bir bölgeden Serez'den de tehdit edilmeye başlanmıştı.

23 Temmuz 1908 günü mutasarrıfla tümen komutanının ortaklaşa imzalarıyla bütün halk ve ordunun meşrutiyet isteğiyle ve "Yaşasın Millet" sesleriyle silahlı olarak toplandıklarını arka arkaya çektikleri tellerle saraya bildirmişlerdir."²²³

²¹⁹ Kansu, a.g.m., s.:5

²²⁰ Kansu, a.g.m., s.:5

²²¹ Bayur, a.g.e., s.:476

²²² Bayur, a.g.e., s.:466 v.d.

²²³ Bayur, a.g.e., s.:477

Meşrutiyet ilan edilmezse “Serez’den 100.000 askerle İstanbul üzerine yürüneceği”²²⁴ telgrafı da gelince artık karar verilmişti. “Meşrutiyet ilan edilecek ve akıntının suyuna gidilecekti.”

İstanbul’da Gösteriler Yapılıyor

“25 Temmuz Cumartesi günü İstanbul’un belli başlı caddeleri bayraklarla donatıldı. Halk caddelerde yürüyor ve gösteriler yapıyordu. Yeni yönetimi kutlayan, aralarında Türk, Rum, Ermeni ve Musevilerin de bulunduğu elli bin kişiden oluşan bir topluluk iki bando eşliğinde, Bâb-ı Âli’ye yürüdü.

Sadr-ı Âzam Said Paşa, topluluğun başında bulunan ve sözcü olarak seçilen İstanbul’un tanınmış ve saygın avukatlarından Talât Bey’i kabul etti.²²⁵

“İstanbul’daki kutlamalar 26 Temmuz Pazar günü de ilk günkü coşkuyla sürdü. 26 Temmuz günü öğleden sonra Türk, Rum, Ermeni, Bulgar ve Musevilerden oluşan yaklaşık yüz bin kişilik bir topluluk Harbiye Nezareti önündeki Beyazıt Meydanı’nda toplandı.

Burada yapılan konuşmalarda yeni anayasal yönetime bağlılık yemini eden topluluk daha sonra Yıldız Sarayı’na kadar coşkuyla yürüdü.

Tüm gün boyunca Boğaz’ın her iki yakasında da heyecanlı gösteriler yapıldı.

27 Temmuz Pazartesi günü Aya Sofya Camii’nde büyük bir toplantı yapıldı.

Toplantı sonrasında başka bir heyet, Sultan’ın maiyetindeki kadroda bulunan ve halk tarafından istenmeyen bir takım yüksek rütbeli devlet görevlilerinin işlerine son verilmesi isteklerini yinelemek üzere tekrar Yıldız Sarayı’na gitti.

²²⁴ Bayur, a.g.e., s.:477

²²⁵ Kansu, a.g.m., s.:6

Halkın tepkisine boyun eğmek zorunda kalan Sultan, İzzet Paşa ve diğerlerini görevden alarak Şam'a sürdü.

Benzer bir biçimde, yine halktan gelen yoğun baskı sonucu ilân edilen genel af hemen uygulamaya konularak İstanbul'daki tüm siyasal tutuklular hemen serbest bırakıldı.

Genel af, İstanbul'daki evlerine artık serbestçe geri dönebilecek tüm siyasal mülteci ve sürgünleri de kapsıyordu.²²⁶

Diğer Şehirlerdeki Kutlamalar

"27 Temmuz Pazartesi günü, Edirne, yeni başlayan meşrutî monarşi dönemini kutlamak üzere süslendi ve gece de fener alayları düzenlendi.

29 Temmuz Çarşamba günü Drama'da çevre köylerden gelen yaklaşık on beş bin kişilik kalabalık bir Rum topluluğu, Hükûmet Konağı önünde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekleyen büyük ve coşkulu bir gösteri yaptı.

Konya'da ise, Vali, çeşitli kamu görevlileri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temsilcileri olan sürgünler, Selânik ve İzmir'e Devrim'den önceki ayaklanmaları bastırmaları için gönderilen, fakat emre uymayarak kendileri de ayaklanan askerleri kahramanlar gibi karşıladılar.

5 Temmuz Cumartesi günü Bursa'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderleri Vali Mehmed Tevfik Bey'i ziyaret ederek İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezinin yolladığı telgraf doğrultusunda ülkede meşrutîyetin ilân edilmiş olduğunu Vali'ye bildirdiler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kayseri, Mersin ve Adana'da da 23 Temmuz'un hemen sonrasında kontrolü ele geçirdi.

Samsun'da da diğer şehirlerde olduğu gibi gösteriler yapıldı.

Trabzon'da, 24 Temmuz'u takip eden birkaç günlük kısa bir belirsizlik döneminden sonra şehirde halk büyük sevinç gösterileri yapmasa da genel bir memnuniyet ortamı doğdu.

²²⁶ Kansu, a.g.m., s.:7

Harpüt'ta Devrim'e ilişkin haberler ilk anda şüpheyle karşılandı; 7 Ağustos Cuma günü yarı-resmî bir kutlama yapıldı. Şehrin Müslüman ve Hıristiyan halkı, her tarafı süsleyip, aydınlatılmış sokaklarda sevinç gösterileri yaptı.

İzmir'de de haberlerin doğruluğu anlaşıldıktan sonra şehre büyük bir heyecan dalgası yayıldı. Tüm cemaatler, aralarındaki inanç ayrılıklarını bir an için unutup beraberce gösteriler yaptılar. Dr. Nâzım Bey 7 Ağustos Cuma günü Selânik'ten İzmir'e geldi. Şehrin her tarafında bayram sevinci yaşanmaktaydı.

Erzurum'da hapishanedeki siyasal tutuklular devrim haberi üzerine hemen serbest bırakıldılar. Serbest bırakılan doksan iki tutuklunun altmışı Ermeni, otuz ikisi Türk'tü. Türklerin on sekizi, 1907 yıllarındaki vergi ayaklanmalarına katıldıkları için ömür boyu hapse mahkûm edilmişlerdi.

6 Ağustos Perşembe günü Erzurum'da halk, bayrak ve pankartlarla bezenmiş görkemli bir kutlama töreni düzenledi. Törene katılanlar, Ermeni Metropolitanesi önünde durdular. Burada Metropolit Saadetyan ve İttihatçı bir subay kardeşlik, adalet, eşitlik, özgürlük ve Kanun-u Esasi'yi yücelten konuşmalar yaptılar. Konuşmalar alkışlarla karşılandı.

20 Ağustos Perşembe günü, Erzurum'daki vergi ayaklanmaları olaylarının en önemli liderlerinden ve 1907 Kasımında Sinop'a sürülmüş olan, Dava Vekili Seyfullah Efendi, Hacı Şevket Hoca ve Hacı Âkif Efendi şehre dönerek kahramanlar gibi karşılandılar.²²⁷

Abdülhamit Anlatıyor:

"Meşrutiyet'i İlan Ediş Gerekçem"

"Ordu iki kısma bölünmüştür ve kaynaşma halindedir. İngiliz politikalarının tesirlerini izale edecek bir tek çare

²²⁷ Kansu, a.g.m., s.:8 v.d.

kalmıştır, o da bizzat kendim, inkılapçı görünenlerin başına geçerek, Kanun-ı Esasi'yi ilan etmek, bu suretle de İngilizlerin tavsiyelerine uymuş görünmektir.

Bu İngilizlerin tertiplerini başarısızlığa uğratacak yegane çaredir.

Bugün inkılap fikirleri ile mest olan bu adamlar, yarın tavsiye ettikleri bu yeniliklerin, felakete götüren yollar olduğunu anlayacaklardır.

Ümit edelim ki son anda Türkiye'nin yaşamağa devam edebilmesi için bütün Osmanlıların birleşmelerine sıkıca bağlanmalarına ve eskiden beri kabul ettiğimiz, mukaddes kanunumuzun çizdiği yolda yürümeleri lazım geldiğine inansınlar ve kabul etsinler.

Aksi takdirde enkazımızı paylaşmak için fırsat bekleyen Hristiyan devletlerin kurbanı olmamız mukadderdir."²²⁸

Meşrutiyet'in ilanından sonra, 24.7.1908 günü Abdülhamit Cuma selamlığında Avusturya büyükelçisine "Meşrutiyet'i" (Anayasayı) yaşatacağını söylemiştir.

Bunu yeterli görmeyen İttihatçıların baskısı üzerine, 31 Temmuz 1908 günü, Cuma selamlığı sonrasında Abdülhamit, yabancı büyükelçilerin huzurunda; " Kanunu Esasiye (Anayasaya) sadık kalacağını" açıklamak zorunda kalmıştır.

Aynı gün, hafiyecek örgütlenmesine de son verildiği açıklandı.²²⁹

Abdülhamit Anlatıyor:

"Meşrutiyet Hakkındaki Görüşlerim",

"Meşrutiyetle idare edilebilmek için memleketimiz kafi derecede olgun değildir. Bu bizim için bir felaket olur; çünkü bu idare bütün fertler arasında müsavata (eşitlik) icap ettirir.

²²⁸ Sultan Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, İstanbul 1974, s. 124

²²⁹ Bayur, a.g.e., C-I, Kısım-2 s.:68

Bizde ise böyle bir şey düşünülemez.

İmparatorluğumuz, Türklerden, Araplardan, Rumlardan, Ermenilerden, Bulgarlardan, Ulahlardan, Arnavutlardan, Yahudilerden teşkil etmiştir.

Bu unsurlar kazai istiklallerinden (yasal haklarından) ve kiliselerini kendi idare etmek hakkından vazgeçmek istemezler.

Bundan başka ise müşterek bir dilimiz olmadığı da ma-lumdur, gene bu unsurlardan hiçbirisinin anadilinden vazge-çip Türkçeyi resmi dil olarak kabul etmeyeceği de aşikardır.

Bu şartlar altında Osmanlılarda milli his nasıl köklenebi-lir?

Zaten Hıristiyan tebaamız, büyük devletlerle işbirliği yapmaktadır.

Slavları Rusya, Ermenileri İngiltere, Rumları da kah biri kah öbürü himaye etmektedir...

Bizim Jön Türkler hayalperesttir, çünkü bizde Kanun-ı Esasi'yi ve Meşrutî Hükümeti ilan etmek, umumi bir karışık-lığı davet etmek, herkesi birbirine düşürmek demektir.

Bu bütün Osmanlı İmparatorluğu'nu sarsar.

İngilizlerin her vesile ile Jön Türkleri tutmaları şayanı dikkattir ve bizim memleketimizde Kanun-ı Esasi'yi getir-mek için ellerinden geleni yaparlarken aynı şeyleri Hindis-tan için reddetmektedirler."²³⁰

"Gayrimüslimlerden askerlik hizmeti istemeği düşün-mek hayal kurmaktır ve bizim için bir intihardan farkı yoktur.

Hakim millet olan biz Türkler, tebaamız dahilindeki di-ğer din ve mezhepten olan insanlarla, müsavi şartlar al-tında askerlik yapmayı kabul edersek muhakkak kötü bir vaziyete düşeriz.

Bu milletlerin reisleri ve bilhassa her vesile ile işleri-mize karışan büyük devletler, gene başımıza dertler çıkar-makta gecikmezler.

²³⁰ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 122 v.d.

Zaten her şeyden evvel dindarlarının iman selameti bakımından endişeye düşerler. Çünkü bunlardan birçoğu, Müslüman arkadaşlarından asıl dinimizi tanıyacaklarından ihtida²³¹ etmek isteyeceklerdir.

Başka bir mahzurda kışlalarda Hıristiyan askerler için kilise ve papaz talep etmeleri olacaktır...^{"232}

"Bizdeki farmasonlar (masonlar) büyük bir gayretkeşlikle, halkın hiç de anlamadığı yenilik fikirlerini yaymaya çalışırlar.

Halbuki bizde büyük kitle, hürriyet fikirlerine karşı tamamıyla biganedir.

Bunlarla birleşmeyi kabul edenler, memleket haricinde uzun süre kaldıkları için köklerinden kopan ve cila gibi sathi bir Avrupa tahsili görmüş olan bir avuç insandan ibarettir.

Bu insanlar memleketlerine döndüklerinde, halkın kendilerinden ne beklediklerini bilemezler.

Türkiye'yi medeni bir memleket haline getirebilmek için garip fikirleri yaymaya çalışırlar.

Bu ne feci bir basiretsizliktir!

Muhakkak olan bir şey varsa, memlekette ve ordu içinde ayrılık ve itaatsizlik tohumlarını ektikleridir.

Kudretimizi zayıflatabilmek için, imparatorluğumuzunda hilinde sözde hürriyet fikirlerini yaymak isteyen İngiltere'nin hesabına çalıştıklarının farkında bile değillerdir."²³³

"Memleketimiz dahilindeki diğer din ve mezheplerden olanları, Müslümanlığı kabul etmeğe mecbur etseydik, din farklılıklarından doğan birlik eksikliği için bu gün bu kadar teessüf etmek mevkiinde kalmazdık."

Halen dahi diğer dinden olanlara fazla hak ve imtiyaz vermekte devam ediyoruz"²³⁴

²³¹ Din değiştirme, Müslüman olam.

²³² Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 120 v.d

²³³ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 97-98

²³⁴ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 174

Abdülhamit: "Vatan Fikri İlk Planda Gelmemeli"

"Avrupa'da bir azıcık fikir cılası yapmış olan bazı gençler, zaman zaman vatan sevgisi hakkında nutuklar vermeye başlıyorlar.

Fakat imparatorluğumuzda vatan fikri ilk planda gelmemeli.

İman ve halife aşkı başta, anavatan sevgisi ikinci derecede olmalıdır.

Avrupalı Katolikler için de vaziyet aynı değil midir?

Hristiyanlarda başta Katolik Kilisesi ve Papa'yı sayarlar, sonra vatanlarını düşünürler"²³⁵

"Avrupa'dan gelen yeni fikirler bizim için büyük bir felaket ve tehlike kaynağı teşkil etmektedir.

Bize sadık olan Müslümanların, yeryüzündeki çocuklar kadar mesut olduklarını gördükçe, Avrupa'dan gelen yeni fikirlere bütün gücümle mukavemet etmek istiyorum.

Çünkü bu fikirler kalpleri ve zihinleri zehirliyor.

Avrupa hastalığına tutulan gençlerimize acımamaya imkan yok"²³⁶

"Hayatımı, bana sadık olanların uyanıklığına borçluyum. Başımdan geçenler ashabı en kuvvetli insanı dahi sarsmaya kafidir.

Bütün bu tecrübelerden sonra ihtiyatlı olmama şaşmamak lazım.

Birçok insanların bu sinirli halimden faydalanmaya çalıştıklarını, hafiyelerin, jurnalcilerin alçak namussuz insanlar olduklarını, dinimizin de müzevirleri telin ettiğini gayet iyi biliyorum.

Fakat geniş bir haber alma teşkilatı kurmamış olsaydım, etrafımı saran tehlikelere karşı kendimi korumam kabil olamazdı.

²³⁵ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 180

²³⁶ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 197

Diğer hükümdarlar mesela Çarlar aynı şekilde hareket etmiyorlar mı?"²³⁷

"Münzevi bir hayat yaşadığım için, İmparatorluğun dâhilinde cereyan eden hadiselerden haberdar olmadığımı söylüyorlar.

Halbuki istihbarat teşkilatım o şekilde kurulmuştur ki hiç bir şey benden saklanamaz...

Tenkitlere rahatlıkla tahammül edebilirim.

Ancak kendimi sadece bir hükümdar addedemeyeceğim, aynı zamanda bütün Müslümanların fikirlerini de dikkate almam lazım geldiği unutuluyor.

Hatta her şeyden önce Müslümanların başı, yani halife olarak hareket etmem icap eder"²³⁸

Abdülhamit'e Göre Sansür

"Bizde sansür elzemdir, mevcudiyetini tenkit edenler yanılmaktadırlar. Bizdeki müesseseleri garptaki gibi mütalaa etmeye imkan yoktur.

Belki orada kültürün daha yaygın olması sebebiyle matbuatın tenkitleri tabii karşılanabilir. Fakat bizde henüz halk çok bilgisiz, çok saftır.

Tebaamıza çocuk muamelesi etmeye mecburuz; hakikaten de büyük çocuklardan farkı yoktur.

Ebeveyn ve mürebbi nasıl gençliğin eline zararlı neşriyatın geçmemesine dikkat ederse, bizim hükümette halkın fikrini zehirleyecek her şeyi halktan uzak tutmaya çalışmalıdır..."²³⁹

"Çok fazla sadrazam değiştirdiğim söylenmekte ise de bu doğru bir hüküm değildir. II. Mahmut'un saltanatı zamanın-

²³⁷ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 97

²³⁸ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 102

²³⁹ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 119 v.d.

da yirmi kadar sadrazam değişmiştir. Ben henüz o rakamdan çok uzağım.

Tabi arada bir değişiklik yapmağa mecbur hissetmeme bağlıdır.

Bazen İngiltere'yi yatıştırmak için Kamil'i kullanmam icap ediyor, bazen de ihtiyar kurt Küçük Said'e ihtiyaç oluyor.

Sadrazam değişmesi İmparatorluğumuz bakımından fazla bir ehemmiyeti haiz değildir ama gene de hoş bir şey sayılmaz.

Her Sadrazam değişmesinde kıyametlerin kopmasını çok lüzumsuz buluyorum.

Çünkü Kamil veya Said hangisi olursa olsun, asıl sadrazam Yıldız'da ikamet eden benim."²⁴⁰

Meşrutiyet'le İlgili Görüşler

Aykut Kansu Meşrutiyet'i Anlatıyor

"Klâsik bir liberal devrim modeli olarak 1789 Fransız Devrimi örnek gösterilecekse, 1908 Devrimi bir anlamda "geç kalmış" liberal bir devrimdi.

On sekizinci yüzyıl sonunda Fransa'da başlayan ve dalga dalga önce Avrupa'nın

diğer ülkelerine, sonra da Dünya'ya yayılan özgürlükçü düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmış bir dönüşümün halkalarından biriydi.

1905'te Rusya'daki devrimin ardından 1906 yılında İran'da gerçekleşen ve mutlakıyetçi, otokratik rejimlere karşı çıkışı simgeleyen devrim çabalarından da konjonktürel olarak hayli etkilenmiş olmasına rağmen 1908 Devrimi'nin esas ilham kaynağı 1789 Fransız Devrimiydi.

Bu etki öylesine güçlüydü ki 1908 Devrimi'nin sloganları bile 1789'daki özelemlerin aynısıydı: "Hürriyet, Mü-

²⁴⁰ Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 118

savat, Uhuvvet" yani, "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" ya da Fransızca orijinaliyle, "Liberté, Égalité, Fraternité." Fransız Devrimi'nin bu üç belirgin sloganına Türkiye'deki devrimciler bir de "adalet" sloganını eklemişlerdi."²⁴¹

"Nihaî amaç olan cumhuriyet'in kurulması, yani saltanatın tümüyle ortadan kaldırılması ve liberal demokratik yönetimin "ideal" şekli olarak görülen anayasal düzenlemenin gerçekleştirilmesi için egemen ideolojinin içeriğini bu yönde güçlendirmeye yönelik propaganda faaliyetinin kamuoyunda yapıldığını görmekteyiz.

Bu işte eğitimin rolünün çok önemsendiğini de biliyoruz.

1908 Devrimi'nden sonra içerikleri gözden geçirilerek yeniden yazılan okul kitaplarında bu konuyla ilgili görüşlere göz atmamızda fayda var: 1908 sonrası, yurttaşlık bilgisi kitaplarında hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir şekilde "cumhuriyet" övülmekte ve nihai amacın bu olduğu belirtilmekteydi.²⁴²

"Bu evrensel değerler içinde uzun vadede en önemlisi doğal olarak ülkede yaşayan herkesin "tebaa" konumundan çıkarılarak "vatandaş" ya da "yurttaş" konumuna getirilmesiydi. Herkesin yasalar önünde eşit olması 1908 Devrimi'nin önde gelen prensiplerinden biriydi.

1908'den önce Türkiye'de bir arada yaşayan etnik gruplar toplu olarak devlet karşısında "tebaa," devlet yönetimini elinde tutan grubun karşısında da "ikinci sınıf insan" konumundaydı.

Yalnızca devleti yönetenlerle yönetilen tüm tebaa arasında değil, tebaanın kendi arasında da modern devlette var olması mümkün olmayan farklılaşmalar mevcuttu.²⁴³

²⁴¹ Aykut Kansu, 1908 Devrimi Üzerine Birkaç Söz, Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. s.3 Kaynak: www.istanbul.edu.tr/siyasal/duyurular/akansu.pdf

²⁴² Kansu, a.g.m., s.:12

²⁴³ Kansu, a.g.m., s.:12

"Nitekim, 1908'den sonraki İttihatve Terakki Cemiyeti'nin anayasal sorun hakkındaki görüşlerine bakarsak, kısa ve orta vadede saltanatın ortadan kaldırılması konusunun zamana bırakıldığını görürüz.

Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, saltanatın, diğer meşruti monarşilerde de olduğu gibi, içinin boşaltılarak yalnızca görüntüsel bir şekle sokulması çabalarını 1908 yılının Ağustos ayından beri ısrarlı bir biçimde sürdürdüğünü görmekteyiz.

Artık Padişah'ın kabine üyelerini atama yetkisi kesinlikle olmayacaktı. Bu konuda daha ilk günden beri ısrarlı olan Cemiyet liderlerinin hem Ağustos 1908'de, hem de Şubat 1909'da sebep oldukları hükümet bunalımlarını ve mutlakıyetçi rejimin belirleyici unsurlarından biri olan hükümet üyelerini bizzat atama ve azletme yetkisini savunan Kâmil Paşa'yı iktidardan bu nedenle düşürdüklerini hatırlamakta fayda var."²⁴⁴

"Devrim'in hem öncesinde hem de sonrasında sorumlu konuma gelenlerden Enver Bey (Paşa) daha Devrim'in doğru dürüst başarıya ulaşip ulaşmadığının kuşkulu olduğu ilk günlerde İttihat ve Terakki adına yabancı basın mensuplarına verdiği ve 1 Eylül 1908 günkü The Times gazetesinde çıkan demeçte açıkça amaçlarının; "bir kurum olarak mutlakıyetçi monarşiden kurtulmak olduğunu ve Padişah'ın ancak Kanun-u Esasi hükümlerine uyduğu takdirde Cemiyet tarafından destekleneceğini" söylemekte hiçbir mahzur görmemekteydi.

Yabancı basın da monarşinin sonunun ne zaman geleceğini tartışmaya açmıştı."²⁴⁵

²⁴⁴ Kansu, a.g.m., s.:13

²⁴⁵ Kansu, a.g.m., s.:13

Fethi Okyar Meşrutiyet'i Anlatıyor

"İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde millî olan ve olmayan unsurlar elbette vardı. o Şartlar içinde fikriyatçıları ve müesseseleri olmayan ve gizli çalışan bir cemiyetin başka kaynaklardan ilham alması çok tabii, hatta zaruri idi.

Nitekim bu kaynaklar, Balkan Komitacılığından Mason Locası'na kadar uzanan zik zaklar içinde idi. Fakat muhakkak olan şuydu;

İttihat ve Terakki Cemiyeti belki o günün şartları içinde açıkça ifadenmesi imkansız ve hatta başındakilerin de felsefe ve fikir düzeyiyle ifadeleyemeyecekleri şekilde Türk Milliyetçisi ²⁴⁶ idi.

Nitekim iktidarlarının ikinci yılında Türk Ocakları'nı kurdu..." ²⁴⁷

"O günlerde Rumeli'nin büyük bölümü kan ve ateş içinde idi. Rum, Bulgar, Sırp, Karadağlı, Ulah, Arnavut çetecileri el birliği ile hem bizimle, hem de zaman zaman birbirleriyle kanlı ve sert bir boğuşma içinde idiler.

Ayrıca korku ve yılgınlık örneği olsun diye kesik başlar açıkça teşhir ediliyordu.

Büyük Devletler güya barışı sağlamak için Selanik'i merkez yapmış ve adeta birer tam teçhizatlı bölük kadrosu heyetleri ile bu boğuşmayı kendi çıkarları yönünden destekliyorlardı. Bu sert olduğu kadar acı hakikatler önünde, Osmanlı Devleti'nin varlığını ve haysiyetini korumak gayesinde olanlar için İttihat ve Terakki büyük ümitti.

Çünkü bilhassa bizler Bab-ı Ali'nin zaman kazanma ve Büyük Devletler arasındaki rekabeti körükleyerek ciddi sonuçlar elde edilemeyeceğinin idraki içinde idik.

²⁴⁶ Türklüğü ve Türkleri sevmek ve yükseltmek anlamındadır.

²⁴⁷ Fethi Okyar, a.g.e., s. 23

Meşrutiyet'in ilanının bütün dertlere, bu arada buhran devam ederse elden gideceği apaçık Rumeli'yi kurtaracağı yolundaki inancımızın teminatı ne idi?

Bu soruya o günlerde tatmin edici cevap verebilmemiz ne mümkündü, ne de samimiyetle itiraf edeyim, hadiseler böylesine derinlemesine inebilmeyi düşünemeyecek ruh hali içinde idik.

Fakat hiç şüphesiz bizlere hakim olan esas gaye, vatanın dertlerinden kurtulması idi. Kendimizde gayri dostumuz olmadığını bin bir acı hadise ile her gün anlıyor, bir şeyler yapabilmek ihtiyacı içinde kıvranıyorduk."²⁴⁸

"İki ay içinde hemen hemen bütün ülkede Cemiyet'in şubeleri açılmıştı. Şurası dikkatimden kaçmıyordu. Memlekette okur ve yazar azlığına, vilayet, kaza ve sancaklarda doktorluk, eczacılık, veterinerlik, hatta mahdut olmakla beraber mühendislik meslekleri, Türk ve Müslüman olmayan Rum, Ermeni, Musevilerin elinde olmasına, bizim din, ırk, mezhep, milliyet farkına bakmaksızın Osmanlı olduğumuzu ısrarla ilanımıza rağmen Türklerden gayrisi yoktu.

Bu tespitimi Talat'a söylediğim zaman içini çekti: Onları Türklüğe bağlamanın zamanı da fırsatları da heder olmuş. Şimdi hepsi kendi ırk, din, milliyet ve cinsi için didiniyor, bunu da bizlerin sırtından yapıyor. Biliyorum ama elden ne gelir? Sabredeceğiz ve hakikati görerek kendimize geleceğiz. Dur hele bakalım. şu köprüleri geçelim. Bizden önce onlar bizi terk edecek..."²⁴⁹

"Meşrutiyet'in ilanını dünya ile münasebetlerimizin düzelmesi, herkesin bizim derlenip toparlanmamamıza uzatacağı yardım elini, hastalıklarımıza şifa bekleyen bizlerin kısa zamanda ayakları suya ermişti.

²⁴⁸ Fethi Okyar, a.g.e., s. 21 v.d.

²⁴⁹ Fethi Okyar, a.g.e., s. 27 v.d.

İlk önce Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu, kaç zamandır fiilen idaresinde bulundurduğu Bosna-Hersek'i sınırları içine kattı; daha sonra oradaki hiç de azımsanmayacak Müslümanları hiç dikkate almadan Girit Mahallesi Meclisi'nin Yunanistan'la birleşme haberi geldi ve onu o güne kadar yarı bağlı olan Bulgar Prensi Ferdinand'ın istiklalini ilan etmesi takip etti, Bulgaristan tamamen ayrıldı.

İstanbul'da bize ihanet gibi gelen fakat aslında beklenmesi tabii olaylar hayal kırıklığı yaratmış ve devletin elinde olup bitenlere karşı fiili kudret olmadığı, olsa da hangi birisi ile başa çıkılacağı meselesi ortada olduğu için sadece protesto mitingleri düzenlenmişti."²⁵⁰

Hüseyin Cahit Yalçın Meşrutiyet'i Anlatıyor

"Meşrutiyet düzeni ilk dakikadan itibaren sakat doğuyordu. İttihat ve Terakki'yi kuranlar; yaşamı, dünyayı, siyaseti bilmeyen deneyimsiz gençlerdi.

Bunlarda yalnız yüksek bir ateş vardı: Yurt sevgisi.

Saray zorbalığının ülkeyi batırdığını görüyorlar, yurdu kurtarmak istiyorlardı. Bunun için de Meşrutiyet'in gerekliliğine inanmışlardı. Ülkede keyif ve zorbalık egemen olmayıp ta yasa ve adalet hüküm sürse, bütün fenalıklar ortadan kalkacak sanıyorlardı.

Meşrutiyet olunca iç yönetim makinesi bir tılsım etkiyle hemen düzeleceği gibi, Türkiye'den ayrılmak isteğini gösteren azınlıklar da dileklerinden vazgeçecekler, katıksız bir Türk yurtseveri olacaklardı.

Çünkü bunlar haksızlıktan ve adalèt yoksunluğundan yakınmıyorlar mıydı? Kimseye yasa dışı bir işlem yapılmazsa artık bunların bir isteyecekleri olabilir miydi?

Yabancı devletlerin baskısından kurtulunacak, Rus Çarlığı'nın bilinen emellerine karşı Fransa ve özellikle İngiltere gibi özgürlükçü ülkelerde güçlü bir savunucu bulacaktı.

²⁵⁰ Fethi Okyar, a.g.e., s. 95

Azınlıklara Millet Meclisi'nin kapısını açacaktık, onlara Avrupalıların istediklerinden fazlasını verecektik. Avrupa'da büyük bir beğenme duygusu yaratacaktık.

Niçin böyle düşünüyorlardı? Başka türlü düşünemedikleri için.

Dar, sıkı, karanlık bir çevre içinde kendi kendine yetişmişlerdi. Meşrutiyet gerçekleşince ülkeyi yönetme görevinin başlayacağını akıllarına getirmemişlerdi.

Abdülhamit yönetimini deviren dernek, ülkenin başına ben geleceğim demiyordu.

İşi kendi akıntısına bırakıyordu.

Bırakmamak da kendi elinde değildi.

Sıradan insanların ufak katiplerin, genç teğmen ve yüzbaşılardan bir kabine kurabilmeleri olanağını herkesten önce doğru bulmayacak olanlar kendileriydi. Aslında sonradan anlaşıldığına göre, derneğin büyük, temelli bir örgütü ve hazırlığı yoktu.

Saray'a karşı güzel bir blöf yapılmış ve iskambil kağıtlarından yapılmış olan zorbalık dünyası olduğu yere çöküvermişti.

İttihat ve Terakki sonradan bu eksikliği gördü, anladı ve gidermeye uğraştı; ne var ki o zaman da işin içine tutku, çekememezlik, kişilik yarışı karışmıştı."²⁵¹

Mustafa Kemal Uyarıyor

"Meşrutiyet ilan olunur olmaz Mustafa Kemal yurdun bu yüzden uğrayacağı tehlikeleri sezer ve bunun önüne geçmek ister. Daha sonra Selanik'te toplanan İttihat ve Terakki'nin ikinci kongresinde (Eylül 1909) "yapılan hareketin henüz bir inkılap değil, bir ihtilal olduğunu ve şimdilik sadece sarayın nüfuzu kırılmakla kalındığını, asıl inkılabın yapılması lazım geldiğini" söyler, tutulması gereken yolu açıklar ve kısaca;

²⁵¹ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 22 v.d.

- “Cemiyet’in” her meşrutî ülkede olduğu gibi bir siyasal parti haline gelmesini,
- Ordunun tamamen siyasetten ayrılmasını,
- Cemiyet ile masonluk arasında bir ilgi kalmamasını,
- Cemiyet içinde eşitlik olmasını ve
- Hükümet işleriyle din işlerinin ayrılmasını” talep eder.”²⁵²

Bu uyarılardan da anlaşılacağı gibi, Modern Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkelerinden olan “din ve devlet işlerinin” ayrılması ilkesini daha o zamanlar, Cumhuriyet’in ilanından 14 yıl önce teklif etmiştir.

Bilmeyen “aydın cahillere” hatırlatınız.

Seçimler Yapılıyor

“24 Temmuz 1908 tarihli İrade-i seniye (padişah kararı) ile Kanun-i Esasî’nin yürürlüğe konulacağı ve Meclis-i Mebusan’ın açılacağı ilan edilmişti.

Kanun-i Esasî hemen yürürlüğe girmiş, ancak Meclis-i Mebusan’ın toplanabilmesi için Ayan Meclisi’nin ve Meclis-i Mebusan’ın seçilmesi gerekiyordu.

Seçimlerin 1909 yılı Kasım sonu ve Aralık başında yapılması karar altına alınmış, Kamil Paşa hükümeti seçim hazırlıklarına başlamıştı.

Meşrutiyeti ilan eden asker ve sivil aydınlar Meclisten çok şey bekliyordu.

Çeşitli unsurların yer aldığı bir meclisin ve hükümetin mevcudiyeti farklı etnik, milli, dini gruplar ve cemaatler arasında birlik ve dayanışma havası yaratmada mühim bir rol oynayacağı bekleniyordu.

Parlamentolu bir rejimin Osmanlı Milleti ve üst kimliğini oluşturmada uygun bir sistem olacağı inancı vardı.

²⁵² Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, TTK, Ankara, 1964, I, s.63.

Seçimlere katılacak siyasi parti niteliğinde iki grup vardı; Birincisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Bu örgütün hedefi, Mecliste çoğunluğu elde ederek hükümeti ve sarayı kontrol altında tutmaktır. İttihat ve Terakki 8 Ekim 1908'de programını Şura-yı Ümmet gazetesinde yayınladı;

"Osmanlıcılık ülküsüne hizmet edeceğini, resmi dilin Türkçe olacağını, padişahın haklarının korunacağını vaat ediyordu."

Daha ziyade Türkçü ve Merkezîyetçi idi."²⁵³

Seçime girebilecek ikinci parti ise Ahrar (Hürriyet) Fırkası²⁵⁴ idi.

Ahrar Fırkası, Prens Sabahattin'e bağlı Jön Türkler tarafından 14 Eylül 1908'de kurulmuştu. İttihat ve Terakki'nin uyguladığı politikaya muhalifti.

Ordunun politika dışında tutulmasını öneriyordu.²⁵⁵ Âdem-i Merkezîyetçi (yerinden yönetim) ve Teşebbüs-i şahsi fikirlerinin etkisinde, liberal bir partiydi.²⁵⁶

Bu iki parti dışında özellikle Rumlar, Ermeniler ve Arnavutlar seçimlere hazırlanarak Meclis'e mümkün olduğu kadar fazla mebus sokmayı planlıyordu.²⁵⁷

İttihat ve Terakki, Rum ve Ermenilere uzlaşma önerisinde bulundu, seçime birlikte girmeyi teklif etti.

Ancak Rumlar 40, Ermeniler 20 mebusluk kontenjan istediler, bu kabul edilmedi.

Bunun üzerine gayr-i Müslimler Ahrar (Hürriyet) Fırkası'na yöneldi.

Onların amacı da aynıydı; Osmanlı'yı oluşturan unsurların yerinden yönetilmesi, bir nevi özerklik verilmesinin sağlanması, merkezi idarenin yetkilerinin kısılması.

²⁵³ Bayur, a.g.e., s.:131.

²⁵⁴ Bayur, a.g.e., s.: 134.

²⁵⁵ "Ordu ve Güvenlik", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, V, s.1256.

²⁵⁶ Bayur, a.g.e., s.131.

²⁵⁷ Bayur, a.g.e., s.132.

Bu ise İttihat-Terakki ile Gayrimüslimlerin aralarının açılmasına sebep oldu.

1908 Seçim Sonuçları

Nihayet seçimler 1908 Kasım ayı sonu Aralık ayının ilk yarısında yapıldı.

Seçimin sonunda bir mebusluk hariç, bütün mebuslukları İttihat ve Terakki kazandı.²⁵⁸

Seçimlerde 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Sırp ve 1 Ulah olmak üzere toplam 275 kişi 17 Aralık 1908'de Sultan Abdülhamit'in huzurunda açılan mecliste mebus olarak yer alma hakkı kazanmıştır.²⁵⁹

Ahrar Fırkası sadece Ankara'da bir Mebus çıkarabilmişti.

Buna karşılık Meclis açıldıktan bir süre sonra İttihat ve Terakki'nin tekelciliğinden usanan 50 kadar mebus Ahrar'a doğru kaymışlardır.

Bunların birçoğu Müslümanlarken bir kısmı da Hristiyan azınlıklardır.

"Osmanlı İmparatorluğu'nda, Fransız İhtilâli'nde olduğu gibi, düşünce özgürlüğü ile beslenmiş orta sınıfa mensup bir halk yoktu.

Halkın çoğunluğunu teşkil eden köylüler, henüz özgürlük bilincinden yoksundu.

Endüstri gelişmemiş, ticaret ve bayındırlık tesisleri yabancıların elinde idi.

Dolayısıyla halkın da cahil olması nedeniyle Meşrutiyet Devrimi, aydınlardan küçük bir grubun diğer küçük bir grupla uğraşmasından ibaret kalmıştır.

²⁵⁸ Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, I, s.38.

²⁵⁹ Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul 1987, s. 108

Bu genel nedenlerle meşrutiyetin getirdiği özgürlük, daha ilk günden beri bir kısım halk ve basın tarafından kötüye kullanılmaya başlanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yarı resmi gazetesi olan Tanin, özgürlük ve hak arasında gözetilmesi gerekli ilişkiyi şöyle açıklamaktadır;

"Uygur memleketlerde insanların sahip olduğu özgürlük kayıtsız ve şartsız değildir. Özgürlüğün karşısında bir de hak vardır. Hiç kimse ben özgürüm diye diğerinin hakkına tecavüz edemez. Hükümet ahâlinin hakkına taarruz edemeyeceği gibi, ahâlîde hükümetin hakkına saygı göstermelidir. Herkes kendiliğinden hak ve adalet sağlamaya kalkarsa memleket alt üst olur. Fena bulur."²⁶⁰

Meclis Açılıyor: 18 Aralık 1908

"17 Aralık 1908'de Meclis büyük bir sevinçle açıldı.

Abdülhamit Muayede ve Cuma Selamlıklarında olduğu gibi halka karşı çekingendi. Meclise giderek onu kendi açmak istemiyordu.

Ancak sadrazam padişah gelmezse istifa edeceğini bildirince Abdülhamit gitmeye razı olmuştur.

Aslında çekinilecek bir şey olmadığı anlaşılmış ve Abdülhamit kalabalıklar tarafından alkışlanmıştır.²⁶¹

Meclis-i Mebusan'ın 17 Aralık 1908'de açılmasıyla siyasi hayatta yeni bir dönem başlıyordu. Bu yeni dönem artık çok partili ve parlamentolu olacaktı.

Saray-Padişah, Bab-ı Ali-Sadrazam, II. Meşrutiyet'in ilanı ile üçüncü bir güç merkezi İttihat ve Terakki cemiyeti ortaya çıkmıştı.

Bu güç gerçek iktidarı elinde bulundurmak istiyordu. Fakat ittihatçılar Meclis'i tam denetim altında tutamadılar.

²⁶⁰ Necdet Aysal, Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Mayıs-Kasım 2006, s.15 v.d. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

²⁶¹ Bayur, a.g.e., s.135 v.d.

Bunda İttihat ve Terakki'nin hala bir siyasal parti değil Cemiyet olmasının payı vardır."²⁶² Meclis'in açılış nutkunda Abdülhamit;

"Kanuni Esasi'nin (Anayasa'nın) uygulanmasında bazı sorunlar meydana gelmişti. O zamanki devlet ricali (görevlileri) de bu sorunlar yüzünden Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesini istemişlerdi.

Bende uygun bulmuştum. Bundan sonra geçen zaman içinde halk bilinçlendi. Bunu gözlemledim. İşte bu sebeple Kanuni Esasiyi yeniden ilan ederek, Meclis-i Mebusan'ın toplanması davetini irade eyledim."²⁶³

Padişahın nutku İttihatçıları hiç şaşırtmamıştı. "Halkın bilinci arttı" diyordu. Ve Meclis'in açılışını kendi iradesine bağlıyordu. Ömer Naci'nin aklına birden Mustafa Kemal geldi. "yeni idare, yeni idare". "Mustafa kemal haklı, Yeni idare".²⁶⁴

Ortalık Toz Duman

"Ayrıca başta Ahrar ve Hürriyet İtilaf Fırkaları (partileri) olmak üzere pek çok parti, dernek, ortaya çıkmış ve muhalefet güçlenmişti.

Öte yandan Müslim, gayrimüslim gibi geleneksel, dini ayrımlara fikri, felsefi, etnik ayrımlarda eklenmişti. Bu tablo, barış, birlik, kardeşlik, demokrasi değil, rekabet, ayrılık, kavga vaat ediyordu.

Osmanlı parlamentosunun kendi yapısı iç ve dış sorunların kaynağı olmuş, görevi imparatorluk haklarını birleştirmek olan bu kurum kendi içinde bile bir senteze varamamıştı.

²⁶² "Anayasalar", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, I, s.24.

²⁶³ Sorgun, a.g.e., s.:161

²⁶⁴ Sorgun, a.g.e., s.:162

Örneğin; "Osmanlı tabirinden asabileşen Serfiçe mebusu Boşa Efendi, hitabet kürsüsünden alenen, onun için "Osmanlılığın Osmanlı Bankası'ndaki Osmanlıdan fazla bir şey ifade etmediğini" söylemek küstahlığını gösterirken yine aynı kişi "Benim babam Türkiye, anam Yunanistan" demekle ün yapmıştı.

Boşa Efendi örneği tek değildir. Arnavutçadan başka dil bilmeyen Dıraç mebusu Esat Paşa, gerçek kurtuluşu "İslam Cemaati"nin kuruluşunda gören Sabri Efendi gibileri nasıl birleşebileceklerdi."²⁶⁵

"Seçimi muhalefetsiz kazanan ittihatçılar, kendi hükümetlerini kurmaya cesaret edememişlerdir. İktidarda kendilerini bulmalarına rağmen hükümete katılmayan ittihatçıların bu tutumu hem hükümeti hem Avrupa'yı çok rahatsız etmiştir.

Türkiye bir yandan iç ve dış sorunlarla uğraşırken şimdi ortaya birde bu iki başlı yönetim sorunu çıkmıştır.

Mecliste bulunanlar kendi çıkarları ve amaçları için çalışmaya başlamış, ittihatçılar ise "Hürriyet, Adalet, Eşitlik, Kardeşlik" ilkeleri ile giriştikleri bu harekette ne yapacaklarını şaşırmıştır.

Cemiyet İstanbul'da karargah kurarak işleri buradan idare etmeye çalışmıştır.

Talat, Rahmi, Mithat Şükrü, Doktor Nazım ve Doktor Bahaeddin Şakir Beyler perde arkasında ülkenin gerçek yöneticileridir.

Onların dayandıkları güç ise cemiyetin "Fedaileri" idi. Gözünü kırpmadan adam öldürebiliyorlardı.

İngiliz, Fransız, Rus, Alman ve Yunan büyükelçilikleri Meclis'te kendi çıkarları için kullanabilecekleri mebusları elde etmeye çalışıyorlardı.

Hatta öyle ki; bu adamlar için kadın temininden bile kaçınmıyorlardı.

²⁶⁵ "Gençlik", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, II, s.520

“Mukaddes Cemiyet” diye anılan İttihat ve Terakki’nin karşısında kimse sesini çıkaramıyordu. Mebus olan Dr. Rıza Nur’un Yeni Gazete’de çıkan makalesi ortalığı karıştırmaya yetti.

Makalesinde özetle Meclis’in baskı altında olduğunu, idarenin hükümette değil perde arkasındaki İttihat’ta olduğunu belirtiyordu. Bu makaleden sonra artık ittihatçılara karşıt olan herkes aklına geleni yazmaya başlamıştı.”²⁶⁶

Bosna-Hersek ve Girit Elden Çıkıyor.

Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu, 1878 Berlin Antlaşması’na dayanarak 1879 yılında Bosna-Hersek’i geçici olarak işgal etmiş, hukuki yönden Osmanlı’ya bağlı kalan bu bölgeyi topraklarına katmak için 1908 yılına kadar beklemek zorunda kalmıştı.²⁶⁷

1908 yılında Meşrutiyet ilan edilip, Osmanlı İmparatorluğu hukuken kendisine bağlı olan bu bölgeden mebus seçmek²⁶⁸ isteyince, Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu çalışmalarını hızlandırmış, daha önceden hazırlamış olduğu altyapıya da güvenerek Bosna -Hersek’i topraklarına kattığını ilan etmiştir.

5 Ekim 1908’de Bosna-Hersek’in ilhakını Avusturya İmparatoru’nun onaylamasından sonra 6 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek’in ilhak haberi Osmanlı Devleti’ne intikal etmiştir.²⁶⁹

İlhak üzerine Osmanlıda halk 7 Ekim 1908 tarihinden itibaren birçok gösterilerde bulunmuş, Avusturya’dan getirilen mallar boykot edilerek bu ülkede imal edilen fes yerine kal-

²⁶⁶ Özden, a.g.e., s.73 v.d.

²⁶⁷ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, İstanbul 1987, s. 358

²⁶⁸ Kuran, a.g.e., s.: 478

²⁶⁹ Beyur, a.g.e., s.: 255

pak giyilmiş, Avusturya mallarını getiren gemilerin yüklerini hamallar taşımamış, boykot etmişlerdir.²⁷⁰

8 Ekim 1908 de Osmanlı Devleti tarafından verilen nota, uzunca süren boykot ve gösteriler işe yaramamış Osmanlı Devleti 2,5 milyon lira karşılığında Avusturya'nın bu oldu bitti hareketini kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁷¹

Avusturya'nın Bosna-Hersek işgalini duyurduğu gün 1878 yılından beri Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olan Bulgaristan da bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁷²

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında gerginleşen ilişkiler karşılıklı savaş hazırlıklarına dönüşünce 1909 Şubat'ında Rusya'nın devreye girmesi ile iki ülke arasında 19 Nisan 1909'da iki anlaşma imzalanmıştır.

Birincisine göre; Osmanlı'nın Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanınması karşılığında, Bulgaristan 125 milyon Frank tazminat ödeyecektir. Fakat bu tazminat Osmanlı Devleti'nin Berlin Antlaşması ile Rusya'ya ödemesi gereken, fakat ödemediği 125 milyon Franklık²⁷³ borca karşılık kabul edilmiş, bu sebeple Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne ödeme yapmamıştır.

Yapılan ikinci antlaşma ise Bulgaristan ve Doğu Rumeli'de kalan Müslümanların haklarını, müftülük ve vakıflar konularını ele almıştır.²⁷⁴

5 Ekim 1908 tarihinde Osmanlı Devleti'nin uğraşmak zorunda kaldığı diğer bir mesele de Girit'in Yunanistan'a bağlandığını ilan etmesi olmuştur.

Yunanistan da bu durumu onaylamıştır. Girit aslında Osmanlı Devleti egemenliği altında olup 1898'den beri Yu-

²⁷⁰ Bayur, a.g.e., s.: 255

²⁷¹ Kuran, a.g.e., s. 478

²⁷² Uçarol, a.g.e., s.: 362

²⁷³ 1854 yılında başlayan borçlanma sonunda, Osmanlı Devleti 1874 yılına kadar 5.297.676.500 Frank borçlanmıştı. Bunun aslı 3.018.884.714 Frank olup, kalanı birikmiş faizlerdi. Yıllık ödenecek taksit tutarı ise 299.068.487 Franktı.

²⁷⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.: 627

nan Veliahdî Girit'in valiliğini yapmaktadır ve Osmanlı Devleti askeri kuvvetlerini Girit Adası'ndan çekmiştir.²⁷⁵

Girit; İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın askeri işgali altında özerk bir eyalet statüsü kazanmıştır.²⁷⁶

II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri

"Osmanlı edebiyatı iki koldan yürümüştür. Biri halkın anladığı dilde şiirle nesir yazarak ve hece veznini kullanarak büyük kütlenin duygularını dile getirmiştir. Saz şairleri, halk hikayecileri bu yolda yazmışlardır.

Diğer kol Divan edebiyatıdır. Onu benimseyenler genel olarak şiirde aruz veznini kullanır, yazılarına ne kadar çok Arapça ve Farsça kelime koyarlarsa, o kadar iyi yapmış sayılır.

Tanzimat'tan önce ve hatta ondan epey sonra böyle yapmayanlar için "kaba Türkçe" veya "Türk-i basit" üzere yazıyor denilirdi ve beğenilmezlerdi.

Halkı yetiştirmeyi ve ona yeni duygular aşılamayacağı kendilerine görev edinmiş olan Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Tanzimat yazarları ağıdalı ve anlamdan çok süse önem veren üsluba karşı koymuşlar ve zamanlarına göre geniş kütlelerin anlayacağı dilde yazmaya önem vermişlerdir."²⁷⁷

Bunu şair Sait Bey²⁷⁸ şu şekilde betimlemektedir;

"Arapça isteyen Urban'a (Arap'a) gitsin.

Acemce (Farsça) isteyen İran'a gitsin.

Frengiler Frengistan'a gitsin.

Ki biz Türküz bize Türki gerekir"²⁷⁹

²⁷⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.: 628

²⁷⁶ Uçarol, a.g.e., s.: 364.

²⁷⁷ Bayur, a.g.e., C-1, s.:16

²⁷⁸ Dili Türkçeleştirme akımında kendisine "lastik" denilen Kemal Paşa oğlu Sait Bey. (Bayur, a.g.e., C-1., s.:17)

²⁷⁹ Bayur, a.g.e., C-1, s.:17

Osmanlı toplumunun her kesiminden insanlar şu soruya yanıt aramışlardır: Bu devlet nasıl kurtulabilir? Beş fikir cereyanı bu sorumluluk duygusuna dayanarak ortaya çıkmıştır.²⁸⁰

1-Garpçılık (Batıcılık) Hareketi

“Bu cereyan, Tanzimat’tan sonra devleti kurtarmak ve modernleştirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Fikrin kökenini, ıslahat faaliyetlerinin başlangıcıyla bütünleştirmek mümkündür.

Ancak bu akım I. Meşrutiyet dönemin de fazla ilerleyememiştir.

Bunun en önemli sebebi de Osmanlılar ve Avrupalıların karşılıklı siyasî ve sosyal münasebetlerinde, inanç ve kültür farklılığının mevcudiyeti ve Osmanlı Müslüman toplumunun kendisini kültürel bakımdan Avrupalılardan üstün saymasıydı.

Bu akım etrafında toplananlar görüşlerini, çoğunlukla İctihat Dergisinde²⁸¹ ortaya koymuşlardır.

Batıcılara göre Osmanlı Devleti’nin en büyük problemi Batılı olmamaktan kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile tek kuruluş yolu vardır o da bu yüzyılın fikir ve ihtiyaçlarına uygun medenî bir devlet ve millet halini almaktır. Yani “Garplılaşmaktır”.

Bu durum mecburidir. “Çünkü ikinci bir medeniyet yoktur.” Batıcılar bu noktada ikiye ayrıldılar. Batı’nın bir bütün olduğunu gülü ve dikenini ile benimsenmesini savunan Abdullah Cevdet ve arkadaşları birinci grubu oluşturur.

Bu noktada Abdullah Cevdet Batıyla çatışmayı “Bal kabağının Krupp güllesiyle çarpışması” olarak değerlendirir ve tatlı fakat boş bir hayal olduğunu ifade eder.

²⁸⁰ Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler, C-I, s.41 v.d.

²⁸¹ Kurucusu ve başyazarı Abdullah Cevdet’tir.

İkinci grubu oluşturan Celal Nuri ve arkadaşları ise Batı'nın yalnız teknolojisinin alınması gerektiğini, Osmanlı Devleti hakkında düşmanca duygular besleyen Batıya kültürel açıdan karşı çıkılmasının kaçınılmaz olduğunu savunur.²⁸²

2-İslamcılık Hareketi

"Meşrutiyetin en yaygın fikir cereyanıdır. İslamiyet Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan başlamak üzere belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Fakat "İslamcılık" adıyla ortaya çıkan düşünce akımının amacı ve işlevi çok farklıdır. Tesir kuvvetini İslam akidelerinden almış ve olaylara dini açıdan bakmıştır.

Gene Osmanlı devletinin teokratik bir yapıya sahip oluşu, padişahın ayrı zamanda bütün Müslümanların halifesi bulunuşu, şeyhülislamın hükümete dâhil oluşu, cereyanın kuvvetini artırmıştır.

Bir düşünce akımı kimliğiyle İslamcılığın tam olarak ne zaman başladığını söylemek mümkün değildir.

İslamcılık, yoğun olarak II. Abdülhamit döneminde kendisi ve rakipleri tarafından tartışılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamit, İslamcılık politikasıyla hem Balkanlardaki "Panslavizm"'i etkisiz duruma sokmak, hem de içeride siyasal rakiplerinin halk içindeki gücünü kırmak istiyordu.

Fakat zaman zaman aynı silah kendisine karşı da kullanılmıştır.

İslamcılara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir çöküş durumu vardı. Bunun sebebi, Batıcıların ileri sürdüğü gibi İslamiyet'ten kaynaklanmıyordu. Çünkü aslında İslamiyet bilime ve yeniliklere açık bir dindir.

Demokrasi, meşruti rejim ve en geniş özgürlükler İslamiyet'in özünde vardır. Bu yüzden İslamcılar meşruti-

²⁸² Tunaya, a.g.e, s.41 v.d.

yete karşı değillerdir. Ancak, rejimin memleket şartlarına uydurulması taraftarıdır.

Sait Halim Paşa'ya göre İslamlaşmak demek; İslam'ın, itikat, ahlak, içtimaiyat ve siyaset sistemini daima zaman ve muhitin ihtiyacına en muvafık bir surette tefsir ve bunlara uymaktır.

İslamcılar, Batı'nın Osmanlı Devleti'nden ileride olduğunu kabul etmişlerdi. Bu yüzden Batı'nın teknik ilericiliğinin alınmasının şart olduğunu savundular.

Buna karşılık ahlak ve maneviyat bakımından zayıf olduğunu ileri sürüp Batı taklitçiliğine karşı çıktılar.

İslamcılar, milletlerarası politika alanında Batı'nın Osmanlı İmparatorluğu ve diğer Müslüman ülkelere uyguladığı zorba politikaları engellemenin tek yolu olarak "İttihad-ı İslam"ı görürler.

Ancak böyle bir birleşmenin kısa sürede başarılmasının mümkün olmadığını da bilirler. Diğer düşünce akımlarından Batıcıları, körü körüne bir taklitçilik peşinde olduğu için tenkit ederler.

İslamiyet'in "mani-i terakki" (ilerlemeye engel) olmadığı ana ilkesinden hareket ederek partiler ve bazı kesimler içinde yaygın bir şekilde fikirlerini açıklamıştır. Belli başlı temsilcileri arasında sadrazam Prens Mehmet Sait Halim Paşa, Şair Mehmet Akif, Babanzade Ahmet Naim, M. Şemsettin (Günaltay) sayılabilir.

Cereyan mensupları muhafazakâr ve modernist olarak iki gruba ayrılabilir.

Başlıca yayın organları önce Sırat-ı Müstakim, daha sonra Sebilürreşad adını almış olan dergidir. Ayrıca Beyan'ül Hak, Mahvel Livai İslam, Mekatip, Medaris gibi dergiler de vardır."²⁸³

²⁸³ Tunaya, a.g.ö, s.41 v.d.

3-Türkçülük Hareketi

"Osmanlı devleti her halde Rumeli'ye ve hele İstanbul'a yerleşip, içinde bir çok ulus bulunduran bir imparatorluk olduktan sonra Türklük ve Türkçülük duygularına hemen hiç önem vermemiştir.

Devlette bağ Osmanlı hanedanı ve İslam dini idi.

Millet duyguları ve bunların söylenmeye başlanması Tanzimat'la başlar.

Bu yeni devirde "Millet" sözü "Millet-i Osmaniye" gibi, ne din, ne de ırk bakımından bir birlik ifade etmiyordu.

Bunda gitgide "Türk Milleti" kavramı çıkacak ve Cumhuriyet devrinde egemen bir duruma gelecektir.

Osmanlı'da Türk'ü aşağı görmenin "Kaba Türk" veya "Etrak-i bi-idrak" gibi sözlerin yersizliği ve küstahlığı daha fazla duyulmaya başlanmış, hiçbir tarihi geçmişi olmayan ulusların "ulusçuluk" faaliyetleri sonunda, Türk'ün benliğini hiç anmamasında, onunla övünmemesinde, ondan kuvvet almak istememesindeki saçmalık gitgide daha belli olmuştur."²⁸⁴

Tüm bu olumsuzluklar, Türkçülük hareketini doğurmuştur.

"Özellikle Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlıcılık akımının başarısız olmasıyla ortaya çıkan ideal boşluğunu dolduran Türkçülük akımının amacını genel hatları ile şu şekilde özetlemek mümkündür;

Osmanlı bayrağı altında bilinçsiz bir şekilde yaşayan Türkleri milli bir duygu ile bilinçlendirmek ve milliyetini idrak ettirmektir.

Türk milletini İslam beynel milliyetine kuvvetli bir unsur olarak yeniden sokmak, aynı zamanda sarsılmış olan Osmanlı Saltanatı'nın dayanaklarını yeniden kuvvetlendirmektir.

²⁸⁴ Bayur, a.g.e., C-1, Kısım-2, s.:19 v.d.

Modernleşmek, ancak körü körüne bir Batı taklitçiliği içine girmemek, özellikle Tanzimat kafasının Türk toplumunu özünden uzaklaştırma hususunda büyük zararları olmuştur.

Bu yüzden, Batılılaşmanın ilk şartı olarak millet haline gelmek ilkesi görülmüştür.

Bu aşamadan sonra, Türk milletini Batı medeniyeti camiası içinde durmadan ilerleyen, hiçbir milletten geri kalmayan bir seviyeye yükseltmektir.

Bu noktada Batı medeniyetine dâhil olmak, milletlerarası hayat içinde yaşamaktır. Milli hüviyetinden ve şahsiyetinden taviz vermek değildir.

Ziya Gökalp'in etrafında toplanmış olan Türkçüler, Genç Kalemler, Türk Yurdu, Küçük Mecmua gibi dergilere sahiptir.

Tek çıkar yolun "Türkleşmek" olduğunu kabul ediyorlardı.

Bunlar, Durckheim'in İctimaiyat'ı yönünden etkilenmişlerdir.

Bunlara göre, Milli bilince sahip olan bütün Türklerin birleşmesi gerekiyordu.

Cereyanın diğer temsilcileri; Akçuraoğlu Yusuf, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Köprülüzade M. Fuat, Ahmet Agayef (Ağaoğlu), Tekin (M. Kohen), Kazım Nami (Duru)."²⁸⁵

²⁸⁵ Tunaya, a.g.e , s.41 v.d.

4-Osmanlıcılık Hareketi

Osmanlıcılık, "Osmanlı İmparatorluğu içindeki tüm etnik grupların üzerinde bir "Osmanlılık" duygusunu ve bu duyguya paralel olarak bir "Osmanlı Milletini" ortaya çıkarak Osmanlı Devleti'nin menfaatleri doğrultusunda gayret sarf etmelerini sağlamaya yönelik bir düşünce akımıdır.

Bu düşüncenin savunulmaya başlandığı Tanzimat döneminde, İmparatorluk içindeki değişik etnik grupların Batı devletlerinin desteğini alarak bağımsızlığa yöneldikleri göz önüne alınırsa; Osmanlıcılık fikrini ileri süren devlet adamlarının bu yolla iç çekişmeleri yavaşlatmak ve dış baskıları da hafifletmeye çalıştıkları görülecektir.

Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler, pek çok konuda birbirlerinden farklı düşüncelerine karşın; "Osmanlıcılık" fikrinin ana programı şu şekilde özetlenebilir;

Bütün Osmanlılar hukukten eşittir.

Hukuk ve hürriyetleri teminat altına alınır.

Toplum zulümden kurtulup, "ezel" ve beşer" olan adalete mazhar edilir.

Bütün Osmanlı vatandaşları vatan sevgisi ile birleştirilir.

Bu maksadın sağlanması için meşruti idareye getirilecektir. Bu maksatların elde edilmesi için şiddet yoluna başvurulmaz, fitne çıkarılmaz ve ikna yoluyla çalışılır.

Bu grubun fikir ve yayınlarında Osmanlılığı esas ilke olarak kabul etmiştir. Dini esaslara bağlılık yönünden çok tutucu değillerdir.

Yayın organları Ali Kemal'in gazeteleridir. Düşünürü Rıza Tevfik, şairi Tevfik Fikret'tir."²⁸⁶

²⁸⁶ Tunaya, a.g.e, s.41 v.d.

5-Meslek-i İctimai Hareketi

“Diğerlerine nispetle daha az yaygın olan bu cereyan, aynı zamanda “Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet” olarak da isimlendirilmiştir.

İktidar çevrelerine nüfuz edememiş, ancak bütün muhalefet tarafından benimsenmiştir.

Meslek-i içtimai cereyanı Le Play tarafından temsil edilen İlm-i İctima’i’ye dayanır. Türk toplumunun geriliğini “tecemmüi” tipten olmasında yani, birlikte, toplu halde yaşamalarında bulunmuştur.

Medeni toplumlar ise “infiradi”dirler, yani bireycidirler.

Şu halde Türkler de gerçeği görmeli ve infiradi (bireyci) bir toplum haline gelmelidir. Cereyanın dayandığı ana tez budur.

Belli başlı temsilcileri; Prens Sabahattin, Satvet Lüt-fi, Namuk Zeki (Aral), Hamit (Ongunsu), Ahmet Bedevi (Kuran)’dır. Cereyanın yayım organları arasında Meslek-i İctimai, Say ve Tettebbu dergileri başta gelmiştir.”²⁸⁷

6-Sosyalizm Hareketi

“İkinci Meşrutiyet içinde en zayıf olan bu cereyandır. Savunucuları, sosyalizmin anlamını iyice kavramış sayılmazlar. İdrak, insaniyet, Beşeriyet gibi pek az ömürlü gazetelere, İştirak dergisine sahip olmuştur.

Belli başlı savunucuları arasında; İştirakçi Hilmi, Dr. Refik Nevzat, Osmanlı parlamentosundaki bazı Ermeni ve Bulgar mebuslar zikredilebilir.

Osmanlı sosyalistleri, Batılaşma meselesini sosyalizmin gerçekleşmesine bağlamıştır. Bu bakımdan, iki devrelik bir program teklif ettikleri görülmektedir.

²⁸⁷ Tunaya, a.g.e , s.41 v.d.

Birinci devre siyasidir. Diğer devrenin ise sosyalist olması gerekir. Siyasi devre 23 Temmuz 1908'de meşrutiyetle gerçekleşmiştir. Bu devrede kısa açıklamalar yapan sosyalistler ihtilâlcı ve savaşıçı düşüncelerini ortaya koymaktan çekinmediler.

Osmanlı sosyalistlerine göre "Hürriyet ancak harp ve darp ile" büyük fedakârlıklarla, "parça parça feth olunur". Bu bakımdan 23 Temmuz sosyalist bir hareket değildir.

O halde yeni bir devrime gerek vardır.

Ancak, devrimden sonra nasıl bir uygulamaya geçileceği ya da toplum refahının arttırılacağı konusunda her hangi bir çözüm yolu önermemiştir. Çünkü yeterli bilgi birikimi, kadrosu ve alt yapısı yoktur.

İkinci Meşrutiyet döneminin basın ürünlerinde bu fikirlerin yan yana yaşadığı görülmektedir. Bu dönem gazeteciliğinin en önemli özelliklerinden biri edebiyatın her türün içinde bulunmasıdır. Edebi fıkralar, makaleler gündelik gazetelere yansımıştır.

Bu dönemde basına egemen olan hava, özgürlüğe susanmış, gülmesini ve dilediği şekilde konuşmasını unutmamış, yapılan çeşitli haksızlıklara karşı yıllarca susmaktan bunalmış insanların coşkunluğu ve hatta taşkınlığıdır.

Bu coşkunluk nedeniyle bazen hatalara düşünölmüş, siyasi şantajlara meydan verilmiş, sayıları çoğalan kısa ömürlü gazetelerin içeriğine demagoji egemen olmuştur."²⁸⁸

²⁸⁸ M. Nuri İnuşur, Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul, 2002. s.314 v.d.

Abdülhamit Devrinde Jurnal ve Sansür

"II. Abdülhamit'in yönetiminin başladığı 1876 yılından 1908 Meşrutiyetin ilanına kadar ülkemizde basın çok sıkı bir sansüre tabi tutulmuştur. Abdülhamit'in basına yönelik sansür sistemi, iç basının tam kontrolü ve dışarıdan yayın gelmesinin engellenmesiyle Osmanlı toplumuna tam bir karantina uygulaması getirmiştir.

Mikroplardan uzak tutulursa hastanın yeni rahatsızlıklara uğramayacağı ya da öldürücü komplikasyonlar çıkar-mayacağı varsayılmıştır.

Bu da toplumda başka olumsuz etkilere yol açmıştır; Hafiyelik bir meslek halini alınca daha önceki dönemde saygıdeğer bir görev olan "Jurnal hazırlayıcılık" (bir konuyu derinlemesine araştırıp, rapor vermek) Abdülhamit döneminde ihbarcılık, dedikoduculuk haline dönüşmüştür.

Dürüst aydınlar, inandığı düşüncüyü açıklamaktan kaçınmayanlar devlet yönetiminden kaçmışlar, namuslu kadrolar yok olmuştur.

Murat, Yıldız gibi sözcüklerden korkan bir toplum oluşmuş, "Haberden korkmak", "Gerçekten korkmak" şekline dönüşmüştür.

Kitap yakma, yok etme, geçmişimize ait gazete ve yayınların bulunamamasının sebebi olmuştur.

İstanbul, 1860-1878 arasında üstlendiği, İslam dünyasının basın ve fikir merkezi olma özelliğini kaybetmiştir.²⁸⁹

"Son otuz yıllık Abdülhamit saltanatı boyunca basın, sadece kültürel ve siyasi mesajlar aktarmakla yetinmiştir. Farklı görüşlerin gündeme getirilmesine izin verilmemiş, siyasi tartışmalar yasaklanmıştır.

Bu nedenle gazete sayısı genellikle azalmış, gazete yayınlamak bir cesaret ve kahramanlık haline gelmiştir.

²⁸⁹ Koloğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, s.51 v.d.

Çıkan gazeteler, satışı arttırmak için gazeteleri daha ucuza satmış ve dili sadeleştirme yoluna gitmiştir.

Bütün bu güç koşullara rağmen, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Ali Suavi, Mizancı Murat, Ahmet Rıza gibi ülkücü yazarlar halkı bilinçlendirme yolunda hayatlarını hiçe sayarak büyük çaba harcamışlardır.”²⁹⁰

“Bu dönemde yeni bir kuşak “Jön Türkler” (Genç Türkler) yetişmiştir.

Abdülhamit yanlış bir şekilde aşırı dinci ve gerici olarak tanıtılmıştır.

Oysa Tanzimat’la birlikte en çok batılı eğitim kurumu ve yasal düzenlemeler onun saltanatı süresinde yapılmıştır.

Abdülhamit yaptığı bu değişimlerin, kitleler tarafından hemen benimsenmesinin güç olacağını düşündüğü için ister basında ister basın dışında yapılanların tartışılmasını yasaklamıştır.

Bu duruma kızanlar eleştirilerine yurt dışında, genelde Avrupa’da devam etmişlerdir. İşte böylece basın, Osmanlı toplumunda muhalefetin birinci aracı olmuştur. Abdülhamit’in sansürcü tavrı sadece yerli sorunlardan dolayı değildir; 1877-1878 Rus Savaşları kaybedildikten sonra ülke içindeki azınlıklar Avrupa desteği ile bağımsızlık istemişler ve azınlıkçı akımlar güç kazanmıştır.

Basın sansürü bu akımları frenlemede yararlı olmuştur. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu’nun ömrü 20 yıl daha uzamıştır.²⁹¹

²⁹⁰ İnüç, a.g.e, s.305

²⁹¹ Koloğlu, 1908 Basın Patlaması, Bas-Haş Yayınları, İstanbul., 2005, s. 10

Sansürün Kaldırılması ve Basın

24 Temmuz 1908 günü gazetelerin birinci sayfasının en başında tek sütuna 5-6 santim yüksekliğindeki bir resmi açıklama, bütün İstanbulları şaşkına çevirmişti. 30 yıldır askıya alınmış meşrutiyet yönetimi tekrar egemen kınıyor ve seçimlerin yapıp meclisin açılacağı söyleniyordu. Böylece gazeteler için geniş bir özgürlük dönemi başlamıştı.²⁹²

Yeni dönemin özelliğini, her aklıdan geçenin, her canı çekenin sokak başına çıkıp nutuk çekmesi gibi, gazete ya da dergi çıkarması oluşturunuyordu. Buna basın patlaması demekten çok "basın çığırnlığı" demek daha uygun düşecektir.²⁹³

II. Meşrutiyet'in ilanı ile gazeteciler, sirkeci garının karşısındaki bir lokantanın bahçesinde toplanmışlar ve kendi aralarında bir dernek kurmaya karar vermişlerdi.²⁹⁴

O günden itibaren yazılarını sansür kuruluna göndermeme kararı almışlardı. Sansür memurları gazete kapılarından geri çevrilmişti. Gazetelerin artık hür olduğunu, sansürün yasak olduğu sansür görevlilerine bildirilmiş, 25 Temmuz sabahından itibaren gazeteler, otuz yıldan beri ilk defa sansür edilmeden çıkmıştı.²⁹⁵

O günlerde çıkan gazetelerde Anayasa, özgürlük, eşitlik, meşrutiyet kavramlarını öven, ateşli ve heyecanlı yazılar yayınlanmaya başlamıştır. Halkın gazetelere rağbeti artmış, bazı gazetelerin tirajları elli bine kadar yükselmişti.²⁹⁶

²⁹² Koloğlu, a.g.e., s.9.

²⁹³ Koloğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, s.53 v.d.

²⁹⁴ Tunaya, a.g.e., s.510 v.d.

²⁹⁵ İnuğur, a.g.e., s.306

²⁹⁶ İnuğur, a.g.e., s.306

İlk bir buçuk ay içinde gazete çıkarmak için imtiyaz isteyenlerin sayısı 200'ü geçmiştir.²⁹⁷ Ancak yayından evvel kontrol ve muayene kalktığı için yayından sonra da hiçbir cezalandırma söz konusu olmadığından o günlerin basın hayatı tam bir anarşi olarak nitelendirilmiştir.²⁹⁸

Toplumun tarihinde rastlamadığı sınırsızlık, özgürlük ve kamuoyu oluşturma tekniğinden yoksun kimselerin intikam alma hırslı yayınları, inanılması güç bir ortam yaratmıştır. Hüseyin Cahit anılarında bu dönemdeki, basını "Yedi Başlı Canavar" olarak nitelendirmiştir.²⁹⁹

Her akla gelenin yazıldığı gazetelerde, paşalar, nazırlar hatta padişah aleyhine yazılar yazılmıştır. Kısa süre içerisinde dergi ve gazetelerin sayısı 353'ü bulmuştur.³⁰⁰

"Sonraki bir yılda gazete ve dergi sayısında altı misli artış olmuştur.

İstanbul'daki 377 yayına karşılık, İzmir-Aydın bölgesinde 110, Selanik'te 57 ve Suriye Lübnan'da 85 gazete yayınlanmıştır.

Trabzon, Bağdat, Kudüs ve hemen hemen bütün şehirlerde gazeteler çıkarılmıştır.

Bu yayınlardan ülke genelinde 308'i Türkçe, 41'i Türkçe-Arapça, 67'si Arapça, 16'sı Türkçe-Grekçe, 109'u Grekçe, 5'i Türkçe-Ermenice, 34'ü Ermenice, 3'ü Türkçe-Fransızca, 1'i Farsça-Arapça, 4'ü Türkçe-Arnavutça 5'i Arnavutça, 1'ü Türkçe-Bulgarca, 11'i Bulgarca, 1'i Türkçe-Romence, 2'si Romence, 4'ü Sırpça, 19'u Yahudi İspanyacası, 20'si Türkçe-Fransızca, 36'sı Fransızca, 2'si İtalyanca, 2'si Almanca, 36'sı Karma dillerde yayınlanmıştır.

377'si İstanbul'da olmak üzere bütün ülke genelinde

²⁹⁷ Enver Behnan Şopolyo, Türk Gazeteciliği Tarihli Her Yönüyle Basın, Güven Matbaa, Ankara, 1976, s.171

²⁹⁸ İnüçur, a.g.e.s.307

²⁹⁹ Koloğlu, a.g.e., s.21 v.d.

³⁰⁰ Koloğlu, a.g.e., s.22

toplam 730 gazete çıkmıştır.

Bu rakamlar 1907 yılı sonu ile 1909 Mayısına aittir.”³⁰¹

Meşrutiyetin ilk gazetesi “Tanin” ve “Yeni Gazete”dir. Bu gazetelerin yayın hayatına girmesiyle Hüseyin Cahit ve Abdullah Zühdi İkdâm’dan ayrılmışlardır. Ali Kemal başyazar olduktan sonra ikdam kuvvetli bir muhalefete başlamıştır.³⁰²

Ahmet Mithat Efendinin 1878’de kurduğu Tercüman-ı Hakikat gazetesi ise bu dönemde tarafsız çalışmış bir süre sonra Ahmet Mithat Efendi bu gazeteden ayrılmıştır. Daha sonra bu gazeteyi Şükrü ve Behçet Beyler birlikte çıkarmışlardır.³⁰³

Mihran Efendi’nin çıkarmakta olduğu “Sabah” gazetesi ile Mehmet Efendi ile oğlu Fethi’nin yayınladığı “Saadet” gazetesi de tarafsız kalanlardandır. Ahmet İhsan’ın gündelik hale getirdiği “Servet-i Fünun” da tarafsız gazeteler arasında sayılmaktadır.³⁰⁴

³⁰¹ Koloğlu, a.g.e., s.20 v.d.

³⁰² Şopolyo, a.g.e., s.175

³⁰³ Topuz, a.g.e., s.104.

³⁰⁴ Koloğlu, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın, s.56

İkdam Gazetesi

"II. Abdülhamit'in istibdat döneminde (1894) yayın hayatına giren daha sonraları ikinci meşrutiyet döneminin en önemli yayın organlarından biri olan İkdam gazetesi Ahmet Cevdet³⁰⁵ (1862-1935) tarafından çıkarılmıştır.

Ahmet Cevdet, 34 yaşında İkdam gazetesini çıkarmış ve Sabah gazetesiyle rekabete girmiştir. Ahmet Cevdet İkdam gazetesini çıkarırken Yıldız Sarayı ile yakın ilişkiler kurmuş ve yıllar boyu bu ilişkileri sürdürmüştür.

İkdam'ın savunduğu fikirlere baktığımızda; Ahmet Cevdet II. Meşrutiyet'ten sonra gazetesindeki yazılarla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalefet yapmıştır.

Basına sansür uygulamasına daima karşı çıkmış, sırf yayınlar yüzünden gazete sahiplerinin, sorumlu müdürlerin polis tarafından çağrılıp sorguya çekilmesini şiddetle eleştirmiştir.

İkdam Gazetesi yayınlanmaya başladığı zaman en ünlü kalem sahiplerini yazı kadrosunda toplamıştır. Ahmet Rasim, Hüseyin Gürpınar bunlar arasındadır.

Gazetenin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz; Gazete, haber toplama işine büyük önem vermiş, haberleri 10-15 muhabirle izlemiş, dış ülkelerden özel haberler sağlamıştır. Türkiye'de ilk defa Rotatif'i İkdam gazetesi getirmiş, baskı içinde büyük yenilik yapmıştır. Büyük boyda, resimli bir gazetedir.

³⁰⁵ Ahmet Cevdet bütün tüccarlarından Hacı Ahmet Efendinin oğludur. İstanbul'da Aksaray'da doğdu. 1908 Meşrutiyet ilanından sonra gazetesinde İttihat ve Terakkiye muhalefet ettiği için 31 Mart ihtilâlinde sonra 1909'da Avrupa'ya gitmeye mecbur olmuş ve uzun zaman orada yaşamıştır. İsviçre'de bulunduğu zaman yazmaya devam etmiş, siyasi hava elverişli olmadığına patates, çiftçilik gibi mevzulardan bahsetmeyi adet edinmiştir. 1935 Mayıs'ında Ankara'da matbuat kongresine gelmiş ve ani kalp krizi ile ölerek İstanbul'a nakledilmiş ve Eyüp'e gömülmüştür. (Kaynak: Alaettin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyat, s.19.)

Türkçülüğe ait eserlerin başlıca yayın aracı olmuştur.

Bu nedenle kendisini “Her gün neşrolunur, siyasi, ilmi, ticari, Türk gazetesidir” diye tanımlamaktadır.

1908’de bir süre gazetenin başına Ali Kemal geçmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde İkdâm gazetesinde Meclis-i Mebusan tartışmaları adeta tutanaklarının aynen yinelenmesi biçiminde ayrıntılı olarak yer almıştır.

Yine borsa ve ekonomi haberlerine geniş yer verilmiştir.

İttihat ve Terakki’ye karşı olan Ali Kemal, görüşlerini açıkça bildirmiştir. Özellikle dil konusuna da değinmiştir.

Meşrutiyet devrinde gazete açık ve tabii Türkçe ile çıkmış baş yazılarında öz Türkçe’yi kullanmıştır.

Meşrutiyetin ilk yıllarında gazetenin tirajı 40 bine ulaşmıştır. Ahmet Cevdet 1926’dan sonra gazeteyi Ali Naci Karacan’a devretmiş ve gazete 1926’da kapanmıştır.”³⁰⁶

Tanin Gazetesi

“Meşrutiyetin ilk günlerinde “Servet-i Funun” başyazarı olan Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret, Hüseyin Kazım tarafından 2 Ağustos 1908’de yayınlanmıştır.

Gazeteyi çıkarmak fikrini Hüseyin Kazım önermiş, gazeteye Tanin adını Tevfik Fikret koymuştur.

Yayınlanışını Hüseyin Cahit Yalçın şöyle dile getirmiştir: “Bir haftaya kalmadan Tanin kurulmuştu. Ne basım evimiz vardı, ne de yönetim yerimiz. Yalnızca kalemlerimiz vardı ve taşan yüreklerimiz. Üzerimize bir iş gömleği geçirdik kollarımızı sıvadık. Araç, gereç yokluğu içinde didine çırpına Tanin’i çıkarmaya başladık.”³⁰⁷

³⁰⁶ Rukiye Macit, Türk Basınında Dinî Tartışmalar, (23 Temmuz 1908 – 31 Mart 1909, Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Sivas 2007, s.:35 v.d.

³⁰⁷ Şopolyo, a.g.e., s.171.

Koyu bir ittihatçı olan ve Millet Meclisi'ne, İstanbul'dan milletvekili seçilen Yalçın'ın yönettiği bu gazete ittihatçıların fikirlerini savunmuş, cemiyetin mücadele organı olmuş ve siyasal hayatı etkilemiştir.³⁰⁸

Bu bakımdan Tanin Gazetesi, bu dönemin basın organları içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Yalçın, bu konuda, Tanin'in cemiyetin organı olarak görüldüğünü, aslında bağımsız olduğunu ama cemiyeti iş yükümlülüğü ile savunduğu için böyle sanıldığını ifade etmiştir. Tefvik Fikret kısa bir süre sonra (1909) gazeteden ayrılmıştır.

Muhittin, Falih Rıfkı, Aka Gündüz, Asım yazar kadrosundadır. Özellikle Falih Rıfkı, Tanin'de yazdığı fıkra, makale ve röportaj yazılarındaki "yalın dili ve anlatım gücüyle" dikkati çekmiştir.

31 Mart Olayı'nda matbaa saldırıya uğramış ve tahrip edilmiş, Yalçın ölüm tehlikesi geçirmiştir.

Yalçın, Tanin gazetesini 17 Ocak 1913'de İttihat ve Terakki Partisine devretmiştir. 1922 Malta'dan döndükten sonra Tanin'i tekrar yayınlamış gazete daha sonraları 1925'te İstiklal Mahkemesince kapatılmıştır."³⁰⁹

³⁰⁸ Topuz, a.g.e., s.103.

³⁰⁹ Rukiye Macit, a.g.t., s.:37 v.d.

Hukuk-u Umumiye Gazetesi

3 Eylül 1908'de Necip Nadir bu gazeteyi yayınlamış ve sürgünden dönen Mevlanzâde Rıfat bu gazetenin başına geçmiştir. Fedakâran-ı Millet derneğinin bir yayın organıdır.³¹⁰

Serbestî Gazetesi

"Hukuk-u Umumiye gazetesi kapandıktan sonra 6 Aralık 1908'de Mevlanzâde Rıfat Serbestî'yi çıkarmıştır. Haftalık olarak çıkan gazetede Fedakâran-ı Millet derneğinin fikirlerini savunmuştur.³¹¹

Gazete daha birinci sayısında yayın ilkelerini şöyle özetlemiştir;

Tam özgür davranacak, devletin bütünlüğünü, meşrutî idareyi koruyacaktır.

Kamuoyunun aydınlanmasına ve değişik anasırın birliğine, toplumu dış düşmanlardan korumaya çalışacaktır.

Memurların, halkın çıkarlarına aykırı hareketlerini şiddetle yerecek, kamuoyuna yansıtacaktır.

Namusu ve haysiyeti baş tacı sayar.

Mevcut fırkaların, komite ve cemiyetlerin destekleyicisi olmadığı gibi, milli çıkarlara aykırı olan kişilerinde emel ve maksatlarına hizmet etmeyecektir.

Açıkçası serbestî, hiçbir gruplaşmayı ya da partileşmeyi geçerli saymamış, İttihat ve Terakkiye karşı çıkmıştır.

Oysaki gazetenin kurucusu ve başyazarı Fedakâran-ı Millet cemiyetinin kurucuları arasındadır.

Yapmış olduğu muhalefetten dolayı gazetenin başyazarı Hasan Fehmi, İttihatçılar tarafından 5 Nisan 1909'da öldürülmüştür.³¹²

³¹⁰ Şopolyo, a.g.e., s. 171.

³¹¹ Bu dernek Ağustos 1908'de İstanbul'da kurulmuştur.

³¹² Bunun doğruluğu konusunda kesin delil ortaya konulamamıştır.

Bu olay üzerine muhalefet gazeteleri, İttihat ve Terakki'ye yoğun saldırıya geçmişlerdir.”³¹³

Yeni Gazete

“II. Meşrutiyet döneminin ilk gazetelerindendir. Abdullah Zühdi İkdâm'dan ayrılarak bu gazeteyi çıkarmıştır.

Yeni Gazete, hükümetin ve Sadrazam Kamil Paşa'nın sözcülüğünü yapmıştır. Meşrutiyetin ilanından birkaç gün sonra “Gazete” adıyla yayınlanmış, yirminci sayıdan sonra adı “Yeni Gazete” olarak değiştirilmiştir.

Gazetenin çıkarılması için sermayenin büyük bir kısmını Kamil Paşa'nın oğlu Sait Paşa sağlamıştır.³¹⁴

Mahmut Sadık, gazetenin yazar kadrosunda yer almış, Ahmet Emin Yalman mahlasıyla yazılar yazmıştır.

Bu gazete de İttihat ve Terakki cemiyeti aleyhine yazılar yayınlamıştır.

İngilizlerin dostluğuna ve siyasetine fazlasıyla eğilim göstermiştir.

Cenap Şehabettin, Süleyman Nazif ve Mehmet Rauf da yazar kadrosunda yer almıştır.

23 Aralık 1913'te gazete kapanmış daha sonra açılmışsa da eski gücüne ulaşamamıştır.”³¹⁵

Mizan Gazetesi

Uzun süre yurtdışında kalmış olan Murat Bey çıkarmıştır. Mizan ittihatçılara ateş püsküren gazeteler arasındadır. Murat Bey daha sonra tevkif edilmiş, gazete de kapatılmıştır.³¹⁶

³¹³ Rukiye Macit, a.g.t., s.:39 v.d.

³¹⁴ Oral, a.g.e., s.181.

³¹⁵ Rukiye Macit, a.g.t., s.:40 v.d.

³¹⁶ Oral, a.g.e., s.181.

Sadâ-yı Millet

Kozmidis adında bir milletvekili çıkarmıştır. Gazete, Türk ve Müslüman olmayan azınlıkların malı olarak nitelendirilmiştir. İttihatçılara muhaliftir. Gazetenin başyazarı Ahmet Samim bu nedenle 1910 tarihinde itttihatçılar tarafından öldürülmüştür.³¹⁷

Şura-yı Ümmet Gazetesi

23 Eylül 1908'de itttihatçılar tarafından yayınlanmıştır. Tıpkı Tanın gibi İttihat ve Terakki'nin fikirlerini savunmuştur. 31 Mart olayı sırasında yağma edilmiştir.³¹⁸

Osmanlı Gazetesi

"Başyazarlığını Süleyman Nazif'in yaptığı Osmanlı Gazetesi Ahrar Partisi'nin yayın organıydı. İttihat ve Terakkiye muhalefet etmek için kurulmuştur.

Ahmet Samim, Celalettin Arif, Tahir Hayrettin gazeteciler arasındadır.

Yine itttihatçıları destekleyen; Tüfek, Silah, Süngü, Kurşun, Hançer, Top, Bıçak, Bomba gibi gazeteler de Rumeli'de yayınlanmıştır. İttihatçıları destekleyen diğer gazeteler; Ebuzziya Tevfik'in "Yeni Tasvir-i Efkâr", Kitapçı, İbrahim Hilmi'nin çıkardığı "Millet", Samih Rıfat'ın çıkardığı "İttifak" gazetesi, "Basiret", "Servet", "Ahali", "İstiklal", "Metin", "Saadet", "Zaman", "Vakit"tir.³¹⁹

Dönemin mizah anlayışına damgasını vuran iki büyük dergi bulunmaktadır; Kalem ve Cem.

³¹⁷ Rukiye Macit, a.g.t., s.:40

³¹⁸ Rukiye Macit, a.g.t., s.:41

³¹⁹ Şopolyo, a.g.e.,s.173.

Bu iki derginin dışında, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi ve İbrahim Hilmi tarafından "Boşboğaz", Sait Hikmet, Sermet Muhtar, Osman Kemal tarafından "Elüfürük", Ali Fuat tarafından "Karagöz" adlı mizah gazeteleri kurulmuş ve yayına başlamıştır.

Daha sonraki yıllarda bunları Davul, Şaka, Yuha, Eşek, Laklak, Cingöz, Zevzek, Curcuna, El Malum gibi mizah gazeteleri izlemiştir.³²⁰

Bu dönemde dini gazete ve mecmualardan da "Sırat-ı Müstakim", "Sebilü'r-Reşad" ve "Beyanü'l-Hak" yayınlanmıştır. Daha sonraki yıllarda "Sadâ-yı Din", "Teraki Hidayet", "Ceride-i Sufiye", "İlmiye", "Hikmet", "Medrese" yayınlanmıştır.

Ancak II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra çıkmaya başlayan "Sırat-ı Müstakim" ve "Beyanül-Hak" bu alandaki en önemli dergilerdir."³²¹

31 Mart Olayı'ndan çok kısa bir süre sonra 28 Nisan 1909'da Mebusan Meclisi'ne bir basın kanunu tasarısı getirilmiştir.

Basın özgürlüğünün kısıtlandırılmaya çalışılması gazeteciler arasında büyük tepkiler yaratmış, uzun tartışmalara yol açan bu tasarı 14 Temmuz 1909'da Meclis tarafından kabul edilmiştir. Ayan Meclisi'nden hızla geçen "Basın Kanunu Tasarısı" 18 Temmuz 1909'da kesinleşmiştir.³²²

³²⁰ İnuşur, a.g.e., s.307

³²¹ Rukiye Macit, a.g.t., s.:41 v.d.

³²² Koloğlu, a.g.e, s.:142 v.d.

31 Mart Ayaklanmasının Altyapısı: Dini Düşünceler ve Tartışmalar

“Son zamanlarda bazı insanlara rastlanır ki, bir dinin yüzlerce, binlerce ve bütün hükümlerini beğenip kabul etmekle beraber yalnız birini kabul etmemek olmaz.

Bir din yalnızca bir meselesinde makul olmasa gerçek ve hak din olamaz.

Bu gibi meselelerde pek az alakadar oldukları halde en çok takip edenler, din yalnız Allah'ı ve peygamberi tasdikten ibaret olmayıp peygamberin Allah tarafından gönderildiğini söyleyen ayetin de kabul olması gerektiğini unutuyorlar. Yahut hiç bilmiyorlar.

Birçok insan da yanlış uyguladığı hükümleri tevil ve inkâr ederek kusurlarını örtmeye çalışıyor. Bu ise öncekinde daha büyük bir kusurdur, affedilemez; çünkü bütün dini hükümleri yapması mecbur olmadığı halde hepsini kabul etmek zorundadır.

Sorun, dinin hükümlerinde değildir. O meseleyi, aklın irdeleyerek çözmesinden başka çare yoktur. Elhamdülillah, hikmeti ve uluviyyeti günden güne anlaşılmakta olan dinimizin aklın anlamayacağı yönü yoktur.

Hikmetine akıl erme bile onu tasdik şarttır. Bu, zorlama ve hikmetsizlik değil midir diyeceksiniz. Hayır! Çünkü bir dinin hakikatini ispat edecek ayet ve mucizeler vardır ki, din onlarla katiben kazanırken sonra artık teker teker hükümlerini bir fikir ile kısır tahlil ile hevâ ve hevese yenilmiş bir beyin ile açıklamaya çalışmak abestir.

Bu olanca ihtisas yapanlar yorum yapabilir, İslam ve kelam âlimleri bu hükümleri inceleyebilir.”³²³ “Kuran'ın asıl amacı insanların ahlakını, yaşayışını, siyasetini en sade

³²³ Mustafa Sabri, “İslam Dininde Münakaşa Olan Meseleler”, Beyânü'l-Hak, 3. sayı, 23 Ramazan 1326, 6 Teşrinî Evvel 1324, s. 8 v.d.

nezih bir şekilde genel olarak düzenlemektir.

Genel kaideleri ortaya koyar.

Mesela, Tıbbın önemini ve lüzumunu bildirir. Ancak şu hastalığın devası şudur şeklinde bir şey Kuran'da yoktur.

Nitekim ayrılan ayda da görülen değişimin sebeplerinin ilir sahiplerine ait olduğundan dolayı, dinin emirlerine ihtiyacı olan bir millet için dinin emirleri dışında sayılan bir sorunun yönünü değiştirerek cevaplanması hususunda ilahi telkinleri burada maksadımıza açıklayacak kanunlardır.

Gelelim ki peygamberimiz bu meselenin sebeplerini bilebilir miydi? Yoksa bilemez miydi? Her iki ihtimalin bir önemi var mı?

Doğrusu peygamberimiz ancak Allah'ın kendisine bildirdiği şeyleri bilebilir daha fazlasını bilemez. Kuran müjdeleyici ve uyarıcıdır.

Olayları hakikatlerini araştırma Fen'in görevidir. Fenciler bu ayetleri inceleyip bir şeyler çıkarabilirler. Ancak Kuran bir fen kitabı değildir."³²⁴

Kadın Yazarların Din ve Yaşam Görüşleri:

Halide Salih, Tanin Gazetesi'nde "Toplumu ayakta tutan terbiye, vicdan ve ahlâktır. Bu terbiyeyi kimler verir? Kadınlar; fakat biz, kadınları bırakarak bunu yapamayız.

Onları şekil ve kıyafetleriyle, akıllardaki ve ahlaklarındaki terbiye ile ilerlemiş milletlerdeki kadınların konumuna almalıyız. Peki, bizi kim yükseltecek?

Yine kadınlar değildir. Biz ihtiyaçlarımızı bilmiyoruz.

Çocuklarını insan görmek hayat arkadaşları için; hayatı güzelleştiren medeniyet lezzetini ve vatanın saadetinde, felaketlerde ellerini tutarak beraber çalışma ihtiyacını kadınlara yine erkekler verebilir ve vermelidirler.

Çünkü kendileri de toplumda iyi mevkide olmak için

³²⁴ Mustafa Sabri, "İslam Dininde Münakaşa Olan Meseleler", Beyânü'l-Hak, 6.sayı, 27 Teşrin Evvel 1324, 14 Şevval 1326, s.106 v.d.

kadınlara muhtaçtırlar.

Mektepler açılır, erkeler iyi mühendis, doktor, avukat olur.

Ancak otuz senedir yalancılık, haksızlık, dolandırıcılık gibi hastalıklar çıkmıştır.

Galebe çalmak için ta beşikten çocuklarına doğruluk, hassasiyetle çalışmak gibi şeyleri öğretecek kadınlar lazım.

Bizi ahlaksız kadınların elinden kurtarın.

Bizi İngiliz ve Amerikalılar gibi ciddi, metin terbiyeler ile büyütün. Öyle mektepler açınız bizi adeta bir askerî disiplin içinde çalıştırsınlar. Çalışkan tertipli, düzenli olalım. Çocuklarımızda öyle olsun.

Kadınlar erkeklerden ayrı bir topluluktur diye onları kenarda bırakmayınız. Onlarda öğrenmek istiyorlar. Kadınlara çok tahsile gerek yok diyerek onları zorla engellemek neye yarar.

Artık kadınlar ilim öğrenip doktor olup ta ne yapacak, yemek pişirsinler denilecek zaman geçti.

Aldıkları ilimler, hayatlarında verecekleri tüm kararlarda etkilidir; kocalarına tesir etmelerinde, çocuk terbiye etmelerinde görülür ve görülüyor da.

Amerika ve İngiliz kadınlarının erkekler kadar büyük ilimler öğrenmeleri onların iyi ev kadını olmalarını engelliyor mu? Hayır.

Biz okul isteriz, size arkadaş olmak, anne olmak, sizin işlerinizi paylaşmak isteriz. Sizinle beraber bu yokuşu çıkmak isteriz.

Biz onlara her zaman yardım edelim ancak bizi kendilerinden ayırmasınlar, bize ciddi bir tahsil ve terbiye versinler.

Levha işleyecek, bir iki şiir ezberleyecek zaman değildir. Bizi rafa koyup bakılacak, evlerde işlerinizi yapacak hizmetçiler olarak görmeyin.

Düşünür, güçlü, iradeli, sorumlu erkekler yetiştirmek

için düşünür güçlü, iradeli, sorumlu kadınlar olmak isteriz.

Her toplumda Osmanlı gibi ailelerden oluşmuştur ve aileler iki güçten oluşur; erkek ve kadın. Erkekler bu milleti adam edecek fakat erkekleri de kadınlar adam edecek.

Bize okul, okul, okul! Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder"³²⁵

Müfide Ferit, "Kadınların Fikr-i Teşebbüsü" adlı makalesinde"; "Kadınlarımızın ilerleme fikrine katılmaları, makaleler yazmaları herkes gibi bizi de sevindiriyor. Şu zamanlarda bazı hemşerilimizin Avrupa'yı taklitten, şefkat içinde kadınlar için vakıflar kurma çabaları çok güzeldir.

Osmanlı dünyası eşitliğe muhtaçtır. Hanımlarımızın hedefi bilgili olmaktır, zira eğitilmiş eşler, kocalarının görevlerine iştirak ederek onların işlerini hafifletir; anneler eğitilmiş olursa, çocuklarına iyi bir terbiye vererek, çalışkan vatanını seven evlatlar yetiştirirler.

Bir filozof der ki; bir cemiyetin ilerlemesini sağlayan kadınlardır. Maarif nezaretinden istediğimiz budur. Eğitimden sonra katiyen muhtaç olduğumuz şey, kadınların hürriyetidir.

Kadınlarımız umumi hayata iştirak etmedikçe hiç bir zaman kuvvetli eğitilmiş cinsin seviyesine ulaşamazlar. Şimdi ki toplumumuzun pek genç olan hürriyeti, bize bu hürriyeti şimdi veremez. Ancak hanımlar gayret etmelidir.

Hanımlarımızın ilerlemeye medeniyete gayretleri hürriyetlerini kazanmaya teşebbüsleri, erkeklerimizin yardımına mazhar olacaktır. Zannederim ki kadınlarımız kendi işlerini kendileri görerek amaçlarına ulaşacaklardır."³²⁶

"Hürriyetin ilanından sonra en haksız istek, kadınların çok evliliğe itiraz etmeleridir. Bu meselede erkekler haklarını isteyecekleri yerde kadınlar istemişlerdir.

İnsaf etsinler çok evlilik hakkını kullanmamış, kadınla-

³²⁵ Hâlide Salih, "Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder", Tanin, No.6, 24 Temmuz 1324, Perşembe, s.2 v.d.

³²⁶ Müfide Ferit, "Kadınlarımızın Fikr-i Teşebbüsü", Tanin, 18 Ağustos 1324, Pazartesi, s.2

rın korkusuyla evlenmemiş erkeklerin adedi, ortaya koyarsak hangi taraf haklı ortaya çıkar.”³²⁷

Fatma Saide, “Valide ve Hanım Teyzelere” adlı makalesinde; “ ‘Kız evlatlarının ahlâklarının bozulmasının, insanlara yapacakları hizmetlerden mahrum olmalarının sebebi nedir?’ desek şüphe yok ki, siz annelerin ihmalkârlığıdır.

Kız evladı olanlara sesleniyorum; ey nimet sahibi olanlar! Onları büyütme için birçok zorluklar çekiyorsunuz. Çocuklarınızı eğitmek, terbiye ve güzel ahlâklı yapmak size farzdır.

Ancak bazılarınız bu görevi yerine getirmiyorsunuz. Çiğerparelerinizin komşularda, şurada burada, durumlarını bilmediğiniz akranlarıyla, genç kızlarla gezmelerine izin veriyorsunuz.

Bunların içinde tesadüfen terbiye görmemiş kızlarda bulunur, kötü ahlak bulaşıcı bir hastalığa benzer hayatlarını mahveder. “Kız evlat anasının dizinin dibinde olmalıdır.” sözü çok doğrudur.

O kızlarla gezmelerini yasaklamakla birlikte, yanınızda çarşıya pazara götürdüğünüzde yüzü, gözü, kolları, açık olmasın. Yarın aile olacakları için daha şimdiden yemek nasıl pişirilir, dikiş nasıl dikilir. Kocaya nasıl itaat edilir bunlar öğretilmelidir.

Yoksa kızım ud çalmayı öğrensin ne yapalım gibi bir fikre kapılıp ta insan ilimlerinde hizmeti saz çalmaktan ibaret sananlar pek aldanırlar. Kızlarının mutluluğuna zarar verirler.

Bir sökülük dikmesini, entari biçmesini, iki türlü yemek yapmasını öğrenmeyenlerde ailede mutlu olamaz.

Erkekler, kadınlardan kadınlıktan başka bir şey beklemezler. Musiki, saz, bunlar ikinci hatta üçüncü derecede kalır. Öncelikle çocuğu terbiye gelir.

İyi terbiye edilmiş kızların mutluluğu eşlerine de ço-

³²⁷ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 228 v.d.

cuklarına da ulaşır. Terbiyesiz, şımarık büyütülenlerin sonu ise malumdur.”³²⁸

Fatıma Aliye; “Şu günlerde gazetelerde kadınlara dair yazılar çıkıyor. Halkımızın bir kısmı Avrupa yaşantısını bilmeden istemekte, bir takım insanlarda İslam’ın verdiği hakları yok sayarak açıklamalar yapmaktadır.

Avrupa’da, Amerika’da fen bilimleri gören kadınlar ziyneti atarak sade giyiniyorlar, ne pırlanta yüzük ne de süslü elbise bulunuyor.

Bazıları saçlarını kısaltıp kadın elbisesini çıkartarak erkek elbisesi giyiyor hükümet çalışma yolu ve çalışma alanı veriyor. İşte şimdi Avrupa ve Amerika’da en çok hürmet ve rağbet gören kadınlar ilim görmüş olan, süslerini ve ziynetlerini atmış olanlardır.

Bizde az bir yabancı dil öğrenmekle kendimizi âlime sanıyoruz.

Yaşama ve sağlık sorunları dururken sesten bahsediliyor. Kadınlarımız kışları biraz güneş görmek ve çocuklarını güneşlendirmek için kendilerine bir bahçe tesis etseler daha doğrudur.

Sanırım Hz. Ömer’in buyurduğu gibi “kadının iyisi ihtiyaçlarının hepsini kocasına yüklemeyip ona yardımcı olan, eşinden fazla bir şey istemeyen” olduğunu düşünmelidir.

Ayrıca Müslüman kadınların çalıştıklarını, eşlerine yardımcı olduklarını İslam tarihi gösteriyor. Hz.Hatice’nin pek büyük bir tüccar olduğu biliniyor. Kadınların çoğu ötekinin berikinin elinde sığıntı olacağına kendi kazanarak sefaletе düşmesin. Halkımızın yarısını oluşturan kadınlar çalışmıyor. İhtiyaçlarını hep erkeklerden bekliyor.

Kadınlarımızın çoğu örtülerinden memnundurlar.

Memnun olmadıkları şey şimdi çarşıların aldığı acayip

³²⁸ Fatma Sâide, “Valide ve Hanım Teyzelere”, Volkan, No.11, 8 Aralık 1324, Pazar-tesi, s.2 v.d.

şekillerdir, kolların üzerine yayılan pelerinler, ayaklara do-
laşan kurmalık çarşaflar, kat kat dantelli etekler.

Şeriata aykırı şekil ve kıyafeti adamlar men edebilir.

Ancak Peygamberin kadınlara verdiği izinleri kim en-
gelleyebilir. Gasp olan hakların geri verilmesini erkekler-
den beklemek beyhudedir. Kendileri almayı düşünenlerde
şunu bilmelidir ki, şimdi ayrılık zamanı değil birlik zama-
nıdır.

Erkeklerle müttefik olunmalıdır. Kadınlar haklarını dinin
verdikleri izinler çerçevesinde istedikleri zaman erkeklerle
bozuşmaya gerek kalmaz. Ama kadınlar bu duruma düşü-
renler kimdir?

Cehaletten başka bir şey değildir.

Gerileme devrinde kadınları, bu hâle düşüren erkek-
ler kadınların haklarını inkar ederek, İslam'ın ihsan ettiği
hakları unutturarak onları servete boğup köşelerde oturtup
çalıştırmayarak kendi kazandıklarını onlara feda ederek bu
suretle haklarını onlara unutturdular işte kadınları cehalet
bu hale getirdi.

Erkekler kadınları bu cehalete düşürmekle bir şey ka-
zanamadılar. Kadınların ihtiyaçlarını düşünmediler.

Müslüman kadın ve erkeğe yakışan birlik ve beraber-
liktir.

Fransa'da erkeklerin kadınlara eşit davrandıkları bilinir.
Hâlbuki bizdeki sorun öyle değil biz yeni bir şey istemiyö-
ruz.

İslam'ın bize bahşettiği haklar zaten bizim haklarımız-
dır. Bu hakları geri istiyoruz. Şeriat hükümleri, Kuran-ı
Kerim ve İslam tarihi delilimizdir."³²⁹

İslam Dini ve Günlük Yaşam Hakkında Görüşler

³²⁹ Fâtıma Aliye, "İslam Kadınları", İkdâm, 20 Ağustos 1324, Cumartesi, s.1

İçtihat: “İslamiyet’te içtihat çok önemlidir. Asrın sonlarında içtihadın kapalı olması yahut müçtehitlerin olmadığı iddiasında bulunanların sözü nasıl desteklenebilir? Hâlbuki ulema içtihadın farz-ı kifaye olduğu konusunda ittifak etmiştir.

Her asırda müçtehit yetiştirilmelidir yoksa bundan herkes sorumlu olur.

Bugün çözülmesi gereken birçok mesele vardır.

İçtihat kapısı kapalı değildir olamaz kapalı demek manasız ve lüzumsuzdur. İşte düşmanlarımız tarafından hakkımızda söylenen şeylerden biride kapanma meselesidir. Hâlbuki biz içtihadın kapanmayacağını her zaman söylüyoruz.”³³⁰

Resim: “Avrupalılarla ilişkimiz ilerlediğinden beri onlarda aldığımız birkaç güzel şeye bedel aldığımız birçok kötülük vardır. Bunlardan biri resimdir. Dikkatsizliğimizden kaynaklanır. Bir adamın resmini yapmasına ve bulundurmasına

İslam’ın hoş bakmadığı malumdur.

Peygamberimiz şöyle buyuruyor: “Ahirette en şiddetli azaba uğrayacaklardan biri peygamber katili veya maktulü yahut ebeveynin birinin katili olanlarla, canlı resmi yapanlar bir de ilminden faydalanılmayan âlimdir.”

Hadise bakarsak âlimden kasıt, bildiklerini öğretmeyen.

Peygamberimiz “Bir adam bir resim, canlı resim yaparsa resme can verinceye kadar, azap görür, fakat bir insanın yaptığı resme can vermesi mümkün olmayacağından azabının da ebedi olması gerekir.”

Yine Peygamberimiz “kıyamet gününde şiddetli azaba uğrayacak olanlar Allah’ın yaratma sıfatını taklit edenlerdir”

³³⁰ İsmail Hakkı, “İçtihat Kapısı Kapalı mıdır?”, Sırât’ı Müstakîm, 32. Sayı, 10 Reblülevvel 1327, 19 Mart 1325, s.82

buyurmuştur.”³³¹

Fotoğraf: “Bir adamın 5 yaşındaki bir resmini ya da 25 yaşındaki bir resmini alıp bakması garip bir iştigal, batıl bir hayal değil midir?

Sonra bir adamın hayatından sonra, resmine bakılması, bakileştirme arzusundan başka bir şey değildir. Yine sevdiğinin resmini saklayan için bu durum hasret çekmekten üzülmekten başka bir şey değildir.

Fotoğrafın bir faydası vardır; o da hükümetlerin bir takım canileri fotoğrafla yakalamaları kolaydır. Ancak bu zaruri bir durumdur.”³³²

Heykel: “Heykellerin hiçbir faydası yoktur. İslam bunlara resim noktasından bakar, faydasız, israf ve beyhude bir masraf olmaları yönüyle men eder. Heykelleri yapılan şahısların heykelleri yerine hayrat ve hasenat yapılsa bundan insanlar faydalanır ve sevabını kendisi de alır. Sonra ölülerin hiçbirine zerre kadar fayda vermeyen bu ruhsuz şahıslar hiçbir şey ifade etmez.

Heykellerini yaptırmak için insanların çalışıp çabalamaları iyi bir maksat değildir. Mesela İslam’da nam için cihada giden görevini ifa etmiş olmaz. İslam’da şahısların büyüklüğü heykellerinin ihtişamından değil hizmetlerinin derecesindendir.”³³³

Tiyatro; “Avrupa’da tiyatrolar her ne şekil ve suretle olursa olsun onların ahlakı bunu kabul eder. Ancak bizim ahlakımız onlarınki ile zıt olduğuna göre tiyatrolarımız onlarınki ne nasıl tatbik edilebilir.

Bir İslam kadınıyla bir Avrupa madamı düşünelim;

³³¹ Mustafa Sabri, “İslam Dininde Münakaşa olan Meseleler; Suret ”, Beyânü’l Hak, 19. Sayı, 22 Kanun-ı Sâni 1324, 12 Muharrem 1326, s.426 v.d.

³³² Mustafa Sabri, a.g.e., s.:492

³³³ Mustafa Sabri, a.g.e., s.:493

birisi çarşı pazarda açık seçik elinde bir bastonla geziyor, biri başından tırnağına kadar örtülmüş ya komşusu ya da akrabasından geliyor.

Biri sokak süpürgesi diğeri ev kadını, biri danslar da, kucaklara düşmüş, biri evinde eşine olan sevgiyle dolu.

Böyle bir İslamî terbiyeye sahip olması lazım gereken çocuklarımız tiyatroya devam ederse acaba nesilden nesile yetişecek çocukların ne gibi bir terbiyeye sahip olacağını dikkate alırsak, tiyatro kapısına giremezler.

Çünkü bizde tiyatro nefsi isteklerden başka bir şey değildir.

Hangimiz ibret için gidiyoruz?

Böyle rezalet yerlere tiyatro demek istibdattan kalma, gerek oğullarımız gerek kızlarımız bu rezil yerlere gidecek olsa rakkaslıktan, mukallitlikten, açık giysi giymekten, güzelce bıyık bükmekten başka ne öğrenebilir?

Eğer tiyatrolarımız gösterdiğimiz yere gelirse o zaman biz de gideriz.”³³⁴

Kadın: “Allah, kadını insanların çoğalmasını sağlamak için yaratmıştır. Bu nedenle kadının görevi çok yücedir. Bu hususta erkek kadınla yarışamaz.

Zaten bu görevi yerine getirebilmek için kadının ihtiyacı olan bütün nitelikleri yaratan ona vermiştir.”³³⁵

“Erkeğin kadın üzerinde hakkı vardır. Bu hak ise kadın tarafından erkeğin reisliğini kabul etmesidir. Zira erkeğe bu kadar görev verip neticesinde tabi hakkını vermemek düzen ile oynamak demektir.

Kadının tesettürlü, tesettürsüz olması doğrudan doğruya erkeğe ait bir meseledir. Erkek isterse kadının yüzünü örter isterse açar çünkü bu kadar sorumluluğu almış erkeğin

³³⁴ “Tiyatro Ahlakımıza Nasıl Tesir Ediyor?”, Volkan, No:39, 26 Kanun-ı Sani 1324, Pazartesi, s.3.

³³⁵ M.Ferit Vecdi, “Müslüman Kadını”, Çev. Mehmet Akif, Sırât-ı Müstakîm, 4. sayı, 21 Şaban 1326, 4 Eylül 1324, s. 57.

karısı üzerindeki hakkına engel olmak ayıptır.

Buna karşı gelen tabiata, fıtrata karşı gelmiş olur ki çok geçmeden rüzgâr gibi geçer. Kadının örtünmesinin erkeğe bağlı olmasının sebebi ise şudur; kadınların serbest olmasını söyleyenler fikirlerini sundukları, isteklerini ileri sürdükleri zaman erkeğe hitap etmektedirler. Öyle ya kadınların bir kısmı bir hak almış olsaydı, erkeklerin etkilerini üzerlerinden kaldırıp atmak için doğrudan kendilerine seslenirlerdi, doğrusu bir erkeğin çıkıp da kendisini savunmasını istemezdi.

Ancak biz burada kadınlar tamamen erkek nüfuzunda olmalıdır demiyoruz. Ama böyle de olmazsa erkek kendine karşı kendisini mükellef görmeyerek, kendisini kendi beslesin diyerek onu kendi haline bırakır. Sonra kadın da dışarıda çalışır kendi başına olur, ancak zelil olur, hor görülür, biz bunu istemeyiz.”³³⁶

Kadın-Erkek Eşitliği: “Erkek merkezli idare modeline gelince bu hususta münakaşaya bile gerek yoktur. Zira erkekle kadının beyni arasında şeklen ve maddeten büyük bir fark vardır.

Erkek beyni 100gr. daha ağırdır. Biri çıkıp da bu vücutla orantısına bağlı diyemez çünkü erkeğin beyninin bedenine oranı 40 iken kadınınunki 44’tür. Aradaki fark açıktır.

Yine beyindeki idrak merkezinde de fark vardır. Bu kadınlarda daha azdır. Buna mukabil heyecanlandırma odakları daha mükemmeldir.

Zira erkek zekâ ve irade yönüyle kadından daha üstündür. Kadında sinirlenme ve heyecanlanma daha fazladır. Şüphesiz bu farkları gösteriyor ki merkezî idare erkekte daha mükemmel olduğu için erkek idare yönünden daha ileridedir.”³³⁷

³³⁶ M. Ferit Vecdi, “Kadın erkekten kaçmalı mı?”, Sırât-ı Müstakîm, 10. sayı, 1 Şevval 1326, 14 Teşrinî Evvel 1324, s. 156 v.d.

³³⁷ M. Ferit Vecdi, “Kadın Bedenen ve Ruhen Erkeklerle Bir Olabilir mi?”, Çev. Mehmet

“Kadın ile erkek arasındaki farklar ortadadır, ne yapsa da ona yetişemez. Bundan yaratanın eksik yarattığı anlaşılamaz. Fıtratları gereği kadınlar sevgi dolu yaratılmıştır.

Kadındaki bu özellik erkeğin nüfuzuna boyun eğmesine sebeptir.

Kadının kendi iyiliği ve faydası için erkeğin himayesi altında olması vaciptir. Zaten bunu rızasıyla kabul etmese de sonunda mecbur olur. Zira kadın dışarıdaki hayatta erkekle karşılaşamaz, çünkü bu kavga her şeyden önce bedeninin dayanıklılığına ve azaların gücüne bağlıdır.

Kadın ile erkek bir olamaz. Mesela bir kadının bir memleketten olması için erkeğin orali olması gerekir. İmparatorun karısına imparatoriçe denir.

Kuvvetçe erkeğin altında bulunan kadın sanat ve felsefe dünyasında da onun altındadır.

Kadınlar için hürriyette eşitlik sağlamak mümkün değildir.

Zavallıların olanca gayretleri bütün o hayalleri, iddiaları, delilleri aleyhlerine olmaktan, halkın diline düşmekten başka bir netice doğurmuyor.

Avrupa’da ve Amerika’da kadına hukuk alanında ve diğer alanlarda eşit haklar verilmeye çalışılıyor. Memleketimizde de kadınlar bunu istiyor.

Ümit ediyoruz, Müslüman kadınlar bulundukları durumdan daha kötüsüne düşmemek için hürriyet lakırdısını işitmek istemezler, yaratanın kendilerine vermiş oldukları sorumlulukları yerine getirirler.”³³⁸

“Kadınlar akıllarıyla erkeklerden üstün olsalardı, saygınlıklarını erkeklerin himayesi altında belirlemek yerine başka çareler bulurlardı. Kadınlara önemli işler vermek, büyük memurluklar vermek düşüncesi de gelip geçici vaatler

gibidir.”³³⁹

Tesettür; “Öyle ki bir ailenin saadeti iki önemli göreve bağlıdır ki, bunlar da biri evdeki görevler, diğeri dışarıdaki görevlerdir. Evdeki görevler zevceye, dışarıdakiler kocaya aittir.

Erkeklerin ev işlerinde uğraşmalarını hiçbir akliselim caiz görmez. Kadınlarında dışarıda uğraşmaları yaratılışlarına uygun değildir. Bunu yapmak tabiat kanununu değiştirmeye kadınları erek, erkekleri kadın yapmaya kalkışmak olup bunda hiç kimse tereddüt etmez.

Kadınların asıl görevlerini yerine getirmeyip bütün ziynetlerini takınarak açık saçık oldukları halde kendi kıymetlerini düşürecek yerlere gitmelerine bütün güzellikleriyle bir takım şehvetperest adamların toplandığı yerlerde bulunmalarında hiçbir fayda gösterilemez. Sonunda ailenin mutluluğu mahvolur.”³⁴⁰

“Kadınlar ev işlerinden ve çocuk terbiyesinden sorumlu oldukları için ziynetlerini takınarak açık seçik oldukları halde dışarıda bulunmalarında hiçbir fayda yoktur. Görevlerini ihmal etmiş olular.”³⁴¹

“Geçmiş milletlerde dahi örtünme vaciptir. Zira öyle ki, İslam beldesinde gayri Müslim kadınlar bile çarşaf-la gezmektedir. Cenab-ı Hak, ayet-i kerimesinde bunu emretmiştir.

Örtünme farzdır.”³⁴²

“Bir ailenin mutlu olabilmesi için eşlerin, birbirine sevgi ile bağlanması gerekir. Bu sevginin devam etmesi, zevce-

³³⁹ Mustafa Sabri, “Talak”, Bayânü'l-Hak, 26. sayı, 16 Mart 1324, 7 Rebiülevvel 1327, s. 595 v.d.

³⁴⁰ M. Ferit Vecdi, “Tesettür”, Çev. Mehmet Akif, Sırât-ı Müstakîm, 2. Sayı, 7 Şaban 1326, 21 Ağustos 1324, s.21 v.d

³⁴¹ M. Ferit Vecdi, a.g.e., s. 21 v.d.

³⁴² Ali Kemal, “İslam Kadınları”, İkdâm, 2 Eylül 1324, Salı, s. 1.

nin iffetini koruması ile olur.

Eğer bir kadın örtüsüz olarak rastladığı erkekle görüşmekte konuşmakta ve hatta istediği yere gitmekte serbest kalırsa kocasından daha zarif, daha güzel erkeklerle istemeden meyledeceğinden eşine karşı muhabbeti azalacak ve ailesi mahvolacaktır.

Bu erkekler için de geçerlidir. Bir erkek eşinden daha güzel, daha genç bir örtüsüz kadın gördüğünde ondan etkilenmemesi elde değildir.

İşte bu gibi hikmetlere binaen İslam dini kadınlara örtünmeyi emretmiştir.

Bununla birlikte bir kadın örtünmekle hiçbir hakkını kaybetmez. Erkek hangi haklara sahipse kadın da o haklara sahiptir. Mesela, bir erkek kendi malından istediği gibi tasarruf edebilir, kadın da öyle. Bir erkek iffeti ve namusu dairesinde eğlenebilir, gezebilir, kadın da.

Kadın, toplantılara, konferanslara gidebilir ancak İslam'ın çizdiği edep ve terbiye çerçevesinde, kendilerine ait yerlerde. Şariatımız bu tip şeylere asla mani olmaz. Yine kadınlar örtünmekle medeniyetten uzak kalmazlar, istedikleri ilimleri öğrenebilirler.³⁴³

"Zaten Müslümanlar dinlerine tam olarak sarılsalar hiç bir şey olmaz. Acaba Müslüman kadınları asırlarca devam eden felaketlerden koruyan tesettürden başka nedir?

Şimdi bu sözleri işiten bir şarklı, dehşet içinde kalır; zira o bu medeniyeti övmüş ve taklit etmek istemiştir. Bu durumlar şarkta da olursa halimiz ne olur?"³⁴⁴

"Ben tesettürlü kadınların iffeti için istemiyorum böyle bir maksatla istemem zira o zaman fitraten his sahibi ince olan bu cinsin haklarına tecavüz etmiş olurum.

Evet, kadınların ahlâk seviyeleri erkeklerinkinden daha

³⁴³ M. Ferit Vecdi, a.g.m., s.:36 v.d.

³⁴⁴ M. Ferit Vecdi, "Tesettür Kadınların Esaret İşareti midir?", Çev. Mehmet Akif, Sırat-ı Müstakim, 11. Sayı, 10 Şevval 1326, 23 Teshirini Evvel 1324, s. 176

yüksektir. Namusları genel itibariyle daha parlaktır. Benim tesettür istememin sebebi onun kadınların şerrinden korumak içindir.

Çünkü erkeklerin günün birinde yahut her gün kendi namuslarının perdelerini yırtsalar bundan kendilerine bir zarar gelmeyeceğini bildikleri için görülüyor ki her türlü hileye, her türlü lanet vasıtalarına düşerek kadınları kandırmaya çalışırlar.

Zaten kadınları kötü işlere sevk eden erkektir. Öyleyse erkek şerrinden kadını korumak için bir çare aramalıdır.”³⁴⁵

“Kadının geneline bakılırsa görülür ki; terbiye bu çeşit imkân dâhilinde değildir. Buna ancak pek zengin adamların kızları sahip olabilir, çünkü böyle bir terbiye ve tahsil için senelerce mektepte bulundurulmak, ağırlıklarınca altın harcamak gerekir.

O halde kızları onda dokuzu bundan faydalanamayacağı için erkeklerin hücumuna maruz kalır. Örtünme aleyhinde bulunanların tavsiye ettiği manevi tesettür kadın için maddi olan o ince örtüden daha ağırdır.

Bakınız erkeklerin kadına yüklemek istedikleri görev ne kadar zor? Hem kadına hücum edenin erkek olduğunu söylüyorlar hem de kadının örtüyle kendilerini savunmasını istemiyorlar.

Örtünün manevi ve ahlaki değer taşımamasını, nefislerimizi engellemesini istemiyorlar, beğenmiyor ve küçümsüyorlar.

Daha doğrusu kadınlara her taraftan hücum gelse de, insani duygularına itaat etmesinler melek olsunlar diyorlar. Birini gösterin ki, terbiyesi şu katı yürekli erkeği değiştirmiş, hayvani duyguların ortaya koymayı engelleyebilmiş mi?³⁴⁶

“Tesettüre gelince bunun kadın hürriyetine engel ol-

³⁴⁵ M. Ferit Vecdi, a.g.m., s. 185 v.d.

³⁴⁶ M. Ferit Vecdi, a.g.m., s. 186

mak, terbiyesini tamamlamalarına, zaruri durumlarda çalışmalarına mani olmak için değildir.

Ben derim ki; Tesettürün birçok faydası vardır.

Kadınlara hürriyeti sağlar ki bunu yaratan tayin etmiştir.

Yine onlara anne olmak için gereken terbiyeyi verir, erkeklerle görüşmelerini yasaklar, beladan korur. O bela ki, Avrupa'yı Amerika'yı kurutmuştur.

Tesettüre uyan ümmetler sağlıklı bir insan gibi olur.

Bir adam düşünün ki, eşi hep yanında, eviyle, eşiyle, çocuklarıyla ilgileniyor. Erkeğinin şan ve şerefini koruyor. Şimdi o adamdan daha büyük bir saadet olabilir mi?

Bir adam da düşünün ki, yanı başında mutlu edeceği, onun için çalışacağı, sadık olacağı bir karısı yok. Şimdi bu adam mutlu mudur?

Örtülü olan mı, açık giyinen mi şehvete daha maruzdur? Kuvvetli adetlerinden dolayı erkeklerle görüşen mi, görüşmeyen mi? Tabi ki ikincisi değil midir? ³⁴⁷

Kadınların Eğitimi; "İlim öğrenmek kadına ve erkeğe farz kılınmıştır. Bu konuda şeriat kadınları ayrı tutmamıştır. Ancak eğitime devam konusunda erkeklerle kadınlar arasında fark vardır.

Erkeler ilkokul, ortaokul, liseye gittikten sonra üniversiteye gitmelidir. Bu zorunluluk herkes için gerekli olmasa da bazı erkekler için geçerlidir.

Hâlbuki kadınlar böyle değil. Çünkü kadınların yaratılışındaki hikmet bir erkekle evlenip, ev işlerini yapmak, çocuk doğurmak ve onu terbiye etmektir.

Kadınların bu görevi tam yerine getirmesi ise senelerce okula gitmelerini gerektirmez. Çünkü bu görevleri öğrenmek için ilkokul, ortaokul ve lise yeterlidir. Ondan sonra bir hanım kızın kendine uygun bir erkekle evlenip güzel zaman

³⁴⁷ M. Ferit Vecdi, "Tesettür Kadınların İktisab-a Kemal Etmelerine Mani midir?", Çev. Mehmet Akif, Sıratı Müstakîm, 14. Sayı, 2 Zilkade 1326, 13 Teşrinî Sani 1324, s. 218 v.d.

geçirmesi gerekir.³⁴⁸

“Esasen eğitim kadınlara da lazımdır. Çünkü cahil bir kadın ev işlerinde de, çocukların terbiyesinde de yeterli olmaz. Fakat insanlığın devamını sağlayan evlilikle sorumlu olan bir kadın ilk, orta, lise okuduktan sonra buna kanaat etmez de erkekler gibi üniversiteye gidip oradan mühendis, memur olarak çıkmaya çalışacak olursa yaratılışını gerektiren vazifeyi kötüye kullanmış ve insanlığa ihanet etmiş olur.

Biz kadınlar üniversitede okutulan dersleri almasınlar demiyoruz. Çünkü tahsilde bir sınır yok. En büyük fazilet öğrenmektir.

Fakat erkekler için bile bütün ilimleri ayrı ayrı öğrenmek mümkün değildir. Zira bir memlekette herkes yüksek tahsile kalkışsa, sanayide çalışacak kimse kalmaz.

Bir hanım kız temel eğitimleri aldıktan sonra evlenirse isterse evinde yüksek ilimleri öğrenebilir. Bu çok güzel ve faziletli bir iştir. Dinimiz buna engel değildir. Hatta teşvik eder.”³⁴⁹

Çok Evlilik; “Zamanımızda çok evliliği bir kötü yol olarak düşünen bazı akli zayıf ashap, adalet şartını mülahaza sebebi yaparak, bu şartın gerçekleşmeyeceğini bu sebeple İslam’daki bu durumun muhal olması lazım gelir derler.

Çok evliliğe inanmayan Avrupa medeniyetine göre İslam dini bununla ne kadar gaflet eseri olduğunu tayin eder.

Oysaki oradaki adalet şartını görmezler mi? İslam dini kendini hoş göstermek için manasız, mantıksız, kendi kendini eksik gösteren bir şey değildir.”³⁵⁰

“Evlilikten maksat “üremek” ve “iffet”i korumaktır.

³⁴⁸ Musa Kâzım, “Hüriyet ve Musavvat”, Sırât-ı Müstakîm, 3. Sayı, 14 Şaban 1326, 27 Ağustos 1324, s.36

³⁴⁹ Musa Kazım, a.g.e., s.:37

Çünkü bu düzenin devamı buna bağlıdır. Üreme ancak evlilikle olur; ancak pek çok evlilik de vardır ki fayda yoktur.

Eğer çok evlilik olmasaydı bir çok kimselerin nesilleri kesilirdi. Neslin kesilmesi ise toplum için büyük zarardır. Bununla birlikte bir milletin, bir devletin yükselmesine en büyük vesile nüfusun çoğalmasındır. Birden çok evliliğin nüfusun çoğalmasına ne derece hizmet ettiği açıkça ortadadır. Keşke birçok kadın idare edebilecek adamlar olsa da kadınlar evlerde kalmasa"³⁵¹

"İki evli olan zevcenin kendi hakkındaki adaletsizlikten şikâyet eden bir kadının buna hakkı vardır. Böyle bir zevceyi herkesten önce şeriat müdafaa eder. Kocasından eşit muamelede gören yahut tek eşli olan veya evli olmayan kadınların bu hükmü tenkide hakkı yoktur.

Ancak adaletli davranılmadığını söyleyen kadın bu hakka sahiptir. Bununla birlikte bu itiraz hükme değil, adaletsizlik yapan eşedir. Avrupa terbiyesini taklit eden Müslüman kadınlar, sanki bütün kadınların vekiliymiş gibi ne kadar cahilce davranıyorlar."³⁵²

"Çok evli olan bir erkeğin adalette kusur etmesi üzerine kadının görmüş olacağı zulüm, genellikle gecelerin çoğunu başka evlerde geçiren kocaları olan kadınların göreceği zulümden daha büyük değildir."³⁵³

"Bir evli olup da sefahat vadilerinde gezen erkeklerin iki evli olup da adaletli olmayacağından az olacağını iddia eden kadınlar kendilerini aldatmasınlar. Kadınlar erkeklerin birden fazla evlenmelerini istemezler ancak birçok kadın da kocasının başka bir kadınla birlikte olduğundan

³⁵¹ Musa Kâzım, "Çok Evlilik", Sırat-ı Müstakim, 4. sayı, 21 Şaban 1326, 4 Eylül 1324, s. 54.

³⁵² Mustafa Sabri, "Çok Evlilik", Beyânü'l Hak, 11. sayı, 1 Kanun-ı Evvel 1324, 20 Zilkade 1326, s. 228 v.d.

³⁵³ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 228 v.d.

habersizdir.

Bu konuda kadınlar fedakâr olsunlar zira erkekler onlar için birçok konuda fedakârdırlar. Cihat zorunlulukları, askerlik yapma zorunlulukları yoktur ama erkekler onlar için canlarını veriyorlar.”³⁵⁴

“Çok evlilik İslam’da uygulanması gereken bir vazifedir ve buna şimdiye kadar uymayan erkeklerimizi vazifeye davet istediğimiz anlaşılmasın.

Çünkü İslam’da bu fiilen vacip değil caizdir.

Uygulansa da olur, uygulanmasa da.

Ancak bunu kabul etmek vaciptir. İşte biz bu noktaya itiraz ediyoruz.

Uygulama yönünden biz bunun terkinin isteriz; ancak, buna gayri meşru nazarıyla bakılmasını istemeyiz. Bunda bir hikmet olduğu anlaşılın.”³⁵⁵

Boşanma (Talak); “Medeniyetin yükselmesi aile bağlarından başlar. Ailenin çoğalmasına çalışmak, medeniyetin gereğidir. İbadet sayılan nikâhın önem derecesi herkesçe bilidir. Bir kere eşlerin birbirinden faydalanmalarıyla birçok kötülük engellenir.

Evlilik sayesinde insanlar çoğalır, toplum sağlam olur. İşte talak, bu kadar dînî ve dünyevî maksatları kestiği için onda asıl olan hürriyet ve memnuniyettir.

Nitekim “eğer kadınlarınız size itaat ederlerse, onların aleyhine bir yol aramayınız yani onları boşamayınız.” Ayeti kadınları sebepsiz yere boşamayınız demektedir.

Zira Allah, talakı sevmez.

Bir erkek zevki için kadın alıp boşayamaz.

Fakat ihtiyaç halinde talak meşru olmuştur. Eşlerin beyindeki ahlaki uyuşmazlık sonucu bazı husumetler çıkabilir. Ve bu durum devam edecek olursa bunlardan kurtulmanın

³⁵⁴ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 228 v.d.

³⁵⁵ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 231

yolu talak olur. Mademki geçinmeleri mümkün değil ayrılımları gerekir.”³⁵⁶

“ ‘İslamiyet’te kadınlar da talakı isteme hakkına sahiptirler.’ Şimdi buradan ne çıkar? Talep etme hakkı vardır. Ancak her talebi kabul edelim mi?

Eğer İslam kadınları kocalarını boşayabilirler demek ise, bu durum İslam’da bulunmadığı gibi bununla diğer dinlere mensup olanlara da yaranılmaz.

Çünkü bu şekilde boşamak onlara da garip gelir.

İslam’da boşamayı erkekler yapar çünkü erkeğin üstün hakkı, emretme hakkı bununla tamam olur. Çünkü bir amir emri altında bulunan bir kimsenin ilişkisini kesme selahiyetine sahip değilse aciz kabul edilir.

Meselerin bastırıldığını düşünenler, düşünmeyenlerdir. Bu şekilde çare bulduklarını zannederler. Oysaki biz bununla teselli olamayız. Kadının boşanma hakkını alması gariptir.”³⁵⁷

31 Mart isyanının perde arkasını yukarıdaki fikirler şekillendirmiştir. Bu düşünceleri verirken olduğu gibi ,aralarına yorum katmadan verdik. Böylelikle yorumu okuyanların yapmasını istedik.

Ancak bir tespit yapmadan geçmeyelim.

Bu düşünceler size tanıdık gelmiyor mu?

Bugünlerde, aradan yüz yıl geçtiği halde bu düşünceleri duyuyor, okuyor olmak aradan geçen koskoca yüz yılda, eğitimde fazlada ileri gidemediğimizi göstermiyor mu?

Derviş Vahdeti ve Volkan Gazetesi

Derviş Vahdeti ayakkabıcı esnafından Mahmut Ağa’nın

³⁵⁶ Musa Kâzım, "Talak", Sırât-ı Müstakîm, 5. sayı, 27 Şaban 1326, 31 Eylül 1324, s.: 68

³⁵⁷ Mustafa Sabri, "Talak 2", Beyânü'l-Hak, 27. sayı, 27 Mart 1324, 12 Rebiülevvel 1327, s.: 628 v.d.

oğlu olup, 1869 yılında Kıbrıs'ta (Lefkoşa) doğmuştur.³⁵⁸ Önceleri Hafız Derviş diye tanınırken, gazeteciliğe başladıktan sonra Derviş Vahdeti imzasını kullanmıştır.

On dört yaşında hafız olan, Arapça ve Fıkıh dersleri alan Vahdeti düzensiz bir din eğitimi almış ve daha sonra Nakşibendi tarikatına girmiştir.³⁵⁹

On altı yaşında iken annesinin intiharı, yirmi bir yaşında iken de babasının ölümü, üzerinde derin izler bıraktı.

Bu sırada Kıbrıs'ın İstanbul ile olan münasebetleri artınca İstanbul'a gidip iki ay orada kaldı. Kıbrıs'a dönüşünde İngilizce öğrenmek için Larnaka'daki bir misyoner okuluna devam etti.

Fakat bir müddet sonra kilisede vaaz dinlemeye zorlanması üzerine okulu terk ederek kendi kendine İngilizce öğrenmeyi sürdürdü. İngilizcesi yeterli düzeye gelince adadaki İngiliz idaresine memur olarak girdi.³⁶⁰

Burada İngiliz kültüründen etkilendi. İstanbul seyahati sırasında yakından tanıma fırsatı bulduğu Hürriyet, Meşveret ve Mizan gazetelerini ilgiyle izledi.

İstanbul'dan kaçıp hürriyet için, Paris'e giderken Kıbrıs'a gelen gençlere elinden gelen yardımı yaptı. Avrupa'da çıkan hürriyetçi gazeteleri gizlice dağıttı; dolayısıyla adı Jön Türk diye anılmaya başladı ve Sultan Abdülhamit'e dil uzattığı gerekçesiyle bir ara sorguya çekildi.³⁶¹

Bir aralık da İstanbul'a geldiğinde mabeyne girmek için dilekçe vermiş ise de dilekçesi reddedilmiştir.³⁶²

Derviş Vahdeti 1902'de tekrar İstanbul'a gitti. Yalısında

³⁵⁸ Osman Selim Kocahanoğlu, Derviş Vahdeti ve Çavuşların İsyanı, Temel Yayınları, İstanbul 2001, s. 5.

³⁵⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi, Arkın Kitabevi, C. IV, İstanbul 1969, s. 112.

³⁶⁰ Zekeriya Kuşun - Kemal Kahraman, "Derviş Vahdeti", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IX, İstanbul 1994, s. 198.

³⁶¹ www.izyayincilik.com

³⁶² Envar Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. IX, Ankara 1996, s. 75.

bir süre imamlık yaptığı Memduh Paşa'nın yardımıyla devlet hizmetine girdi.³⁶³

İskan-ı Muhacirin Komisyonu'nda görev yaptı.³⁶⁴

Burada verilen mübeyyizlik görevini kendisine uygun görmediği için yazdığı bir şikâyet dilekçesi üzerine tevkif edildi.

Ailesinden habersiz olarak Mehterhane'de otuz dört gün tutuklu kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Diyarbakır'a sürüldü; orada üç buçuk yıl kaldı.

Burada "Üstad-ı Hürriyet" dediği Ziya Gökalp'in sohbetlerine katıldı ve ondan etkilendi.

Ayrıca Şeyh Hacı Ahmed ile tanışarak bilgisini ilerletti.

Kendi anlattıklarına göre Hacı Ahmed'den aldığı tasavvufi tesiri Ziya Gökalp'ten edindiği felsefi kültürle birleştirdi.³⁶⁵

Ziya Gökalp'in onu tutarsız bir şahsiyet olarak görüp kendisine "Lahuti" lakabını taktığı da zikredilmektedir.

İstibdada karşı yapılan telgrafhane işgaline katılan Vahdeti, II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre önce, başına sarık sarıp derviş kıyafetini giyerek, ailesinin itirazını dinlemeden ve eşini yalnız bırakarak sürgün mahallinden kaçtı. Fırat'tan geçerken Birecik'te yakalandı.

Üç gün zindanda yattıktan sonra, kendisini "din ve vatan haini" olarak bilen siyahi bir jandarmanın baskısı altında kelepçeli olarak, on iki günde yaya olarak Diyarbakır'a getirildi. Diyarbakır'da da on beş gün hapis yattıktan sonra şehirde serbest bırakıldı.

Bir buçuk ay sonra ise Meşrutiyet ve genel af ilan edildi.³⁶⁶

Derviş Vahdeti sürgün hayatı bitince Kıbrıs'a gitti, mallarını satarak İstanbul'a döndü.

Eski işine girmek istediye de kabul edilmedi.

³⁶³ Büyük Larousse, Interpress Basın ve Yayıncılık, C. VI, İstanbul 1988, s. 3076.

³⁶⁴ Ana Britannica, Ana Yayıncılık, C. XXXI, İstanbul 1994, s. 94.

³⁶⁵ Zekeriyâ Kurşun - Kemal Kahraman, a.g.m., C. IX, s. 198, 199.

³⁶⁶ www.izyayincilik.com

İttihatçılardan da ilgi görmeyince sürgünden dönenlerle İttihat ve Terakki'den ayrılanların kurduğu, "Fedakaran-ı Millet Cemiyeti"ne girdi fakat kendi ifadesine göre onların fesatçılık yaptığını görünce üç gün sonra ayrıldı.

Derviş Vahdeti'de bir gazete çıkarmak için saraydan yardım istediye de reddedildi.

Ali Cevat Bey'in fezlekesinden, sarayın onu tutarsız ve güvenilmez bir şahsiyet olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

11 Aralık 1908'de kendi imkânlarıyla "Volkan" gazetesini çıkarmaya başladı.

Gazete'nin muhtevası "İslamcı, hürriyetçi ve insaniyetçi" olarak belirlenmişti.

Vahdeti'nin düşüncesi, bu gazetenin yayın organı olacağı bir de "Hadim-i İnsaniyet" derneği kurmaktır.

Nitekim gazetenin ilk sayılarında başlık altındaki yazı bunu açıkça göstermektedir.³⁶⁷

Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesi yayına başlamasından sonra, henüz resmen kurulmamış olan, "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti" adında bir kuruluşu temsilen bazı kişiler Derviş Vahdeti'ye başvurarak gazetenin, cemiyetin yayın organı olmasını istediler.

Önce bu teklifi kabul eden Vahdeti, Volkan'ın 17 Şubat 1909 tarihli 48. sayısından itibaren başlığının altına "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin mürevvici efkarıdır" ibaresini koyup cemiyet nizamnamesinin ilk on maddesini yayımladıysa da kurucularla yaptığı sonraki görüşmelerde, farklı fikirleri olduğunu görerek onlardan ayrıldı.

Bu davranışında, cemiyetin başkanı olarak görülen İsmail Hakkı Bey'in güven vermeyen kişiliğinin de önemli rolü olmuştur.³⁶⁸

Ancak bu teşebbüsten aldığı ilhamla bir müddet sonra

³⁶⁷ Kurşun ve Kahraman, a.g.m, s.:198 v.d.

³⁶⁸ Ayfer Özçelik, Sahibini Arayan Meşrutiyet, Tez Yayınları, İstanbul 2001, s.:171

kendisi yeni bir İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti kurarak gazetesini bu kuruluşun yayın organı yaptı.

Cemiyet 31 Mart olayından on gün önce ulemalardan tanınmış bazı kişilerin de katıldığı Ayasofya Camii'nde yapılan büyük bir törenle resmen açıldı.³⁶⁹

Volkan gazetesi, cemiyetin yayın organı olarak itidal ve itaat tavsiye eden bir politika takip ediyor, Derviş Vahdeti de herkes gibi II. Meşrutiyet'in inkılabını "saadet-i millet" olarak görüyordu.

Fakat gazetede yer alan bir kısım yazılardan, Vahdeti'nin Sadrazam Kamil Paşa taraftarı bir politika benimsediği anlaşılmaktadır.³⁷⁰

Derviş Vahdeti ve Volkan Gazetesi'nin diğer özellikleri "31 Martın isyanının ayak sesleri" bölümünde ileriki sayfalarda verilecektir.

Volkan Gazetesinden Seçmeler

A. Şehabettin; "Din öyle bir kuvvettir ki, öyle bir saadettir ki ancak insanlar anlar. Din yüce ahlak'a sebeptir. Dinsiz olanlardan ise yüce ahlak beklenmez. Dindarlar, dünya ve ahiret için çalışır, dinsiz olanlar dünya için çalışır, emin olsunlar ki hüsrandalar.

Cenab-ı Hak dinsizlere düşman mıdır? diyor. Biz nasıl olurda bir dinsize güvenebiliriz.

Bugün Avrupa'da birçokları dinsizliği söylüyor.

Bununla gurur duyuyor, kadınları çıplak deneyecek şekilde geziyor.

Erkeklerin çoğu kumarhanelerde, birbirlerinin malına göz dikerek birbirlerinin hanımlarını sevindirmeye çalışıyorlar. Birçoğu da meyhanelerde.

³⁶⁹ Kurşun ve Kahraman, a.g.m, s.:198 v.d.

³⁷⁰ Kurşun ve Kahraman, a.g.m, s.200

Şu Avrupa ile görüştüğümüzden beri Avrupa kötü adetlerinin memleketimizi tahrip ettiği red olunamaz. Dindar olalım.”³⁷¹

“Hürriyetin ve meşrutiyetin bize kazandırdığı önemli şeylerden biri de açıkça derdimizi söyleyebilmemizdir. Memlekette her türlü konuda çeşitli konferanslar vermek mümkündür.

Vaazlar hem dünyevi hem uhrevi olduğundan vaizlerde ne söylediğini bilen insanlar olduğu için sorun çıkmayacaktır. Önemli olan tevhitte birleşmektir.

Bugün Arnavutluk, Türklük, Çerkezlik gibi milletler neden dine dönsün.

Bu bir taklittir. Avrupalıların bütün sözlerini ve yaptıklarını taklit ettiğimiz gibi bu yönünü de aldık büyük hata; çıkılmaz bir yoldur; cahilliktir.

Kavmiyet iddiasıyla bugün Osmanlının tehlikede olduğunu söylersek buna kim hayır der? İşte bu kavmiyet meselesi bizi mahvedecek.

Bizi birbirimize bağlayan kavmiyet midir? Dinimiz mi? Bilmeliyiz, kurtuluşumuz İslam’a sarılmaktır. Bu nedenle sözlerimiz, konferanslarımız İslamiyet’e ait olmalı.”³⁷²

Derviş Vahdeti; “Bugün öyle Müslümanlar vardır ki, Avrupa dinsizlerine taş çıkartır.” Biz de deriz ki, o adamların geçmişlerine bir bakın; ne zaman ki, Avrupa’ya sefer gönderdi o zaman başladı. Fransa’ya, İngiltere’ye gitmiş oradan evlenmiş çocuğu olmuş insanlar.

Bu çocuklar dinini, ahlakını bilmez, Avrupa terbiyesini öğrenmiş oranın adetleriyle yetişmiştir. İşte dinsiz olanlar bunlar.

Bu adamlardan terbiye görecek çocuklardan gel hayır bekle.

³⁷¹ A. Şehabettin, " Din ", Volkan, No:27, 14 Ocak 1324, Çarşamba, s.:3

³⁷² A. Şehabettin, " İslamiyet ", Volkan, No:25, 12 Ocak 1324, Pazartesi, s.:1

Gerçek İslam'ı bilmeden her şey de hâşâ İslam'a muhalif olanların pek çok olduğu bu dönemde böyle bir cemiyetin ilanı bir istibdat olmasın"³⁷³

"Bu dünya sahipsiz değildir. Tabiatla her şey değişebilir.

Değişmeyen tek şey şeriattır.

Mademki, kâinatın bir sahibi muhtaç olduğu gerçektir ve bu da Tevrat, İncil ve Furkan'da belirtilmiştir. Her inananın bir maksadı vardır. O halde din her insanı bir fikirde toplayarak kardeş yapıyor. Ancak bu insanlar arasında birçok milletler ya da kavimler bulunur.

İşte gerek dışarıda gerek içerde bulunan biz Müslümanlar hep bir maksat uğrunda çalışmalıyız.

Arap; Araplık; Türk, Türklük; Arnavut, Arnavutluk için çalışma fikri nerden geliyor.

İslamiyet kelimesi sadece kitaplarda kalmıştır.

"Müminler kardeşir" ayeti kalplerden silinmiştir.

Anlamıyoruz sorun nedir? Kavimcilik yapanlar İslam mahvolursa olsun mu? diyorlar.

Bu nur-u Muhammed üzerimizden kalkarsa Arnavutluk, Türklük ne zamana kadar devam eder?

Tedrici bir şekilde memleketimizi yıkmaya çalışıyorlar. Kavimcilik? İyi düşünelim.

Bu kâbusu atalım.

Muhammed sancağı altında birleşmeliyiz; hem dünya hem ahiret için."³⁷⁴

Bediüzzaman Saidi Kürdî; "Avrupa ahlakına dilencilikle, açıktan muhtaç olmak dine büyük bir cinayettir. Mecburiyette hâkim, kanun olduğundan bu kanun İslam elbisesini giymeli, tâ ki manevi gayret onun riyasetine karşı cevabı red vermesin meşrutiyetle şariat üç şeyi yok edecektir.

³⁷³ Derviş Vahdetî, "Alimlerin Dikkatine", Volkan, No: 40, 27 Ocak 1324, Salı, s.2 v.d.

³⁷⁴ Derviş Vahdetî, "Din ve Kavmiyet", Volkan, No:41, 28 Ocak 1324, Çarşamba, s.:1 v.d.

Bunlar dinsizlik, nifak ve kötülükler.

Bunların yerine birlik, beraberlik ve ilerleme olacaktır.

Hiçbir iyi işler yapan medeniyet yoktur ki, açıktan ya da gizliden İslamiyet üzerine olmasın. Şeriatın istibdatla hiçbir alakası yoktur.

İnsanlara zulüm etmiştir. Ancak şimdi meşrutiyet devamlı olmak için şeraitten güç almalıdır. Yine İslamiyet'i iyice bilip öğrenmek, İslam'ı tatbik etmek ilerlemeye engel olduğu fikrini ortadan kaldırmak gerekir.

Nasıl ki bir sarayın odalarının kapıları birbirine açılır sonra salona açılır bir maksada hizmet ederse medreseler, okullar da aynı maksatla İslam'a hizmet etmelidir.

Salon hükümet olmalıdır.

Mekteplerde İslam ilimleri okutulmalı, müderrisler fen ilimlerini bilmelidir.

Âlimler yetişmeli halk yetişmelidir."³⁷⁵

"Biz kalûbelâdan beri Müslüman'ız. Her bir mümin tebliğ ile sorumludur.

Bu zamanda en büyük sebebi madde de ilerlemektir. Zira yabancılar fen de ve saniye de ki başarılarıyla bizi eziyorlar.

Bizde fen ve sanayide ilerlemek için en büyük düşmanımız olan cahillikle mücadele edeceğiz. Zira üstün olmak ikna iledir. Zorla olmaz.

Biz bunun için gönüllüüz; meşrutiyet, adalet, görüşme ve kanun gücünden ibarettir. 13 asırdan beri şeriat hâkim olduktan sonra Avrupa'ya dilencilik etmek İslam'a büyük cinayettir ve güneşe dönerek namaz kılmak gibidir."³⁷⁶

Ömer Faruk, "Gerek dâhili, gerek harici, gerek hukuki, mülki devleti her yönüyle temin edecek şeriat hükümle-

³⁷⁵ Bediüzzaman Saidi Kürdî, "Âlimlerin Dikkatînel", Volkan, No:83, 11 Mart 1325, Pazartesi, s.: 3 (Günümüzdeki adıyla, Said-i Nursi)

³⁷⁶ Bediüzzaman Saidi Kürdî, "Hakikat", Volkan, No:70, 26 Şubat 1324, Pazartesi, s.:3. (Günümüzdeki adıyla, Said-i Nursi)

rinin daha üstünde bir kanun tasavvur edebilir miyiz? Varsa göstersonler övdükleri Avrupa'ya baksınlar, aklı ve hikmetli buldukları kanunların temelini şeriatın almışlardır.

Bizim bu davamıza şahit yine Avrupa'nın kendisidir.

Batıda İspanya'da Emevîler'in 600 sene yaşamış olması ve şariat ilmini öğrenip anlatmaları Avrupalıların birçok şeyi onlardan öğrendiğinin göstergesidir.

Ayrıca batıda İslam ilerlerken Romalılarında bu şekilde gözleri açılmış hatta susturmak için engizisyonlar yok muydu? Hedef olanlar biçare Araplarla, Muhammediyeyi öğrenenler değil miydi?

Avrupalılar o beğenmedikleri, daha doğrusu beğenerek aldıkları halde söylemek işlerine gelmeyen ve asıl çıkışı şeriata dayanan fen ilimlerini sahiplendikleri zaman, şariat hükümlerini de istimlâk etmiyorlar mıydı?

Bu hakikati inkâr ediyorlar. 7-8 asırlık bilim ve fennimiz şariat hükümlerimiz hakim olduğu zamanlarda, hangi vadedelerde koşuyorlardı? İki asır öncesine kadar neredeydiler?

İki asırlık eserlerini inceleyelim, eserlerinin içinden malumuzu çekip alamam. Bakalım ne kalır? Kalacak olan fuhuş ve vahşettir!

Sorunlarını meselelerini bizim kitabımızdan alarak çözmüşlerdir ama kabul etmemişlerdir.

Avrupalıları öve öve bitiremiyoruz. Ağzımızın suyu akıyor, Aman Yarab! Nedir bu hal! Onlar bizim malımızı bizden alıp yine bize satıyorlar. Böyle olacağımıza keşke bu dünyaya gelmez olsaydık.

Avrupa kanunlarına bakalım diyeceğimize biraz da kendi kitabımıza baksak namusumuza mı donuyor?

Biz, 600 senelik hükümetimiz, ilimleri, fen bilimlerini, dini, şeriati hepsini Arap kavminden aldık şariatımız taassup kabul etmez. Fakat metinlik, sağlamlıktan da kıl kadar

ayrılmaz.”³⁷⁷

“Avrupalıların ilerlemesinin sebebi inanmalarıdır. Hiçbir ilerlemeye bir son olarak bakmamışlar hep inanarak devam etmişlerdir.

Biri balona binerek göklere çıkmış düşmüş parça parça olmuş başka biri çıkmayı yine denemiş korkmamış ve uçana kadar bu böyle devam etmiştir.

Bizim geri kalmamızın sebebi taklitçi olmamızdır.

Avrupalılar balonlarla dünyayı üç senede geçtikleri halde biz de daha yeryüzünde yürüyecek bir araca sahip değiliz.

Bildiğimiz tek şey taklit Avrupalılar, gemilerle kıtaları gezerken biz daha sahillerimizi dolaşarak sağlam gemiye sahip değiliz.

Velhasıl Avrupa’da ne varsa onu almışız ancak onlarınki gerçeği, bizimki takliddir. Taklitten gerçeğine geçmedikçe ilerlememizi beklemek kendimizi aldatmaktır.”³⁷⁸

Ömer Hatip: “İslam dini birlik üzerine bina edilmiştir. Kuran inmeden önce insanlık ne hal ve vahşet, cehalet içindeydi? Cehaletin en kötüsünü yaşayan insanlar sizin gibi birer hayvan sürüsünü tanzim etmiyorlar mıydı?

Avrupalılar, şu ilimdeki ilerledikleri şeyler: memuriyetleri ve benzeri şeyleri bizden aldılar. Bununla birlikte ahlak ve İslam’ı adetlerimizden millî kıyafetlerimizden zerre kadar bir şey almadılar. Hatta almamaya son derce dikkat ettiler.

Biz ise kendimizi şiddetle bu ilerlemeyi taklit etmeye muhtaç gördük ve devletimize taze hayat vermek istedik. Üzücü ki, içimizden bazı düşünmezler, bu frenk takliddir, bunu din kabul etmez diye Allah’ın kitabına iftira etmişlerdir.

³⁷⁷ Ömer Faruk, “Hakikat Hakikattir”, Volkan, No:70, 26 Şubat 1324, Pazartesi, s.:3

³⁷⁸ Ömer Faruk, “İnanmak”, Volkan, No:28, 15 Ocak 1324, Perşembe, s.:3

Bakınız taklit yarı halkımızı dinden çıkardı.

İnsan hayırdan ziyade şerre daha niyetli olduğu için ahiret için olan davranışlarda yan çiziyor. Fakat fenalığa gelince canı, bir gayret elektriklenmiş bir kuvvetle yarış ediyor.³⁷⁹

Şevket Daileri; “Bir zamanlar fen ve bilim sekteye uğramış ve bu alanda batı çok ilerlemiş, doğunun gerilemesinin sebebi olarak İslam dini görülmüştür. Asıl sebep ise nakilleri tam olarak anlayıp yorumlayacak kişilerin olmamasındandır.

Anlayamadıklarından şeriata uymayan adet ve ahlakları İslam’a taalluk etmişler ve kaleme almışlardır ve bunu da İslam cemiyetine, dinsizliğe atfetmeyip maruz göstererek pekiştirmeye çalışmışlardır.

Bu durumu bazıları İslamiyet’i taassupla ithama, bazıları yabancıların kanunlarının İslam devletinde tatbik edilmesine, bazıları da şeriatın ilerlemeye engel olduğuna kadar getirmişlerdir.

Şeriatın ilerlemeye engel olmadığını ispat için diyebilirim ki, gerçek adedi dört yüz neferden oluşan İslamiyet sayesinde bir devlet oluşmasına gücümüz yettiğinden gurur duyuyoruz.

Hem de sonuna kadar gideceğiz.

Şu İslam devletinin Muvafık olmasında şüphe yok ki İslâm’a sımsıkı sarılmak yatar.

Çünkü tarih ispat eder ki; bir devlet dinin adetlerine, şeriata uyarsa her zaman baki olur. İslam mücahitlerinin fetihleri, fethettikleri yerlerdeki başarıları, ne sayesinde idi?

Avrupa kanunları sayesinde mi? Hayır şeriata sıkıca bağlanmış olmalarından. Bugün düştüğümüz durumun se-

³⁷⁹ Seyyid Muhammed Ömer Hatib, “İttihad-ı Muhammediye”, Volkan, No:88, 16 Mart 1325, Cuma, s.:1

bebi de İslam'dan uzaklaşmak değil midir?"³⁸⁰

Meşrutiyet Karşısı Muhalefet Başlıyor

Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi kurulduktan sonra, hükümet bütün elçiliklere dış siyasetin değişmediğini bildirdi. Aynı zamanda, İttihat ve Terakki Fırkası adına Mehmet Arslan Bey de İngiliz elçiliğine giderek, İngiliz dostluğunun devam edeceğini açıkladı.

İttihat ve Terakki tarafından aynı zamanda, The Times ve Daily Telegraph gazetelerine bu yolda telgraflar çekildi. Buna rağmen İngilizlerin, Osmanlı Hükümetine ve özellikle İttihat ve Terakki'ye karşı tavrı hissedilir ölçüde soğudu. Kamil ve Nazım paşalar da, muhalefetin yeninden iktidara gelmeleri için çırpındığı "büyük devlet adamları" modelleri oldular.

Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, Ağustos ayında tramvay ve demiryolu işçileri greve başladılar. Eylül ayı geldiğinde ise, devletin borçlanması karşılığında "komisyon" alanlar" bu komisyonların bir kısmını hazineye iade ettiler; Serasker Rıza paşa 100.000, eski Bahriye (Deniz) Bakanı Hasan Rami paşa 90.000. altın lira.

Eylül 1908 geldiğinde bazı yerlerde kıpırdanmalar başlamıştı.

Tunceli ve Güney Anadolu'da Milli aşiretinin başkanı İbrahim Paşa isyanı çıktı.³⁸¹

Arnavutlukta yavaş yavaş kıpırdanmalar başladı. Arnavutlar alfabenin hangi harflerle yazılacağını tartışmaya başladılar.

Derken en önemli tartışmanın fitilini Mizan Gazetesi'nde Murat bey ateşledi;

"Okul ders programlarından din derleri kaldırılıyor. Hıristiyanlar askere alınca kışlalarda ve askeri okullarda kilise

³⁸⁰ Şevket Daileri, "Din ve Şeriat", Volkan, No:61, 17 Şubat 1324, Salı, s.:1 v.d.

³⁸¹ Ayrıntı için geride "Diyarbakır Postanesi'nin İşgali: Temmuz 1905" isyanı.

ve şapel olacak mı?"³⁸²

"13 Şubat 1909'da yapılan oylamada; 8 karşı 198 oyla, Kamul Paşa kabinesi güvensizlik oyu aldı. 13 Nisan 1909'da, 31 Mart olayı baş gösterdi. Görülüyor ki iki ay içinde gitgide artan gerginlik, bir patlamayla sonuçlandı.

Gerginliğin artmasındaki neden, muhalefetin Hilmi Paşa'nın sadaretine bir türlü razı olmaması ve bu uğurda birçok çareleri zorlamaya hazır olmasıdır.

Bu çarelerden biri, Kamil Paşa'nın konağı ve İngiliz elçiliği önünde yapılması tasarlanan gösteriler olduğu gibi (26 Şubat 1909) daha da tehlikeli ve uygulamaya konulan bir çare din adamlarının ve dinci çevrelerin Hilmi Paşa'ya ve İttihat ve Terakki'ye karşı harekete geçirilmesi idi.

Bu çeşit harekete elverişli olanlar, medrese yani ilmiye talebeleriydi.

Zira bunlar daha önce bütün İstanbullularla birlikte askerlikten istisna edildikleri halde, artık bu istisnaya son verilmekteydi.

Üstelik bu arada, İstanbullularla ilmiye talebeleri arasında eşitsizlik yaratıldığı ileri sürüldü ve ilmiye öğrencileri durumu mitinglerle protesto ettiler.

Bir de, ilmiye öğrencileri bir cemiyet halinde teşkilatlandılar ve muhalefet saflarına katıldılar. Bunları; Karagöz ve Kör Ali olaylarından ayrı değerlendirmek gerekir.

Zira onlar başıbozuk istibdatçı hareketlerdir.

Fakat bunlar ise tamamen istibdada karşı ve Kanun-u Esasi düzeninden yana olduklarını iddia ediyorlardı.

Ulema kesiminden birçokları dahi, İttihat ve Terakki'nin laiklik ve masonluk yönündeki bazı fikirlerinden ötürü cemiyete şüphe ile bakıyorlardı."³⁸³

³⁸² Bayur, a.g.e., K-2,s.:91 v.d.

³⁸³ Akşin, a.g.e., s.: 22 v.d.

1. "Abdülhamit'in "hafiyesi" durumunda, yani onu yeniden "istibdat" padişahı olarak görmek isteyen bazı çevreler vardı.

2. Devlet Şurası üyelerinden Tayyar Bey,
3. Rüşumat İstatistik Kalemî Müdürü Tefvîk Bey,
4. Mabeyn özel tütün kıyıcısı Hacı Mustafa Efendi,
5. Muhasip Halil Bey.

Bunların amacı, Abdülhamit'i istibdat yönetimini geri getirmesi için kışkırtıp korkutan işler hazırlamaktı. Ayrıca bazıları, "bu işlerin başarıya ulaşması için" Mabeyn'den para almışlardı."³⁸⁴

"Jurnallerde bildirildiğine göre İttihat ve Terakki Yusuf İzzeddin Efendi'yi, Ahrar Fırkası ise Reşat Efendi'yi tahta çıkarmak için hazırlık yapıyorlardı.

İkinci iddia doğru olabilirdi; zira Ahrarcıların Abdülhamit'e karşı tutumları olduğu belliydi."³⁸⁵

Tefvîk Bey'in bir jurnali Meclis-i Mebusan önünde ayaklanma olacağını haber veriyor ve artık 60-70 bin kişilik cemiyyetin, önüne geçilemeyeceğini söylüyordu.

Bu sözler, asker yakalandıktan sonra mutlakîyetçi cemiyyetin faaliyete geçeceği anlamında yorumlanabilir.

Görülüyor ki Abdülhamit, meşrutîyetçi bir padişah olmaya çalışırken, jurnal kabul etmekten kendini alamamış ve tabii onun bu eğilimini istismar etmeye kalkışanlar da ortaya çıkmakta gecikmemişlerdi."³⁸⁶

Ayrıca bu gelişmeler olurken, bazı İttihat ve Terakki ile gelenleri ise, Abdülhamit'in kardeşi Veliaht Reşat'ı (Sultan Mehmet Reşat) ziyaret ediyorlardı.

Abdülhamit ise bunu biliyor ve şunu söylüyordu;

³⁸⁴ Akşin, a.g.e., s.: 23.

³⁸⁵ Karal, a.g.e., s.: 77.

³⁸⁶ Akşin, a.g.e., s.: 23.

“Fakat bu adamlar beni istemezler, kardeşimi (Veliaht Reşat’ı) isterler. Çünkü, kardeşim idare işini başkalarına memnuniyetle ve isteyerek teslim eder. Yapı olarak halim ve selim bir adamdır.”³⁸⁷

Bu sözler, olayların habercisi miydi? Yoksa bir organizasyonun başladığının işareti miydi?

Elde kesin bir belge yok. Ancak durup dururken bu sözlerin edilmesinde bir anlam olsa gerek. Çünkü söyleyen Sultan Abdülhamit’ti.

Bu sözlerin söylenmesinden sonra, 5 Ekim 1908’de Avusturya imparatoru, Bosna-Hersek’in ilhak edildiğine dair yazıyı imzalar. Bulgaristan aynı gün “bağımsızlığını” ilan eder. 6 Ekim 1908’de ise Girit, Yunanistan’a bağlandığını açıklar. Bir gün sonra ise, 7 ekim 1908’de Kör Ali ve avenesi “şariat isteriz” diye ayaklanır.

Fatih’ten, Yıldız Sarayı’nın bulunduğu Beşiktaş’a kadar hiçbir engelle karşılaşmaz.

Bunların hepsi tesadüf olabilir mi?

Bu olaylar, II.Meşrutiyet’in askıya alınması için bir tertip değil mi?

İşin içinde yabancı devletlerin “ilhak ve bağımsızlık kararları da “olduğuna göre, neden olmasın?

³⁸⁷ Bayur, a.g.e., K-2, s.:92

Kör Ali Olayı: 7 Ekim 1908

Balkanlar'daki karışıklığı fırsat bilen padişah taraftarları ile softaları da harekete geçti; İttihat ve Terakki'nin din ve devlet işlerini birbirinden ayırmasına müsaade etmeyeceklerdi.

Aslında, kendi çıkarlarının sarsılmasına müsaade etmeyeceklerdi. Abdülhamit taraftarları da eski işlerinin başına dönmek üzere gerekli hazırlığı yapıyorlardı.³⁸⁸

Kör Ali Olayı, çıkışı ve gelişmesi itibarıyla tam anlamıyla bir "irtica" olayıydı. Bu olayı önemli kılan neden Kör Ali'nin şahsı değil, onun Meşrutiyet ve Meclise karşı gösterdiği tutum ve Meşrutiyet'in ilanının üzerinden daha 4 ay bile geçmeden böyle bir olayın meydana gelmesidir.

Kör Ali, Halıcılar Cami'nin müezziniydi. Kör Ali'nin, "bir hafız mı, bir hoca mı, bir meczup mu, bir derviş mi ya da bir deli mi?" olup olmadığı belli değildi.

"Kör Ali, İstanbul'un büyük camilerinin, özellikle Fatih ve Süleymaniye camilerinin bulunduğu medreseler çevresinde ne olduğu belirsiz parazitlerinden birisidir. Özensiz saçları ve sakallarıyla, perişan kıyafetiyle, rengi atmış sarı-ğıyla, nasıl geçindiği belli olmayan bu cins yarı deli, yarı serseri insanlara, o dönemde sıkça rastlamak mümkün olup, Kör Ali de bunlardan birisidir."³⁸⁹

"Kör Ali, bir ara Fatih Camiinde vaaza çıkmış ve etrafında toplanan ayak takımından bazı kişilere Meşrutiyet aleyhtarı görüşlerini aşılama çalışmıştır.

Hatta Kör Ali, bu nedenle tutuklanmış, fakat "aklı başında değildir" gerekçesiyle tahliye edilmiştir.

Böyle bir kişinin tımarhaneye atılması gerekirken, halka vaazlarda bulunmasına göz yumulması büyük bir hata olmuştur.

³⁸⁸ Sorgun, a.g.e., s.:159

³⁸⁹ Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1908-1914), C-II, Remzi Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, 1976. s. 113

Zira Kör Ali, bu hoş görülü tavrı ve yaklaşımı çok iyi değerlendirerek, Meşrutiyet aleyhindeki kötü fikirlerini çevresindekilerle, vaaz verdiği halka aşılama hız vermiş ve bu girişimler arttıkça da etrafında taraftarların çoğaldığını görmüştür.”³⁹⁰

“Kör Ali, 7 Ekim 1908 günü Fatih Camiinde vaaz kürsüsüne çıkmış,³⁹¹ burada, içindeki Meşrutiyet aleyhtarı fikirlerini açıklayarak, camide bulunanlara Kanun-ı Esasî ve Mebusan Meclisi aleyhinde sözler sarf etmiş, hürriyet ve eşitlik gibi kavramların anlamsız şeyler olduğunu anlatmıştır.

Kör Ali orada toplanan halka, kendisinde bir takım manevî hallerin meydana çıktığını ve görünmeye başladığını da ifade ederek, orada bulunanlara kendisini bir veli ve aziz gibi göstermeye çalışmıştır.

Yanında arkadaşı Hersekli İsmail Hakkı olduğu halde, camide vaazını dinleyenlere, kendisini yalnız bırakmayacaklarına, ayrılmayıp birlikte hareket edeceklerine dair yeminler ettirmiştir.

Kör Ali önceden plan yaparak ve sistemli bir şekilde işe başlamıştır. Yanında getirdiği tülbentleri, kendilerini ulema cemiyetinden göstermek için, cemaate feslerinin üzerine takılmak için dağıtmış ve kendisi silahlı olduğu halde Fatih Cami’nden çıkmıştır.”³⁹²

“Kör Ali, Fatih Camiden çıktıktan sonra meydana bulunan bir musalla taşına çıkıp;

“Ey Ümmet-i Muhammed uyanın! Toplanın ey müminler! Vakit, saat geldi. Tecelliyat var! Düşün peşime! Bu sü-rüye bir çoban lazım. Çobanımızı bulalım” diyerek³⁹³ halkı

³⁹⁰ Süleyman Kani İrtem, 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu; Abdülhamit’in Selanik Sürgünü, (Haz.: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul, 2003. s. 37.

³⁹¹ Ali Cevat, İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hadisesi; II. Abdülhamit’in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey’in Fezlekesi, (Haz.: Faik Reşit Unat), TTK Yay., Ankara, 1991. s. 15.

³⁹² İrtem, a.g.e., s. 37.

³⁹³ Aydemir, a.g.e., s. 114.

galeyana getirmiş ve halkla birlikte Yıldız Saray'ına doğru yürümeye başlamıştır.

Ne olup bittiğini kesin olarak bilmeyen sarıklı-sarıksız insanlarla cahil kimselerden meydana gelen bir toplulukta Kör Ali'nin peşine takılmıştır.³⁹⁴

Kör Ali'nin peşine takılan, sarıklı-sarıksız insanlardan meydana gelen, bu topluluk Yıldız'a kadar çoğalarak ilerlemiştir. Aynı kalabalık Harbiye Nezareti önünden köprü yoluyla Beşiktaş'a, oradan da Yıldız Sarayına gitmiştir.³⁹⁵ Her geçen saate artan bu kalabalık, 16.00 sıralarında Yıldız Sarayı önüne gelmiştir.

Dükkanların kepenkleri indiriliyor, şehirdeki insanlar evlerine kaçıyordu.

Bunlara müdahale eden de yoktu.

İstanbul'daki İttihatçılar durumu hemen Edirne'de ki 2.Ordu'ya bildirdi. Edirne'de Selanik'e... "Bu kerata (Kör Ali) galiba kavmi neciptir. (Arapların üstün ırk olduğunu söyleyenlerdendir.) Bir iki arkadaş hemen Edirne'ye gidip, oradan İstanbul'a yürüyelim. Çünkü, görülüyor ki oradaki kuvvetler hareketsizdir. Kaç satir devam eden bu ayaklanmaya karşı tedbir alınmamıştır. Zayıf davranılırsa azgınlıkları artar."³⁹⁶

Şu karara varıldı; "İstanbul üzerine yürünecekti."

Bu kararı, Talat Bey'in (paşa'nın "durmazlarsa üzerlerine gidelim. Ama şimdi saray ürkecektir. Ürkmüştür de. Bilmezler mi ordunun buna müsaade etmeyeceğini" sözleri dizginlemişti.

Aradan çok geçmeden de Yıldız'dan geri dönüldüğü haberi gelmişti.

Şimdi tekrar Yıldız sarayı'na dönelim.

Böyle bir kalabalığın Yıldız Sarayı önüne geldiğini haber alan Sultan Abdülhamit'in Başkâtibi Ali Cevat Bey', Abdülhamit'e;

³⁹⁴ İrtem, a.g.e., s. 37 v.d.

³⁹⁵ Aydemir, a.g.e., s. 114

³⁹⁶ Sorgun, a.g.e., s.:160

"Başmabeynci Nuri Paşa'nın Saray yakınına Fatih Cami'nden birkaç hocanın geldiğini ve mutlaka kendini görmek istediklerini bildirdiğini" söylemiştir.

Bunun üzerine Abdülhamit, Ali Cevat Bey'e "bu kalabalıkla görüşmesini" emretmiştir. Ali Cevat Bey, Saray'ın kapısı önüne çıktığında;

"Arakiyyenin³⁹⁷ üzerine bir sarık sarmış, göğsü, bağı açık, eski püskü kıyafetli, şaşı gözlü, deli tavırlı bir adamın koltuğuna iki kişi girmiş ve etrafına da ellerinde bayraklar 40-50 kadar adamın toplanmış" olduğunu görüp, "bu olayı izlemek için halktan birçok kişinin de Yıldız'a geldiğini" ifade etmiştir.

Ali Cevat Bey, saray önünde toplanan kalabalığın arasına gitmiş ve Kör Ali'nin;

"Meyhaneler kapanmalı, resim çıkarmak men olunmalı, İslâm kadınları sokaklara çıkmamalı" diye bağırdığını ifade ettikten sonra, Kör Ali'ni koltuğunda bulunan kırmızı yüzlü, seyrek sakallı ve genç (muhtemeldir ki Hersekli İsmail Hakkı) hocadan ne istediğini sormuştur.

Genç adam da;

"Kanun-ı Esasiyi istemiyoruz" demesi üzerine, Padişah'ın yanına gitmiş ve II. Abdülhamit'e olayı şöyle anlatmıştır;

"Efendimiz bu gelen adam Ali isminde bir meczup imiş. İçlerinde Fatih dersiamlarına benzer hiç kimse yoktur. Nuri Paşa kulunuzun da ifade ettiği gibi çok fazla kalabalıklar- sa da, bunlar ulemadan ve talebeden olmayıp, Ramazan-ı şerif ve bilhassa akşamüstü olması sebebiyle sokaklarda bulunan işsiz-güçsüz bir takım adamlardır.

Beşiktaş'taki aşçı ve tablakârlar³⁹⁸ da bu herifin arkasına takılarak buraya gelmişlerdir. Efendimiz zahmet buyurmayınız.

³⁹⁷ Dervişlerin glydikleri yünden yapılmış bir çeşit külah.

³⁹⁸ Seyyar satıcılar.

Yine tekrar ederim. İçlerinde ulemadan, hocalardan kimse yoktur, rica ederim, zahmet buyrulmasın" demiştir.

Ali Cevat Bey bu olayı II.Abdülhamit'e anlattığı sırada, Mabeynci Nuri Paşa'nın içeriye girmesi üzerine, II. Abdülhamit'in usulen Nuri Paşa'ya dışarıda neler olduğunu sormuş, Nuri Paşa'da;"dışarıda bine yakın sarıklı adamların bulunduğunu" söylemiştir.

Bu söz üzerine, Padişah, Mabeyin penceresinden kalabalığa görünmüştür.

II. Abdülhamit'i pencerede gören Kör Ali, yüksek bir sesle; "Padişahım, çoban isteriz. Çobansız sürü olmaz. Şeriat emrediyor. Meyhaneler kapanmalı. İslâm kadınları açık-saçık sokaklarda gezmemelidir. Resim çıkarılmamalı. Tiyatrolar kapatılmalı. Korkma, tecelliyat var. Evliya perde altında tecelli ediyor." demiştir.

Bu sözler üzerine II. Abdülhamit de, "İcap eden emir verilir. Mukteza-yı şeriat icra olunur, müsterih olun hoca efendi" demekle birlikte, Kör Ali'nin aklının başında olmadığını anlatmak istercesine Ali Cevat Bey'e bakarak gülümsemiştir.³⁹⁹

"Bundan sonra kalabalık dağılmaya başlamıştır. Kör Ali ve yanındaki kalabalık Yıldız dönüşünde rastladıkları Sadrazam ve Şeyhülislama tariz (hakaret) ve taarruzda (saldırı) bulunmuşlar, Şeyhülislamın arabasının camlarını kırmışlardır.

Bu saldırılarda en ileri gidenler ve taşkınlık yapanlardan birisi İsmail Hakkı olmuştur.⁴⁰⁰ Sadrazam ve Şeyhülislam'a saldıran bu kalabalığın; "şeratin uygulamasını Padişahımız da istiyor" diyerek, Sadrazam ve Şeyhülislam'a da bu yolda yemin ettirdiklerini ifade etmektedir."⁴⁰¹

"Bu olaydan kısa bir süre sonra Kör Ali, kayınpederi Ur-

³⁹⁹ Ali Cevat, a.g.e., s. 15 v.d.

⁴⁰⁰ İtem, a.g.e., s. 38.

⁴⁰¹ Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İmge Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 2003. s. 136

falı Mehmet ile İsmail Hakkı, koltukçu Abdullah ve birkaç arkadaşı polis tarafından tutuklanarak adliyeye götürülmüşlerdir.

Bunlardan Urfalı Mehmet, Lâtin topluluğundan iken din değiştirmiş, orada burada süründükten sonra, Ebulhüda Efendi'ye uşaklık etmiş birisidir.

Kalabalık bir halk kitlesi, Kör Ali'yi ve onunla beraber tutuklananların haklarını savunmak ve onları kurtarmak amacıyla Meşihat Dairesine gitmişlerdir.

Gidenler arasında eski hafiyeler, ulema kıyafetiyle görülenlerin ve sahte sarıklıların da olduğu anlaşılmıştır.

Nitekim bunlardan birisinin de Fatih avlusunda bakallık yaptığı ortaya çıkarılmıştır.⁴⁰²

Kör Ali ve arkadaşları 29 Ekim 1908'de yapılan yargılama sonucunda idama mahkûm edilerek asılmışlardır."⁴⁰³

Kör Ali olayından hemen sonra Taşkışla olayı olmuş, olaya karışanların "idam edildikten sonra ibret olsun diye gösterilmesine" Ali Cevat, aşağıda ayrıntısı verileceği gibi karşı çıkmıştır.

Peki kimin adına? Padişah Abdülhamit'in. Bu bir "tertîp" değil mi?

⁴⁰² İrtem, a.g.e., s. 38

⁴⁰³ Kutay, a.g.e., 27.

Taşkışla Olayı:31 Ekim 1908

1905 yılında orduya alınmış, İkinci Fırka-i Hümayun'a mensup olan ve Taşkışla'da bulunan bazı alaylardan, 87 asker Cidde'ye sevk edilmek üzere seçilmiştir. Bunlar Cidde'ye gitmek istememişler ve 31 Ekim 1908 Cumartesi günü⁴⁰⁴ "kendilerine tezkereleri verilerek askerlikten ayrılmaları ve kendi yerlerine de yeni askerlerin alınmasını istemeleri" üzerine çıkmıştır.⁴⁰⁵

Bu olay iki gün kadar sürmüş ve ayaklanan askerler iki gece kışla bahçesinde silah çatarak beklemişlerdir.⁴⁰⁶ Olaydan bir gün sonra Taşkışla olayı ile ilgili İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından bir açıklama yayınlanmıştır; "Mesele, devr-i sabıkta şımarıklığa alışan birkaç neferin tedibinden ibarettir. Bundan başka memleketin ahval-i umumiyesinde ahaliyi heyecan ve telaşa düşürecek bir şey yoktur."⁴⁰⁷ ve "... ahalinin rahat ve hürriyeti, ordularımızla ve yüz binlerce mücahid-i insaniyetin himmet ve hamiyetiyle taht-ı temine alınmıştır."

Taşkışla Olayı ve Yıldız'daki "sarıklı zuhaf"⁴⁰⁸ alaylarında bulunan ve 31 Mart 1909 isyanını çıkaracak olan avcı taburları, bu askerlerin üzerine gönderilmiştir.

"Bu yıllarda ordudaki askerlerin normal askerlik hizmet sürelerini tamamladıkları halde terhislerinin geciktirilmesi ve askerlerin bu gecikmeye karşılık "yumuşak isyan" adı verilen protesto gösterisi ile terhislerini istemeleri, o devirde ilk defa rastlanan bir olay olmamıştır.

⁴⁰⁴ Turfan, a.g.e., s. 188.

⁴⁰⁵ Ali Cevat, a.g.e., s. 19.

⁴⁰⁶ Ali Birinci, "31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu", Genel Türk Tarihi, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, 1999. s. 39

⁴⁰⁷ Ali Cevat, a.g.e., s. 120

⁴⁰⁸ II. Abdülhamid'in özel ordusunda bulunan Amavut askerlere verilen isim.

Ancak Taşkışla askerleri, daha önce yaşanan olaylardaki gibi karşılarında babacan tavırlı alaylı subaylar yerine, Selanik'ten getirilen avcı taburlarını ve onların başındaki taviz vermeyen ve sert mektepli subayları bulmuşlardır.”⁴⁰⁹

Makedonya'dan gönderilip, olaydan 12 gün önce Taşkışla'ya yerleştirilmiş olan avcı taburuna mensup erler, başlarında Tabur Kumandanı Remzi Bey⁴¹⁰ olduğu halde isyan eden askerleri kuşatmıştır.⁴¹¹

Bu kuşatma “isyan eden askerlere bir ders vermek” için yapılmıştır.⁴¹²

İlk ateş kuşatılan askerlerden gelmiş, atılan bir kurşunla avcı taburlarına mensup askerlerden birisi yaralanmıştır.⁴¹³

Makedonya dağlarında komitacılarla çatışmaya alışkın olan bu askerler, isyancı askerlere hemen karşılık vermiş, çıkan çatışmada üç çavuş öldürülmüş, üçü ise yaralanmıştır.⁴¹⁴

Mahmut Muhtar Paşa, öldürülen çavuşların cenazelerini Yıldız civarında bulunan askerlere ibret olsun diye gösterilmek üzere, Yıldız çevresinde bir yere astırmak istemiş, bunun için darağacı hazırlanması emrini bile vermiştir.⁴¹⁵

Bu hareket üzerine, Sadrazam Kâmil Paşa, Harbiye Nâzırı Ferik Ali Rıza Paşa ile Mahmut Muhtar Paşa'nın hemen Mabeyn-i Hümayûn'a gelmeleri istenmiştir.

⁴⁰⁹ Alkan, a.g.e., s. 105.

⁴¹⁰ Sonranın Remzi Paşa'sı.

⁴¹¹ Birinci, a.g.m., s.392.

⁴¹² İttihat ve Terakkî'nin 31 Ekim günü yayınladığı bir Beyanname'de, “... dün Selanik'ten yeni gelen avcı taburu üzerine istimal-i silaha tasaddi ettiklerinden kendilerine karşı ateşle mukabeleye maatteessüf mecburiyet görülmüş” denilerek, istenmeden silah kullanıldığı belirtilmiştir. Bkz, Ali Cevat, a.g.e., s. 120.

⁴¹³ Birinci, a.g.m., s. 392.

⁴¹⁴ Ali Cevat Bey, a.g.e., s. 19.

⁴¹⁵ Mahmut Muhtar Paşa, İkinci Fırka-i Hümayûn Kumandanlığı'na gönderdiği tezkere, “... Taşkışla'da isyan etmeleri üzerine telef edilen üç çavuşun naaşları, Yıldız civarındaki taburlar efradına ibreten gösterilmek üzere salb edileceğinden (asılacağından) Saray-ı Hümayûn civarında münasip mahallere üç adet dar ağacı rekz(kurma) ve ihzarı (hazırlama) emrini” vermiştir. Kaynak: Ali Cevat, a.g.e., s. 19.

Mahmut Muhtar Paşa diğerlerinden önce Mabeyne gelmiş ve Mabeyin Başkâtibi Ali Cevat Bey'e niçin çağırıldığını sormuştur.

Ali Cevat Bey, kendisinin vermiş olduğu emrin görüşülmesi için davet edildiğini söylemesi üzerine, Mahmut Muhtar Paşa, "kendisinin vermiş olduğu bir kararı kimsenin taşıyır ve tehire salahiyeti olamayacağını" Başkâtip Ali Cevat Bey'e sert ve kesin bir dille söylemiştir.

Bunun üzerine Ali Cevat Bey, Mahmut Muhtar Paşa'ya hitaben; "Sadrazam ve Harbiye Nâzırı Paşaların bu babda ne diyeceklerini bilemem, ancak adamlar muhalif-i kanun-i asker hareket etmişler, siz de bunlar hakkında nizam-i askeriye uyguladınız. Askerlik vazifesi burada tamam oldu.

Bunların naaşlarını köpek ölüsü gibi sürütemezsiniz. Bu naaşlar artık mübarektir. Haklarında vazife-i diniye ifa edilecektir.

Bundan başka bu naaşları darağacında görecek olan askerler, düşman askeri değil, onların ya hemşerileridir ya da akrabasıdır.

Ders verelim derken askerler arasında intikam hissi ve nefret uyandırınız! O zaman mesele bütün bütün fena bir şekil alır." demiştir.

Bu konuşma üzerine Mahmut Muhtar Paşa da: "Her ne olursa olsun, ben bunları sürüye sürüye buraya getireceğim ve asacağım" karşılığını vermiştir."⁴¹⁶

"Daha sonra Sadrazam ve Harbiye Nâzırı'nın huzurunda da aynı şeyleri tekrar eden

Mahmut Muhtar Paşa, aksi takdirde istifa edeceğini söylemiştir.

Bu tehdit üzerine Harbiye Nâzırı Rıza Paşa telaşlanmış, ancak Sadrazam Kâmil Paşa'nın⁴¹⁷ Harbiye Nâzırı Rıza

⁴¹⁶ Ali Cevat, a.g.e., s: 19 v.d.

⁴¹⁷ İngiliz yandaşı Kamil Paşa. 31 mart isyanında parmağı olduğunu Abdülhamit söylediğine göre, bu olayda da parmağı olması muhtemeldir. Çünkü, 31 Mart isyanını çıkaran derviş Vahdeti'de azılı kamil Paşa yandaşı ve her ikisi de hemşeri, yani Kıbrıslıdır.

Paşa'ya hitaben; "Bırak Paşa, varsın İstifa etsin, bırak" demesi üzerine Mahmut Muhtar Paşa bu ısrardan ve öldürülen askerlerin asılması isteğinden vazgeçmiş ve geri adım atmak zorunda kalmıştır."⁴¹⁸

Bu olayla, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, herhangi bir karşı koyma durumunda orduyu kullanarak" bastıracağı, bunda son derece kararlı olduğu ve bundan da çekinmeyeceği" görülmüştür.⁴¹⁹

"Bu olaydan sonra ordu içerisinde disiplini sağlamak amacıyla bir takım emirlerin yayınlandığı görülmektedir. Özellikle subayların siyasetle uğraşmamaları ve tiyatrolarda oyunculuk etmemeleri gibi ordu disiplinini bozan ve erleri de saygısız yaptığına inanılan emirlerin çokluğu dikkat çekicidir.

Fakat alınan bu gibi önlemler, ordu içindeki gergin ortamı daha da arttırmış ve Aralık 1908 başlarında ikinci bir ayaklanmanın zeminini hazırlamıştır.

Bir tiyatro oyununda oyunun erlere yasak edilmesi, tartışmaları beraberinde getirmiş ve erlerin "bize yasaksa subaylara da yasak olmalıdır" diyerek tiyatroyu basması, şiddetli çarpışmalara neden olmuştur. Uzun mücadelelerden sonra bastırılan bu ayaklanma, ordudaki huzursuzluğu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Ordunun düzensizliğine paralel olarak askeri kesimde başlayan bu ayaklanmalara, 23 Ocak 1909'da Harp Okulu öğrencileri de katılmıştır. Okul Nizamnamesi'nin aşırı sertliğini ve yabancı dil öğrenmekte güçlük çektiklerini dile getiren öğrencilerin ayaklanması, hükümeti bir hayli uğraştırmıştır.

Ayaklanmanın bastırılmasıyla birlikte, yapılan soruşturmalarda olaylara karışan 60 öğrenci okuldan kovulmuş ve hapsedilmiştir. Kalanlara ise her emre uyacakları yolunda yemin ettirilmiştir.

⁴¹⁸ Alkan, a.g.e., s. 105.

⁴¹⁹ Turfan, a.g.e., s. 188

Ordu içerisinde meydana gelen bu gibi olaylar, İttihatçılara duyulan tepkinin daha da artmasına neden olacaktır.

Alınan tüm önlemlere rağmen, ordu içerisinde meydana gelen bu tür olaylara son vermek amacıyla Harbiye Nezareti'nin, 21 Şubat 1909'da ikinci bir yazılı emir yayınladığı görülmektedir. Adı geçen emir, ordu mensuplarının politika ile uğraşmalarını, siyasal cemiyetlere girmelerini ve siyasi toplantılarda söylevlerde bulunmalarını yasaklamıştır.

Fakat, alınan bütün bu olumlu kararların, hem geç kaldığı hem de içtenlikle yürütülemediği, kısa bir süre sonra çıkacak olan 31 Mart Olayı'nda açık bir şekilde görülecektir."⁴²⁰

Hasköy Olayları

Hasköy olayını Hüseyin Cahit Yalçın'dan dinleyelim; "Ekim 1908 tarihinde Müslüman bir genç kızın bir Rum bahçıvan'a kaçtığını, genç kadının babasının haber vermesi üzerine gözüaltına alınan iki sevgiliden Rum'un "ayak takımı" tarafından karakoldan çıkarılarak öldürülmesi, genç kadının da öldüresiye dövülmesi olayı" ateşlemiştir.

"Bir yandan Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında hiç ayrılık olmadığını, hepsinin Osmanlılık bayrağı altında kardeş sayıldığını" söylenirken, bu acı olay, "güvenlik güçlerinin uyuşuk durumu" dolayısıyla, olay her çevrede çok acı uyandırmıştı"

"Bu dönemde açık gezen Müslüman kadınlara saldırılacağına söylendiğini, Müslümanların

Hıristiyanlara sataşacaklarının ileri sürüldüğünü, Hasköy'de bazı evlere işaret konduğunu, Haydarpaşa'da bir subayın duvara yeni asılmış bir yazıda Müslümanların Hıristiyanları kesceklerini" okuduğunu belirten Yalçın, "İstanbul'un anarşiye doğru gittiğini, bunun rastlantı ol-

⁴²⁰ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

madığını, bugün uzun yılların deneylerinden sonra öyle sanırım ki İstanbul'daki işlerin gidişi üzerinde bazı güçler etkili olmuştur; bunların içinde en büyük etken, herhalde yabancı olmalıdır.”⁴²¹

“İstanbul'da Türkler arasında bir arabozuculuğun fi-lizlendiğini” belirtip, “İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı içinde her ne sebeple bir kırgınlık ve kini olanlar varsa yavaş yavaş bir araya toplanmaya başlamışlardı.

Bunların bayrağı İngilizci Kamil Paşa ve Sabahattin Bey'di. İlk doğan Ahrar Partisi bu hoşnutsuzluklar kümesinin kendilerini açığa vurmaları biçiminde sayılabiliirdi.”⁴²²

Ahrarcılar yerinden yönetimi ve milletlere özerkli verilmesini istiyordu.

“Asli ve egemen unsur olan Türkler arasındaki aynlıklar” olayların çıkmasındaki bir başka nedendir.

15 Şubat 1324'te (28 Şubat 1909) hoca kılığında bir iki kişinin Kapalıçarşı'da masa koyarak Meşrutiyet döneminde hazırlanacak yasaların şeriata uygun olmasını isteyen içerikte bir dilekçeyi gelene geçene imzalatmaya başlamıştır.

Büyük ilgi gören bu olay ve takip eden kalabalık polis tarafından dağıtılmıştır.⁴²³

Tüm bunlar, 31 Mart (13 Nisan 1909) olaylarının temelini oluşturmuştur.

Kapalıçarşı'daki imza olayını öğrenen Hassa Ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa Anadolu yakasında, Selimiye Kışlası'ndaki subaylara şu emri vermiştir;

“İstanbul'da bazı kindar, bazı uydurma sözler neşrediyor ve muhalif gazetelerde halkın fikrini bozuyor.

Bu nedenle kışlaya Volkan ve Serbesti Gazeteleri'nin girmesini yasaklamak gereği ortaya çıkıyor.

⁴²¹ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 36 v.d.

⁴²² Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 47 v.d.

⁴²³ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 64

Bu gibi gazeteler cahil askerlerin fikirlerini bozabilir...”

Bu emir üzerine Mahmud Paşa, “bir şeyler mi var?” sorusu ile karşılaşmış, Paşa ise; “Bir şey yok. Tedbir olarak böyle hareket etmek, tedbirli ve uyanık olmak lazım...” diye cevap vermiştir.⁴²⁴

Yıldız Olayı

II. Abdülhamit’in “Özel Muhafız Alayı” arasında olan ve “hasa ordusu” olarak anılan Söğüt yöresinden getirilmiş, Kayı Boyuna mensup yaklaşık iki yüz Türk askeri yanında birkaç bin Arnavut ve Arap askerleri yer almaktadır.

Arnavut askerlere “tüfekçi” ve Arap askerlere de “sarıklı zuhaf” denilmektedir.

“Bu Arap ve Arnavut asıllı olanlar Padişahı korumakla görevli askerlerdir. Ayrı birlikler halinde bulunurlar ve aralarına Türk askerini katmazlardı. Abdülhamit aşıkları bunu gizlerler.

II. Abdülhamit’in bu askerleri seçmesindeki amacın, “İstanbul halkının düşünce ve duygularına yabancı kalan ve hatta az veya hiç Türkçe bilmeyen erlerden kurulu böyle bir birlik tarafından korunmakla; başkentteki memnuniyetsizlik akımlarıyla ilgilenmeyerek, yalnız padişaha bağlı ve Padişah’ı korumakla ilgilenen bir kuvvete sahip olma arzusu” olduğu ileri sürülmektedir.”⁴²⁵

“Yıldız Saray’ını korumakla görevli Arnavut taburundan bir takım askerin terhis edilmesi, Anadolu birliklerinden bir miktar Türk askerinin görevlendirilmesi üzerine, Arnavut Taburuna mensup askerler, Anadolu’dan gelen bu Türk askerlerini aralarına kabul etmeyerek ve bu askerleri zor kullanarak kışladan dışarıya çıkarmışlardır.

⁴²⁴ Şüleyman Şefik Paşa, Hatıratım, Başıma Gelenler ve Gördüklerim, 31 Mart Vakası, İstanbul 2004, s. 163 v.d.

⁴²⁵ Ali Cevat, a.g.e., s. 44.

Bunun üzerine, Hassa Ordusu kumandanı Mahmut Muhtar Paşa tarafından verilen bir emir ile Arnavut askerlerinin bulunduğu kışlaya Birinci Nişancı Taburuyla, Rumeli'den gelen ve Taşkışla'da ikamet ettirilen Avcı Taburu ile beraber birkaç adet mitralyöz gönderilmiş ve Arnavut ve Arap Taburları, bu askerler tarafından kuşatma altına alınmıştır.

Ayrıca, Arap ve Arnavut askerlerin, küçük bir fırsat bulunduğu takdirde üzerlerine ateş edilmesi için kesin emir verilmiştir.

Bu arada Harem-i Hümayun'da bulunan saray kadınlarının, kışlada bulunan askerin savaş vaziyeti almış olduğunu görmeleri ve bağışmaları üzerine, (...) Saray-ı Hümayun'un hemen iç tarafı olan böyle bir yerde kan dökülmesi Sadrazam Hüseyin Hilmi ve Harbiye Nâzırı Ali Rıza Paşaların müdahaleleriyle engellenmiştir.⁴²⁶

Padişah'tan izin alınması üzerine, kışlada bulunan Arap ve Arnavut taburları Taşkışla'ya nakledilmiştir.

Daha sonra Arap Taburuna mensup bu askerler, Şam'a, Arnavut Taburuna mensup askerler de Selanik'e gönderilmiştir." ⁴²⁷

İstanbul askerlerinin bu kadar sertliğe alışık olmamaları ve Mahmut Muhtar Paşa'nın bu tavizsiz ve sert tavrı, bu tavrın askerler arasında yaratmış olduğu korku, 31 Mart İsyanı'nda, Mahmut Muhtar Paşa'yı istememelerinin en önemli sebebi olmuştur.

"Nisan 1909'da ordu içerisinde, talimlerin çokluğu yüzünden namaz kılmaya ve hamama gitmeye vakit kalmadığı yönünde çeşitli söylentilerin çıkmaya başladığı görülmektedir. Özellikle Üçüncü Ordu tarafından hazırlanan ve son derece yoğun olan bu eğitim programı, alaylı subayların tepkisini çekmişti.

⁴²⁶ Ali Cevat, a.g.e., s. 44.

⁴²⁷ Bayur, a.g.e., C. I, s. 141.

Bu durumdan yararlanmak isteyen bazı alaylı subaylar ile ilmiye sınıfına bağlı din adamları, ordu içinde ibadet ve çeşitli bölücü propagandalarına hız vermişlerdir. "Nasihât" adı altında geceleri verilen vaazlar nedeniyle askerlerin gece tatbikatlarına çıkarılmamaya başlanması üzerine özellikle Hassa (Muhafız) Ordusu tarafından günlük emirler çıkarılmıştır.

Bu emirlerde ise, "namaz kılmak bahanesiyle askerlerin tahsil ve terbiyeden geri kalmamalarına meydan verilmemesi" istenmektedir.

Hassa Ordusu için çıkarılan bu günlük emir, ordu içindeki ilmiye sınıfına bağlı din adamları tarafından istismar edilerek, "kafirler idaresinin ordudan namazı kaldıracakları ve artık erlerin namaz kılamayacakları" şeklinde propaganda malzemesine dönüştürülmüştür. Ordu içerisinde başlayan bu bölücü propaganda çalışmalarının, kısa bir süre sonra İstanbul'un en ücra köşelerine kadar yayıldığı görülmektedir.

31 Mart'a etki yapan propagandalardan biri de şapka (serpuş) meselesidir. O günlerde askeri kıyafetlerde bir takım düzenlemelerin yapılması gündeme gelmiş ve asker şapkalılarının değiştirilmesi meselesi, Meşrutiyet muhaliflerini ve dini ulemayı harekete geçirmiştir.

Yabancı müşavirlerin istekleri doğrultusunda hazırlanan kıyafet değişiklikleri ve özellikle başlıkların güneşlikli olması önerileri çok iyi birer propaganda malzemesine dönüştürülmüştür. Namazın kaldırılması gibi serpuş meselesi de, bu taassup kesim tarafından çok iyi bir şekilde kullanılmış ve sonradan polis romanlarına dönüşecek kadar çok hikâyeler uydurulmuştur."⁴²⁸

Edirne’de İlk İsyan Teşebbüsü

Kazım Karabekir; anularında Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra, Serez ve Drama’dan 3. Ordu namına Yüzbaşı Giritli Ruşeni, Yüzbaşı Ragıp Rıfkı, Drama Ceza Reisi Azmi Bey ve eşraftan bazı zatlardan oluşan bir heyetin Edirne’ye geldiğini, Edirne’de bulunan İttihatçı arkadaşlarının da askeri bir karşılama töreni düzenlediklerini, o dönem adet olan “Padişahım Çok Yaşa” levhalarının da konduğunu belirtmektedir.

Yüzbaşı Ruşeyni’nin bu parlak karşılama dolayısı ile heyecanlanıp kılıcını çekerek “Bu menhus levhalar hala burada neden asılı duruyor! Biz onu şöyle yaptık böyle yaptık!..”diyerek söylendiğini, kılıcı ile farkına varmadan bu levhaları parçaladığını anlatan Kazım Karabekir, bu durumun asker üzerinde fena tesir ettiğini, kışlalarına dönen asker arasında kaynaşmanın başladığını, ve kafalarında Cemiyet’in Padişahın düşmanı olduğuna ve öldüreceklerine dair yargılar oluşup kışlalarından çıkarak Cemiyete küfürler savurup başlarında alay Müftüsü Yahya ve Alaylı Kolağası Ömer Beyler olduğu halde yollara düştüklerini ifade etmektedir.

Bir grup asker Saray’la yaptıkları telgraf görüşmeleri ile tatmin olmayarak trene binip İstanbul’a hareket etmişlerdir.

Kazım Bey gelen bu askerin İstanbul’a sokulmadan direkt Beşiktaş’a oradan da Yıldız’a götürülmelerini ve Cemiyet’in de bu askerler için Sultan’dan terhis istemesini ve bunu da asi askerlere anlatmak gerektiğini Talat Bey’e iletince, teklifi kabul görmüş ve Sultan’ın sağ olduğunu bizzat görmek isteyen askerler Harbiye Nezaretî’nin girişimiyle Hadımköy’de karşılanarak, Yeşilköy’den gemi ile Beşiktaş’a oradan da Yıldız’a nakledilmişlerdir.

Beşiktaş'a gelince aralarına Karabekir'in kardeşi üsteğmen Hulusi Bey katılıp terhisinizi isteyin propagandası yapmış ve bu girişim işe yaramış, askerler Cemiyet için "Yaşasın" sloganları atmışlardır.⁴²⁹

Bu ilk isyan girişimi ustaca bir manevra ile böylece atlatılırken bir süre sonra asker arasında başlayan hareketlenme ancak silahla bastırılabilmiştir.

İsmet İnönü; Olaylar sırasında Edirne'de bulunan İsmet İnönü, bu olayları şu şekilde anlatmıştır; "Ordunun vaziyeti bu inkılap günlerinde çok şikayet olunacak hale gelmişti. Kışlalarda vazifeler eksik kalıyor, herkes her yerde devletin bütün işleri için nutuklar söylüyordu. 3. Ordu'nun küçük askeri heyetleri Edirne'ye gelmişler, muhitimizin alışmadığı aşırı bir dereceyle ihtilal edebiyatı neşrediyorlardı.

Bu küçük rütbeli askeri heyetler büyük merasimle karşılanmış, ordular arasında kardeşlik duyguları canlandırılmış ve Saray muhitlerine her türlü ders verilmek istenmişti. Edirne muhiti bu kadar tahrike tahammül edecek halde değildi. Bu hadiselerin İzmir'de ve daha içeri Anadolu'da da fazla geldiği işitiliyordu.

Edirne'de ilk menfi tepki asker arasında görüldü. Nereden çıktığı ilk önce bilinmeyen müşterek sözlerle askerler İstanbul'a gidip, Padişahı görmek istiyorlardı... Anlaşıldı ki Çanklı lakabında bir piyade Kolağası, Padişah sadakatiyle askerlerin aklını oynatmış ve düpedüz inkılap düşmanı bir hareket vücuda getirmişti... İstanbul'a gidip gelen askerlerin fazla bir tesiri olmadı. Nihayet tahrik eden kolağası ve etrafındaki birkaç yordakçı tecrit ve tevkif edildi."⁴³⁰

Rahmi Apak ise, "küçük çaplı bir 31 Mart Vakası" dediği Edirne Olayları öncesinde Yüzbaşı Ruşen'in başkanlık ettiği İttihat ve Terakki Heyeti'nin Edirne'ye gelişi sırasında

⁴²⁹ Kazım Karabekir, a.g.e., s. 369 v.d.

⁴³⁰ İsmet İnönü, Hatıralar, Ankara 1985, s. 44 v.d.

yolda Dedeagaç'ta yaşayan Rumların, arabasının atlarını çözererek kendilerini çektiklerini, generalden hahama herkesin gelen heyeti karşıladığını belirtmiştir.

Göğsünde "İttihat ve Terakki'nin En Küçük Fedaisi" yazılı olan Ruşen Bey'in halka hitap ettikten sonra kürsüden inerken bir binbaşının göğsündeki nişanı koparıp yere attığını ve ayaklarıyla ezdiğini söyleyip, bu heyet ayrıldıktan iki gün sonrada yapılan tekinlerin etkisiyle askerin silahlı olarak "Padişahımızı, babamızı isteriz." diye ayaklanmıştı.

Karşılarına çıkan ve nasihatte bulunan Yarbay Kayserili Galip Bey'i attan indirip dövdüklerini hatta insanların kollarındaki Hürriyet kokartlarını kopardıklarını, o dönemde vatan kelimesinin kullanılmadığı için bilinmediğinden dolayı asilerin, "vatan" kelimesini "vartan" olarak algıladıklarını, "Yaşasın Vartan diye bir Ermeni için bağıracağınıza, padişah için bağırısanıza gavur herifler." diye çıkışmıştır.

Rahmi Bey, Edirne İsyanı sırasında Nişancı Yüzbaşısı olan Cavit Bey, kendisini askere sevdirdiğinden, isyanın elebaşlarının da nişancı taburundan oldukları için aralarına girmiş ve işin kötü neticelenmesini önleyip her birlikten 8-10 kişi seçip toplam 300 kişilik bir taburu trenle İstanbul'a yollamıştır.

Üç gün sonra "Babalarına bir şey olmadığını gözleriyle görüp dönen" askerlerin eskilerinin terhis edilmiş, bundan bir hafta sonrada elebaşlarının memleketlerinden alınarak askeri mahkemede yargılanıp 7 kişi Edirne'de asılmıştır."⁴³¹

⁴³¹ Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Ankara 1988, s. 31 v.d.

31 Mart İsyanının Diğer Nedenleri

"İstanbul'da asker arasında gizli olarak yürütülen ve hükümetin, subayların kafir oldukları, şeriatı kaldıracakları ve kendilerini de kâfir yapacakları gibi propagandalar, tüm hızıyla devam etmektedir.

Bu propagandaların odak noktası, Selanik'ten gelen ve Meşrutiyetin direği sanılan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en çok güvendiği, avcı taburlarının erleri olmuştur.

Erlere karşı yapılan bu olumsuz propagandalara çeşitli tehditlerin de eklendiği görülmektedir. Özellikle avcı erlerine, diğer asker kardeşlerine karşı cephe aldıkları, onları ezdikleri ve ülkenin kafirleştirilmesine alet oldukları söylenmekte ve kısa zaman içinde asker- halk tarafından ezilecekleri tehdidi ileri sürülmektedir.⁴³²

31 Mart Olayı'na doğru gidişte etkili olan bir başka olay ise, o zamana kadar askere alınmayan ve "Talebe-i Ulûm" adı verilen medrese öğrencilerinin de askere alınmalarını içeren yasa tasarısının gündeme gelmesidir.

Bu tasarıya karşı medrese öğrencileri ve din adamları ayaklanmışlar, "dinimiz elden gidiyor" propagandasını daha da yoğunlaştırmışlardır.⁴³³

Bütün bu siyasal hava, Mart ayının sonuna doğru karar-maya, fırtına alâmetleri belirmeye başlamıştı. İttihat ve Terakki, bir iktidar partisi olarak iç ve dış sorunlar arasında sıkışmış ve otoriter bir yola sapmıştı. Otuz yıllık bir istibdat rejiminden henüz kurtulduklarını sananların şaşkınlığı, yerini sert bir muhalefete bırakmıştı.⁴³⁴

İttihat ve Terakki, kurtarıcı bir organ olarak önce orduda

⁴³² Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, Ks. II, s.) 82.

⁴³³ Bayur, C. I, Ks. II, s. 183.

⁴³⁴ Zafer Tank Tunaya, Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 31 v.d.

idareci bazında geniş bir tasfiye hareketine girişmiş, ordudan önemli sayıda alaylı subaylar atılmış ve birçok memur açıkta kalmıştır.⁴³⁵

"24 Temmuz 1908'de⁴³⁶ Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul'daki güvenlik güçleri önemini kaybetti. Zira polis ve diğer emniyet kuvvetleri suçlu durumuna düşürülmüştür.

Bu kuvvetler idarecileriyle, amirleriyle birlikte "Jurnalci-likle" suçlanmış, hepsine "Jurnalci" ve istibdadın adamları gözüyle bakılmıştır. Bu sebeple pek çoğu görevden alınmıştır.

Resmi makamların emniyet kuvvetlerine reva gördüğü bu muamele halka da intikal etmiş ve halkta emniyet kuvvetlerini önemsememeye başlamıştır.

Bu durum şehrin disiplinini bozmuş emniyet kuvvetlerinin gevşemesine sebep olmuş, böylece İstanbul'da asayiş ve emniyet kalmamıştır.

Sabah namazına giden cemaat, işine erken giden esnaf, sokaklarda soyulmaya ve dövülmeye başlamıştır.

Kısaca, İstanbul yaşanmaz duruma gelmiş, serseri ve soyguncular tarafından işgal edilmiş vaziyette idi.

Zabtiye Nazırı (İçişleri Bakanı) Sami paşa bu serserilerin sayısının 15.000 kadar olduğunu ifade etmiştir."⁴³⁷

Hüseyin Cahit Yalçın, 31 Mart Vakası öncesinde hürriyetin tehlikeye girmesi ihtimalini kendi aralarında konuştuklarını, Cemiyetle yakın ilişkisi olanların "böyle bir durumda, "İstanbul'da bir irtica hareketi ortaya çıkarsa Selanik Merkezi hemen harekete geçecektir. Her ihtimal düşünülmüş ve tedbir alınmıştır" diye kendilerine güvence verildiğini"⁴³⁸ açıklamıştır.

Bu sözler, 31 Mart isyanı benzeri olayların beklendiğini

⁴³⁵ Mustafa Baydar, 31 Mart Vak'ası, İstanbul, Anıl Matbaası, 1955, s. 6 v.d.

⁴³⁶ Bu tarih, Meşrutiyet'in ilanı kararını 23 Temmuz 1908 tarihinde alan II. Abdülhamit'in, kararı halka ilan ettiği tarihtir.

⁴³⁷ Bayram Kodaman, 31 Mart Hadisesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 1332.

⁴³⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 82

ve buna karşı gerekli tedbirlerin alındığını göstermektedir. 31 Mart olayını bastıran hareket Ordusu'nun Selanik'ten gelerek isyanı bastırması, "alınan tedbirlerin" sonucu değil mi?

Hüseyin Cahit Yalçın, Rumeli'den getirilen, Taşkışla olayını önleyen ve 31 Mart isyanını çıkaran Avcı Taburları ile ilgili olarak şunları yazmıştır;

"İstanbul'da İkinci Fırka (Tümen) denilen bir asker gücü vardı. Bu tümen, doğrudan doğruya Abdülhamit'in kişiliğine bağlı sanılıyor ve Meşrutiyet'e karşı bir hareketin bu güç aracılığıyla yapılacağı üzerine çeşitli söylentiler dolaşıyordu.

Bu söylentiler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni uyanık bulunup önlemler almağa götürmüş olacak ki, Rumeli'den İstanbul'a bir avcı taburu gönderilmiş ve Meşrutiyet'e, özellikle bağlı olduğu düşünülen bu asker, Taşkışla'daki İkinci Fırka yerine konulmak istenmişti.

İkinci Fırka'daki erler ise, gönderilecekleri Cidde'ye gitmemek için ayak direyerek kışladan dışarı çıkmamışlardı.

Gelen avcı taburunun kendilerini sindirmek için gönderildiğini sanarak silaha sarılmışlar ve ateş etmişlerdi. İstanbul'da Meşrutiyet'in koruyucusu ve savunucusu olarak Selanik'ten gönderilen bu seçkin güç, dört-beş ay sonra ilk başkaldırı bayrağını açacaktı."⁴³⁹

"Meşrutiyet'in ilanından sonra Üçüncü ve Dördüncü Avcı taburları İstanbul'a gönderilmiş ve halk kafalarında acayip külahlar taşıyan bu taburları lüzumsuz alkışlamıştır.

Bu taburların genç ve gözü açılmamış subayları ziyafetten ziyafete, sefahatten sefahate sürüklenmiş, erlere de aynı sevgi gösterilmiş, başıboş kalan erlerde askeri disiplinlerden eser kalmamıştır.

Bu durum Abdülhamit, softa ve yobazlar için elverişli bir ortam hazırlamış, Birinci Ordu mensupları da gelen bu askere yapılan muameleden dolayı kırılmıştır.

Hürriyet davasına büyük hizmetleri geçti diye el üs-

⁴³⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 83 v.d.

tünde tutulan bu taburların askerleri tam tersi hareketle Meşrutiyet aleyhine dönmüşler ve hükümetten nefret eden İstanbul birlikleri de bu tabur askerlerini izlemiştir.”⁴⁴⁰

“Üstünde önemle durulacak bir başka husus da şudur: Hürriyetle birlikte gazete sayısında ve tirajlarında büyük artışlar olmuştur.

İstibdat yönetiminde İstanbul’da belli başlı üç gazete vardı. Hürriyetle birlikte bunların sayısı çoğalmıştır.

Bu muhalif gazetelerin tutumunun kolayca benimsenmesinin diğer bir nedeni birçok kimsenin ve özellikle, istibdat yönetiminin baskısına uğramış olan bu yüzden kendisini kahraman olarak göstermek isteyen sürgün ve kaçkınların, İttihat ve Terakki’ye girememeleri ya da umduklarını bulamamalarıydı.

Bunlardan birçoğu da gazetecilik yapıyordu. Ali Kemal, Mevlanzade Rifat, Mizancı Murat, Derviş Vahdeti vs.”⁴⁴¹

“31 Mart (13Nisan 1909) olaylarının şüphesiz en önemli olaylardan biri de seçimlerdi.

Zira II. Meşrutiyet’ten beklenen kalkınma hareketinin büyük ölçüde Mebusan Meclisi’nin çalışmaları sonucunda gerçekleşeceğine inanılıyordu.

Sonbaharda seçimlerin başlamasıyla birlikte Türk unsuru için önemli bir mesele ortaya çıktı.

İmparatorlukta Türklüğün egemenliğini sürdürmek bakımından Türklerin mümkün olduğu kadar çok mebus çıkarılması gerekiyordu.”⁴⁴²

“Oysa Müslüman olmayan azınlıklar, cemaat işleri dolayısıyla seçim işlerine alışık oldukları için seçmenlerine en etkili biçimde oy kullandıracak durumdaydılar.

Özellikle Rumlar seçime büyük ölçüde katılıyor ve oylarını bölmüyorlardı.

⁴⁴⁰ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 94

⁴⁴¹ Akşin, a.g.e., s. 14.

⁴⁴² Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s.9 v.d

Bu yüzden, İttihat ve Terakki'nin çabalarıyla seçimleri iptal ettirmek için dilekçeler veriliyor ve çok kere yerel makamlar bu isteğe uyuyorlardı.

Görülüyor ki Türklerin seçimlerde ezilmemesi için onların teşkilatlandırmasında İttihat ve Terakki'ye önemli rol düşüyordu.

Gerçekten de Patrikhaneler Rum ve Ermeni cemaatleri için nasıl bir görev yerine getiriyor ise, olaylar İttihat ve Terakki'yi de Türklük için buna benzer bir göreve itmiş bulunuyordu."⁴⁴³

"Bütün imparatorlukta milletvekili seçimlerinin bitmesiyle Meclis-i Umumi 17 Aralık 1908'de açıldı. Bir gün önce Abdülhamit, yeni atanan 39 ayan üyesinin adlarını açıkladı.

Padişah adına okunan açılış söylevinde eğitimin yayılması sayesinde Kanun-u Esasi'nin yeniden ilanına engel kalmadığı belirtildi.

O gün çıkan "İkdam"da Ali Kemal'in bir başyazısı, bu mutlu olayı ele aldıktan sonra İttihat ve Terakki'ye de bazı uyarılar yöneltti.

Artık meclis açıldığına göre İttihat ve Terakki'nin kanun çerçevesine girmesi isteniyor ve hükümet, Meclis ve İttihat ve Terakki olmak üzere üç ayrı siyasal gücün bir arada yürümeceğine işaret olunuyordu.

The Times gazetesi de nazırlarının artık yalnız Meclis'e karşı sorumlu olmaları gerektiğini, Cemiyetin gizliliği ve dolayısıyla sorumsuzluğu ile Kanun-u Esasi düzeninin bağdaşmayacağını ileri sürüyordu.

Ayrıca İttihat ve Terakki'nin Osmanlı milletini birbiri içinde kaynaştırmak düşüncesinin tehlikesine işaret olunuyor ve Mecliste muhalefetin zayıf olmasından ve derin siyasal ayrılıkların bulunmamasından şikâyet ediliyordu."⁴⁴⁴

"İttihat ve Terakki'ye Karşı Muhalefetin Etkisi İkdam ve The Times'da çıkan bazı yazılar İttihat ve Terakki'ye karşı

⁴⁴³ Kurşun ve Kahraman, a.g.m., s. 201.

⁴⁴⁴ Akşin, a.g.e., s. 10.

artan muhalefetin bir belirtisiydi. Bu muhalefetin geçmişi bayağı önce zamanlara dayanıyordu.

Paris'te bulunan Jön (Genç) Türkler ikiye ayrılmışlardı.

Bir bölümü Ahmet Rıza'nın önderliğini, diğer bölümü de Prens Sabahattin Bey'inkini kabul ediyordu. Bu bölünme yalnız iki şahsiyetin uyuşmazlığından değil, aynı zamanda birincisinin pozitivist, ikincisinin ademi merkezîyetçi olmasından ileri geliyordu.

Bunun dışında 1902 Birinci Jön Türk kongresindeki ilk bölünmenin nedeni Prens Sabahattin'in Kanun-u Esasî'yi geri getirmek için Ermenilerle birlikte dış müdahaleyi kabul etmesi, Ahmet Rıza'nın da buna şiddetle karşı çıkmasıdır.

Bu sebeplerden ötürü, Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin 1907'de Sabahattincilerle değil de Ahmet Rızacılarla, yani İttihat ve Terakki ile birleşmesini kaçınılmaz kılıyordu.⁴⁴⁵

"Sabahattin Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle anlaşmaya varınca, Türk olmayan siyasi unsurlar, Sabahattin Bey'in siyasi dostlarından meydana gelmiş olan "Osmanlı'yı oluşturan unsurlara özerklik verilmesini ve yerinden yönetilmelerini" savunan Ahrar (Hürriyet) Fırkası'nı, (Partisi'ni) İttihat ve Terakki'ye tercih ediyorlardı.

Çünkü İttihat ve Terakki'de artık bir Türk milliyetçiliği seziyorlardı.

Osmanlı Ahrar (Hürriyet) Fırkası (Partisi), Osmanlı imparatorluğu sınırları içinde yaşayan çeşitli milletlere "özerklik verilmesi" ilkesi üzerine kurulmuştu.

Yerinden yönetimi, yani yetkileri azaltılmış merkezi idareyi savunan Prens Sabahattin'i kapitülasyonları ellerinde tutan başta İngiltere olmak üzere yabancı devletler destekliyordu.⁴⁴⁶

Yabancı elçilik mensupları da Anadolu'da "işbirlikçileri ile el ele verip" şu propagandayı yapıyordu; "Adem-i Merke-

⁴⁴⁵ Akşin, a.g.e., s. 11.

⁴⁴⁶ Sorgun, a.g.e., s.:163

ziyet (yerinden yönetim) idaresi sizin kendi kendinizi yönetmenizi daha kolay hale getirecek, bizim sizlere mali yardımlarımız bu vesile ile daha kolay olacaktır. Bu mali yardımlar ile daha kolay imkanlar elde edebilirsiniz.”⁴⁴⁷

Gayr-i Müslimler Kanun-u Esasi’nin bütün Osmanlılara sağladığı eşitlikten iyiden iyiye istifa etmeyi kendilerine hak görüyorlar, fakat mutlakıyet devrinde kazandıkları ayrıcalıklardan en küçüğünü bile feda etmeye razı olmuyorlardı.

Fakat daha sonra Sabahattin Bey, İttihat ve Terakki’de umduğu makamı elde edemediğinden ve Ahmet Rıza’nın tarizlerine uğradığı için İttihat ve Terakki ile olan ilgisini kesti.”⁴⁴⁸

İttihat ve Terakki’nin Meşrutiyete rağmen devlet yönetimine doğrudan doğruya katılmaması, bir yandan cemiyete karşı halk yığınları arasındaki tepkiyi geliştirirken, öte yandan söylentiler ve olayları birbirine bağlama yoluyla kamuoyu tahrik ediliyordu.

Bu dönem içerisinde İstanbul’da yangınların çoğalması, bu söylentileri büsbütün arttırmıştı. Özellikle, “Çırçır Yangını” bir sorun haline getirilmiş ve şariat hükümlerinin uygulanmaması yüzünden İstanbul’un başında belaların dolaştığı söylenmişti.

Bu arada cemiyetçi propaganda, yangınları eski hafiye-lerin kundaklama faaliyetine bağlamaya çalışıyorsa da, halk daha çok bunları kıyamet gününün yaklaşma alâmeti olarak kabul ediyordu. Ayrıca, rejim değişikliği dolayısıyla bir takım çıkarlara set çekilmiş ve işten çıkarılan memurlar da doğal olarak yeni düzenin karşısına geçmişlerdi. Üstelik Meşrutiyet, sürgünlerden dönen ve daha büyük imkânlarla kavuşmak isteyen aydınların bir kısmını da tatmin etmemişti.”⁴⁴⁹

Meşrutiyet’in Memnun Olmayan Kesimleri

⁴⁴⁷ Sorgun, a.g.e., s.:163

⁴⁴⁸ Süleyman Kani İrtem, 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu, Temel Yayınları, İstanbul 2003, s. 65.

⁴⁴⁹ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

"İstibdat yanlısı görülen bütün memurlar İstanbul'da ve taşrada bazen hükümet tarafından, bazen de halk tarafından görevlerinden alınıyor veya kovuluyordu. Pek çok vali, kaymakam, naib, defterdar ve memur görevden atılmıştır."

Vilayetler memursuz ve hükümete kalmış, bu görevden alma müstahdem ve katiplere kadar uygulanmıştır. Belki bunların bir kısmı gerekli idi.

Ancak bu, o kadar aceleye getirilecek bir iş değildi. Nitekim maarif ve maliye gibi daireler zarar gördü. Bu sefer aceleye getirilen bu iş şikayetlere yol açmış, resmi daireler çalışamaz halkın işleri görülemez hale gelmişti."⁴⁵⁰

II. Meşrutiyet bir de gayr-ı memnunlar grubu ortaya çıkardı. Bunlar,⁴⁵¹

- Eski fikirli cahil kimseler hakiki manasını bilmedikleri hürriyetin ortaya çıkardığı bazı olumsuz şeylere bakarak "hürriyetin füyüzatı bunlar ise eyvah" diye şikâyetlerini bildiriyorlardı. Gençlerin, hürriyetin gereği kabul ederek yaptıkları aşırı taşkınlıklar iyi niyetli olan muhafazakâr kesimleri gücendiriyordu.

- Eski devrin jurnalcileri gözden düşmüş, maaşları kesilmiş olmakla meşrutiyetin en büyük düşmanlarıydı. Düşükleri durumdan kurtulmalarının tek çaresi olarak istibdat yönetiminin geri gelmesiydi.

- "Sürgünden Dönenler" Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'un nüfusu epeyce artmıştı. Abdülhamit devri sürgünlerin çoğu İstanbul'a dönmüş işsiz, güçsüz olup "maîşet tedarikiyle" uğraşıyorlardı.

- Gayr-ı memnunların irtica grubu boş durmayıp dedikodu yayarak halkın zihnini bulandırıyorlardı. Şöyle diyorlardı; "Bir mektep çocuğu hocasını beğenmiyor, bir Yüzbaşı Seraskere karşı geliyor, padişah emir veremiyor, verse itaat olunmuyor.

⁴⁵⁰ Kodaman, a.g.e., s. 1332.

⁴⁵¹ İrtem, a.g.e., s. 75.

Bu böyle gider mi? Din ve devletini seven her Müslüman için bunun çaresini düşünmek farzdır. Din ve devlet hala ayaklar altında kalacak mı? El birliğiyle bir düzen verilmelidir. Din kardeşlerimiz uykuda olmamalıdır.” vs. gibi sözlerle askeri kışlalardaki er ve erbaşlara da nüfuz etmeyi başarmışlardı.

“Abdülhamit devrinde askerlere çok yüz verilmiş, askerler talim ve inzibata riayet etmiyordu. Hatta müracaatları üzerine neferler onbaşı, onbaşılar çavuş, çavuşlar teğmen yapılmıştı.

Tezkere alanların hepsine çavuş rütbesi verilmişti.

İstanbul’daki ikinci fırkada hiç mektepli zabıt yoktu, hepsi de alaylıydı.⁴⁵²

Abdülhamit’e bağlıydılar.

Meşrutiyetin ilanından sonra alaydan yetişmiş ve usulsüz olarak terfi ettirilmiş alaylı zabitlerin bir kısmı görevden alınmış bir kısmı da geri plana çekilmişti.

Bunun sonucu askerler mektepli zabitlerin kumandasına havale edilmişti.

Mektepli zabitler askeri disipline ve talime hakkıyla riayet ederek, askeri birliklere yeni bir çeki düzen vermeye çalışıyorlardı.

Genç mektepli subayların sıkı disiplini er ve erbaşlara zor geldi. Şikayet etmeye başladılar.”⁴⁵³ Yine ikinci fırkaya mensup Arap ve Arnavut taburları da, tezkere alanların yerine Türkler konulduğunda, Türkleri kabul etmemişlerdi.

Mahmut Muhtar Paşa silahla müdahale etmek zorunda kalmıştı.

Bu taburlar, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa’nın padişah nezdindeki teşebbüsleri sonunda İstanbul’dan uzaklaştırılmışlardır.

Bu gibi alaylı-mektepli çekişmesi sonucunda, askerler ara-

⁴⁵² Harp okulu eğitimi almayanlar.

⁴⁵³ İsmail Hami Danişmend, 31 Mart Vak’ası, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986, s. 29.

sında huzursuzluk baş göstermiştir.⁴⁵⁴

“1908 devriminden önce ordu içinde gelişen siyasetçilik, II.Meşrutiyet’ten sonra bir süre durulmuş, fakat subaylar çoğunlukla İttihat ve Terakki’nin destekçiliğini bırakmamışlardı. Ne var ki, çeşitli propagandalarla saray ve softa takımının yavaş yavaş silahlı kuvvetlerin içine girmeye başlayacakları görülecektir.

Fakat, Selanik’teki 3. Ordu ile Trakya’daki 2. Ordunun fikri dayanışması, İstanbul ve Erzurum’da gerçekleşmeyecektir. Ekim 1908’den itibaren ordu içinde çeşitli dini propagandaların etkisiyle “alaylı” ve “mektepli” subaylar meselesi ortaya çıkmıştır.

Gelişmiş harp teknolojisinin bilgiye dayanması, bu bilginin erlere aktarılması ve dolayısıyla ordunun gençleştirilmesi gerekiyordu.

Bilindiği üzere ordu içerisinde askerlikten yetişme subayların yanı sıra, okullardan yetişen genç subaylar da bulunuyordu.

Yeni yönetimin, alaylı subayları kısa bir süre sonra tasfiye edeceği söylentileri, ordu içerisinde hızla yayılmaya başlamış ve bu söylentilerden etkilenen alaylı subayların, mektepli subaylarla olan ilişkileri her geçen gün biraz daha bozulmuştur.

Bununla da yetinmeyen alaylı subayların, bu düzeni yıkıcı bazı propaganda çalışmalarına girişmesi gibi olaylar, çok yakında çıkacak olan ayaklanmanın birer habercisi olmuştur.”⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ Akşin, a.g.e., s. 16.

⁴⁵⁵ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

Gelişmeler ve İttihatçıların Tespitleri

Ortalığın toz duman olduğunu, bir takım karşı propagandaların yapıldığını gören ittihatçılar gerekli araştırmayı yapmak üzere, eski Yıldız postanesi çalışanlarından Kara Kemal'i görevlendirdiler. İttihatçıların Küçük Efendi⁴⁵⁶ dedikleri Kara Kemal, İttihatçılar adına İstanbul'da kayıkçıları, mavnacıları örgütlemişti. Yani ilk esnaf örgütünün temelini atmıştı.

Yapılan araştırmalar sonunda şu tespitler yapıldı;⁴⁵⁷

İngiliz yanlısı Kamil Paşa birkaç defa gizlice gelerek Abdülhamit' le görüştü. Bir de "Derviş Vahdeti'nin, ki Kamil Paşa yanlısı, hemşerisi ve destekçisi, "Abdülhamit'le bazı temasları olduğundan" söz edilmektedir.

İstanbul'daki durum pek hoş değildir. Abdülhamit yeni siyaset peşindedir. Buna bir çare bulmak lazımdır. Kamil paşanın kendisi ile gizli görüşmeleri şüphe götürmektedir.

Abdülhamit başımız iş açacak. Kamil paşa önce bize dayanmak istemiştir. Şimdi ise kendi başına işler yapıyor.

Bir de başımıza İngiliz'e, Araplara methiye düzen softa Derviş Vahdeti çıktı. Eteklerini savura savura kapı kapı dolaşıp "dinimiz elden gidiyor" diye laflar ediyormuş. Böylelerinde "din adına ortaya çıkmış soytarı" derler.

31 Mart İsyanının Ayak Sesleri

Muhalefetin dinci kolu içinde sayılan isyanın elebaşı olan Derviş Vahdeti, kendi söylediğine göre istibdat yönetimine karşı (Diyarbakır) telgrafhane işgali olayına katıldı ve daha sonra kaçtı, fakat yakalanıp getirildi. Hürriyetin ilanında Kıbrıs'a dönmüş, burada fazla durmayıp İstanbul'a gelmiştir.

⁴⁵⁶ Büyük Efendi ise Talat Paşa'dır.

⁴⁵⁷ Sorgun, a.g.e., s.:164 v.d.

Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'ne girmiş, kendine göre onların fesatlık yaptığını görünce bu cemiyetten çıkmış, İttihat ve Terakki'ye girmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır.

Derviş Vahdeti, Padişah Abdülhamit'e yazdığı bir mektupta hayatını şöyle anlatmaktadır: "Padişahım ben nasıl doğdum, büyüdüm? Pederim, Pabuççu esnafından Kıbrıslı Mahmut Ağa idi. Babam bütün gün çalışır, bir lokma ekmek parası kazanır, ufak bir evcikte hepimiz bir yorgan altında kışın soğuktan titrerdik. Gördün mü hayat nedir?

Dört yaşında mektebe girdim, beş yaşında Kur'ânı hatmettim. On dört yaşında hafız oldum. Bir miktar Arapça dil bilgisi, biraz İslam hukuku öğrendim. Nakşibendi tarikatına girdim.

Yaşım yirmiyi buldu. Çalıştım, biraz daha okudum. Ecnebi dil öğrenmek lazım geldiğini hissettim. Ancak basımdaki sarıkla ve Kur'ân'ı okumakla meşgulken din düşmanı bir kavmin lisanını nasıl öğrenebilirdim ki?

O sıralarda İstanbul'a geldim. İki ay sonra Kıbrıs'a döndüm. Gözüm açıldı.

Ötekinden berikinden biraz İngilizce öğrendim. Kıyafet değiştirip hükümet memuru oldum. Kraliçe adına verilen bálolarda redingotlu, eldivenli bir adam olarak göründüm.

Yirmi beş sene hoca mesleğinde, hoca itikadında, hoca kıyafetinde medrese köşelerinde bir Müslüman şimdi medeni.

Her yüksek gördüğüm dereceye ayak bastıkça gözlerim daha ilerilere çevriliyordu."⁴⁵⁸

"Derviş Vahdeti, yabancı elçiliklere sıkça ve gizlice gitmekte, Volkan gazetesi çok fazla miktarda para harcamakta, gazetenin yayını için gerekli olan giderler peşinen ödenmektedir. Asker arasında da adamlarının sızdığı söylenmektedir."⁴⁵⁹

İttihatçıların Derviş Vahdeti hakkındaki istihbaratı bu şe-

⁴⁵⁸ Güresin, 31 Mart İsyanı, s. 28-29'dan aktaran Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

⁴⁵⁹ Sorgun, a.g.e., s.:178

kildedir. Yani ortalığın karışacağını herkes tahmin etmekte, ancak nasıl olacağını kestirememektedir.

Derviş Vahdeti, 11 Aralık 1908'de "Volkan" gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Gazete'nin nüshaları incelendiğinde "sıradan dincilik yapan bir gazete olmadığı" çok kolayca anlaşılır.

Gazetede şu özellikler göze çarpmaktadır.⁴⁶⁰

- İslamiyetçi özellik,
- Hürriyetçi ve Kanun-u Esasi düzeninden yana olan özellik,

• İnsaniyetçi ve medeniyetçi özellik; Derviş, evrensel barıştan, üfürükçülere karşı doktordan, tıptaki yeni buluşlardan yanadır. Vahdeti yazılarında Dreyfus, Zola ve Darwin'i ancak kadar "Batı" bilgincilerinden haberi vardır.

• Fedakarancı özellik; Vahdeti, eski sürgün ve kaçkınları korurdu. Bu kişiler Yemen, Hicaz, Fizan gibi uzak yerlerden dönen ve çoğu Meşrutiyet'ten sonra Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'ne katılmışlar. Daha doğrusu bu Cemiyeti onlar kurmuşlardı. İstibdat mağdurlarına iş ve yardımda bulunmak için bir yardım fon oluşturmuşlardı. Çıkardıkları "Hukuk-u Umumiye Gazetesi"yle, İttihat ve Terakki aleyhine muhalefet yapıyorlardı.⁴⁶¹Vahdeti'nin bu cemiyete girip-çıkması bir olur, aralarında ne geçtiği bilinmez ama sonuçta Derviş, istifa eder. Hatta cemiyetin yardım fonu'ndan kendisine ayırdığı 400 kuruş parayı da iade eder.⁴⁶²

• Sabahattinci ve muhalif özellik; Derviş, başta Ahmet Rıza olmak üzere İttihat ve Terakki'nin sivil ileri gelenlerinin şiddetle aleyhindedir. Buna karşılık Sabahattin Bey'i (onun düşüncelerini) ve Kamul Paşa'yı tutmaktadır. Bu tutumuna uygun olarak İngiliz taraftarlığı da söz konusudur. Derviş'e

⁴⁶⁰ Akşin, a.g.e., s. 20.

⁴⁶¹ Kocahanoğlu, a.g.e., s. 40.

⁴⁶² Mardin, a.g.e., s. 48.

göre güdülecek en isabetli siyaset “İngiliz” siyasetidir. O zamanlar Kıbrıs’ta, İngilizlerin adem-i merkeziyetçiliği (yerinden yönetimi) sayesinde neredeyse küçük bir İsviçre olmuştur. Ayrıca İslamcı görüşlerde, İngilizlerin ve Rusların Müslüman halkının hükümetlerine karşı olan bağlılığını sarsmayacak biçimde yürütülecekti.⁴⁶³

Bir süre sonra, İttihat-ı Muhammedi cemiyeti adındaki bir kuruluşu temsilen bazı kimseler Vahdeti’ye başvurarak İstanbul’da kurulacak olan mason loncasına karşı Cemiyetin geliştirilmesini Volkan gazetesinin de Cemiyet organı olmasını teklif ettiler.

Cemiyetin başında Emirizade Ömer Lütfü ve Kayserili Ahmet Paşa’nın damadı Hacı İsmail Hakkı Bey vardı. Derviş’e göre, İsmail Hakkı hafiyelik yapmış, hatta bu yüzden İttihat ve Terakki tarafından idam hükmü giydirilmiş birisiydi.

Emirizade’nin ise eski Şeyhülislam Cemalettin Efendi’yle teması vardı, üstelik yalancıydı. Bu nedenlerle, yani bu adamların mutlakıyet yanlısı olmalarından şüphelendiği için, belki de ayrıca işin başına kendisi geçmek isteği için, Vahdeti kısa bir süre sonra kendi adına bir İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti kurdu.

⁴⁶³ Kocahanoğlu, a.g.e., s. 100.

İttihadı Muhammediye Fırkası (Partisi) (İslam Birliği Partisi)

31 Mart Olay'ından on gün önce kurulmuş, parlamento ile direkt ilgisi bulunmayan fırka, İttihatçılara karşı muhalefetin en şiddetli kesimini temsil etmiştir.

Kırk gün süreyle faaliyet göstermiş olmasına rağmen fırka hem Türk siyasi hayatında önemli gelişmelere neden olmuş, hem de parlamento'da üyesi olmadığı halde, Ayan ve Mebusan meclislerinde etkisini hissettirebilmiştir. İlmiye sınıfına mensup kurucuları ve mensupları arasında en tanınmış olanları Said-i Nursi ve Derviş Vahdeti'dir.⁴⁶⁴

3 Nisan 1909 günü, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin açılışı dolayısıyla Ayasofya Camii'nde, büyük bir kalabalığın toplandığı mevlit okutuldu. Bu İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin kırsal kesimde de daha hızlı bir şekilde yayıldığı'nın göstergesidir.⁴⁶⁵

Said-i Kürdi'ye (Nursi'ye) Göre İttihadı Muhammediye⁴⁶⁶

1870'lerde başlayan İslâmcılık, 1908'lerden sonra İttihadı Muhammedî ile "siyasal İslâm"a, dönüştürüldü. 31 Mart isyanından 10 gün önce, "Hadis ehlinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki muadili, halkın fikirlerine tercüman olan ikinci bir ulema grubu, 1909'da İttihadı Muhammedî Cemiyeti'ni kurdu."⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Karal, a.g.e., C-9, s.76

⁴⁶⁵ Akşin, a.g.e., s. 21.

⁴⁶⁶ Ayrıntı için bakınız: Ali Ferișadođlu, İttihadı Muhammedi Cemiyeti, <http://www.sorularlasaidnursi.com>

⁴⁶⁷ Ferișadođlu, a.g.site.

İttihadı Muhammedi Cemiyeti kurucuları arasında Said-i Kürdi'de (Nursi'de) vardır⁴⁶⁸ diyenler olmasına rağmen, 31 isyanına karışanların yargılandığı mahkeme olan Divân-ı Harbii Örfi'de (Sıkı Yönetim Mahkemesi) bunu yalanlamıştı.

Mahkemede yargılanması sırasında, "İttihadı Muhammediye'ye dahil misin?" sorusuna "Maaliftihar! (iftiharla, seve seve) En küçük efradındayım. Fakat, benim tarif ettiğim ve-chile... O ittihattan (birlikten) olmayan, dinsizlerden başka kimdir; bana gösteriniz?"⁴⁶⁹ cevabını vermiştir.

Kurucusu olmasa bile, partinin politikalarından memnundu. Bunu şu şekilde açıklamıştı.

"İttihadı Muhammedi'nin tarifi budur ki, doğudan batıya, güneyden kuzeye uzanan bir nuranî zincirlerle bağlı bir dairedir.

Dahil olanlar da bu zamanda üç yüz milyondan fazladır. Bu ittihadın birlik yönü ve irtibatı, tevhidi İlâhidir (ilahi birliktir).

Peyman (andı) ve yemini imandır.

Müntesipleri (üyeleri) dünyanın kurulduğu andan itibaren yaşayan tüm Müslümanlardır.⁴⁷⁰

Yani Panislamizm yanlısıdır. Ümmetçidir.

Saidi Kürdi'ye göre, "İslâm birliğinin" hedefinin de "sevgi", düşmanlığının da "cehalet ve zaruret ve nifaka karşı" olmasıdır.⁴⁷¹

İlk safını, öncülerini gaziler, şehitler, âlimler, mürşitler (yol gösterenler) teşkil ediyor. Hiçbir mümin ve fedakâr asker, zabıt olsun, nefer olsun, haricinde değil ki katılmasına gerek olsun. Lakin bazı hayır cemiyeti, kendine İttihadı Muhammedi diyebilir. Buna karışmam.⁴⁷²

⁴⁶⁸ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C-12, s. 80

⁴⁶⁹ Ferşadoğlu, a.g.site.

⁴⁷⁰ Said-i Kürdi (Nursi) Divân-ı Harb-i Örfi, s. 27

⁴⁷¹ Said-i Kürdi (Nursi), Divân-ı Harb-i Örfi, s. 6.

⁴⁷² Said-i Kürdi(Nursi), Tarihçe-i Hayatı, s.59 v.d.

Yoksa, ayrılık sebebi olan partilerden değilim. Amma, İttihadı Muhammedi ki, tüm müminleri içine alır; cemiyet ve parti değildir.⁴⁷³

İttihad-ı Muhammedî fikrini taşıyanların, "Ahrarların (Hürriyet Partisi'nin) müttefikî" olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁴

Ahrarlar (Hürriyetçiler) ise "yerinden yönetim ve özerklik" yanlısıydılar. Osmanlı Milleti'ni oluşturan unsurların (etnik yapıların) merkezi imparatorluğa bağlı olarak, yaşadıkları yerlerde seçimle kendi idarelerini oluşturmalarını savunuyorlardı.

Volkan gazetesi yazarı Said-i Kürdî'ye (Nursî'ye)⁴⁷⁵ göre, ihtilali hazırlayan huzursuzlukların kaynağı şunlardır.

- İttihat ve Terakkî'nin istibdat ve baskısı,
- Fırkaların (patilerin) tartışma konusu olan bakanların değişmesi,
- II. Abdülhamit'in tahttan düşürülmesini engellemek,
- Askerlerin hislerine ve dini hassasiyetlerine muhalif durumları önlemek,
- Hasan Fehmi Beyin katillerini bulmak,
- Kadro haricine çıkanları (alaylı subayları) mağdur etmemek ve
- Meşrutiyetin ilanından sonra hürriyet adına asayiş ihlal eden ve ahlaksızlığı yaygınlaştıran tavırlara engel olmak gibi durumlardır.⁴⁷⁶

Olayın içinde olduğunu iddia edenler, Ayasofya'da nutuk söylediğini belirtmektedirler. Yandaşları ise bu nutuktan nedense bahsetmemektedir.

Her yazısını ve dediğini sitelerinde yayınlayan müritleri ise Volkan gazetesinde yayınlanan yazılarının tam kopyalarını sitelerinde "nedeni anlaşılmaz" bir şekilde yayınlamamaktadırlar.

⁴⁷³ Feriadoğlu, a.g.site.

⁴⁷⁴ Feriadoğlu, a.g.slte.

⁴⁷⁵ Yandaşları, 31 Mart olaylarında bir ilgisinin olmadığını ileri sürmektedirler. (Ayrıntı için: <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>)

⁴⁷⁶ Bediüzzaman Said-i Nursî, Divan-ı Harbî Örfi, İstanbul, 1993, s. 44

Bu ise, yazıların içeriğinde "olayı destekleyen unsurların" olduğu izlenimini vermektedir.

Ancak yargılanmış ve beraat etmiştir.

Abdülhamit'in Vahdeti'yi Çağırması

Abdülhamit, Volkan'ın masonluğa karşı, İslamiyetçi yazılarından ötürü memnuniyet duyup Vahdeti'nin çağrılmasını buyurmuş. Gelmesi için kendisine haber gönderilince "Vahdediyrin" diye Volkan'da çalışan Enderunlu Lütfü gelmiş, Abdülhamit memnuniyetlerini bildirip para verdirmiş, o da karşılığında makbuz kesmiş ve her ay yardım edilmesini istemiş.

Bu olay iki defa tekrarlanmış ve Lütfü'ye toplam 450 lira verilmiştir.

Mahkemede Vahdeti, Abdülhamit'ten para aldığını inkar edip, sadece Enderunludan bir defalık 15 lira borç aldığını söylemiştir.⁴⁷⁷

Derviş Vahdeti'ye ödenen paraların üç amacı vardı; Padişaha sataşmamak, İslamiyetçilik, Masonluk karşıtı olması. Bu üç özelliği devam ettirdikçe, Vahdeti Yıldız'dan para almayı hak edecekti.⁴⁷⁸

Burada merak edilen soru şudur: Abdülhamit Volkan'ın yayınlarından neden hoşlanmıştı? Şunu diyebiliriz: Volkan'ın İslamiyetçi yazılarını, halife olduğundan dolayı kendi tahtını sağlamlaştırıyor diye görmüş olmalıydı. Masonluk aleyhindeki tutumu da hem İslami yönden uygun geldiğinden, hem de masonluğun İttihat ve Terakki'nin Rumeli'deki gelişmesinde oynadığı rolden ötürü, Abdülhamit'e cazip gelmiş olsa gerektir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Akşin, a.g.e., s. 21.

⁴⁷⁸ Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 147.

⁴⁷⁹ İrtem, a.g.e., s. 103.

Fakat Volkan'ın en hoş giden yönü herhalde kendisine çatmamasıydı. Nitekim, (yerinden yönetim ve özerklik isteyen) Ahrar Fırkası'nın (Hürriyet Partisi'nin) yani muhalefetin ileri gelen organlarının en önemli özelliği, Abdülhamit aleyhtarlığı idi. Hatta muhalif gazeteler içinde Abdülhamit'le çok fazla uğraşan "Serbesti" adlı bir gazete vardı.⁴⁸⁰

Volkan Gazetesinin Kışkırtmaları

Volkan'da kışkırtıcı yayınların artışı 31 Mart'tan (13 Nisan 1909'dan) hemen önceki döneme denk gelir ve bu artış, tüm muhalefet gazetelerinde gözlenmiştir.

(İngiliz yanlısı) Vahdeti'nin hemşerisi Kamil Paşa, kabinesinin düşürülmesinden sonra, muhalefet gazetelerinin, bazen dini duyguları da alet ederek açtıkları kampanya ile, hava git-gide İttihat ve Terakki aleyhine değişti.

Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey ise, Derviş Vahdeti ve gazetesi hakkında şu bilgileri vermektedir.⁴⁸¹

"Kesin tarihini pek iyi hatırlayamadığım bir gün, orta boylu, kısa sakallı, al yanaklı, dar ve açık renk pantolonlu bir adam yanıma gelerek isminin Derviş Vahdeti olduğunu ve bir gazete çıkarmak için tahsisat istediğini söyledi.

Nitekim, o güne kadar bu şahsı hiç görmemiş olmama rağmen, kendisinin serseri hayatını, daha evvel mabeyn kâtibi iken yazılmış tahrirattan bildiğimden, artık o devirde tahsisat ile gazete çıkarmanın ne memlekete, ne saltanata ve devlete faydalı olmayacağını, buna imkân kalmadığını anlattım, gitti.

Daha sonra 31 Mart hadisesinde rol oynayan Volkan gazetesini ve bu hadisenin asıl mürettibi olan fesat Cemiyetini, hangi para ile tutmuş, bilmiyorum."⁴⁸²

⁴⁸⁰ Türkmen, a.g.e., s. 149.

⁴⁸¹ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

⁴⁸² Unat, s. 45-46.

Derviş Vahdeti, kendi sözleriyle de ifade ettiği gibi fakir bir ailedendi ve mal edinebilecek bir kariyere de sahip değildi. Dolayısıyla Vahdeti'nin, Volkan gazetesini nasıl çıkardığı ve sözü edilen "İttihatı Muhammedi Fırkası"nı nasıl kurduğu hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Fakat Derviş Vahdeti'nin bu gazeteyi çıkarmaya başlamasının, Sadrazam Kâmil Paşa'nın İttihat ve Terakki ile bozuştugu; İttihatı Muhammedi Fırkası'nı kurmasının da yine Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın İttihat ve Terakki'ye karşı komplo kurmaya giriştiği zamana rastlaması, son derece dikkat çekilmesi gereken olaylardır.⁴⁸³

Derviş Vahdeti, Kıbrıslı Kâmil Paşa'dan yana tavrını sürdürmüş ve Paşa'nın Anayasa kurallarına aykırı olarak düşürüldüğünü Volkan gazetesinde;⁴⁸⁴ "Kâmil'in namusu ikmal edilecektir; ikmal" şeklinde dîle getirerek savunması, yukarıda açıklanan bilgileri doğrulamaktadır.

Bunun yanı sıra Vahdeti, İttihatçıları devirmek için gazeteciğin gücünü de yeterli görmemiş ve daha yıkıcı, daha hızlı sonuç alınabilecek bir silahı aramaya başlamıştır. Uzun bir süre aranan ve son derece etkili olan bu silah ise, "din" olmuştur. Vahdetinin bu düşüncesi, 16 Mart 1909 tarihli Volkan gazetesinde yayınlanan bir beyanname ile şöyle açıklanmaktadır;⁴⁸⁵

"Biz ki Muhammedi'yiz, Şer'-i Şerif dairesinde hareket etmek mecburiyetindeyiz. Bulduğumuz şu asr-ı medeniyette, hiçbir fert diğerinin esiri olamaz. Tüm Müslüman'ın tabi bulundukları devletler idaresinde, tabi bulundukları kavânin (kanun, kural) dairesinde hareket ederek ilerlemelerine çalışmaktadır."

⁴⁸³ Karal, Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), C. IX, s. 75 v.d.

⁴⁸⁴ Volkan Gazetesi, No: 49, 5 Şubat 1324, s. 1.

⁴⁸⁵ Bayur, Türk inkılabı Tarihi, C. I, Ks. II, s. 135 v.d.

Yani Müslümanların, "şeriat (İslam hukuku) kurallarına" göre idare olunmasını öneriyordu.

Bu beyannamede, sömürgelerdeki Müslümanların sömürgeci devletlere itaat etmeleri telkin edilmekte ve Osmanlı Müslümanları için "şeriat isteriz" yani "gâvurdan alınmış kanun istemeyiz" iddialarıyla halkın kışkırtıldığı açık olarak görülmektedir.⁴⁸⁶

Bu karışık ortamda alaylı subaylar ve yeni düzenlemelerle işten çıkarılan memurlar hakkında tahrik edici yazılar yazarak, orduyu ayaklandırmaya yönlendiren Volkan gazetesi; "Asker, hiçbir zaman Avrupa'dan Frenkleşerek dönmüş dört-beş tane sarhoş için askerlik etmemelidir... Zira bu kişiler vatanperver değildir. İşte parola: Asker! Millet sizden bu dakikada hizmet bekliyor. Düşününüz, inanınız, yapınız" gibi sözlerle ortamı daha da gerginleştirmekte idi."⁴⁸⁷

Hasan Fehmi'nin öldürülmesiyle durum tamamen ağır-laştı.

Hasan Fehmi'nin cenaze töreni, muhalefetin, başta ilmiye öğrencileri ile birçok Darülfünunlular ve ulema olmak üzere, büyük kalabalıklar tarafından desteklendiğini ve artık kamuoyunda muhalefetten yana güçlü akımların oluştuğunu gösterdi.

Volkan gazetesinde çıkan bazı mektup ve yazılardan da bu işin erlere de bulaştığı anlaşıyordu.⁴⁸⁸ Ayrıca, Hasan Fehmi'yi Galata Köprüsü'nde öldüren kişinin bir subay pele-rini bulundurduğu iddia ediliyordu.

Köprü'nün iki tarafında da karakolların bulunması, buna rağmen kimsenin yakalanamaması, bu olayın İttihat ve Terakki'ye mal edilmesine neden olmuştur.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Bayur, Türk inkılabı Tarihi, C. I, Ks. II, s. 136

⁴⁸⁷ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

⁴⁸⁸ Akşin, a.g.e., s. 31.

⁴⁸⁹ Çağdaş Türkiye Tarihi, Cem Yayınevi, C. IV, İstanbul 2000, s. 29.

Muhâlif gazeteciler ve halk, katil veya katillerin bulunup cezalandırılmasını istiyor, ama katil bir türlü yakalanamıyordu. Bu durumda katil'in İttihatçılardan olduğu şüphesi iyice artıyordu. Bu durum halkın İttihatçılar aleyhine dönmesine sebep oldu.

"Volkan" gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti şiddetli bir şekilde, İttihatçıların dış ve iç siyasetlerini eleştiriyordu. "Abdülhamit istibdadı ile mücadele eden Hasan Fehmi'nin katili nasıl bulunamaz?" diye soruyordu.

Siyasi durum böyle iken 1908'de İttihatçılar hassa ordu-suna (Abdülhamit'in muhafız alayları) güvenmedikleri için, Makedonya'da çetelere karşı uzun bir mücadeleden sonra Kolağası Niyazi Bey ile Resne'de dağa çıkan "hürriyet kahramanı" taburlarından üçü İstanbul'a getirilip, Meclis'in emrine verilmişti.

Taşkılla'ya yerleştirildikten sonra bu askerlerle subayları ilgilenmediler.

Askerleri, çavuşları ile baş başa bırakarak, siyasetle ve İstanbul'un eğlence yerlerinde vakit geçiriyorlardı.⁴⁹⁰

Kendi hallerine terkedilmiş olan bu taburların subayları, kışlarına uğramazken, Meşrutiyet'in ilan edilmesinden zarar görenler, gerici fikirli olanlar, bazı saraylılar,⁴⁹¹ kraldan ziyade kral taraftarları ve Avcı Taburlarının gerçek kumandanı olan çavuşları kendi taraflarına çekmişlerdi.

31 Mart Olayı'nın çıkışından on beş gün evvel bir teftiş hadisesi de bu taburların gücendirilmesinde neden olmuştu.

Hassa Ordusu (Abdülhamit'in muhafız alayları) Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, Avcı Taburlarını teftiş etmiş, talim ve terbiyelerini beğenmeyip, taburların kumandanı, Binbaşı Şükrü Bey'i "On beş gün süre veriyorum. On beş gün sonra

⁴⁹⁰ Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi, Emel Yayınları, Ankara 1977, s. 363.

⁴⁹¹ Tahsin Ünal Abdülhamit hariç notunu düşmüştür. Biz bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü, Abdülhamit'ten gizli saray çalışanları "askerler arasında" kışkırtıcılık yapamazlar.

taburları yeniden teftiş edeceğim. Aynı hali görürsem subayları açığa alırım" diye tehdit etmişti.⁴⁹²

Derviş Vahdeti, bu ortamı iyi kullanmış, 28 Mart tarihli "Volkan" gazetesinde adeta kışkırtıcılık yapmıştır.

"Hasan! Ey Fatma'nın oğluyla isimde olan Hasan! Onunla senin aranda büyük bir bağ buluyorum. O anadan ve babadan yoksun olarak şehit edildi. Sen de onun gibi öksüz, sen de garip olarak şehit edildin. O Yezidilere muhalif idi. Sen de onun gibisin. Yezidiler İslam hükümetini zapt etmişlerdi. Bunlar da Osmanlı Hükümeti'ni zapt etmek istiyorlar. Nedir aranızdaki ilişki Hasan! Sen o musun, yoksa o sende mi?

Ona İslam alemi kan ağladı.

Sana da bütün insanlık ağlıyor.

Git Hasan, Ebu Talib'in oğluna benden selam söyle!

Vahdeti de geliyor de ve kabulünü rica et!"⁴⁹³

İki gün sonra yine Derviş Vahdeti, "... O istibdada ki, boyun eğerseniz kansız bir millet olduğumuza dünya kani olacak, milli hislerimiz hakarete uğrayacak. Bu cinayetlere kesinlikle boyun eğmeyelim. Bunun çaresi ümmetin toplanmasıdır."⁴⁹⁴

Yine Derviş Vahdeti; "Ya hürriyet şehidi Hasan Fehmi Bey'in katili bulunmalı yahut malum olan beş kişiyi, İttihatçıları vatan haricine çıkarmalı. Bu ikisinden başkası milletin galeyanını durduramaz."⁴⁹⁵

Volkan, muhalefete yol da göstermektedir;

"Acele et Mizan! Arş ileri Serbest! İmdat Osmanlı! Sebat et İkdâm! Hakperest matbuat, hep hücum edelim!

⁴⁹² Ünal, a.g.e., s. 364.

⁴⁹³ Ertuğrul Düzdağ, Volkan Gazetesi, İz Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 485.

⁴⁹⁴ Düzdağ, a.g.e., s. 495.

⁴⁹⁵ Düzdağ, a.g.e., s. 490.

İşte istibdat kalesi, işte hürriyet şehidi zincirlere bağlanıyor, bize imdat! diye kollarını uzatıyor. Kale ise zayıftır, sihirle kuvvetli gözüküyor.

Kale muhafızları da sihirle bağlı! İşte Volkan... Sancaktarlık vazifesi ilerliyor. Arş ileri!

Şehit olursam da siz dönmeyiniz.

Zira zafer bizdedir.

Emin olunuz ki halk bizimledir.”⁴⁹⁶

Artık kamuoyu yeteri kadar ateşlenmiş, özellikle askerler arasında yapılan propagandalar meyve verecek kadar olgunlaşmıştı.

Olgunlaştıranlar ise saray kökenliydi.

Vahdeti'nin Volkan gazetesi, Sadrazam Kamil Paşa tarafı bir politika benimsemiştir.⁴⁹⁷

Vahdeti, Kıbrıslı olması sebebiyle Kâmil Paşa'yı daha 2. sayısından itibaren övmeye, yükseltmeye ve onun hakkında yazı yazmaya başlamıştır. Vahdeti, "Kâmil Paşa" isimli yazısında; "Kamil Paşa, Kıbrıslıların gururu olduğu gibi bütün Osmanlılar da onunla ne kadar övünseler azdır" diye yazmıştır. Daha sonra Kâmil Paşa'nın hayatı ve siyasi fikri hakkında bilgiler vererek, Kâmil Paşa'yı göklere çıkarmaktadır.⁴⁹⁸

Vahdeti, hemşerisi Kâmil Paşa'yı her zaman korumuş ve kollamıştır. 14 Şubat 1909'da Kâmil Paşa Hükümeti'nin istifasından sonra Volkan gazetesi yayınladı haberlerle Kâmil Paşa'yı korumuş ve Kâmil Paşa hakkında diğer gazetelerce yazılan yazıları tekzip veya çürütmeye çalışmıştır.⁴⁹⁹

Ahmet Bedevi Kuran, isyanın çıkışındaki önemli etkeni "hükümetin idaresizliği ve hürriyeti kendi görüşüne göre tahdide kalkışması" olarak görür.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Düzdağ, a.g.e., s. 231.

⁴⁹⁷ Kurşun ve Kahraman, a.g.m, s.200

⁴⁹⁸ Volkan Gazetesi, Nu: 3, 13 Aralık 1908.

⁴⁹⁹ Volkan Gazetesi, Nu: 47, 16 Şubat 1909

⁵⁰⁰ Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarhımız ve 'Jön Türkler', Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s. 276

İsmail Hami Danişmend, olayın zemininin oluşmasında en önemli payı, Volkan ve Mizan gazetelerinin kışkırtıcı rolünde bulur.⁵⁰¹

Cevat Rifat Atilhan'a göre, 31 Mart Olayı, Siyonistler tarafından kendilerine Filistin'de toprak vermeyen Abdülhamid'i tahttan indirmek için yapılmıştır.⁵⁰²

Olayı yaşayan kişilerden olan Mustafa Turan yine 31 Mart Olayını tertipleyenlerin Yahudiler olduğu kanaatindedir.⁵⁰³ Her taşın altında Yahudi arama geleneği demek o zamanlarda varmış!

Derviş Vahdeti, Divan-ı Harb-i Örfi'deki savunmaları sırasında isyanın aylar öncesinden hazırlanmış planlı bir hareket olduğunu, bunu da Kâmil ve Said Paşa'ların yapmış olabileceğini söyler.⁵⁰⁴ Aslında doğrudan söylemesi ve kardeşi Kamil paşanın da adını vermesi gerekirdi.

İsyanın çıkması ile, basın özgürlüğünün tehlikeye girdiğini ,eski sansür günlerinin gelebileceğini hisseden muhalif gazete sahipleri toplanıp, ortak karar almışlardır.

Mizancı Murat, Serbesti sahibi Mevlanzade Rifat, Sabah gazetesi namına Ali Kemal beylerle Volkan gazetesi sahibi Derviş Vahdeti ve bazıları da Beyoğlu'nda Kroker otelinde toplanarak asilere karşı takip olunacak hatt-ı hareket hakkında mühim kararlar almışlar ve Meşrutiyetin tehlikeye düşmesi esasları üzerinde mutabakat sağlamışlardır.

Hatta Cemiyet-i İslamiye-i İlmiyenin beyannamesi üzerine, Ermeni Taşnaksuyon cemiyeti de bir beyanname neşrederrek bütün fırka ve cemiyetleri birliğe çağırılmıştı.

⁵⁰¹ İsmail Hami Danişmendi, Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre: 31 Mart Vakası, İstanbul, 1986

⁵⁰² Cevat Rifat Atilhan, 31 Mart Faciası, Aykurt Neşriyatı, İstanbul, 1959, s. 79, 196

⁵⁰³ Mustafa Turan, Taşkılla'da 31 Mart Faciası, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966, s. 10

⁵⁰⁴ 31 Mart İfadeleri

Bunun üzerine Tokatlıyan otelinde toplanan İttihat ve Terakki dışındaki cemiyetler 17 Nisan 1909'da şu kararları almışlardır.⁵⁰⁵

- "İdare-i meşrutanın bekasını (meşrutîye idaresinin geleceğini) müdafaaya çalışan olmak.
- "Gazetelerin yayını bu amaca göre birleştirmek.
- "Meclis-i Mebusan'ın hiçbir taraftan tehdidine meydan bırakmamak.
- "Bu amaçları temin için toplantıya katılanlardan bir encümen teşkil etmek."⁵⁰⁶

İsyanı Olgunlaştıranlar ve Elebaşı Hamdi Çavuş

Hamdi Çavuş'un başyardımcısı olan ve olayların içinde bulunan Halis Özçelik'ten bunu tekrar öğrenelim;

"Hamdi Çavuş'un taburunda bir baba-oğlu vardı.

Baba, taburun tüfekçi ustasıydı. Adı Arif Efendi, oğul başçavuştu. Adı Mehmet!

Bunlar, Hamdi Çavuş'un en yakın arkadaşlarıydı. Arif efendi okumuş, yazmış adamdı. Sırasına göre, kışlanın camisinde kürsüye çıkar, askere vaaz ederdi.

Elinden hadis kitapları düşmezdi. Gazeteler sabah sabah okur, etrafa da dinletirdi.

Arif Efendi, Sultan Hamid'in muhasiplerinden Halil Bey'le sıkı sıkı temastaydı.

Bu Halil beyin Arif Efendi üzerinde büyük tesir ve nüfuzu vardı.

Vebal altında kalmayayım amma, Arif efendinin para hususunda en küçük bir para sıkıntısı çekmemesinin ucunu, ben bu Halil beye bağlıyorum. Haftada, on günde bir Arif Efendi

⁵⁰⁵ Bu toplantıya, Osmanlı Fırkası, Ermeni Taşnaksuyon, Rum Cemiyet-i Siyasiyesi, Fırka-ı İbad Demokrat, Amavut Başkım Kulübü, Kürt Teavün Kulübü, Çerkes Teavün Kulübü, Bulgar Kulübü, Mülkiye Mezunları Kulübü, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye cemiyetleri katılmıştır.

⁵⁰⁶ Kuran, İttihad ve Terakki, s. 255

Yıldıza gider, oradaki dairelerden birinde oturduğunu söylediği Halil beye misafir olurdu.

Bazen gece yatısına da kaldığı vaki imiş.

Ben, Hamdi Çavuşu ziyaret için Taşkısla'ya gittikçe, hemen her seferinde, Arif ile oğlunu görürdüm. Beraber bulunduğu, yiyip içtiği kimselerden hiç birine para verdirmezdi Başçavuş.

Elini avcı yeğinin çukur cebine bir saldı mı, çil çil altınlar çıkardı.

Bu isyan işinde Arif Efendi ile oğlu akul hocalığı ettikleri bence muhakkaktır."⁵⁰⁷

İsyanın Elebaşları: Hamdi Çavuş ve Yardımcıları 31 Mart İsyanı'nın elebaşlarından olan Hamdi Çavuş, Kamil Paşa'nın oğlu Sait Paşa tarafından bulunmuş ve beslenmiştir.⁵⁰⁸

Abdülhamit Hamdi Çavuş hakkında: "Hamdi Çavuş adlı Arnavut'u bulan ve para veren de Kamil Paşazade Sait Paşa idi" demektedir.⁵⁰⁹

Hamdi Çavuş'un karakterini ve yapısını da tekrar başarımcısı Halis Özçelik'ten öğrenelim;

Hamdi Çavuş'u Özçelik şu şekilde tanımlamaktadır;

"Avcı taburlarından birinde Hamdi Çavuş adında, Erzurumlu bir hemşerim vardı. Daha geldiklerinin haftasında İstanbul kışlalarını taramış, Erzurumlu aramıştı.

Çabucak anlaşıp kaynaştık kendisiyle.

Bu adam orta boylu, pos bıyıklı, yirmi beş yirmi altı yaşlarında, mert bir askerdi.

Cahildi, Kur'an yazısını bile okuyamazdı. Ama dini bütündü.

Allah dedi mi, gözleri iri iri açılır, sanki Allah'ını inkâr eden varmış gibi, etrafa dik dik bakmağa başladır.

⁵⁰⁷ Halis Özçelik, "31 Mart Vak'asını Biz Çıkardık", (Haz.: İlhan Tarsus), Tercüman, 1955. Tefrika No: 4, 5 ve 6 (28-29-30 Ağustos 1955).

⁵⁰⁸ Doğan Avcıoğlu, Abdülhamit'in Hatıra Defteri, s.136 v.d.

⁵⁰⁹ Doğan Avcıoğlu, 31 Mart'ın Yabancı Parmağı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969. s. 69 v.d.

Küçüklükten beri yokluk içinde büyümüş, tıpkı benim gibi, çekmediği cefa kalmamıştı.

Sık sık buluşur, Azapkapı'da küçük bir meyhaneye giderdik.

Bir okka rakı içerdi her oturuşta.

Hızlı da para tutardı. Nereden, nasıl, bilmem.

Arada Cuma Namazı için fasıla verir, ağzımızı yüzümüzü yıkar, çoğu kere Tophane camiine, ya da Ortaköy caminde namaz kılardık.

Çok düşünceli adamdı doğrusu, Hamdi Çavuş.

Memleketin halinden, ahvalinden söz açar, olur olmaz mekteplilerin akıllarının ermeyeceği bahislere dalar.

Bilhassa padişaha karşı gelen, hürriyet ve Meclisi Mebusan isteyen adamlara diş biliyordu.

Hele din-i İslam'ın akaidini, şariat-ı garra-i Muhammedi'yi (İslam ceza hukukunu) terk ederek Avrupa usullerinin memlekete sokulmasını isteyenlerin adarını diş gıcırdıları arasında anlatıyor, sövüp sayıyordu;

"Ne demek, diyordu. Padişahımız efendimiz hazretlerinin hilafeti ve saltanat-ı seniyeleri bir tarafa itilecek, bu gâvurlar başımıza geçip bizi idare edecekler, öyle mi?

Tövbe vallahi, tövbe...

Silahu kapar tek başıma en ileri gelen on tanesini, yarım saat içimde temizlerim.

Sonra Yıldız'a koşar, huzuru şahaneye yüz sürer, iste geldim padişahım, ister as, ister kes, derim.

Gidi godoşlar sizi!"⁵¹⁰

⁵¹⁰ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 5 (29 Ağustos 1955).

Üniversite Öğrencilerinden Protesto

Bu arada “Darülfünun” (İstanbul Üniversitesi) öğrencileri de yürüyüşe geçip, Osmanlı hükûmetinden katilin bulunmasını istemişlerdi.

Ayrıca İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti örgütlenmesini bitirmek üzeredir.

Yurdun her yerinden, İstanbul’un çevresinden, Orta Anadolu’dan Hz. Muhammed’in başkanı bulunduğu bu cemiyete elbette bütün softalar katılmış, olayları tam olarak kavrayamayan cahil halkta cemiyeti desteklemiştir.

Ayrıca muhalif basın “Volkan Gazetesi”nin izinden gidiyor. Buna karşılık, Ahrar Fırkası da İttihadı Muhammedi Cemiyeti’nin yanında yer almaktadır.

Fırka, Muhammedicilerin yapacağı şahlanışla kendisine iktidarın kapılarının açılacağını düşünmektedir.⁵¹¹

Hasan Fehmi Bey’in öldürülmesi, halk arasında büyük bir etki yaptığından üniversite hocaları ve öğrencileri, bunu protesto etmek istemiş ve henüz yeni fakülte haline gelen Hukuk Fakültesi öğrencileri, hocaları Celaleddin Arif Bey’in⁵¹² teşvikiyle harekete geçmişler ve mülkiye öğrencileriyle birlikte Babıali’ye giderek, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa’dan katillerin yakalanmasını istemişlerdir.

Bu küçük grup Babıali’den ayrılırken halkın da katılımıyla beş on bin kişiyi bulmuş; böylece bazı gazete müdürlüklerine

⁵¹¹ Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 1998, s. 45 v.d.

⁵¹² İ. TBMM’de Erzurum Milletvekili ve Adalet Bakanı’dır. Çıkarları her şeyin üzerindedir. Kesesini düşündüğünden, Zonguldak maden bölgesinden “kapattığı imtiyazı” bir İtalyan şirketine satmıştır. TBMM’den bunu gizlemiş, ayak oyunlarını iyi bildiğinden, imtiyazın geçerli olması için elinden geleni yaparak amacına ulaşmıştır. Mustafa Kemal muhalifi olup, Eylül 1920 tarihinde, “İtalyanlara imtiyaz hakkını” sattıktan sonra, Erzurum merkezli Doğu Anadolu Genel Valisi olmak istemiş, Mustafa Kemal’in muhalefeti üzerine, Erzurum’da Kazım Karabekir’e darbe planlayanlar arasında yer almıştır. Bu olaylar, ayrı bir kitap konusu yapılacaktır.

gidilmiş ve son olarak Mebusan Meclisine gidinceye kadar kalabalık belki elli bini geçmişti. Cenaze'nin defin törenine, yüz bin kişi katılmış ve yolla hükümet protesto edilmiştir.⁵¹³

Avcı Taburları ve 31 Mart 1909 İsyanı⁵¹⁴

II. Meşrutiyet hareketi, Makedonya'da ve Rumeli Dağlarında başlayan bir isyan hareketiyle başarılmış olmasına rağmen, iktidarın merkezi hala İstanbul'dur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri, gerek iktidarı fiilen ellerine alıp devlet işlerini yürütecek kadrolardan yoksun bulunmaları, gerekse halen devlette ve halk arasında saygınlığını ve etkinliğini koruyan II. Abdülhamit'in varlığından duydukları korku nedeniyle, kendilerini İstanbul'da rahat hissedememektedirler.

Bu yüzden ki, Cemiyet'in genel merkezi hâlâ Selanik'tir ve İttihatçılar kabinede küçük değişiklikler yaparak kendi güçlerini artırmaya çabasına girmişlerdir.

Ama Cemiyet'in en büyük korkusunun, uzun yıllar boyunca korkulu rüya görmelerine sebep olan II. Abdülhamit'ten kaynaklandığı söylenebilir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Abdülhamit'e ve onun temsil ettiği güçlere karşı iktidarlarını ve can güvenliklerini korumak için⁵¹⁵ ve "İstanbul'da bulunan askerlere güvenilemediğinden, Meşrutiyeti korumak maksadıyla Eylül ayı sonlarında 3. Ordudan 'Üç Avcı Taburu Taksimdeki Taşkılla'ya"⁵¹⁶ yerleştirmiştir.

⁵¹³ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası Yayınları, İstanbul 1945, s. 277

⁵¹⁴ O zaman kullanılan takvime göre olay 31 Mart 1909 tarihinde olmuştur. Şu anda kullanılan takvim ile arasında 13 gün olduğundan, bugünkü takvimle olay 13 Nisan'da olmuştur. Ancak olduğu günü adıyla anıldığından 31 Mart Olayları olarak tarihimizde yerini almıştır.

⁵¹⁵ Ahmet Turan Alkan, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001. s. 107 v.d.

⁵¹⁶ Halil Sedes, "İhtilalin Mukadderatı ve Canlı Bir Hatıra", *Tarih Hazinesi*, S. 15, İstanbul, 1952. s. 765.

Selanik'ten getirilen bu taburlara, o günlerde meşrutiyetin "sadık bekçileri" ve dolayısıyla da cemiyetin destekçisi olarak bakılıyordu.

Avcı taburlarının Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmeleri sırasında, 3. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, bunlara hitaben yaptığı konuşmada; "İstanbul'daki vazifeniz çok mühimdir.

Bunu şimdiden düşünmelisiniz ve ona göre vatanın maruz kalacağı tehlikeleri göz önünde tutmalısınız.

Siz sadece asker değil, aynı zamanda hürriyetin de niğahbanısınız (bekçisi)" diyerek, İstanbul'a gönderilen bu taburların görevlerinin çok önemli olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.⁵¹⁷

19 Ekim 1908'de 20 İstanbul'a gönderilen avcı taburlarının tamamen iç politikaya yönelik bir amaçla, İstanbul içindeki kuvvet dengelerini değiştirmek için gönderilmiş olmaları hususunda, muhalif-muvafık tüm gözlemcilerin fikir birliğine varmış olmaları son derecede önemlidir.⁵¹⁸

İsmet İnönü, İstanbul'da duruma hâkim olabilmek amacıyla, İstanbul'a 3. Ordu'dan seçilen özel kıtalar gönderildiğini belirtmiş ve "Umumi kanaat o idi ki, İstanbul'da inkılâp aleyhine herhangi bir taşkınlık artık olamazdı" ifadesiyle de, İstanbul'a getirilen bu üç avcı taburunun, İttihat Terakki Cemiyeti'ne politik destek ve Kâmil Paşa Kabinesine karşı da, denge sağlamak amacıyla kullanıldığını belirtmiştir.⁵¹⁹

Mizancı Murad ise, avcı taburlarının meşrutiyete bağlılıkları konusunda; "Avcı taburları bütün mevcudiyetiyle Cemiyete merbut (bağlı) idiler. Esasen bütün Üçüncü Ordu erkânı inkılâba, kendi eserleri gözûyle bakıyorlardı. Bunun

⁵¹⁷ Alkan, a.g.e., s. 107 v.d.

⁵¹⁸ Alkan, a.g.e., s. 109.

⁵¹⁹ İsmet İnönü, Hatıralarım; Genç Subaylık Yılları (1884-1918), (Haz.: Selahattin Selok), Burçak Yay., İstanbul, 1969. s. 50 v.d.

için, hepsinde kendi malını koruma gayreti vardır''⁵²⁰ şeklinde açıklamıştır.

Celal Bayar'a göre; bu taburların kumandanlarının ve subaylarının birçoğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensuptur. Hemen hepsinin Meşrutiyet inkılâbında az veya çok hizmetleri görülmüştür.

Bu subaylar, İstanbul'a, inkılâbın koruyucusu olarak geldiklerini iftiharla söylüyorlardı. Hakikat da bundan ibarettir.⁵²¹

Süleyman Kani İrtem ise; avcı taburlarının Yıldız ve civarındaki Padişaha bağlı kuvvetlere karşı bir emniyet unsuru olarak İstanbul'da bulundurulduğunu, fakat bütün subayları İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sadık olsalar bile bu taburlar askerlerinin, hürriyet ve meşrutiyet fikrinin Padişaha merbutiyet (bağlılık) fikrinden kuvvetli olduğuna inanılabilir miydi?" sorusunu sorarak, taburların ittihat ve Terakki'den çok daha fazla Padişaha bağlı oğlunu söylemektedir.⁵²²

İngiliz Yanlısı Kamil Paşa ve Avcı Taburları

Avcı Taburlarının Rumeli'den İstanbul'a getirilmesi, (İngiliz yanlısı) Kâmil Paşa Kabinesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında bir sorun yaratmıştır.

Çıkan bu sorunun asıl nedeni, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Selanik'ten getirilmek istenen avcı taburlarının, İstanbul'daki siyasi dengeyi İttihat ve Terakki lehinde, dolayısıyla Kâmil Paşa aleyhinde değiştirebileceği anlayışından kaynaklanmaktadır.

⁵²⁰ Mizancı Mehmed Bey'in II. Meşrutiyet Dönemi Hâtıraları, (Haz.: Celile Eren (Ökten) Argıt), Marifet Yay., İstanbul, 1977.

⁵²¹ Celal Bayar, Ben de Yazdım; Milli Mücadeleye Gidiş, C. I, 2. Baskı, Baha Matbaası, İstanbul, 1967. s. 220.

⁵²² İrtem, a.g.e., s.51.

Kâmil Paşa, bu taburları en kısa sürede ve derhal İstanbul' dan uzaklaştırmak istemektedir.⁵²³ Paşa'nın bu taburları İstanbul'dan uzaklaştırma isteminin en önemli nedeni; eğer avcı taburları İstanbul'a gelirse, Kâmil Paşa Hükümeti'nin nüfuzu büyük ölçüde sarsılacak ve İstanbul'daki askeri denge, İttihat ve Terakki lehinde değişmiş olacaktır.

Bunun içindir ki Kâmil Paşa, İttihat ve Terakki'nin bu avcı taburlarını, hükümete karşı bir ihtilal aracı olarak kullanılabilceğini ileri sürerek, avcı taburlarının gelmesine şiddetle karşı çıkmıştır.

Kâmil Paşa'nın bu taburlara karşı çıkışının altında yatan gerçek nedeni, Kâmil Paşa ile Albay Basri Bey arasında geçen şu konuşma ile açıkça anlaşılmaktadır;

"Kâmil Paşa; Sizin Manastır çok namuslu ve ihtirastan yoksun. Selanik, sizden ihtilâlin şerefini ve manevî kudretini aldı.

Basri Bey; Evet, doğru. Ama ne yapabiliriz ki? Savaş para ile yapılır. Berlin, yani onun Selanik'teki karanlık odasının çok parası var. Askerî şereflerine çok değer verdiğimiz subaylar, Enver'in etrafında toplanıyor.

Kâmil Paşa: Şu üç Avcı Taburuyla ilgili, hemen uygulanması gerekli tedbirler hakkında mutabık mıyız?

Basri Bey: Tamamen mutabıkız. Onları mutlaka İstanbul'dan uzaklaştırmak gerek. Yeni öğrendim ki (Berlin'in plana uygun biçimde) Enver, bir cins "ufak karşı devrim" düzenlemektedir.

Bunu bahane ederek Rumeli'den İstanbul'a Mahmut Şevket Paşa kumandasında büyük bir ordu getirecektir.

Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı paşaları içinde en çok Alman taraftarı olandır.

Amaç, Selanik grubuna, bütün Türkiye'de egemenlik sağlayacak biçimde, başkentte diktatörlük kurmaktır.

⁵²³ Doğan Avcioğlu, 31 Mart'ta Yabancı Parmağı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969. s. 47.

Kâmil Paşa: Konuşmanızın ışığı altında, son günlerde, "Selanikli Biraderlerin" benim nezdimde yaptıkları teşebbüslerin gerçek anlamını şimdi kavırıyorum.

İstanbul'a Selanik'ten bir birliğin getirilmesi zorunluluğunu söylerken, Bulgarlarla savaşın kaçınılmaz olduğunu tekrarlıyorlardı.

Onlara, başkent askersiz değildir, cevabını verdim.

Şimdi biz güçlerin her türlü dağılmasından kaçınılmalıyız. Selanik'in entrikaları canıyanedir. Almanya, Avcı Taburları yoluyla tertiplenen darbe ile Enver ve hempaları, yalnız beni devirmeye değil sizin gerçek İttihat ve Terakki komitesini de ellerine geçirmeye itmektedir.

O halde muhterem taraftarlarınıza hemen söyleyiniz ki, ülkenin güvenliğini bildiğimiz üzere bozacak olan üç avcı taburunu derhal başkentten uzaklaştıracam.

Bu taburlar, Osmanlı Ordu Birliği üniforması ve biçimi altında, ne yazık ki Alman Selanik'te hazırlanan başka bir askerî, siyasî gücün öncüsünden başka bir şey değildir."⁵²⁴

Kâmil paşa amacına ulaşmak için, hemşerisi ve uyguladığı politikalara bağlı olan, kendisi gibi İngilizlerin uygarlığını (?) öven yazılar yazan Derviş Vahdeti arcılığıyla ulaşacaktı.

İşin bir diğer yanı ise Alman-İngiliz nüfuz mücadelesiydi.

Bu konuşmayla Kâmil Paşa kendi başına gelebilecek bir ihtilal senaryosundan bahsetmektedir. Ne garip bir tesadüftür ki bu öngörü doğru çıkacak; fakat bu senaryo Kâmil Paşa Hükümeti'nin değil, bir İttihat ve Terakki Hükümeti olan Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesinin başına gelecek ve bu kabineyi değiştirecektir.

İşte Kâmil Paşa'nın, Avcı Taburlarını İstanbul'da istemesinin en önemli sebebi bu olmuştur. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu taburları İstanbul'a getirmek istemesinin görünürdeki sebebi, Bulgar tehdidini öne sürerek, başkentteki Avcı Taburları'nın sayısını artırmaktır.⁵²⁵

⁵²⁴ Avcioğlu, a.g.e., s. 47 v.d.

⁵²⁵ Avcioğlu, a.g.e., s. 47.

İttihat ve Terakki'nin asıl amacı ise; başkentteki siyasi havayı kendi lehlerine çevirmektir. Kısacası avcı taburları, İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki en büyük dayanağı ve silahlı gücü durumundadır.⁵²⁶

Sadrazam (başbakan) İngiliz yanlısı Kâmil Paşa'nın avcı taburlarının varlığından rahatsızlık duyarak, bu taburları geri göndermek istemesi bu yüzden Cemiyet tarafından engellenmiş, Hüseyin Cahit de "bu kahramanların!" İstanbul'dan ayrılmaları aleyhinde son derece sert üsluplu bir makale yazmıştır.

Cemiyet'i destekleyen gazeteler de, Kâmil Paşa'nın avcı taburları aleyhindeki bu tutumunu politik bir silah olarak kullanmaktan çekinmemişler ve bu manevranın, Kâmil Paşa'nın Cemiyet'i kapatmak arzusunun bir delili olduğu kanaatine varmışlardır.⁵²⁷

Avcı Taburların İstanbul'a gelişi, İstanbul'daki askerler arasında da korku yaratmıştır. Nitekim bu konuda, o yıllarda Tophane Kışlasında Onbaşı olarak görev yapan ve isyanın elebaşı Hamdi Çavuş'un başyardımcılığını yapan Halis Özçelik;

"Bizim Tophane'deki askerlerin de yüreklerine korku düştü.

Padişahın sürülmesinden filan değil de, avcı taburlarının üzerimize saldırıp hepimizi yok etme ihtimalinden dolayı..."⁵²⁸ korkularını bu şekilde belirtmiştir.⁵²⁹

⁵²⁶ İtem, a.g.e., s.51.

⁵²⁷ Alkan, a.g.e., s. 110 v.d.

⁵²⁸ Halis Özçelik, "31 Mart Vak'asını Biz Çıkardık", (Haz.: İlhan Tarsus), Tercüman, 1955. Tefrika No: 4 (28 Ağustos 1955).

⁵²⁹ Özçelik, a.g.e., aynı yer.

Kâmil Paşa ve İttihat ve Terakki

Kâmil Paşa, 5 Ağustos 1908'de, Sait Paşa'nın istifası⁵³⁰ üzerine yeni Hükümeti kurarak 3. kez Sadaret makamına getirilmiştir

Kâmil Paşa, sadaretinin ilk aylarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile iyi geçinmeye çalışmıştır. Nitekim Kâmil Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun İstanbul'da bulunan 'Heyeti Mahsusa'sı ile iyi geçinmiş; hatta İttihat ve Terakki yönetimi, 7 Ağustos 1908'de "artık padişaha ve hükümete itimat edip ahalinin iş ve güçleriyle meşgul olması ve hükmet işlerine karışılmaması" şeklinde bir beyanname⁵³¹ yayınlarak Kâmil Paşa Hükümetine olan desteğini kamuoyuna açıklamıştır.⁵³²

"İttihat ve Terakki iktidara sahip çıkmamıştı, çıkamamıştı, ne hükümet etme felsefesi, ne kadrosu, ne hazırlığı vardı. Meşrutiyet ilan edildiği zaman Sadrazam olan Said Paşa, Sultan Abdülhamit'e yedi defa, onun yerine gelen Kamil Paşa ise üç defa bu makama gelmiş kişiler idi.

Eski devrin kapandığını kendimizin de inandığımızı, onların yine ülkeyi idare edebilecek en değerli insan saymak suretiyle, kendimize karşı da iltifat etmiş oluyorduk. Halbuki ve şüphesiz ki yerli devirleri yeni insanlar temsil ederdi."⁵³³

Kâmil Paşa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin arasının açılmasının en önemli sebebi; Cemiyetin, Hükümet işleri-

⁵³⁰ II. Meşrutiyet'in ilk Hükümeti olarak sayılan Sald Paşa Hükümeti 1 Ağustos'ta resmen göreve başlamıştır. Ancak 4 gün Hükümette katabilmiştir. Said Paşa'nın iddialarına göre Hükümetin düşmesinin nedeni İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tehditleridir. Bkz, Bayur, C. I, s. 71 v.d.

⁵³¹ Naimî Turfan'a göre beyanname 6 Ağustos'ta yayınlanmıştır. Bkz, Turfan, a.g.e., s. 184.

⁵³² Naimî Turfan'a göre ise, İttihat ve Terakki bu beyanname ile "Osmanlı Devleti'ni koruma ve sürdürme yolundaki kararlılıklarını ilan etmiştir." Bkz, Turfan, a.g.e., s. 184.

⁵³³ Fethi Okyar, a.g.e., s. 31-32

ne karışmaya kalkışmak istemesi olmuştur. Daha açık bir ifadeyle; Cemiyet'in, Kâmil Paşa Hükümeti'ne karşı, "gayri mesul bir ihtilal komitesi" gibi devlet işlerini el altından idare etmeye kalkışmış olmasıdır.⁵³⁴

İngiliz Büyük Elçisi Gerard Lowther'in "1909 yılı Türkiye Raporu"nda belirttiğine göre; "Ocak ayı başlarında çıkan söylentilere göre Kâmil Paşa'nın yapmış olduğu atama ve hükümet işlerine Cemiyetin karışmış olmasından rahatsız oluyordu"⁵³⁵

5 Ekim 1908'de "Geşof Hadisesi" sonucunda Bulgar Presliği'nin krallığını ilan etmesi; hemen ertesi gün 6 Ekim'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal ettiğini açıklaması, Osmanlı Devleti ve Kâmil Paşa Kabinesi üzerinde tam bir şok etkisi yaratmıştır.

Bu iki şokun üzerine 12 Ekim'de Girit halkının, Girit Adasını Yunanistan'a ilhak kararı alması, Kâmil Paşa Kabinenin adeta mağlubiyeti olarak görülmüştür.⁵³⁶

Ne gariptir ki, II. Meşrutiyet'in ilk Sadrazamı olan Said Paşa'nın istifası da yine Harbiye ve Bahriye Nâzırları sorunundan kaynaklanmıştır.

Said Paşa, bu iki Nâzırlığa önerilen şahısların Padişah tarafından yapılmasını kabul etmemesi sonucu istifa etmiştir.⁵³⁷ Ancak Kâmil Paşa, Padişahlık makamına dahi tarınmayan bir hakkı, doğrudan kendi üzerine almak istemiştir.⁵³⁸

⁵³⁴ Akşin, a.g.e., s. 162

⁵³⁵ British Dokuments on Foreing Affaird: Reports and Papers From The Foreing Office Confidential Print (Ed.: BOURNE, K. ve D. C. WATT)Part, I, Series B, Volume 20, The Otoman Empire Under The Young Turks, 1908-1914, University Publications Of America, 1985. Doc No: 26, s. 109.

⁵³⁶ Bayram Soy, Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere İle Nüfuz Mücadelesi, Phoenix Yay., Ankara, 2004. s. 106 v.d.

⁵³⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, "Meşrutiyet Hatıraları", Fikir Hareketleri, S. 96,

⁵³⁸ İtem,a.g.e., s. 85.

Böylece Kâmil Paşa, II.Abdülhamit'in yapmayı isteyip de yapmadığı bir uygulamayı yapmıştır.⁵³⁹

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin o günlerdeki düşüncesi; subayların siyasi hayattan ellerini çektilme girişimleri, Cemiyeti ve Meşrutiyeti ordunun yardımından mahrum etmeye çalışmak ve böylece, bu türlü girişimlerin de irticayı kuvvetlendirmeye yönelik bir teşebbüs olduğu şeklinde tezahür etmekteydi. Ayrıca ortaya çıkan bir başka sorun da; Avcı Taburlarının İstanbul'dan geri yollanmak istenmesidir.⁵⁴⁰

İttihatçılar İktidarda:

14 Şubat 1909

8 Şubat 1909'da Kâmil Paşa, Harbiye Nâzırına, "Yanya'da Etnik-i Eterya'nın fesadını durdurmak için asker göndermek lazımsa ve bu yapıldığı takdirde üçüncü ordunun zaafa uğramasından korkuluyorsa, esasen o orduya mensup olup İstanbul'da bulunan Avcı Taburlarının gönderilebileceğine" dair bir tezkere göndermiş olmasıdır.⁵⁴¹

Kâmil Paşa'nın bu yöndeki girişimleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni rahatsız etmiştir.

Şubat ayına gelindiğinde, Kâmil Paşa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin arası iyice açılmıştır.

Kâmil Paşa, 10 Şubat 1909 (28 Kânunusani 1327) Çarşamba günü, Yıldız Sarayı'na gitmiş ve II.Abdülhamit'ten İkinci Ordu Kumandanı Ferik Nazım Paşa'nın Harbiye Nezaretine, Hüsnü Paşa'nın da Bahriye Nezareti Vekâletine tayin edilmelerini istemiştir.

⁵³⁹ Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti(1896-1909), Emre Yay., İstanbul, 1995. s. 420.

⁵⁴⁰ Kâmil Bayur, a.g.e., s. 293.

⁵⁴¹ Volkan Gazetesi, Nu: 45, 14 Şubat 1909.

Kâmil Paşa, Padişaha elinde Bahriye Nâzırı Arif Paşa'nın istifa belgesinin bulunduğunu söylemiş, II. Abdülhamit Kâmil Paşa'nın bu konudaki ısrarı üzerine Nazım Paşa'nın Harbiye Nezaretine atanması isteğini istemeyerek de olsa kabul edilmiştir.⁵⁴²

Kâmil Paşa'nın Harbiye Nezaretine atanmasını istediği Nazım Paşa'nın, Cemiyet'e yakın olmasa bile, en azından istibdat aleyhtarlığıyla tanınmış olması, Volkan gazetesi tarafından da "vatanın en değerli, en namuslu bir askeri"⁵⁴³ olarak nitelendirilmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni güç durumda bırakmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Nazım Paşa'yı 2. Orduya mensup asker ve subayların desteklediğini düşünerek, Edirne'de bulunan teşkilatını harekete geçirmiş ve 2. Orduya mensup subayların Harbiye Nâzırı'nın değişmesinde olumsuz yönde bir etkisinin olamayacağını düzeltilmesini istemiştir. Bu istek üzerine Edirne teşkilatı harekete geçmiş, Nazım Paşa'nın herhangi bir makama getirilip-getirilmemesi ve kendisinin atanmasında İkinci Ordu subay ve askerlerinin hiçbir istek ve taraftarlığının olmadığını bildirmiştir.⁵⁴⁴

Bu arada Bahriye askeri ve subayları yeni Bahriye Nâzırının atamasını kabul etmemiş ve İstanbul'da bulunan askeri gemilerin kaptanları Bahriye Nâzırının "Kanun-ı Esasiye aykırı olarak görevi kabul ettiğini" ileri sürerek; Peyk-i Şevket, Hamidiye, Fethibülend, Asar-ı Tevfik ve Berki Satfet gemileri kumandanları aldıkları kararı seçtikleri temsilciler aracılığıyla Kâmil Paşa'ya iletmek üzere babı aliye göndermişlerdir.⁵⁴⁵

⁵⁴² BOA, Fon Kodu: Y..EE..., Dosya No: 94, Gömlek No: 40, Tarih: 19/M/1327.

⁵⁴³ Volkan Gazetesi, Nu: 47, 16 Şubat 1909;

⁵⁴⁴ İnönü, a.g.e., s.80

⁵⁴⁵ Zabıtların aldığı karar şöyledir: "Nâzırların tebdilinin Kanuni Esasi'ye mugayir olduğu kanaatinin hükümrân olduğu ve zabitanın mütehyyiç bulunduğu ve bu hususun tashihe zabitanın teskinini, selameti memleket namına iletiriz." Bkz, Karabekir, a.g.e., s. 420 v.d.

Bahriye subaylarının seçmiş oldukları temsilcilerden Rauf ve Nafi Beyler, Şeyhülislam Cemalettin Efendi ve Adliye Nâzırı Hasan Fehmi Paşa'nın da Sadarete bulunduğu bir sırada Sadrazam Kâmil Paşa ile görüşmek üzere Sadaret makamına gitmişlerdir.⁵⁴⁶

Kâmil Paşa, Sadarete gelen bu subaylara; "olayın kendilerine yanlış aktarılmış olabileceğini, Rıza Paşa'nın istifa ettiğini ve Mısıra tayin edildiğini; Arif Hikmet Paşa'nın da istifa ettiğini söyledikten sonra, Arif Hikmet Paşa'nın istifasının getirilmesini" istemiştir.

Kâmil Paşa'nın isteği üzerine Arif Hikmet Paşa'nın istifası derhal gelmiş; getirilen istifa metnini gören bahriye subayları gelen bu istifanın eskiye ait olduğunu iddia etmişlerdir.

Ancak Kâmil Paşa bu hususa hiç değinmeyerek subaylara, "Hüseyin Hüsnü Paşa bahriyelilerin hocasıdır diye tavsiye ettiniz, bunun için vekâleten atadık. Siz onu istemiyorsanız, kimi istiyorsanız söyleyin, zaten vekâlettir" demesi üzerine orada bulunan subaylar; "kendilerinin asker olduğunu, bu hususta görüş belirtmeyeceklerini ve bunun için gelmediklerini" ifade ettikten sonra, "Zabitan, Kanun-i Esasiye sadakat yemini ettiklerinden heyecan içindedirler. Bir hadise zuhur edebilir. Bir barut fıçısı gibidirler. Biz bunun önünü almak için size müracaat ettik, mesele Hüsnü Paşayı isteyip istememek meselesi değildir" demek suretiyle Kâmil Paşa'yı üstü kapalı tehdit etmişlerdir.

Kâmil Paşa da bunun üzerine, "arkadaşlarınıza söyleyin müsterih olsunlar, yarına kadar bu meseleyi tashih edeceğim" diyerek subaylara güvence vermek istemiştir.⁵⁴⁷

Osmanlı Meclisi Mebusan'ı, 14 Şubat 1908'de (31

⁵⁴⁶ Ahmet Turan Aklan, Kâmil Paşa'nın o anda odada bulunan Bahriye Nâzırı Vekili Hüsnü Paşa ve Harbiye Nâzırı Nazım Paşa'yı "şayet aleyhinizde bir şey söylemek isterlerse siz bulunmayın" diyerek dışarı çıkarttığı, zabıtların girilmesinden sonra Nazım Paşa'nın Mektupçu Ali Fuat Bey'e hitaben "Ne dersin Mektupçu Bey, Bahriye Nezareti'ni ben isteyeyim de topunun analarını mı..." dediğini iddia etmektedir.

⁵⁴⁷ Karabekir, a.g.e., s. 422 v.d.

Kânunusani 1324) Gümülcine Mebusu İsmail Bey ve beş arkadaşının, "Harbiye ve Bahriye Nâzırlarının azledilerek yerlerine yenilerinin getirilmesinin meşrutiyet yönetimi yöntemlerine aykırı olduğu, bu hususun Sadaret makamına sunulmasına dair tahrir (gensoru)" konusunu görüşmek üzere toplanmıştır.

Meclis'te yapılan görüşmelerinde, ilk sözü Kangırı (Çankırı) Mebusu Tevfik Efendi almıştır. Tevfik Efendi, Sadrazamın Meclise neden gelmediğini sorduktan sonra; Sadrazamın telefonla Meclise çağırılmasını ve her ne zaman müsait ise, gece yarısı olsa bile beklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴⁸

Bu talep üzerine Kâmil Paşa'nın Meclise çağırılması uygun bulunmuş, durum Babıâli'ye telefonla bildirilmiştir. Ancak Kâmil Paşa, aldığı bu çağrıya cevaben "gensorunun reddetmesini rica ederek" Meclise gelmeyi kabul etmiştir.

Kâmil Paşa'nın o gün Meclise gelmesi halinde, İttihatçı fedailer tarafından öldürüleceğini ileri sürenlerde vardır.

Böylece 5 Ağustos 1908'de, Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidara gelen Kâmil Paşa, 14 Şubat 1909'da Meclisin vermiş olduğu gensoru ile düşürülmüş oluyordu.⁵⁴⁹

Kâmil Paşa'nın yerine sadarete atanan Hüseyin Hilmi Paşa, Rumeli Umumi Müfettişliğinde bulunmuş, Kâmil Paşa Hükümetinde Dâhiliye Nâzırlığı yapmış bir devlet adamıdır.

İttihatçı olmasa bile, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakındır.

⁵⁴⁸ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, C. I, TBMM Basımevi, Ankara, 1982. I, 27 (31 Kânunusani 1324)s. 59

⁵⁴⁹ Meclis'in yaptığı oylamada, Kâmil Paşa Hükümetine 207 oydan 8 kişi güven oyu vermiş, 196 kişi itimatsızlık oyu vermiş ve Kâmil Paşa Hükümeti resmen düşürülmüştü.

İttihatçılar Avusturya İle Anlaşıyor

İktidara fiilen gelen itttihatçılar, 26 Şubat 1909 günü Avusturya ile bir Antlaşma imzaladılar. Buna göre fiilen Avusturya'nın egemenliğinde bulunan Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan'a katılır, buradaki Osmanlı payitaht arazileri için 2,5 milyon altın lira ödemeyi üstlenir.

Ayrıca, diğer büyük devletlerin uykusunu kaçıran bir gelişme olur. Gümrük vergileri Avrupa genel hukukuna uygun olarak %11'den %15'e yükseltilir. Yani kapitülasyon imtiyazı verilmemiştir.

Ayrıca petrol, kibrit, sigara kağıdı, ispiro tekelleri kurulması karara bağlanır.

Avusturya postaları ve kapitülasyonlar kaldırılır.

Bu kapitülasyon maddesi, başta İngiltere olmak üzere büyük devletleri harekete geçirir.

Planlar yapılır ve 31 Mart isyanı için hazırlıklar başlar.

Bir şekilde İttihat ve Terakki fiili iktidarına son verilecektir.

Aradan bir ay geçmeden İstanbul karışır.

İsyan Başlıyor: 13 Nisan 1909

Derviş Vahdeti, planlı bir şekilde "İttihadı Muhammedi" adı altında kurduğu derneğe, birçok softaları ve mutaassıp dindarları üye yazdırdı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı kimseleri de dinsizlikle suçlayıp, ağır saldırılarda bulundu.⁵⁵⁰

Dernek ayrıca askerin arasına da gizlice yerleştirdiği adamları aracılığıyla "din elden gidiyor, şeriat gelmeli" kışkırtmalarına girişti. Sonuçta, 31 Mart 1909 günü askerler "şeriat isteriz" diye bağırıp ayaklandılar.⁵⁵¹

⁵⁵⁰ Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Yayınları, C. XIII, Ankara 1966, s. 113.

⁵⁵¹ Büyük Ansiklopedi, Milliyet Yayınları, C. IV, İstanbul 1990, s. 1349.

Aralarında yüzlerce kilometre mesafe olan Erzurum ve Erzincan'da da aynı gerekçe ile isyan çıktı. Görünmez bir el aynı anda düğmeye basmıştı.

İstanbul'da isyanın çıktığını öğrenen ve Meşrutiyet'in ilanından bu yana 9 aydır hazırlık yapan Adana ve çevresi Ermenileri de fırsatı değerlendirip isyan ettiler.

Bu onlara çok pahalıya patladı, ancak bir anda Anadolu'nun doğusunda Erzurum ve Erzincan ile güneyinde Çukurova karıştı.

Belikli planlı bir hareket söz konusuydu.

İstanbul'da isyan edenlerin üzerine Anadolu'dan "asker gönderilmesi" engellenmişti.

Adana, Erzurum ve Erzincan olaylarını ayrı bir başlık altında inceleyeceğimizden, İstanbul olaylarıyla devam edelim.

Rumi takvime göre 31 Mart, şimdiki takvime göre ise 13 Nisan günü, İstanbul'da başlayan bu olayları⁵⁵² İttihatçıların, İstanbul'da bulunan birinci orduya güvenmeyerek, üçüncü ordudan (Selanik) getirttikleri avcı taburları çıkartmıştır.⁵⁵³

Meşrutiyetin ve özgürlüğün koruyucusu olan Taşkıışla'daki bu avcı taburu, başlarında çavuşları olmak üzere ayaklanmış ve kışladaki komutayı ellerine geçirerek bazı subayları hapsedmişlerdir.⁵⁵⁴

Bu ayaklanmanın önderliğini ise, Hamdi Yaşar Çavuş, Bölük Yazıcısı Mehmet ve Tüfekçi Ustası Arif gibi bazı cahil askerler yapmaktadır. Sabaha doğru kışlanın kapıları açılmış ve subaysız askerler Divan Yolu'ndan geçerek Ayasofya Meydanı'na ilerlemeye başlamışlardı.⁵⁵⁵

⁵⁵² Tuncer Baykara, Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Akademi Yayınları, İzmir 1999, s. 44.

⁵⁵³ Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Yayınları, C. VIII, İstanbul 1985, s. 2906.

⁵⁵⁴ Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, Ks. II, s. 184

⁵⁵⁵ Kırçak, Meşrutiyetten Günümüze Gericilik, s. 54.

Ne tesadüftür ki tabur harekete geçtiği zaman kışlanın önünde ellerinde yeşil bayraklar bulunan bir takım sarıklı hocalar, "Ey kahramanlar, şeriat elden gidiyor, ne duruyorsunuz?" diye pencerelere seslenerek isyanı teşvik etmişlerdir.

Bu kalabalığın önderi konumunda olan, Arnavut Hamdi Çavuş, Bölük Emini Mehmet ve Kamacı Ustası Arif isimlerinde üç askerdir.⁵⁵⁶ Bu kalabalığın içinde Derviş Vahdeti'de vardı.⁵⁵⁷

Bu hareketin "baş elebaşı" Arnavud Hamdi Çavuş'tur.⁵⁵⁸

İsyancılar "arkalarına İstanbul'daki 30 bin kişilik ordu kuvvetini kıpırdatmayan Abdülhamit'i de almışlar, Harbiye Nezareti (Savaş Bakanlığı) şöyle bir iki teşebbüste bulunmuştu, ama, Abdülhamit ona da mani oldu.

İstanbul, dehşet ve kanı yaşamaya başladı.

Şeriatçılar "mektepli subayları" buldukları yerde öldürürken, bir taraftan da bağırıyorlardı; "ittihatçıları bulun!"

Ayasofya meydanını dolduranlara, derviş Vahdeti şunları söylemişti; "Şeriat hakimiyeti son buluyor. Buna dinimiz izin vermez. Şeriat hakim olmazsa kılınan namazlar kabul edilmez. Kadınları dinden çıkaracaklar. Sokalarda ne işleri vardır. Mektepli subaylar asker evlatları dinden çıkarıyorlar."

Ondan sonra Said-i Kürdi oraya toplananları galeyana getiren sözler söyledi. Said-i Kürdi'nin konuşması isyancıları iyice coşturmuştu.⁵⁵⁹

Çoğu diplomalı olan subayların silahlarını ellerinden alıp, subayları bağlayarak şehre yayıldılar. Galata köprüsünü aşıp, Meclis'in karşısındaki Sultan Ahmet meydanında toplandılar.

⁵⁵⁶ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. IV, İstanbul, 1972, s. 372

⁵⁵⁷ Akşin, a.g.e., s. 47

⁵⁵⁸ Nuri Ünlü, İslam Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, C. III, İstanbul 1994, s. 181.

⁵⁵⁹ Sorgun, a.g.e., s.:180 v.d.

Taşkışla'dan öteki kışlalara da yayılan isyan, kısa süre içinde büyümüş, askerler "şariat isteriz, padişahım çok yaşa" sözleriyle ve önlerinde hocalar olduğu halde Ayasofya-Sultanahmet Meydanı'nda toplanmıştır.

Ayasofya Meydanı'nda; Tophane'deki İstihkam Taburu, Kılıç Ali Paşa'daki askerler, Beyoğlu'ndaki Topçu Numune Alayı, Yıldız'daki 5., 6., ve 7. alaylar, Bahriye Nezaretindeki erler, beyaz, kırmızı ve yeşil bayraklarla çevrili alanda yerlerini almışlardır.⁵⁶⁰

13 Nisan günü boyunca, başka birliklerden olanlar, din adamları ve medrese öğrencileri de topluluğa katılırlar.⁵⁶¹

Olayları başlatan askerlerin, İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti'nin açıldığı gün dağıtılan küçük bayrakları taşıması dikkatleri Vahdeti'nin üzerine çekti.

İsyan eden askerler, "Harbiye Nazırını ve Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa'yı istemeyiz!"⁵⁶² diye bağıyorlardı. Eski Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın yeniden görev getirilmesi isteniyordu.⁵⁶³

Bu sırada Meclis-i Mebusan'a gelen Başyaver Ali Cevat, askerleri teskin etmek için bir konuşma yaptıktan sonra isteklerinin kabul edildiğini, Harbiye Nazırlığına Yunan Savaşı komutanı Gazi Ethem Paşa'nın atandığını bildirdi. Asker bu olaya karşı sevincini alkışlarla bildirdi. Ethem Paşa askerin istediği değilse de itiraz edeceği bir kişi de değildi.⁵⁶⁴

⁵⁶⁰ Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, s. 184

⁵⁶¹ Robert Mantran, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, C. II, İstanbul 2002, s. 224.

⁵⁶² Ali Cevat Bey, İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, Ankara, 1991, s. 52

⁵⁶³ İkdâm, 5 Nisan 1909

⁵⁶⁴ Ali Cevat Bey, s. 54

Bakanlar Vuruluyor

Adliye Nazırı Nazım Paşa da öldürüldü. Yanındakilerden Bahriye Nazırı Rıza Paşa da ayağından vurularak yaralandı.

İrticai 31 Mart isyanının başladığı 13 Nisan 1909 sabahı, Adliye Nazırı Nazım Paşa ve Bahriye Nazırı Topçu Rıza Paşa saraydan çağırılmıştır. Kendilerince, biri Sadarete diğeri Harbiye Nezaretine tayin olacaklarını zannetmişlerdir.

Saraya giderken Köprü üzerinde isyan çıkaran askerler kendilerini durdurmuşlar ve; "Sizin işiniz burada değil, Meclis-i Mebusandadır" diye bindikleri arabayı geri çevirmişlerdir.

Ayasofya Meydanı'ndaki Meclisin dış kapısından içeri girerken silah çeken askerlere Rıza Paşa'da çizmesindeki revolver ile karşılık verince, Rıza Paşa ayağından Nazım Paşa'da kalbinden vurulmuştur.

Bu olay için ileri sürülen Nazım Paşa'nın Ahmed Rıza Bey'e benzetildiği için öldürüldüğü tezi birinin uzun diğeri-nin kısa olması dolayısı ile çok mantıklı değildir.⁵⁶⁵

Basından İkdâm, Osmanlı, Volkan, Mizan ve Serbesti ayaklanmadan yana tavır koydular.

İsyancılar isteklerinin bir kısmını elde etmiş, Tevfik Paşa başkanlığında yeni kabinenin kurulmasını sağlamışlardı.⁵⁶⁶

Askerler başıboş gruplar halinde bütün İstanbul'a yayılmışlar, birçok İstanbullu kaza kurşunuyla yaralanmıştı.

⁵⁶⁵ Ali Fuad Türkgeldi, a.g.e., s. 30

⁵⁶⁶ Kabine şu kişilerden oluşuyordu. Meşihat Ziyaeddin Efendi, Dahiliye Adil Bey (vekaleten), Rauf Paşa (asaleten, 16 Nisan), Hariciye Rifat Paşa, Harbiye Ethem Paşa, Bahriye Emin Paşa (vekaleten asaleten 20 Nisanda diğer bir Emin Paşa), Adliye Hasan Fehmi Paşa (15 Nisanda istifa) Şuray-ı Devlet Riyaseti Zihni Paşa (15 Nisanda istifa) Raif Paşa (16 Nisan), Ticaret ve Nafia Gabriyel Norodonkyan Efendi, Maliye Nuri Bey, Maarif Abdurrahman Şeref Bey, Orman ve Maadin ve Ziraat Mavro Kordato Efendi, Evkaf Halil Hammad Paşa. Akşin, a.g.e., s. 69

Bazı askerler de bu arada rastladıkları Harbiyeli subayları öldürmeye çalışıyordu.

Hatta bu o kadar genişledi ki, mektepli olanlar asker olup olmadıkları ayırt edilmeksizin rahatsız edilmeye başlanmıştı.

Asi askerler mektepli avına çıkmıştı.

Bu arada Serbesti gazetesi, halka işine gücüne bakmasını tavsiye ediyordu. Ayrıca isyanın ilk gününde yaşanan olaylar saat saat bütün ayrıntılarıyla naklediliyordu.⁵⁶⁷

Volkan'da yayımlanan yazılar ve özellikle Vahdeti'nin 14 Nisan 1909'da II.Abdülhamit'e yazdığı açık mektup, halkı ve askerleri tahrik edici nitelikte bulundu.

"Halife-i İslam Abdülhamit Han Hazretlerine Açık Mektup" adlı yazısında Vahdeti, "Bugün, Meşrutiyetimizi refetmek, Meclis-i Mebusan-ı Osmaniyi kapatmak yed-i kudret-i şahanenizdedir.

Zat-ı hilafetpenahileri 'hürriyet verilmez alınır' diyenlere karşı; 'işte almakta, vermek' de, kudret-i şahanem dahilinde olduğunu görünüz!" diyerek, namı şehinşahilerini murassa kalemlerle, altın varaklar üzerine kaydolunmasına, inayet buyurunuz!" diyordu.⁵⁶⁸

Divanı Harbi Örfi'de bu konu sorulan Derviş Vahdeti;

"Haşa bu azametli ordunun kuvvetini inkar değil, öteden beri aleyhlerinde bulunduğum beş on zata telmih etmek suretinden ibarettir"⁵⁶⁹ der.

Volkan yazarlarından Lütfi'de askerlerin Meclis-i Mebusan önündeki konuşmalarını aktarıyor ve bu tablo karşısında duyulandığını yazıyordu.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Serbesti, 14 Nisan 1909

⁵⁶⁸ Vahdeti, "Halife-i İslam Abdülhamid Han Hazretlerine Açık Mektup", Volkan, (14 Nisan 1909)

⁵⁶⁹ 31 Mart İfadeleri

⁵⁷⁰ Lütfi, "Dükkü Hal", Volkan, (14 Nisan 1909)

Bu ibretlik yazı, isyanı çıkaranların “adalet” istediklerini ve aslında meşrutiyete karşı olmadıklarını “söyleyen, yazan ve iddia eden aydınlarımıza(?)” ithaf olunur.

Ayrıca meşrutiyet anlayışı ve adem-i merkeziyetçi (yerinden yönetimci) fikirleriyle İngilizlere ve Prens Sabahattin’in başında bulunduğu, milletlerin özerklikle yönetilmesi yanlısı Ahrar Partisine yakın olan Kamil Paşa ile oğlu Said Paşa’ya yakınlığı ile tanınan⁵⁷¹ Derviş Vahdeti’nin işin içinde olduğu anlaşıldı.

İsyanın üçüncü gününde, 15 Nisan 1909’da, Derviş Vahdeti Volkan’da askerlere hitaben yazdığı makalesinde;

“Arslanlar! Her birinizin namı, yüce İslam tarihinin adını tezyin etti (süsledi).

Sizin gibi bir ordu dünyanın hiçbir köşesinde yoktur.

Evet yoktur, bunu iftihar, gururla söyleyebiliriz.

Çünkü böyle bir hareket-i askeriyye, dünyanın hangi bir noktasında vukua gelseydi, vatanları baştan başa hercü merci (karma karışık) olmak içten bile değildi.”⁵⁷² diyordu.

Bu arada Harbiye Nazırı Ethem Paşa, askerlerin bir kısmıyla görüşerek mektepli-alaylı ayırımın yanlış olduğunu, herkesin el ele vererek vatan için çalışmalarını gerektiğini söylüyordu.

Üçüncü gün toplanan Mecliste mebus Zohrap Efendi alaylı askerlerden kendisine gelen ve kaynağı belli olmayan bir dilekçeyi açıkladı.

Dilekçede Alaylı askerlerin mağduriyetlerinin giderilmesine dönük şu tedbirlerin Meclis tarafından kabul edilmesi gerektiğinden söz ediliyordu.

- Bütün askeri komisyonlarda ve Meclis-i Askeride ikinci mülazımdan ferige kadar alaylı subay bulundurulacak,

- Gazetelerde ve ordulara gönderilecek resmi bildirilerle

⁵⁷¹ Osman Selim Kocahanoğlu, Derviş Vahdeti ve Çavuşların İsyanı, Temel Yayınları, İstanbul 2001., s., 145

⁵⁷² Vahdeti, “İnkılab-ı Şer’i”, Volkan, 15 Nisan 1909

Harbiyeli-alaylı ayırımının kalktığı ilan edilecek,

• Ordularda hep aynı alaylı Harbiyeli oranı bulundurulacak, alaylıların çoğunun 5., 6., ve 7. ordularda görev yapmasına son verilecek.

Dilekçe bir tehdit ile bitiyordu;

"Ve yukarıdaki isteklerimiz yerine getirilmezse, ordularda büyük fenalıklar çıkacağını ve selamet-i vatan namına ihbar eyler ve cevabını bekleriz."⁵⁷³

Bu tehdit işe yaradı. Mecliste alınan bir karar ile, bu dilekçeyle ilgili olarak, alaylılığın kusur sayılarak bu gibilerin kadro dışına çıkarılmalarının adalete uygun olmayacağını Harbiye Nazırına bildirilmesini kararlaştırdı.

15 Nisan 1909 gecesi, Binbaşı Muhtar Bey kumandasındaki Hareket Ordusunun ilk birliği Selanik'ten yola çıkar. Hareket Ordusu'nun bir endişesi, Edirne'de bulunan 2. Ordunun kendilerine nasıl bir tavır takınacağı idi. Ancak, 2. Ordunun tutumunu öğrenmek için Edirne'ye giden Mithat Şükrü, bu ordunun hareket ordusunu desteklediğini öğrendi.⁵⁷⁴

İsyan İnkılap(mış)!

İsyanın dördüncü günü olan 16 Nisan 1909'da İkdam'da Said-i Kürdi'nin (Nursi) yazısı yayınlanır. Bu yazı 17 nisan 1909'da Mizan, Volkan ve Serbesti'de de yayınlanacaktır.

Said-i Kürdi'ye göre, askerler milleti iki defa büyük vartadan kurtaran muhteşem kahramanlardı.

Bu iki vartadan (uçurumdan, tehlikeden) kurtuluşu sağlayan ve yüz sene içinde benzeri yapılamayan iki inkılaptan (ihtilalden, devrimden) biri, II.Meşrutiyet'in ilanı, diğeri de 31 Mart olayı idi.⁵⁷⁵

Ona göre yüz yıl içinde iki büyük tehlike olmuş, bu tehli-

⁵⁷³ Akşin, a.g.ö., s. 91

⁵⁷⁴ Akşin, a.g.ö., s. 95

⁵⁷⁵ Risale-i Nur Enstitüsü, 12.04.2004 www.bediuzzamansaidnursi.org

kelerden, uçurumdan kurtuluş II.Meşrutiyet'in ilanı (1.İhtilal) ve 31 Mart İsyanı (2.İhtilal) ile atlatılmıştır.

Bunu anlayabilmek mümkün değildir.

Çünkü, II.Meşrutiyet ile "Anayasa" yürürlüğe tekrar konulmuş, hak ve özgürlükler anayasa güvencesine alınmış, bireyler arasındaki eşitsizlikler kaldırılmıştır.

Peki ya 31 Mart isyanı ile ne olmuştur? Ne talep edilmiştir?

"Şeriat", yani "İslam Ceza Hukuku'nun Uygulanması"

Böylelikle farkında olmadan yabancıların ülke yasaları ile yargılanmasının önüne geçileceğinin farkında bile değillerdi.

Çünkü İslam hukukunun gayrimüslimlere uygulanmadığını çok iyi biliyorlardı.

Onların ayrıcalığı vardı; kendi konsolosluk mahkemelelerinde yargılanırlar, kendi ceza evlerinde yatarlardı.

Suçüstü hali dahil, kendi konsolosluk görevlileri dışında kimse onlara dokunamazdı.

İsyancılar bunu istiyorlardı.

Ancak istediklerinin ne olduğunu bilmiyorlardı.

İsteyenler ise İngilizlerdi.

Vatandaşlarına "dokunulması" işlerine gelmiyordu. Çünkü, Anadolu topraklarında her türlü "fitne ve fesadın" altından onlar çıkıyordu.

Bazıları bunun düz anlamı ile "adalet" istendi diye yazıp, çizmekte ve asıl amacı gizlemektedir. İsyancılar adalet istiyorlardı da, neden "harbiye mezunlarını" yakaladıkları yerde öldürüyorlardı? Neden silaha başvurmuşlardı? Neden "adalet isteyenler" kendilerine senelerce kan kusturan, Osmanlı imparatorluk tarihinin en büyük toprak kayıplarının yaşandığı Abdülhamit'e tek kelime söylemiyorlar mı?

Neden Volkan gazetesi yazarı Derviş Vahdeti, "Meclisi istersen kapatabilirsin"⁵⁷⁶ önerisinde bulunuyordu? Aynı gazette Said-i Kürdi yazılar yazmıyor muydu?

17 Nisan 1909, İsyanın beşinci gününde Hareket Ordusu

⁵⁷⁶ Vahdeti, "Halife-i İslam Abdülhamid Han Hazretlerine Açık Mektup", Volkan, (14 Nisan 1909)

İstanbul'da Çatalca'ya kadar gelmişti. Bu olay gelişmelerin seyrinde önemli etkileri olacak bir durumdu. The Times'in İstanbul muhabirine göre, Hareket Ordusu bir "blöf"tü. Zaten "Nazım ile Edhem" in bu ordunun İstanbul yakınlarında yığınak yapmasına müsaade etmeyecekleri muhakkaktı.⁵⁷⁷

O gün Derviş Vahdeti gazetesindeki başyazısında, askarlere seslenerek alaylı-mektepli ayırımını bırakmaları tavsiyesinde bulunur.⁵⁷⁸

Volkan gazetesi yazarı Said-i Kürdi Serbesti gazetesinde, "Asker Kardaşlarım" başlığını taşıyan yazı yayınlandı. Bu yazı daha önce başka gazetelerde de yayınlanan askerin "iki büyük vartadan" kurtardığını anlatan yazıdır.⁵⁷⁹

Nedense bu yazı isyanı destekleyen gazetelerde sırasıyla yayınlanmaktadır.

İki büyük varta ise az yukarıda açıklandığı üzere, yüz sene içinde benzeri yapılamayan II.Meşrutiyet'in ilanı ve diğeri de 31 Mart olayı idi.

Said-i Kürdi, II.Meşrutiyet ise 31 Mart olaylarını aynı derecede anlamlı bulmaktadır.

Bu destek değil midir?

İngilizler Olayın İçinde...

31 Mart vakası ile ilgili olarak yeni yayımlanan belgelere dayanan bazı araştırmacılar tarafından Derviş Vahdeti'nin İngilizlerin emrinde çalışan bir ajan olduğu ileri sürülmektedir.⁵⁸⁰

31 Mart İsyanı'nın elebaşlarından olan Hamdi Çavuş, Doğan Avcıoğlu'na göre Kamil Paşa'nın oğlu Sait Paşa tarafından bulunmuş ve beslenmiştir.

Padişah Abdülhamit, ayaklanmayı ancak saat sekiz civa-

⁵⁷⁷ Akşin, age., s. 122

⁵⁷⁸ Vahdeti, "Öte, beri", Volkan, 17 Nisan, 1909

⁵⁷⁹ Serbesti, 17 Nisan 1909

⁵⁸⁰ Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınları, C. III, İstanbul 1985, s. 588.

rında öğrenebilmiştir. Bu gecikmenin nedeni ise o dönemde İstanbul'da bir telefon hattının kurulmamış olmasıdır. Çünkü Abdülhamit telefonu kendisi için tehlikeli bir araç olarak görmektedir.

Ayaklanma, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa tarafından saraya yazılı olarak bildirilmiş ve daha sonraki saatlerde Meclis-i Mebûsan ile saray arasında telgraf bağlantısı kuru-larak, Abdülhamit tel aracılığıyla olayların gelişimini izleme-yeye başlamıştır. Kısa bir süre sonra Abdülhamit, isyancıların amaçlarını öğrenebilmek için Şeyhülislam Ziyaettin Efendiyi görevlendirmiştir.⁵⁸¹

Abdülhamit, Hamdi Çavuş hakkında; "Hamdi Çavuş adlı Arnavut'u bulan ve para veren de Kamil Paşazade Sait Paşa idi" demektedir.⁵⁸²

Çünkü İngilizler 26 Şubat 1909 günü Avusturya ile imzala-nan ve kapitülasyonların kaldırılmasına karar verilen antlaş-madan⁵⁸³ rahatsız olmuşlardı. İttihatçıların tüm kapitülasyon-ları kaldırmak için düğmeye basacaklarını tahmin ettiklerin-den hemen düğmeye bastılar.

"O zamanlar Babiâli caddesinde yayınlanan Tanin ga-zetesinde çıkan baş makaleler Hamdi Çavuş'u çok kızdırdı.

Hüseyin Cahit adı ile Ahmet Rıza adı hiç dilinden düşür-mezdi.

Ahmet Rıza beyin Meclis-i Mebusan'da attığı nutuklara ve gazetelere sık sık verdiği demeçlere o kadar öfkelenirdi ki, eline geçseler bu iki adamı çiğ çiğ yiyecekti.

Bu sözlerden siz Hamdi Çavuş'un geveze, atak bir adam olduğu neticesini çıkarabiliriz. Hâlbuki yânlıştır. Hamdi Çavuş, başı önüne eğik, sessiz kendi içine kapanmasını seven bir askerdirdi. Amirlerine saygı ile bağlıydı.

Tabur da o kadar itibarı vardı ki, zabiti de, askeri de, içten

⁵⁸¹ Karal, a.g.e., s. 86.

⁵⁸² Doğan Avcıoğlu, 31 Mart'ta Yabancı Parmağı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969. s. 69 v.d.

⁵⁸³ Bayur, a.g.e., Kısım 2, s.:173 v.d.

sevgi ile bağlanmışlardı ona. Rumeli’de çetelere karşı yapılan savaşlarda gösterdiği başarıya mükâfaten çavuşluğa terfi ettirilmişti.

Aşağı yukarı sekiz yıllık askerd;

“Bu gidişle ömrümüzün sonuna kadar ocakta kalacağız galiba, derdi. Hamdi Çavuş’a askeri ayaklandırma emri nereden geldiğini, doğrusu, bilemiyorum.

Bana açık açık bir şey söylememişti.

Belki kendisi de, vakanın yirmi dört saat evvel, böyle bir işe gireceğinden haberdar değildi.”⁵⁸⁴

Bu sözler, Hamdi Çavuş’un başyardımcısı yaptığı Halis Özçelik’e aittir.

“Hamdi Çavuş’un taburunda bir baba-oğlu vardı. Baba, taburun tüfekçi ustasıydı. Adı Arif Efendi, oğul başçavuştu. Adı Mehmet!

Bunlar, Hamdi Çavuş’un en yakın arkadaşlarıydı.

Arif efendi okumuş, yazmış adamdı.

Sırasına göre, kışlanın camisinde kürsüye çıkar, askere vaaz ederdi. Elinden hadis kitapları düşmezdi.

Gazeteler sabah sabah okur, etrafa da dinletirdi.”

Bunlar da, İsyanın diğer elebaşları olduğu söylenen Arif Efendi ve oğlu Mehmet hakkında Halis Özçelik’in tespitleri.

Hamdi Çavuş’un başyardımcısı olan Onbaşı Halis’in anlatmaya devam ediyor;

“Yalnız ilk gün, 13 Nisan 1909’da, halkı büsbütün çileden çıkaran bir hadise meydana geldi ki, onu her türlü fenalığın anası saymak lazımdır. Bakın anlatayım: Biz, aç bilâç, anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan gelircesine, bütün o havaliyi dolaşırken, ikindiye doğru, Divanyolu tarafından velveleli tekbir sesleri gelmeye başladı.

Bir de baktık, birkaç yüz hoca, sarıkların ucuna Kur’an-ı Kerim sarmuşlar, karalı, yeşilli bayraklar çekmişler, hep bir ağızdan müthiş bir gürültü ile höykürerek, geliyorlar.

En öndekilerin sözleri iyice işitilebiliyor;

⁵⁸⁴ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 5 (29 Ağustos 1955).

"Ahmet Rıza'yı, Hüseyin Cahit'i görüp de vurmayan, kâfirdir!

Dinsiz mektepli zabitleri, Kur'an-ı azim-üşşan'ı inkâr edenleri görüp de vurmayan kâfirdir!

Din-i Mübin-i İslâm yerlere seren, gâvur icadı usul ve kanunları vatanımıza sokmak isteyen mürtedileri görüp de vurmayan kâfirdir!"⁵⁸⁵

Sonra arkasından, gök kubbeyi inleyen bir sesle, tekbir getirmeye başlıyorlardı. Arif ve oğlu hemen bunların ellerine sarılıp öptüler, doğru Hamdi Çavuş'un yanına getirdiler. Adamlar durmuyorlar, seslerini kesmiyorlardı.

Derken ahali de tekbire başladı, koca meydan güm güm inledi.

Askerde heyecan son haddine gelmişti. Biri; "Yürüyün!" deyiverse, Allah âlem, İstanbul'da taş taş üstünde kalmazdı. Ama hocalarının tekbiri devam ettiği müddetçe, bizim (yürüyün) dememize hacet kalmayacak, olmadık felaket baş gösterecekti.

Karanlıkta basıyordu ama bu keyfiyet umum bir kıtalin manzarasını daha kanlı hale getirmekten başka netice vermezdi.

Askerin fikri, mahalleler arasına dalıp gözüne kestirdikleri insanları, kendi mahkemelerine ve hükümlerine göre süngüden geçireceklerdi.

Neyse, Hamdi Çavuş'un sayesinde hocalar teskin edildi, kendilerinin her emirlerini yerine getireceğimize dair söz verildi.

Fatih medresesinde oturdukları anlaşılan bu sarıklı ule-

⁵⁸⁵ Bu sırada Meclisi Mebusana gelen hocalar adına konuşmayı Ahmet Rasim Efendi yapmıştır. Rasim Efendi konuşmasında; kızların mektebe gitmesinin şeriata aykırı olduğunu, Mebuslar Meclisine diyecek bir şeylerinin olmadığını, fakat mebusların dindar olması gerektiğini; Hüseyin Cahit Bey'in şeriat üzerine yazdığı makalelerle kimseyi kandıramayacağı, ayrıca Mebuslar Meclisi içinde isimleri kendilerinde saklı birçok dinsizin olduğu ve Avrupa'dan bir çekincelerinin olmadığını ve Avrupa'nın bize karışamayacağı ifade etmiştir. (Kaynak: Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasi Anılar, (Haz.: Rauf Mutluay), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 1976. s. 86)

ma, birer ikişer dağılmaya başladılar.”⁵⁸⁶

Bu hocaları kim bulmuş, örgütlemiş ve isyanı çıkaran askerlerin olduğu yöne doğru harekete geçirmişti. Bu tek başına 31 Mart gerici isyanının bir örgüt tarafından her anı planlanmış olarak yapıldığını göstermektedir.

Ancak isyanın içinde olanların ise bu plandan haberi olmadığı da kesindir.

Hedef ittihat ve Terakki ve yandaşları olduğuna, eski rejimi geri getirmek olduğuna göre, bu işten çıkarı olanlar belliydi; Padişah, saray erkanı ve kapitülasyon ayrıcalığı elde etmiş olan yabancılar.

Hamdi Çavuş’u “yönlendiren ise”, sarayla bağlantıları olan Hamdi Çavuş’un taburundaki tüfekçi ustası Arif Efendi ve oğlu başçavuş Mehmet’ti.

Mehmet Hamdi Çavuş’un amiri konumunda olmasına rağmen, onun emrinde isyanın içinde bulunuyordu.

Garip değil mi?

Hüseyin Hilmi Paşa’nın Tutumu

Olaydan haberdar olan, Sadrazam (Başbakan) Hüseyin Hilmi Paşa, Babıali’ye gelerek, bazı milletvekilleriyle illere telgraf çekip, olayı bildirdi.

Bu sırada askerin “Şeriat isteriz!” naraları ile Meclis’e yaklaştığı öğrenildiğinde, Sadrazam, Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi’yi göndererek ne istediklerini sormuş, kendisi de milletvekilleriyle beraber kalmıştır.

İsyancılar Şeyhülislam’a; “Hüseyin Hilmi Paşa ile Bahriye Nazırı Rıza Paşa’nın çekilmelerini, mebuslardan Meclis reisi Ahmet Rıza’nın, müfritlerden Hüseyin Cahit Bey ile, Talat Bey’in ve İttihatçı gazete olan Şura-yı Ümmet Gazetesi’nin başyazarı Bahaeddin Şakir Bey’in milletvekilliğinden çıkarılmalarını, başlarında bulunan mektepli zabitlerin alınmasını

⁵⁸⁶ Özçellik, a.g.m., Tefrika No: 5-6 (29-30 Ağustos 1955).

ve kendilerinin affedilmelerini" istemişlerdir.⁵⁸⁷

Bu olay üzerine, bir taraftan Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey istifa ederlerken, bir taraftan da Meclis'e gelen bazı milletvekilleri huzuru sağlamak amacıyla sekiz kişilik bir grubun saraya gidip padişah ile görüştüktan sonra harekete geçmelerine karar vermişlerdi. Bu grup Ayasofya önüne geldiklerinde, isyancı askerlerle karşılaştılar.

Askerler bunları geri çevirirken, Lazkiye milletvekili Mehmet Aslan Bey'i bütün feryat ve çabalarına rağmen Hüseyin Cahit zannederek öldürülmüştür. Bununla birlikte isyancılar "Şuray-ı Ümmet" ve "Tanin" adlı gazete ve matbaalarını tahrip edip, mektepli subayları da öldürmeye başlamışlardır. Süvari Teğmeni Sabahattin Bey, köprü üstünde öldürülen İlyas Bey, "Asar-ı Tevfik" zırhlısının subaylarından Ali Kabuli Bey bunlar arasındadır.⁵⁸⁸

Bütün bunlar olurken istifa eden Hüseyin Hilmi Paşa'nın yerine Tevfik Paşa Sadrazam (Başbakan) ve Ethem Paşa da Harbiye Nazırı olarak atanmışlardı. Yani Abdülhamit, önceden yaptığı planını uygulamaya hemen koymuştu.

Bu arada Hassa (muhafız) Alayları Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa emrindeki 30.000 asker ile mevziye çekilmiş emir bekliyordu. Kan dökülmesini istemeyen Ethem Paşa, iki tarafı barıştırmak istemiş, fakat 30.000 kişilik muhafız alayının da asilerle birleşmesine ve tehlikenin büyümesine sebep olmuştur.⁵⁸⁹

İsyanın ikinci günü, asilerin sayısı 30-35 bin'e çıkmıştı. Volkan gazetesi kışkırtıcılığına devam ediyordu;

"Kim derdi ki bize Köprü ortasında sîlindir şapka giy-direcekler, kim derdi ki, bize çarşaf giymek zamanı değildir, diyecekler.

Ve bunları büyük vatansever Ahmet Rıza müdafaa

⁵⁸⁷ Ünal, a.g.e., s. 365.

⁵⁸⁸ Akşin, a.g.e., s. 40.

⁵⁸⁹ Ünal, a.g.e., s. 366.

edecek.”⁵⁹⁰

Bu yazılarla, İttihatçılık düşmanlığı son gaz ateşleniyordu.⁵⁹¹

Olayı Yaşayanlara Göre 31 Mart İsyanı

Olayların canlı tanığı olan Babanzade İsmail Hakkı, Selanik’te 26 Nisan 1909’da çıkan Tanin Gazetesi’nde “31 Mart isyanını” şu şekilde anlatmıştır;

“Ayasofya alanına geldiğim zaman saat yaklaşık dört sıralarıydı. Alanın dört yanını asker kuşatmıştı. Mebus olduğumu güçlkle anlattıktan sonra erlerin arasından Meclis’e girebildim.

Gelmiş olan mebuslar (önceleri 25 iken sonra sayıları yaklaşık 40 kişiye ulaşmıştır) Halep Mebusu Mustafa Efendi’yi başkanlığa seçmişlerdi.

Şubeye girdiğim zaman göğüslerinde fişekleri, ellerinde tüfekleri bulunduğu halde beş altı erin dizilmiş, isteklerini⁵⁹² bildirdiklerini gördüm.

O sırada (gelen mebusların askerlerin bu taleplerini görüştüğü sırada) bir ilmiye heyetinin isteklerini bildirmek için geldiği haber verildi. (Bu heyet geldiği sırada Mecliste toplanan mebus sayısı 40’a ulaşmıştır.) Ahmet Nesimi Bey telefona gönderildi. Sadrazamla Harbiye Nazırı’nın Saray’a gitmiş oldukları anlaşıldı.

Mahmut Muhtar Paşa ile de görüşüldü. O da buyruğu altında olan asker miktarını bildirdi. Mecliste hükümete güvensizlik oyu verilmesini en çok ısrarla öneren İsmail Kemal Bey’di.

⁵⁹⁰ Düzdağ, a.g.e., s. 533

⁵⁹¹ Kahraman ve Kurşun, a.g.m., s. 201

⁵⁹² Bu istekler ise; “Şeriatın (İslam ceza hukukunun) uygulanması, Sadrazamın, Harbiye Nazırı’nın, Hassa (Muhafız Alayı) Komutanı Mahmut Muhtar Paşa’nın, Taşkışla Komutanı Esat Paşa’nın görevlerinden uzaklaştırılmaları, Ahmed Rıza Bey’in Meclis Başkanlığı’ndan ayrılması ve Özellikle de askerlerin bu eyleminden ötürü hiçbir erin kılına dokunulmaması.”

O gün birkaç kez konuşma kürsüsünü ele geçiren bu kişi, yurdun esenliğinin ancak buna bağlı olduğunu uzun uzadıya açıkladı ve "Hemen buradan bir kurul, padişahlık sarayına gitsin; Meclis'in kararını Padişah hazretlerine sunsun, başka bir kabinenin kurulması gerektiğini önersin" dedi.

Görüşmeler bu karışıklıktayken askerlerden oluşan özel heyet ikide bir, yapılmış uyarılara karşın meclise giriyor, "Harbiye Nazırlığı'nda (bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez yapısı) arkadaşlarımızdan birkaçı öldürüldü kan döküldü. Bu taraflara saldırılırsa kan dökülecek. Bir karara varınız sonra karışmayız ha!" diye gözdağı veriyor ve üyelerin ısrar, üstüne düşme ve ricası üzerine yine çıkıyorlardı.

Ayasofya alanına gelince; birkaç yüz sarıklı iki üç bin asker yer almıştı. Benim de bugün kesin kanaatim şudur ki, subayları komutasında iki tabur, düzenli buyruk dinleyen, bağlı asker elbise ve tüfekten başka askerliği ayırıcı niteliği kalmamış o bozgun gücünü dağıtmak için yetecekti.

İlmiye Heyeti'nden önce Fetva Emmini gelmişti. Kurulda Beyazıt imamlarından (medresede ders verebilen kişi) Ahmed Rasim Efendi ile Temyiz üyelerinden Haydar Efendi'yi tanıyabildim. Sanırım sözcüleri Rasim Efendi idi.

- Kızlar için lise istenmiyormuş; çünkü şeriata aykırıymış.

- Mebusan Meclisi'ne bir diyecekleri yokmuş; ama mebusların dindar olmaları gerekirmiş.

- Hüseyin Cahit Bey, şariat üzerindeki makalelerini kimseye yutturamazmış.

- Mebuslar Meclisi'nde adları kendilerince saptanmış pek çok dinsizler varmış.

- Avrupa'dan ne çekineceğimiz var, Avrupa bize ne karışmış. (İlmiye heyetinin istekleri)

Sonunda istifa gereğinin önerilmesine çoğunlukla karar verildi. İsmail Kemal Bey, Şeyhülislam ve daha birkaç kişiden oluşan bir kurul, bu kararı padişaha sunmakla görevlendirildiler.

Ama gidenler kuşatma çizgisini yaramadan geri döndüler. İki kez "Sultan Hamid geliyor" söylentisi yayıldı. Asker selamına durdu, selam havaları çalındı, hünkar locasını odacılar çarçabuk temizlediler. Ama doğallıkla ne gelen var ne giden.

Saat yedi buçuk sekiz arasındaydı. Artık alıştığımız gibi borular acı acı öttü. Pencerelelere koştuk. Sultanahmet bahçesinden oldukça yoğun bir kalabalık geliyordu. Beyazıd'dan yasal bir yatıştırma gücü geldiğini sanarak sevindim. Ama gördüğüm kalabalığın kıtlığı bu sanıda yanıldığını anlattı.

Bu kalabalık yığın hem ilerliyor, hem dehşetli bir çatışmanın merkezi olduğu görülüyordu. Sonunda o kümenin içinde başı açık bir kişi görüldü. İlk duygum şu oldu: Oraya nasılsa bir yabancı gazeteci düştü; Şimdi saldırıya uğruyor. Yazık gene devletimiz yabancıların küçük düşürücü karışmalarına konu olacak.

İşte bu muhabir sandığım kişi sağdan soldan yumruk, dipçik yiyerek yürümüyor, yuvarlanıyor, düşüp kalkıyordu. Alanın kıyısındaki saflardan erler çıkıyor, sanki şeytan taşıyorlarmış gibi zavallıya dipçik indiriyor, o zavallıda omuzları arasına yediği dipçiklerin verdiği yönle boyuna fırıldak gibi dönüyordu.

Sonunda dairenin parmaklığına yüz adım kadar yaklaştı. Ölüm korkusuyla can atılımıyla kendini toplayarak bütün gücü, bütün hızıyla sığınma yeri bildiği yere doğru koştu.

Koştüğünü gören bir takım alçaklar, sanki ellerinden hazine kaptırıyorlarmış gibi silaha davrandılar. "Cahit Bey'i öldürdüler" uğursuz haberini duydum.

Başka bir söylenti çıktı "Öldürülen Aslan Bey'dir; Cahit Bey'e benzetilmiş" denildi.. Bahtsız Aslan Bey⁵⁹³ o gün Cahit

⁵⁹³ Halis Özçelik önünde gerçekleşen bu olayı şöyle nakletmektedir: "Sultanahmet Meydanında ilk karşılaştığım vakit, Lazkiye Mebusu Emin Arslan Bey'in yakalanıp oraya getirilmesi ve sımsıkı bağlanıp yere yatırılması oldu. Etrafında birkaç kişi toplanmış, süngülerini uzatmış, öldürmeğe hazırlanıyorlardı. Adamcağız kabahati olmadığını, yanlış yere ve haksız yere kendisine eziyet ettiklerini bana anlatmaya çalıştı. Ama etrafındaki askerler "Hüseyin Cahit'tir, mürtettir, temizleyelim" diye tepiniyorlardı. Engel olamadım adamı orada süngülerle delik deşik ettiler." demektir. (Kaynak: Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 8)

ve Cavit Beyler gitmemesi için o kadar ısrar edip üsteledikleri halde, dinlememiş gitmiş; sonunda bu pervasızlığının kurbanı olmuş”⁵⁹⁴ şeklinde 31 Mart İsyanı sırasında Ayasofya Meydanı ve Meclis’te yaşananları aktarmıştır.

Bu arada yabancı elçiliklerin önüne, birer ikişer asker yerleştirilmiş ve ahaliye hitaben:

“Korkmayın, telaş etmeyin, askerlerin size bir ziyanı dokunmaz. Asker namus, can ve mal muhafızdır”⁵⁹⁵ gibi sözlerle, isyanın halka zarar vermeyeceğini ifade etmeğe çalışmışlardır.

“Gerek Beyoğlu’nda, gerekse İstanbul tarafında Müslim ve gayri Müslim herkese ciddi teminatlarda bulunduğu ve hatta yabancı elçiliklerin kapılarına ikişer üçer nefer bırakılmasının unutulmadığı bile güvenilir bir şekilde rivayet olunuyordu.”⁵⁹⁶

Bu tedbirleri kimler aldırması? Tabii ki “isyanı çıkaranlar!”

Amaç İttihat ve Terakki’yi uzaklaştırıp, sindirmektir.

Olayların bir başka sebebi ise; “Cumartesi bütün askerlere subaylar tarafından “Hocalarla katiben görüşmeyeceksiniz. Askerlikte diyanet meselesi aranmaz. Allah’tan başka kimse tanınmaz. Padişah ve halk, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin elindedir.” diye emir verilmiş.

Bu emri alan bazı kişiler Bab-ı Ali’ye gelerek Sadrazam Paşa’ya müracaat etmişler. Bu bildirinin doğru olup olmadığını, eğer doğruysa bunun fena bir tesir hasıl edeceğini ve bu emrin geri alınmasını teklif etmişlerdir. ˘

Bunun üzerine Hüseyin Hilmi Paşa; “Meşrutiyet dilimin ucundadır. Dilim düşünce Meşrutiyet’te gider.”⁵⁹⁷ Şeklinde

⁵⁹⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 82 v.d.

⁵⁹⁵ Akşin, a.g.e., s. 32.

⁵⁹⁶ Yunus Nadi, İhtilal ve İnkılab-ı Osmanî, Dersaadet, İstanbul, 1325. s. 34.

⁵⁹⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, 14 Nisan 1909 İkdâm gazetesindeki yazısından.

Hüseyin Cahit Yalçın, olayların çıkış nedenini etkileyen bir başka olayı nakletmiştir.

Peki bu emri kimler vermiştir?

Buda aydınlanamamış ,tarihin karanlığında saklı kalmıştır.

Ancak bunların isyanı planlayanlar olduğu kesin, ancak isimleri kesin değildir.

İsyancıların İsteğini Hükümetin Kabul Etmesi

"Askerin neden ayaklanmış olduğunu, ne istediklerini birbirimize soruyorduk. Bir süre böyle geçti. Başka arkadaşlar gelmiyordu. Nihayet her türlü sorumluluğu üzerimize alarak iş görmeğe karar verdik.

Evvela içimizden Halep Mebusu Mustafa Efendi'yi o gün için başkan seçtik. İçimizde meclis başkanlarından kimse olmadığı gibi İttihat ve Terakki liderlerinden de kimse yoktu.

Kayseri Mebusu pek saygıdeğer bir zat olan Hoca Kasım Efendiyi (askerlerin) ne istediklerini öğrenmek için aşağıya askerlere gönderdik. Gitti, biraz sonra geri döndü;

"Ne istediklerini onlarda bilmiyorlar" haberini getirdi.

Bana gizlice; "Bunlara silahtan başka bir şey fayda etmez" dedi.

Ben ön sırada oturuyordum. Karşımda kürsünün hizasındaki sırada Berat Mebusu İsmail Kemal Bey oturuyordu. Güney Arnavutluk diye birkaç kişi geldi. Onları meclis salonuna almamak için birinci şube odasına gittik. Mebuslar oturdular.

Asker namına geldiklerini söyleyen murahhas çavuşlar ayakta sıra ile dizildiler. Ben mahsus çavuşlara yakın bir yerde oturdum.

Başkan; "ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Çavuşlar; "Şeriat istiyoruz" dediler.

O sırada kanunu esasi değiştirme layihası basılmıştı. Esbabı mucibesini (gerekçesini) de Elmalı Hamdi Efendi yazmıştı. Mevcut mebuslardan Kosovalı Süleyman Efendi besmele ile başlayan bu layihayı göstererek;

“Bizde şeriat ahkâmını tatbikten başka bir şey yapmıyoruz. Bakın yazdığımız kanun layihası. (Okuyarak)bismillah ile başlıyor” dedi.

Çavuşlardan biri;

“Bizim askeri nizamnamede besmele ile başlar ama Almancadan tercüme edilmiştir.” dedi. Bir çavuşun bu bilgisine şaşırdım.

Sonradan bu gencin çavuş kıyafetine girmiş bir yüzbaşı, hem de Almanya’da tahsil etmiş bir yüzbaşı olduğunu öğrendik.

Asılanlar arasında idi.

Mebuslar konuşurken “sarıklılardan bir heyet içeri girmek istiyor” dediler.

Çavuşlar;

“ Biz hoca, sarıklı falan tanımıyoruz. Onların bir sıfatı yoktur” dediler.

Daha olayın başlangıcında askerlerle sarıklıların beraber olmadığı anlaşıyordu. Çavuşların hepsi çekildikten sonra biz tekrar meclis salonuna geçtik.⁵⁹⁸

Mebuslarından biri ile, mecliste bulundukları için Türkçe konuşuyorlardı.

Çavuşların sabahleyin kendisine geldiklerinden bahsediyordu. Benim dinlediğimi sezince lakırdıyı değiştirdi ve Arnavutça konuşmaya başladı.

Gece yarısı saat 2.30’a doğru isyancı askerler şeyhülişlam Efendiyi konağından kaldırmışlar ve Ayasofya Meydanına götürmüşlerdir.

Ayasof Meydanında toplanan isyancı askerler, şeyhüliş-

⁵⁹⁸ Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, Bahar Matbaası, İstanbul, 1967. s. 111 v.d.

lama özet olarak isteklerini iletmışlerdir. Aralarında şu görüşme geçmiştir;

“Efendi Hazretleri siz şeriatın icra ve ifasına memur ve hepimizin büyüğüsünüz. Size evvelce şeriat ve hakkaniyet dairesinde idare olunacağımızı söylerlerdi.

Hayli müddetten beri yapılan muamelata bakarak aldandığımızı gördük.

Bazı zabitlerimiz namaz kılmamıza ve diğer ibadetlerimize hakkıyla riayet ettirmiyorlar.

Anladığımız bu yoldaki hal ve hareketleriyle bizim meşhur cihan olan dinimizin geleceğine (selamet-iğ diniyemize) zaaf vererek menfaatlerine hizmet etmektedir.

Bunun için böyle zabitanı istemeyiz.

Biz milletle beraber milleti uğrunda ölmeye bile hazır ve amadeyiz.”⁵⁹⁹ dedikten sonra, Şeyhülislam’a özet olarak şu isteklerini bir kez daha iletmışlerdir;

- Şeriatın uygulanması,
- Bu hareketlerinden dolayı haklarında işlem yapılması ve kendilerine güvence verilmesi,
- Harbiye Nazırı Rıza Paşa ile Meclis-i Mubusan başkanı Ahmet Rıza Bey’in istifası,
- Mektepli subayların görevlerinden alınması,
- Şeriatın uygulamaya konulmasının “top atışı” ile duyurulması”

İngiliz yanlısı ve isyanı çıkaran derviş Vahdeti’yi destekleyen Kamil Paşa’nın Sadaret’e, (Başbakanlığa), Arnavut Nazım Paşa’nın da Harbiye Nezareti’ne atanması da yine bu askerlerin talepleri arasında sıralanmıştır. Aynı gazetede Ayasofya’da bulunan bir avcı neferinin ağzından ahaliye hitaben şu satırları yayınlanmıştır;

“Biz Manastır’da iken babamızı öldürenler gözümüzün önünde gezer, buna tahammül ederdik. İstibdat devrinin tesiri bize bir şey yaptıramazdı. Fakat subaylarımız bize istib-

⁵⁹⁹ Sabah Gazeteesi, Nu: 7023, 14 Nisan

dat devri kalkacak, şeriat yerine gelecek, Kur'an ne diyorsa o yapılacak demişlerdi.

Bizde bunu dinlemiş canımızı tehlikeye koymuş, bu devri Meşrutiyet'i meydana getirmiştik.

Şimdi ise ne şeriat tatbik ediliyor, ne bir şey. Adam öldürtüyorlar, katili saklıyorlar.

Haniya şeriat? Katili niçin meydana çıkarıp idam etmiyorlar.

Kur'an bize kısas emretmiyor mu?

İşte biz bugün şeriatı, adaleti istiyoruz.

Şeriatı yerine getirmek için bir ay burada kalmak lazım gelse kalacağız.

Cebimizdeki para bizi beslemek için yeterlidir.

Şeriatı adaletle canımız kurban olsun!"⁶⁰⁰

Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi bu istekleri Bâb-ı Âlî'de toplantı halin bulunan hükümete bildirmiştir. Şeyhülislam'dan askerlerin isteklerini öğrenen Hükümet, bu istekleri müzakere etmeye başlanmıştır.

İlk olarak askerin, "şeriat-ı gara-i Muhammediyenin (islam ceza hukukunun) tamamen uygulanması" isteği hükümetçe ele alınmış; "şeriatı cümlemiz isteriz. Askere bu yolda nasihat edilmek suretiyle ikna ve teskin olunması lazımdır" şeklinde karara bağlanmıştır.

İkinci istekleri olan; "bu hareketten dolayı kendilerinin sorumlu tutulmayıp, ceza verilmeyeceğine dair kendilerine belge verilmesi" hakkında ise hükümet şu kararı vermiştir;

"Bu hareketten dolayı askerlerin hiçbir zaman mücazata (suçlanmaya) duçar olmayacakları. Fakat güzel güzel kışlarına avdet etmelerini kendilerine Kabine tarafından oy birliği ile" uygun bulmuşlardır.

Askerlerin üçüncü ve dördüncü istekleri ise "Harbi-

⁶⁰⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 93 v.d.

ye Nazırı Rıza Paşa ve Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey'in azilleri ve zabitlerin tebdili nazik ve mühim görü-lerek askere karşı nasihat edilerek ve gerektiği takdirde hafif vaatler ile isyanının daha da vahim bir hale gelmemesine" karar verilmiştir.

Beşinci istek olan top atılma isteğinin ise, "şuanda yapılabileceği uygun görülmüştür"⁶⁰¹ şeklinde karar verilerek, isyancıların isteklerini karşılamaya çalışmışlardır.

Basında 31 Mart İrtica İsyanı

İsyanın ertesi günü 14 Nisan 1909 çıkan Mizan gazetesin-de "İnkılap ve Selameti Devlet ve Millet" başlıklı makalede olaylar şu şekilde yorumlanmıştır;

" İnkılab-ı hayrımız gayrettullah zuhuru ile asker kahra-manlarının ve Arnavut kardeşlerimizin mücadeleleri saye-sinde husulpezir olmuştu. O vakit millet henüz uykuda idi. Kurbanı hürriyet Hasan Fehmi Bey'in cenazesi münasebetiyle millet ayaklandı.

Fakat o gün millet yalnız idi.

Dün millet ve asker beraber olarak izharı vücut etti. Dev-lette şu musafaha-i umumiye-yi takdir etti. Artık vücut-u Osmani tekemmül etti demektir. Dünkü gün İstanbul'da bütün Mehmetçiklerimiz yalnız çavuşlarının kumandası al-tında kıyam ettikleri halde ecnebilere, gayri müslimlere, çarşılara, mağazalara... Hasılı kimsenin canına, malına, ır-zına hürriyetine zerre kadar tecavüz etmeksizin meşru bir hükümet husule getirdiler.

Büyük zabitlerini içlerine almamışlar.

Çünkü yine Mehmetçiklerimizin, bayramcıklarımızın, gayrettullahın husule getirdiği Temmuz İnkılabını bazı kim-seler benimseyerek, kanunların, Şeriat-ı Muhammediye'nin üstünde bile kendilerini hakimi mutlak olmak zaamı ba-

⁶⁰¹ Son Vak'anüvist..., s. 151 v.d.

tılına sapsmışlar idi.

Mehmetçiklerimiz bunu hayreti aleme göstermeye muvafak olmuşlardır.

Hükümetimiz bunun kadrini takdir ederek dünkü gün hareket eden askere ait olarak ilanı vücut tahtında bulunan aff-ı umumiyi hattı hümayun ile ilan etmiştir.”⁶⁰²

“Hükümet Adeta Bab-ı Ali’ye Kapanmıştır.”

Dışarıda ne olup bittiğini ancak dışardan gelen kişilerden öğrenebiliyorlardı. Ezanî saatle 6.30 (13.15) sıralarında Arif Efendi isminde bir polis memuru Babıâli’ye gelerek, Ayasofya Meydanının adeta mahşer yerine döndüğünü ve her ne kadar önemli bir olay olmamışsa da heyecan ve galeyanın pek ziyade arttığını ve Şeyhülislam Efendi’nin Meclis-i Mebusan’da bulunup çıkmak ihtimalinin olmadığını ve isyancıların Sadrazam ve Harbiye Nazırı ve Meclis-i Mebusan Reisi ve Hassa Kumandanı’nın istemediklerini haber vermiştir.

Bu haber üzerine Hükümet ani bir kararla istifa etmeye karar vermiştir.

Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Efendi Hükümet’e;” biz bu işin üstesinden gelemeyeceğiz. Aczimiz zahirdir. Bizi de istemiyorlar. Bu halin temadisi vahameti artırıyor. Padişah müdahale etmedikçe önü alınamayacaktır. Vazifemiz başında ölmekten çekinmeyiz fakat kendimizi feda etmekle de derde deva olamayacağız. Onun için hükümeti sahibine teslim edelim. O meydana çıksın, mesele derhal hal olunur ve bir faciaya meydan verilmemiş olur”⁶⁰³ önerisinde bulunmuştur.

Meşruti hükümetin padişaktan çözüm beklemesi, olayın

⁶⁰² Kazım Karabekir, a.g.e., s. 441 v.d.

⁶⁰³ Son Vak’anüvis..., s. 154.

içinde kimlerin olduğunun da işareti değil mi? Hükümet kendi görevini yapmadığı gibi, olayın bastırılmasını da Padişaha havale etmiştir.

Hükümet Abdülhamit'e Bilgi Veriyor

Ahmet Rıza Bey bu istifaya karşı çıkmış, bir ara telefonu eline alarak Harbiye Nezaretiyle görüşmek istemiş, ancak Hükümet üyeleri Ahmet Rıza Bey'e mani olmuşlardır. Hükümetin istifası telgraf yoluyla Yıldız'a bildirilmiştir.

Hükümetçe, Sadrazam, Harbiye Nazırı ve Maarif Nazırı'nın Saraya giderek Hükümet'in istifasını ve olaylar hakkında Padişaha bilgi verilmesi; diğer Nazırların ise Babıâli'de kalarak, daha önce alınan karar üzerine Harbiye Nazırlığı ve Meclis-i Mebusan ile haberleşmeleri ve Saraydan kendilerine gereken talimatın telgrafla verilmesi kararlaştırılmıştır.

Sadrazam, Harbiye Nazırı ve Maarif Nazırı saat 7.00 (13.45) sıralarında Bâb-ı Âli'den çıkarak araba ile Sirkeciye ve oradan da Bahriye Nazırı'nın İstimbotuyla Beşiktaş'a ve Beşiktaş'tan araba ile Saray-ı Hümayuna gitmişlerdir.⁶⁰⁴

Hükümet hem kendisine yapılan uyarıları göz ardı edip gerekli tedbirleri almamış; hem de

Mahmut Muhtar Paşa'nın görevini yapmasını engellemekle isyanın daha da büyümesinde bir numaralı sorumlusu olmuştur.

Söyle ki Mahmut Muhtar Paşa bu isyanın daha önce alınacak önlemlerle bastırılacağına söylemiştir;

"Bu ayaklanma çoktan öngörülebilirdi. İttihat-ı Muhammedî adı altında kurulmuş bulunan birliğin gizli amacını saptamak için bu birliği yöneten kişilerin sadece geçmişini bilmek yeterliydi.

Bu cemiyet'in, askerler önünde subayların saygılarını

⁶⁰⁴ Son Vak'anüvis..., s.155

ve etkisini yok etmek için askerin dinsel duygularını sömürmek yoluyla, elinden geleni ardına koymadığı ve zamandır görülebilirdi.

Bu tehlikeli propagandaya karşı ben, subaylara ve imamlara zaten gereken talimatları vermiş bulunuyordum, askerlerin bu sinsi kışkırtmadan korunabilmeleri ve kendi değer yargılarını kendileri verebilecek duruma gelebilmeleri amacıyla.

Ama bu olaylar şunu gösteriyor ki, "alaylı" subayların yerine, yavaş yavaş komuta görevine getirdiğim "eğitim görmüş" subaylar, ne yazık ki, ne askerin ruh halini incelemek için, ne de kendilerini askere sevdirep saydırmak için herhangi bir çaba harcamamışlar ve üstelik askerin moralini yıkan dış entrikalara verilmesi gereken önlem derecelerini de anlayamamışlar."⁶⁰⁵

Ali Kabuli Bey'in Öldürülmesi

31 Mart irtica hareketinin en vahşi olayı Ali Kabuli Bey'in öldürülmesi olayıdır. Ali Kabuli Bey, Hamidiye kahramanı olarak bilinen Rauf Orbay'ın teyze kızının eşidir.⁶⁰⁶

Asar-ı Tevfik Zırhlısı Kumandanı Ali Kabuli Bey'in 15 Nisan Perşembe günü⁶⁰⁷ isyancı askerler tarafından Yıldız Sarayı önünde "işkence edilerek" öldürülmüştür.

Bu olay 31 Mart isyanında önemli bir yere sahiptir.⁶⁰⁸

Olayın önemi ise, bir subayın askerleri tarafından Yıldız Sarayı'nda ve Osmanlı Sultanı II.Abdülhamit'in gözleri önünde şehit edilmesidir. Bu linç olayı 31 Mart olayının

⁶⁰⁵ Mc. Cullagh, a.g.e., s. 81 v.d.

⁶⁰⁶ <http://www.sinopkafder.org/abaza%20cemal%20cavus.html>

⁶⁰⁷ Ali Cevat, a.g.e., s. 59

⁶⁰⁸ Güresin, a.g.e., s. 52.

en önemli,⁶⁰⁹ talihsiz ve elim olaylarından biri,⁶¹⁰ belki de sonucu açısından en acıklısıdır.⁶¹¹

Ali Kabuli Bey'i öldüren Bahriye askerleri 31 Mart İsyanı sırasında en çok olay çıkaran askerlerdir. Ali Kabuli Bey, Prens Sabahaddin'in⁶¹² deniz subaylarıyla yaptığı toplantıya katılmış ve toplantıda, "isyan meşrutiyet aleyhine bir cereyan halini aldığı takdirde, Yıldız Sarayı'nın topa tutulması" yolunda alınan kararı benimsemiş, bu karar gereğince de isyanın neticesine bakarak zırhlısındaki askerlerin asiler arasına katılmasını önlemiştir.⁶¹³

Ali Kabuli Bey, bu amaçla askerlere: "Padişah milletle kaimdir, milleti mahvetmek isteyen kim olursa olsun bu toprakları onu kahretmek boynumuzun borcudur"⁶¹⁴sözlerini söylemiş, işte bu sözler Ali Kabuli Bey'i linç edilmeye kadar götürmüştür.

Tahrikçi askerler bu sözleri çarpıtmış ve binbaşının sözlerini, sarayı topa tutacağı şekline sokmuşlardır.⁶¹⁵

Ali Kabuli Beyin öldürülmesine kadar gidecek olayı, Yıldız Sarayı'na giden askerlerden öğrenelim;

"Prens Sabahattin Beyin Hamidiye zırhlısı kumandanı Vasfi Beyle anlaşması üzerine, Yıldız Sarayı topa tutulacak, Ali Kabuli Bey de bu bombardımana katılacaktı.

⁶⁰⁹ Danişmend, a.g.e., s. 372.

⁶¹⁰ Ahmet Bedevi Kuran, Harbiye Mektebinde Hürriyet Mücadelesi, Çeltüt Matbaası, İstanbul, (t.j.), s. 155.

⁶¹¹ Özçelik, a.g.m., Tarihçe No: 15, (8 Eylül 1955).

⁶¹² Prens Sabahattin'in askerleri yatıştırdığını yazanlarda vardır. Ancak, bu kesinlikle doğru değildir. Prens Sabahattin İngilizlerle birlikte isyanın planlanması içinde bulunmuş, çaktırmadan askerleri kışkırtmıştır. İsyanın meşrutiyet aleyhinde gelişmesi için çaba gösterdiği ise doğrudur. Çünkü bu durumda eski baskı rejimi geri gelecek, kavuştuğu özgürlüğü elinden gidecek, "yerinden yönetim ve özerklik gibi" siyasetini yayamayacaktı.

⁶¹³ Mustafa Müftüoğlu, İstanbul'a Yürüyen Ordu, 31 Mart'ın Perde Arkası, Başak Yay., İstanbul, 2005. s.78.

⁶¹⁴ Celal Bayar, a.g.e., C. I. s. 142.

⁶¹⁵ Güresin, a.g.e., s. 53.

Vasfi Bey, bunu yapmak için isyanın meşrutiyet aleyhine bir durum alması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bahriye neferleri, Ali Kabuli Beyin kamarasında geçen konuşmaları dinlemişler, ertesi gün kaptan uyuduğu sırada, odasına girip elini kolunu bağlayıp, geminin ambarına hapsetmişlerdir”⁶¹⁶

Askeri bunu yapmaya tahrik edenin, Asar-ı Tevfik neferlerinden Rizeli Enes olduğu ileri sürülmektedir.⁶¹⁷

Ali Kabuli Bey, kendi askerleri tarafından yakalandıktan sonra, bir görüşe göre Azapkapı’daki Bahriye İtfaiye Taburu’na götürülmüş⁶¹⁸ bir başka görüşe göre ise, tersanenin Parmakkapı tarafına çıkarılıp bir odaya hapsedilmiştir.⁶¹⁹

Ali Kabuli Bey, tersaneye götürülürken yolda denize atlamak istemişse de, bu girişim askerler tarafından önlenmiştir.⁶²⁰

Ali Kabuli Bey önce, Bahriye Şurasına getirilmiş, burada serbest bırakılmasına karar verilmesine karşın, askerler, Divrikli İsmail ve arkadaşı İnebolulu Yakup’un da teşviki ile isyancı bahriyeli askerleri Ali Kabuli Bey’i, Yıldız Sarayı’na, Padişah’ın huzuruna çıkarmaya karar vermişlerdir.⁶²¹

⁶¹⁶ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶¹⁷ Müftüoğlu, a.g.e., s. 80.

⁶¹⁸ Müftüoğlu, a.g.e., s.79.

⁶¹⁹ Mevlanzade Rifat, a.g.e., s.160

⁶²⁰ Yunus Nadi, a.g.e., s. 54.

⁶²¹ Müftüoğlu, a.g.e., s. 80.

Olayın içinde bulunan Cemal Çavuş ise şunları anlatmıştır;

“15 Nisan 1909 günü, başlarında tabur imamı Murat Efendi ve sivil kıyafetli bahriye askerleri ve halk Ali Kabuli Bey’i linç etmek isterler.

Kalabalık bir grup tekme, yumruk, sopa ile Ali Kabuli Bey’i bayıltırlar. Bu sırada Karaköy civarında devriye gezen iki bahriye inzibatı, rütbeli bir subayın linç edilmesini hazmedemezler.

Bu askerlerden biri 1.90 boylarında güçlü, cesur bahriye inzibatı Sinoplu Cemal Çavuş, diğeri ise Giresunlu Mehmet Niyazi Çavuş’tur.

İki bahriye inzibatı kalabalığın içine dalarlar. Cemal Çavuş baygın Ali Kabuli Bey’i kucağına alır. Denize koşar, filikaya binerek Ali Kabuli Bey’i uzaklaştırmaya çalışır.

Giresunlu Mehmet Niyazi ise geride kalarak isyancıları engellemeye çalışmıştır.

İsyancılar başka kayıklarla Cemal Çavuş’un peşine takılırlar.

Kovalamaca Yıldız Saray’ına ulaşınca kadar devam etmiştir.

Haykırışlar ve sesler karşısında Mabeyn-i Hümayun'dakiler camlara çıkarlar. Sultan Abdülhamit balkondan olayı izlemektedir. Ne olduğunu pek anlayamamıştır.

Cemal Çavuş'un kucağında Ali Kabuli Bey baygın vaziyettedir ancak kucağındakinin kim olduğunu bilmemektedir. Karşılaştığı durumu Padişah'a anlatır.

Bu sırada isyancılar Saray'a ulaşmışlardır. Gergin ortam karşısında Sultan Abdülhamit "Bırak oğlum yere, sen dön git" der. Cemal Çavuş, filikaya dönerek olayı uzaktan izlemektedir. İsyancılar Sultan'ın "Bırakınız çocuklar, Allah aşkına bana bağışlayınız" diye bağırmasına aldırış etmeden Ali Kabuli Bey'in boğazına ip atıp, süngüleyerek boğarlar. Elbiselerini parçalayıp atmışlardır. Cemal Çavuş Ali Kabuli Bey'in elbiselerini alıp oradan uzaklaşır.

Suçluların yargılanması sırasında dinlenen Cemal Çavuş, 1 altın saat, 20 altın ve ömür boyu devlet memurluğu garantisiyle ödüllendirilmiştir. Bu ödül karşılığında Sinop-Gerze ilçesi Kanlıçay'da tuz kolcusu görevi verilmiş ve uzun yıllar bu görevde bulunmuştur.⁶²²

Ali Kabuli Bey'in isyancı askerler tarafından Yıldız Sarayı'na getirildiği sırada yolda iki defa bayıldığı da ifade edilmektedir.⁶²³

İsyanın elebaşı Hamdi Çavuş'un baş yardımcısı Onbaşı Halis Özçelik ise, Kabuli Bey'in bahriyeli askerler tarafından Yıldız Sarayı'na getirilmesini söyle anlatmıştır;

"Uzaktan, toz toprak içinde bir kalabalık geliyor, elleri arkasından bağlanmış , üniforması toz ve kana bulanmış bir adamı, aralarında tekme dipçik sürüyorlardı."⁶²⁴

"Kaptan yaklaştıkça, nasıl olup da hâlâ can vermediğine hayret ettim. Yüzü gözü tanınmaz haldeydi. Şakağında de-

⁶²² <http://www.sinopkafder.org/abaza%20cemal%20cavus.html>

⁶²³ Karal, a.g.e, C. IX, s. 91.

⁶²⁴ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

rin bir yara açılmıştı. Elbisesi paramparça edilmişti. Beyaz iç donunun yer yer kızıl kana bulandığı görülüyordu.”⁶²⁵ Anlaşıyor ki, Kabuli Bey bahriye askerleri tarafından öldürülesiye dövülerek Yıldız Sarayı’na götürülmüştür.

İsyancı bahriye askerleri saray önünde yakaladıkları muhafız kıtası imamı Sadık Hoca’dan askere hitaben bir konuşma yapmasını ve dua etmesini istemiş, ancak işin nereye gideceğini anlayan Sadık Hoca, askeri tahrik edici değil, teskin edici bir konuşma yapmıştır.⁶²⁶

İsyancı askerler bu konuşmadan pek memnun olmamış olacak ki, isyancı askerler bu sefer tabur imamlarından Murad Efendi’yi konuşma yapması için ikna etmişlerdir. Murad Efendi’de, asilerin başına geçip Karadeniz şivesiyle heyecanlı bir konuşma yapmış ve uzun uzun dua etmiştir.⁶²⁷

Belki bu duanın tesiriyle asker biraz daha tahrik olmuş ve belki de bu dua olayların çığırından çıkmasına neden olmuştur.

Yıldız bahçesinde bunlar olurken, Abdülhamit, Ali Kabuli Beyin asker tarafından Yıldız Sarayı’na getirildiğini öğrenmiş ve sarayın bahçeye bakan penceresine doğru yürümeğe başlamış; pencerede ilk önce Abdülhamit’in Başkâtibi Ali Cevad Bey görünmüş, hemen arkasından Abdülhamit görülmüştür.⁶²⁸

Ancak isyancı bahriye askerleri başkâtibi ve Padişah’ı görmemişler ve Ali Kabuli Beyi Mabeyn nöbetçi kulübe-lerinden birine kapatmışlardır. Halis Özçelik bu anları şöyle anlatmaktadır;

“Onlar (bahriye askerleri) duvar boyunca istirahat edip beklerken kulübeye yaklaştım ve fısıltı halinde kaptanın hatırı sordum.

⁶²⁵ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶²⁶ Müftüoğlu, a.g.e., s. 73.

⁶²⁷ Müftüoğlu, a.g.e., s. 73.

⁶²⁸ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

Adam nasıl bitkindi, nasıl sönüktü, dille ifade edemem.

Ölüler bile o derecede kendinden geçmiş duruma düşemez. O haliyle su istedi benden. Nöbetçi neferin testisini kapıp getirdim. Ağzına dikti, yarım testi su içti. Sonra yüzüme bakarak: "Allah senden razı olsun! Ölmüşlerinin canına değsin!"⁶²⁹ dedi.

Ali Kabuli Bey ile Onbaşı Halis arasında bu konuşma geçerken, asker Padişah'ın balkonda olduğunu fark etmiş ve Padişah'ı görmek için iki üç adım geri çekilmiştir.⁶³⁰

Zeminden yüksekte bulunan pencerenin altında Ser-yaver Şakir ve İkinci Fırka Komutan Muavini Veli Paşalar bulunuyordu.⁶³¹

Abdülhamit, Şakir Paşa'ya askerin ne istediğini sormuş, Şakir Paşa'da gürültüden olsa gerek Abdülhamit'in söylediğini duyamamış,⁶³² ve pencerenin kenarında duran biri silahlı, biri silahsız iki askeri pencerenin önüne getirmiştir.⁶³³

Padişah eliyle bir işaret yapmış,⁶³⁴ bu işaret üzerine askerlerden biri: "(Ali Kabuli Beyin) İstanbul'u topa tutacağından ve gayet fena bir adam olduğundan bahisle Binbaşı Kabuli Beyi getirmiş olduklarından ve kendilerinin rütbe terfiinden mahrum bırakılmış olduklarından bahsetmişler; Abdülhamit ise, (Ali Kabuli Bey'in) bu emri kimden aldığını sormuş, isyancı askerler Ali Kabuli Bey'in emri Bahriye Nazır Vekili Emin Paşa'dan aldığını söylemişlerdir".⁶³⁵

⁶²⁹ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶³⁰ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶³¹ Ali Cevad, a.g.e., s. 59

⁶³² Ancak Ali Cevad Bey, pencereye çıkmadan önce Abdülhamid'in kendisine: "... askerler bir binbaşı getirmişler. Yıldız'ı topa tutacakmış" dediğini kaydetmektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere, Abdülhamid olaydan daha önceden haberdar edilmişti. Ali Cevad, a.g.e., s. 59

⁶³³ Cevad, a.g.e., s.59

⁶³⁴ Özçelik, a.g.m., Tefrika No.15.

⁶³⁵ Ali Cevad, a.g.e., s. 60

Askerin emri verenin Bahriye Nazır Vekili Emin Paşa olduğunu söylemesi gariptir.

Çünkü Onbaşı Halis askerler ile konuşmasında Ali Kabuli'yi neden getirdiklerini öğrendiğinde, askerler Ali Kabuli Bey'i yakalama nedenini ve kimden emir aldığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Anlattıklarına göre, Prens Sabahattin beyin Hamidiye zırhlısı kumandanı Vasfi Beyle anlaşması üzerine, Yıldız sarayı topa tutulacak, Ali Kabuli bey de bu bombardımana katılacaktı.

Vasfi Bey, bunu yapmak için isyanın meşrutiyet aleyhine bir cereyan almasını ileri sürmüş, sonra böyle bir şeye mahal ve lüzum kalmadan hareket ordusu işe el koymuştu." ⁶³⁶

Mustafa Baydar ise olayı şu şekilde anlatır;

"Padişahın şeriat isterük. Asar-ı Tevfik zırhlısı süvarisi, şeriatı kaldırmak isteyenlerdendir. Baş taret topu ile Saray-ı Hümayununuzu, kış işaret topu ile Bab-ı Seraskeriye'yi topa tutacak ve borda toplanıyla İstanbul'u yakacak olan padişah haini, din düşmanını yakaladık huzurunuzda getirdik. Ferman Padişahımızdır." gibi sözlerden sonra, "İdamını isteriz!" şeklinde karmakarışık bir takım isteklerde bulunmuşlardır.

Abdülhamit bunun üzerine bulunduğu yerde doğrulur ve askerlere, "Gidin!" şeklinde eliyle bir işaret yapmış, sonra da arkasında bulunan (redingtonlu ve sırmalı) muhasip, yaver ve kumandanlarına yüksek sesle bir şeyler söyledikten sonra, Abdülhamit askerlere; Ali Kabuli Bey'i görmek istediğini söylemiş.

Bunun üzerine bir görüşe göre askerler Ali Kabuli Bey'i, getirdikleri arabadan alarak, ⁶³⁷

⁶³⁶ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15)

⁶³⁷ Baydar, a.g.m., Cumhuriyet Gazetesi, 13 Nisan 1970.

Abdülhamit'in karşısına çıkmışlardır.⁶³⁸

Ali Kabuli Bey, Padişah'a karşı saygı ve bağlılık gösteren bir tavırla askerce selamladıktan sonra, Padişah'ın; "sizin için neler söylüyorlar Kaptan Bey!" demesi ve eliyle de suallerine cevap isteyen bir işaret yapması üzerine Ali Kabuli Bey, titrek bir sesle, "Asar-ı Tevfik Zırhlı-i Hümayunu Süvarisi Binbaşı Ali Kabuli kulları, Şevketmeab Efendimize Allah ömürler ihsan buyursun. Askerlerin şikâyetleri, hakaretleri cahilanedir, iftiradır, eser-i teşviktir. Şevketli Padişah'ım." diyebilmiş ve heyecandan sesi kısılmıştır.

Abdülhamit, askerlere: "O adamı bana teslim edin. Ben tahkik ederim" demiş,⁶³⁹ ve orada bulunan paşalara da Ali Kabuli Beyin güvenlik altına alınarak karakola götürülmesini ferman buyurmuş ve pencerenin önünden çekilmiştir.⁶⁴⁰

Abdülhamit'in bu sözü askerler tarafından anlaşılmamış olacak ki (muhtemel ki Şakir Paşa askere gür bir sesle;

"Mahzene götürmenizi irade buyurdular!" diye, fermanı tekrar etmiştir.⁶⁴¹ Ali Kabuli Bey, Abdülhamit'in penceren odasına çekilmesinden sonra isyancı askerler tarafından öldürülmüştür.⁶⁴²

Ali Kabuli Beyin öldürülmesine şahit olanlardan Halis Özçelik olayı şöyle anlatır;

"Askerler, hemén (Ali Kabuli Beyin tutulduğu) kulübe-ye hücum ettiler, yaka paça kaptanı çıkardılar sürüye sürüye duvar boyunca götürmeye başladılar.

Fakat kafiye köşeyi kıvrır kıvrırmaz, süngülülerden biri, süngüsünü kaptanın sırtına hafifçe dürttü; "Yürü... Yürü

⁶³⁸ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶³⁹ Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu, babasının askerlere karşı "...Bırakınız çocuklar. Allah aşkına bana bağışlayınız" diye bağırdığını söylemiştir. (Bkz, Osmanoğlu, a.g.e.. s. 143)

⁶⁴⁰ Ali Cevad, a.g.e., s. 60.

⁶⁴¹ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶⁴² Ali Cevad, a.g.e., s. 60.

hain... Yürü..." diye bağırdı.

Bunu gören başka bir nefer, daha hızlıca dürttü süngüsünü⁶⁴³ Akabinde yedi sekiz süngü, birden üşüştü kaptanın vücuduna. Lahzada (bir anda) delik deşik ettiler zavallıyı, olduğu yere kıvrıldı. Etrafında hemen bir kan gölü belirdi."⁶⁴⁴

"Rahmetlinin cesedi Saray civarında bir ağaca asıldı."⁶⁴⁵

"... bir diğeri de boynuna bir ip takarak sürükleye sürükleye götürmüş, nihayet biçare şehidi ağaçlara selb etmiştir"⁶⁴⁶

Sonra binbaşığı, belinden çözdükleri kuşak ile Beşiktaş'a inen yol kavşağındaki ağaca aşıyorlar!..."⁶⁴⁷

"Bundan sonra zavallıyı ellerini ayaklarını bir kuşakla bağladılar ve Tophane askerlerinin de yardımıyla sürüklemeye başladılar. Yıldız Camisinin arkasındaki yoldan geçerek ana cadde kenarındaki genç çınar ağaçlarından yedinci veya sekizinci ağacın altına getirirler. Burada ağacın dalına Tophaneli bir genç çıkar ve Ali Kabuli Bey'i torba gibi asarlar.

Adamcağız böyle asılı bırakılıp alay halinde nümayiş yaparak Beşiktaş'a inerler."⁶⁴⁸

Hareket Ordusunun İstanbul'a gelip isyanı bastırmasının ardından Ali Kabuli Beyin katiline karışan bahriye askerleri ve onları dualarıyla teşvik eden tabur imamıyla birlikte 23 kişi Divan-ı Örfi Kararıyla idam edilmiştir.

Enderun-ı Hümayun müezzinlerinden Ali Efendi ise, Ali Kabuli Bey'in ölümü ile ilgili olarak şüpheli bulunduğu için Sakız Adasına sürülmüş,⁶⁴⁹ 11 Temmuz 1910 tarihinde

⁶⁴³ Ali Kabuli Bey'e süngüyü ilk batıranın Rizeli Osman oğlu Hasan olduğu iddia edilmektedir. Bkz, Müftüoğlu, a.g.e., s. 81.

⁶⁴⁴ Özçelik, a.g.m., Tefrika No: 15.

⁶⁴⁵ Bayar, a.g.e., C-I, s. 142

⁶⁴⁶ Ahmet Refik., a.g.e., s. 37

⁶⁴⁷ Müftüoğlu, a.g.e., s. 77

⁶⁴⁸ Baydar, a.g.m, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Nisan 1970.

⁶⁴⁹ BOA, Fon Kodu: ZB, Gömlek No: 26, Dosya No: 496, Tarih: 22/Ha/1325.

Durmuş Çavuş, Ali Kabuli Bey'in katillerinden biri olduğu iddiasıyla Rize'nin Hamallar Köyünde saklanırken yakalanmış⁶⁵⁰ hakkındaki idam kararının tatbiki için genel hapishaneye gönderilmiştir.⁶⁵¹ Diğer idam edilenler şunlardır:⁶⁵²

1. Bahriye baruthane taburunun dördüncü bölüğü efradından Hasan oğlu Osman, Çarşamba,

2. Bahriye silahendaz taburunun ikinci bölüğü efradından, Sabri oğlu Osman, Rize,

3. Borazan çavuşu Mahmud oğlu Mehmet, Giresun,

4. İbrahim oğlu Osman, Perşembe,

5. Bahriye silahendaz taburunun birinci bölüğü sıra çavuşları; Osman oğlu Ahmet, Abana,

6. Yakup oğlu Ahmed, İnebolu,

7. Onbaşı Neşet oğlu Mustafa, Çarşamba,

8. Neferler; İsmail, Divrik (Divriği)

9. İbrahim oğlu Hüseyin, Sinop,

10. Eser-i Cedid Vapuru mürettebatından, Ateşçi Mehmet oğlu Bayram, Ünye,

11. Porsum Mehmet oğlu Mehmed, Antakya;

12. Çavuş İsmail oğlu Mahmut, Yomra,

13. Fuat Vapuru mürettebatından; Ali oğlu Mehmed, Düzce,

14. Asar-ı Tevfik Zırhlısı sefinesi mürettebatından; Çavuş Durmuş, Rize,

15. Bölük Emni Hamdi oğlu Mehmet, Trabzon,

16. Bölük Emni Ali oğlu Mehmed, Vakfıkebir,

17. Nefer Eyni oğlu Ahmed, Rize,

18. Tersane fabrikasının ateşçi koğuşu mürettebatından Ali oğlu Mustafa,

19. Tarak Dubasında müstahdem Fethi oğlu Abdullah, Kangırı(Çankırı),

⁶⁵⁰ BOA, Fon Kodu: DH.EUM.THR..., Dosya No:41,Gömlük No:39.

⁶⁵¹ BOA, Fon Kodu: Dh-Mui, Dosya No: 108-2 Gömlük No: 2.

⁶⁵² Son Vak'anüvis..., s. 212-214.

20. Torpido Fabrikasına müstahdem çarhacı Mülazım-ı ûlâ Hasan Baba oğlu İbrahim, Çanakkale,

21. Piyade Beşinci alayın İkinci taburu imamı Hacı Mahmud Efendi oğlu Yusuf Ziya, Trabzon.

İsyancılar Eğlence düzenleniyor

31 Mart olayının akşamı, Selimiye Kışlası'nda, İstanbul'da ayaklanarak şeriat isteyen askerlerle, Yıldız Muhafız Kıtaları, Taşkılla ve Taksim Topçu Kışlası'ndan gelen askerlerin de olduğu eğlence düzenlenir.

Eğlencede kadın ve erkek kıyafeti giymiş askerler karşılıklı raks etmektedirler.

Bu sırada bir askere yırtık kıyafetler giydirilmiş, dilenci kılığındaki bu askerin boynuna da bir ip takılmış ve diğer bir asker tarafından sürükleniyormuş.

Başka bir asker "Bu nedir?" diye sorunca sürükleyen; "...Halimi anlamadın mı? Ahmed Rıza Bey'in Hürriyeti" diye cevap vermiş.

Süleyman Şefik Paşa durumu;

"Yani işte Ahmed Rıza Bey'le İttihatçıların hürriyeti, milletin boynuna ip takmış sürüklüyor demek istiyor" diye açıklamıştır.

Bu oyunu oynayanların içki içtiklerini gören Paşa ilerleyen saatlerde İmam çağırıp "tövbe istiğfar" ettirdiğini açıklamıştır.⁶⁵³

İstanbul'da hareket ordusu gelene kadar, askerlerin ve "paşa" komutanlarının durumu böyleydi. Birilerinin "hareket Ordusu" meşru hükümeti ve düzene karşı darbe yaptı demesi ile bunu birlikte değerlendirince, durumun ciddiyeti daha da iyi anlaşılmaktadır.

⁶⁵³ Süleyman Şefik Paşa, a.g.e., s. 175 v.d.

Yaşanan şartlar ve ortam dikkate alınmadan, rahat koltuklarda "yorum yapmak, düşünce(?) üretmek" ne kadar da kolay değil mi?

Ya aşağıda ayrıntısı verilen Erzurum, Erzincan ve Adana olaylarına ne demeli?

Nasıl ve hangi organizasyon, İstanbul ile aynı anda Erzurum ve Erzincan'daki askerleri de harekete geçirmişti?

Amaçları aynıydı; Şeriat'ı yani, İslam Ceza Hukuku'nun uygulanmasını istiyorlardı.

Erzurum ve Erzincan Olayları

"İrtica Bu Defa Doğu'da"

İstanbul'da 13 Nisan günü çıkan askeri isyan Anadolu'nun en önemli askeri merkezlerinden birisi olan Erzurum ve Erzincan'da da etkisini kısa sürede göstermiştir.

"Tıpkı İstanbul'da olduğu gibi, Erzurum'da da padişahın bendesi Arapkirli Yusuf Paşa "şeriatın elden gittiğini" ileri sürerek Meşrutiyet döneminde açılan kulüpleri kapatmış, buralara giden İttihat ve Terakki yanlısı subayları tutuklatmıştı.

"Şeriat isteriz" diye bağırانlar, halk kütlelerini istenilen tarafa kolayca yönlendiriyordu.

Askerlerin ve cahil halk tabakalarının öldürmek istediği kimselerin başında "okumuş İttihatçı bilinen kişiler" vardı.

Bu olaylar sırasında Erzurum'da bulunan Hüsamettin Ertürk canını Fransız konsolosluğuna sığınarak kurtarmıştı.

Erzurum olaylarının sorumlusu olan Arapkirli İbrahim paşa daha sonra İstanbul'a götürülmüş, yargılandıktan sonra idam edilmişti.⁶⁵⁴

Nasıl ve ne yöntemle iletişim kurdukları tam olarak tespit edilemese de burada çıkan askeri isyan, İstanbul'da çıkan isyanın devamı şeklinde görülmektedir.

⁶⁵⁴ Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, sebil yay., İstanbul 1996, s.:66 v.d.

Şöyle ki, İstanbul'daki isyancı askerler ile Erzurum ve Erzincan'daki isyancı askerlerin söylemleri aynı doğrultuda olmuştur.

Her iki isyanda da askerler "şeriat" istemek üzere ayaklanmıştır.

Meşrutiyet'in ilanından sonra Erzincan'da 4.Ordu Kumandanı olan Mareşal Zeki Paşa emekli edilmiş ve yerine sırasıyla Abdullah ve Tatar Osman Paşalar atanmıştır.

Olayın çıktığı sırada 4.Ordu Kumandanlığı Müşir İbrahim Paşa yürütmektedir.⁶⁵⁵

İbrahim Paşa ciddi bir askerdir ve askerlerin ruhuna hâkim birisidir.⁶⁵⁶ 4.Ordunun mevcut birlikleri Erzurum ve Erzincan'da bulunmakta, merkezi ise Erzincan'dır.

Erzincan'da 17. Tümen, bir süvari alayı, iki topçu alayı ve ordu birlikleri bulunmaktadır. Erzurum'da ise 7. Tümen, süvari ve topçu birlikleri ile bunlara bağlı birlikler bulunmaktadır.

Erzurum'da 13 Nisan 1909 tarihinde (aynı gün) üç nizamîye taburu ayaklanmıştır. Ancak iki nizamîye taburu ile istihkâm taburu bu ayaklanmaya katılmamıştır.

Ayaklanmaya katılan birlikler ise; 25.Alayın 1.Tabur'u, 26.Alayın 2.Tabur'u ve 28.Alayın 1.Taburu'dur.⁶⁵⁷

Erzurum'da çıkan ayaklanmanın destekçisi Erzurum Yedinci Fırka Komutanı Yusuf Paşa'dır.⁶⁵⁸ Yusuf Paşa, olaydan sonra kurulan divan-ı harb tarafından yargılanmış ve "isyan-ı askeri mürettep ve muharriki olmasından dolayı" idam cezasına çarptırılmıştır.⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ Taylan Sorgun, İmparatorluk, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet "1902-1938 Üç Devrin Galerisi", İmparatorluktan Cumhuriyete (Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor), Kamer Yay., İstanbul, 1998. s. 39 v.d.

⁶⁵⁶ Aydemir, a.g.e., s. 151.

⁶⁵⁷ Alparslan Orhon, "Erzurum ve Erzincan'da "31 Mart Olayı" ile ilgili Ayaklanmalar ve Bastırılmaları", İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1985. s. 95.

⁶⁵⁸ Bayar, a.g.e., C. I, s. 175.

⁶⁵⁹ BOA, Fon Kodu: İ.AS..., Dosya No: 745, Gömlek No: 1327/C-91.

Erzurum'da çıkan bu ayaklama fazla bir taraftar bulamamıştır.

Esas ve önemli ayaklanma 4. Ordu'nun merkezi olan Erzincan'da olmuştur.

Olaylardan önce Erzincan'da;

"İsyan olacak, askerî okul öğrencileri ve mektepli subaylar öldürülecek, Ermeniler ortadan kaldırılacak ve nihayet şeriat istenecek" şeklindeki söylentiler ortalıkta dolaşmıştır.⁶⁶⁰

Erzincan'da da askerler "şeriat isteriz" diyerek ayaklanmıştır.

Ayaklanma 4. Ordu Kurmay Yüzbaşı Basri Bey'e bir hizmet erinin gelerek;

"Kumandanım asker ayaklandı. Şeriat istiyor. Subayları kovdular. Bizim bölük de istemeyerek bu isyana katılıyor" diye bildirilmiştir.

Bu haber üzerine Basri Bey, silahını doldurmuş ve odasının kapısının önüne sipere yatarak gelen askere;

"Ben buradayım ayrılmam. Ancak ölüm çıkar. Git bölüğüne gel ne isterseniz yapın" şeklinde sert bir cevap vermiştir.

Ayrıca bir başka er de diğer Kurmay Yüzbaşı Kemalettin Bey'e aynı haberi ulaştırmış ve şu cevabı almıştır;

"Hay Allah sizden razı olsun. Ben de çoktan beri şeriat isterdim.

Bu günü gördüğüm için şükürler olsun.

Bende aranızda bir er olarak çalışacağım"⁶⁶¹ diyerek apoletlerini söküp asker arasına karışmıştır.

Sonradan da anlaşılacağı üzere Yüzbaşı Kemalettin Bey, 4. Ordu Komutanı Müşir İbrahim Paşa'nın direktifleri doğrultusunda isyancı askerlerin arasına karışmıştır.

⁶⁶⁰ Bayar, a.g.e., C. I, s. 173.

⁶⁶¹ Sorgun, a.g.e., s. 40 v.d.

Kışlalarından çıkan askerler sancaklarının uçlarına Kur'an-ı Kerim bağlayıp, Erzincan sokaklarından geçerek Koşu alanında toplanmışlardır.

Askerin silahlı bir şekilde sokaklardan geçmesi, Erzincan halkı arasında bir heyecan yaşanmasına sebep olmuştur.⁶⁶²

Askerlerin Koşu alanında toplandığı sırada 4.Ordu Kumandanı Müşir İbrahim Paşa'da oraya gelmiştir. İsyancı askerlerin başı durumundaki çavuş İbrahim Paşa'nın karşısına geçerek konuşmaya başlamıştır.

Bu sırada sokak başlarında halktan bazı kimseler bu durumu heyecanla izlemişlerdir. Müşir İbrahim Paşa isyancı askerlere;

"halkın önünde konuşmanın doğru olmadığını, askerlerin Cuma Namazından sonra Cirit Meydanında toplanmalarını ve kendisinin de oraya geleceğini" söylemiştir.

Cuma Namazından sonra asi askerler ile konuşmuş ve asi askerler ile ertesi gün Piyade Kışlası önünde toplamak üzere ayrılmışlardır.

O gece yarısı Müşir İbrahim Paşa'dan bir emir yayınlanmıştır;

"Erzincan'daki bütün subaylar ve hükümet, belediye erkânı, şehrin ileri gelenleri, müftü ve imamlar, öğretmenler yarın sabah piyade kışlasında toplanacaktır. Gelmeyenlere ağır ceza verilecektir."⁶⁶³

Müşir İbrahim Paşa yanında Şeyh Fevzi Efendi olduğu halde sabahın erken saatlerde Piyade Alayı önüne gelmiştir.⁶⁶⁴ Alay meydanında kalabalık bir asker ve halk topluluğu toplanmıştır. Müşir İbrahim Paşa meydanda toplanan halka hitaben;

"Askerler şeriat istiyorlar.

⁶⁶² Güresin, a.g.e.. s. 54.

⁶⁶³ Sorgun, a.g.e., s. 42.

⁶⁶⁴ Karal, a.g.e., C- IX. s. 93.

Eğer şeriatı muhalif bir iş yapıldığını söyleyen varsa ortaya çıkarılsın, vereceğiniz fetva ile cezasını verelim" demiş, bu soruya karşılık meydandan bir imam çıkarak;

"Bizim mahallede Kurmay Yüzbaşı Filibeli İsmail Bey vardır. Minarede ezan okuyan müezzine ne bağırıyorsun gibi sözler söyleyerek İslamiyet'e hakaret etmiştir. Herkesin ibret alması için bunun kafası kesilmelidir." diyerek, İsmail Bey'i suçlamıştır.

Bu suçlama üzerine Filibeli İsmail Bey meydana çağırılmıştır.

İsmail Bey'den kendisine yöneltilen suçlar hakkında cevap vermesi istenmiş, İsmail Bey bunun üzerine şu cevabı vermiştir;

"Ben böyle bir harekette bulunmadım. Ben İslam oğlu İslamım. Ben ezanın okunmasında güzel makamlar olduğunu, müezzinin ezanı hiçbir makama uymadan okuduğunu ve makam öğrenmesi lazım olduğunu söyledim." şeklinde bir savunma yapmıştır.

Bunun üzerine Müftü Efendi İsmail Bey'den şahadet getirmesini istemiş ve İsmail Bey şahadet getirmiştir. İsmail Bey'in şahadet getirmesinden sonra, Müftü Efendi orada bulunan ahali ve askere de 3 kere şahadet getirtmiş ve tövbe ettirmiştir.

Müftü Efendi'nin bu hareketi asker ve ahali üzerinde büyük bir etki yaratmış, isyan çıkaran askerin isyan sebebi olan "şeriat istemek" kendi anlayışlarına göre yerine getirilmiş olduğu için, isyan sebebi de ortadan kalkmıştır.

Meydanda toplananlarında "şahadet getirmesinden sonra" Müşir İbrahim Paşa meydanda bulunan asi askerleri hitaben;

"İşte gördünüz. Müftü ve ulema hazretleri karşısında subaylar tövbe ettiler. İmanlarını yenilediler, onları tekrar kumandanlığa kabul ediyorsunuz değil mi?" sorusuna, askerler hep bir ağızdan;

“Ediyoruz” diyerek cevap vermişlerdir.

İbrahim Paşa, subaylara kıtalarının başına geçmesini emretmiş ve askerler subaylarını kucaklayarak karşılamış ve yapılan bir resmigeçitle olay sona ermiştir.

Müşir İbrahim Paşa daha sonra akşam askere kuzu ve helva ziyafeti verilmesini emretmiş ve askerler kışlarına dönmüştür. Bu arada Yüzbaşı Kemalettin Bey, isyancıların elebaşlarının bir listesini İbrahim Paşa’ya vermiş ve isimleri tespit edilen elebaşlar tutuklanmıştır.⁶⁶⁵

“İsyanı Fırsata Çevirmek İsteyenler”

Adana Ermeni Olayları

“Meşrutiyet’in ilanı üzerine Bahri Paşa, halkın hakaretleri arasında Adana’dan kovulmuş, yerine gelen Cevat Bey’ ise iyi idarede bulunamamıştır.

Haçin’de (Saimbeyli) Müslümanlarla Ermeniler arasında çıkan olayların araştırılması için Adana’dan Selim Bey ve İttihat ve Terakki İdare Heyeti Azası Karabet Çalyan tarafından hazırlanan rapor Vali Cevat Bey’e iletildiği halde bir şey yapılmamıştır.

Haçin (Saimbeyli) olayları, Ermeni ve Müslümanlar arasında gerginlik yaratmıştır.

Adana Olayları, İstanbul’daki 31 Mart İsyanı’nın Adana’da duyulmasından önce başlamış, haberin duyulması ile olaylar körüklenmiş, 14 Nisan 1909’da Ermenilerin taşkınlıklarıyla başlayan kanlı çarpışmalar hükümet otoritesini sona erdirmiştir.

Silahlı çarpışmalar yüzünden sokağa dahi çıkılamamış, arabuluculuk yapmak isteyenler dahi öldürülmüş, Türkler Ermenilerden, Ermeniler de Türklerden şikayetçi olmuşlar-

⁶⁶⁵ Sorgun, a.g.e., s. 43 v.d.

dır. Hükümet ise olayları, din farkı gözetmeksizin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mal etmek istemiştir.”⁶⁶⁶

“Kanaatimce hadiseye evvela Ermeniler sebebiyet vermiş, Türkler de buna haddinden fazla mübalağa etmişti.” diye ifade etmiştir. Ağana Olayları'ndan sonra Talat Bey ise, Rumeli'deki taşkınlara gibi azınlıkları, yani Ermeniler tarafından çıkarıldığını bizzat olaylardan sonra kurulan soruşturma heyeti üyesi Babikyan Efendi'den dinlediğini, bu durumu kendisine itiraf ettiğini belirtmektedir.

Ermenilerin amaçlarının Müslümanları kışkırtıp kıyıma sebebiyet vermek ve Avrupa'nın dikkatini çekerek Kılıkya'da bağımsız bir Ermeni Birliği kurmak olduğunu söyleyen Talat Bey, Müslümanların da bu tahrikler neticesinde kıyıma katıldığını belirtmektedir.⁶⁶⁷

Araştırma Heyeti'nin çalışmaları sonucunda yolladığı raporu değerlendirmek için Meclis-i Mebusan'dan Şeyhülislam Hayri Bey, Halaçyan, Zöhrap, Varteks , Ali Münif ve üç kişiyi daha görevlendirilmiştir. Olayları inceleyen Türk görevli Yusuf Kemal Bey'in raporu ile Babikyan Efendi'nin notlarını derleyen Zöhrap'ın raporu (Babikyan Efendi incelemelerini rapor haline getiremeden ölmüştür) birbirine zıt görüşler içerdiğinden, komisyonda anlaşmak mümkün olmamış ve rapor meselesi adeta Ermeni-Türk meselesine dönüşmüştür.

Talat Paşa, “Ermeniler ve Bulgarların Meşrutiyeti kendi amaçlarına ulaşmak için araç gördüklerini, ortamın verdiği özgürlük sayesinde ilk fırsatta hükümete karşı gelmek ve Avrupa tarafından yapılacak bir müdahale sonucunda kendileri için özerk bir yönetim ve akabinde bağımsızlık sağlamak amacıyla Anadolu ve Rumeli'de büyük bir hız ve aleni şekilde milli varlıklarını sağlamaya gayret sarf ettikle-

⁶⁶⁶ Ali Münif Bey'in Hatıraları, s. 49 v.d.

⁶⁶⁷ Talat Paşa'nın Anıları, s. 23 v.d.

rini belirtmektedir.

Bu amaçla “Türk vahşetinin” devam ettiğini ispata ve komiteler aracılığıyla kanıt elde etmeye uğraş gösterdiklerini, hedeflerine ulaşmak için 31 Mart İrtica vakasından bir gün sonra Adana’da olaylar çıkarıp bunları da Müslümanlara mal etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Aynı konuda Cemal Paşa da olayların başlamasından önce Adana’da Ermeni Delegeliği yapan Muşeg isminde bir papazın bölgedeki Ermenileri Türklere karşı kışkırttığını, adamlarını silahlandırmak amacıyla Avrupa’dan silah getirip, satın aldığını, Meşrutiyet’ten sonra silah ticaretinin serbest bırakıldığı için buna engel olunmadığını belirtmektedir.

Muşeg’in bu girişimlerinin Türkler arasında yarattığı huzursuzluğun Türkleri de tedbir almaya ittiğini anlatan Cemal Paşa, olayların bu dereceye gelmesinde Adana’daki yöneticilerin tedbir almamasının da etkili olduğunu anlatmaktadır.

Bu sırada bölgede yayılan söylentilere göre ayaklanacak Ermeniler Türkleri öldürecek ve Avrupa Donanması desteği ile işgal edilecek bölgede bir Ermeni Devleti kurulacaktır.

Devam eden gerginlik önce Ermenilerin saldırıya geçmeleri üzerine başlayan Adana, Tarsus, Hamidiye, Misis, Erzin, Dört Yol, Azizli ve Ermenilerin çoğunlukta olduğu yerlerde çatışmaya dönüşen olayları Cemal Paşa şöyle anlatmaktadır;

“Vilayet Merkezinde pek aciz olan hükümet, mülhakkatta İslam’ın tecavüze uğramaması içi umumi ayaklanma usulüne müracaat olunmasını emredek kadar beyinsizlik göstermiş, Dört Yol Ermenilerinin silahlı bir kafil ile Cebe-libereket (Osmaniye) Sancağı merkezi olan Erzin kasabasına doğru ilerlediğini haber alan Mutasarrıf Asaf Bey odasından bile çıkmayarak bütün çevre yerleşim yerlerine “Burada Müslümanlar katliam tehlikesine maruz olduğundan vata-

nını milletini seven her Türk'ün silahını kaparak Cebelibereket Sancağı'nın imdadına koşması lazım geleceğine" dair telgraflar yağdırmış.

Dört yol Ermenilerinin Erzin üzerine yürüdükleri doğrudur. Ermenilerin amacı Cebelibereket Sancağı'ndaki Türkleri katliam etmektir. Fakat bir mutasarrıfın odasında oturarak ahaliyi başıboş harekete davet etmesi katiiyen affolunabilir cinayetlerden değildir.

Çünkü kendisini tehlikede gören halk, kadın mütecavizlerin yalnız silahlı olanlarını değil, kadın, ihtiyar ve çocuk gibi silahsız olanların aleyhine de tecavüzlerde bulunabilir ve hususi ile cüret edebilirlerdi. Nitekim böyle oldu" diyerek Adana Olayları'nı meydana getiren sebepleri ve neticelerini kendince ortaya koymuştur.⁶⁶⁸

Cemal Bey ilk Adana Vakası olarak nitelediği yukarıda belirtilen hadiselerden 11 gün sonra meydana gelen ve yalnız Adana şehrinde yaşanmış olan bir diğer olayın ise gece bazı Ermeni gençleri tarafından askerin ordugahına ateş edilmesi üzerine başlayıp ve Adana şehri katliamının daha fena bir şekil almasına yol açtığı belirtmiştir.⁶⁶⁹

Türklerin ve Arapların "katliam" (her iki olay sırasında) sırasında aşırı derecede taşkınlık gösterdiklerini anlatan Cemal Paşa "Adana Katliamı sırasında 17.000 Ermeni, 1.850 Müslüman ölmüştür. Bu rakamlar gösterir ki eğer Adana Ermenileri adet itibari ile Türklerden üstün olsalardı bu iş aksi olur ve Ermeniler

Türkleri katliam etmiş olurdu."⁶⁷⁰

Adana olayları 14 Nisan 1909'da başlayıp 17 Nisan 1909 tarihine kadar devam etmiştir.⁶⁷¹

⁶⁶⁸ Cemal Paşa, Hatıralar, Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı, İstanbul - 1959, s. 348 v.d.

⁶⁶⁹ Cemal Paşa, a.g.e., s. 348 v.d.

⁶⁷⁰ Cemal Paşa, a.g.e., s. 348 v.d.

⁶⁷¹ Asaf, a.g.e., s. 12.

Devam eden bu olaylarda iki taraftan da yaklaşık 7 bin kişi öldürülmüştür.⁶⁷² Adana tahkikat komisyonu rakamlarına göre ise 5243 ermeni, 1186 Müslüman ölmüştür.⁶⁷³ Cemal Paşa ise öldürülenleri, bu sayının çok üzerinde olarak vermiştir.

Ağustos 1909'da Adana Valiliği'ne atanan Cemal Paşa, olaylardan sonra yabancı çevrelerce çıkarılan: "Önemi bulunmayan yalnız dokuz kişinin idam edildiği" söylentilerinin doğru olmadığını, Adana'ya tayininden dört ay sonra Divan-ı Örfi mahkumlarından 30, bundan iki ay sonra da 17 Müslüman'ı astırdığını, buna karşı yalnız 1 Ermeni'nin idam edildiğini, ayrıca idam edilen Müslümanlar içinde Adana'nın en zengin ailelerine mensup gençler bulunduğu gibi, bölge Türkleri üzerinde büyük nüfuzu olan Bahçe Kaza-sı Müftüsü'nün de yer aldığını belirtmektedir.

Cemal Paşa olayların çıkmasına sebep olan Monseyör Muşeg'in olayların ikinci günü bir ecnebi vapuru ile İskenderiye'ye kaçtığı için hakkında verilen idam kararını uygulayamadığını da belirtmiştir.⁶⁷⁴

Olaylarda rolü olduğu gerekçesi ile Divanı Harbe sevk edilenlerden aralarında bir müftünün de bulunduğu 36 Türk ve 3 Ermeni'nin idamına karar verilmiştir.

Dönemin Adana mebusu Ali Münif Bey Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'ya idam kararı verilen Türk ve Ermeni sayısı arasında ki farktan dolayı şikayette bulununca Hüseyin Hilmi Paşa;

"Müsterih olun oğlum. 3 Ermeni'ye karşı 36 Türk'ün idamına ait karar asla tatbik olunmayacaktır."⁶⁷⁵ demiş hatta Müslümanlardan kimsenin asılmayacağı teminatını dahi vermiştir.

Oysa Divan-ı Harp kararları uygulamaya konmuş

⁶⁷² Son Vak'anüvis..., s. 76.

⁶⁷³ Taha Akyol, Ortak Acı 1915: Türkler ve Ermeniler, Doğan kitap, İstanbul, Nisan 2009, s.:56

⁶⁷⁴ Cemal Paşa, a.g.e., s. 355

⁶⁷⁵ Ali Münif Bey'in Hatıraları, s. 54

idamlar gerçekleştirilmiştir.

İdamların gerçekleşmesi üzerine olayları araştıran komisyonun üyesi ve Adana Milletvekili Ali Münif Bey'in meclisteki konuşması ve Sadrazam'ı suçlaması sonuç getirmiş bir gün sonra Hüseyin Hilmi Paşa istifa etmiştir.⁶⁷⁶

Olaylardan sonra halkı kıyıma teşvik etmiş olan müftü ve öteki Müslümanların cezalandırılmasında ısrarlı olan Talat Bey bunlar hakkında verilen "İdam kararının Bakanlar Kurulu'nda onaylanmasını ben sağladım." demiştir.

Komitelere karşı daima hoşgörülü olduğunu ve gerçek amaçlarını bilmiyormuş gibi davrandığını söyleyen Talat Paşa bunun komitelerin ihtirasını daha da arttırdığını söylemektedir.

Hüseyin Cahit Yalçın anılarında Adana Olayları ile ilgili olarak; "Sorumluları bulup cezalandırmak, bağınaz Müslüman yığını çok üzecekti. Adana boğazlaşması Türkiye'deki Ermeniler arasında büyük bir yakınma ve hoşnutsuzluk etkeni olmuştu"⁶⁷⁷ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Fırsattan istifade etmek isteyen ve Çukurova'nın kendilerine ait olduğunu ileri sürenler, "rüzgar ekmiş, fırtına biçmişti." Keşke bu olayların hiçbiri olmasaydı.

"Asıl Sorumluyu Mustafa Kemal Bulurdu!"

Gerici "İhtilal hazırlığı 13 Nisan (31 Mart) Pazartesi günü başlamıştır. O gün ve gece Taşkışla'daki subaylar bağlanmış ve hapsedilmiştir.

Ertesi gün başlayacak olaylarda kimlerin öldürüleceği o günden belirlenmiştir.

Deniz erlerinin olası müdahalesini de aynı gün önlemişlerdir.

Burada merak edilen şudur;

⁶⁷⁶ Ali Münif Bey'in Hatıraları, s. 54 v.d.

⁶⁷⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 144

Askerlerin başındaki birkaç çavuş kendi inisiyatifleriyle mi hareket etmişler, yoksa hareket planını bunlar mı hazırlamıştır?

Veya Derviş Vahdeti'nin ya da başka bir muhalifin emirleriyle mi olaylar başlamıştır?

İhtilalin bugüne kadar sakladığı sır budur. Şunu belirtelim ki olayları yöneten asıl sorumlusunun kim olduğu bulunamamıştır.

Bu doğrudan doğruya, Mustafa Kemal'in kazandığı zafere üstüne konmak isteyen, Mahmut Şevket Paşa'nın beceriksizliğidir.

Baştaki asilerin kimler olduğunu bulmak imkansız değildir.

Son anda yönetim Mustafa Kemal'in elinden alınmasaydı doksan beş yıldır ihtilalin arkasında kimlerin olduğunu bulmak için bu kadar eziyet çekmeye gerek kalmazdı.⁶⁷⁸

"31 Mart İsyanında "yaşasın şeriat" çılgınlıkları atan halk ile Meşrutiyet'in ilanından sonra "Yaşasın Meşrutiyet, kahrolsun istibdat" diye bağırarak halkın aynı olduğu düşünülürse, şuursuz halk kitlelerinin önlerine geleni alkışladığı ve o yönde hareket ettiği açıkça görülmektedir.

Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde, neredeyse İstanbul'un her köşesinde bir hatibin etrafında toplanan halk kitlelerinin, hatibin;

"Vatandaşlar! 33 seneden beri hain bir idarenin, zalim bir istibdadın, kahrı altında inleyen..." şeklinde başlayan konuşmalarını heyecan içinde dinlediği ve konuşmanın sonunda "Yaşasın Hürriyet, kahrolsun İstibdat! Yaşasın Niyaziler, Enverler!" şeklinde tezahürat ettikleri görülmüştür.

Cuma Selamlığında, II.Abdülhamit'i gördüğü zaman

⁶⁷⁸ Sadi Borak, 31 Mart Vak'ası'nın Çıkış Nedenleri Üzerine Çeşitli Yorumlar ve Atatürk ve Hareket Ordusu Üzerine Orgeneral İzzettin Çalıışlar'ın Bir Makalesi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Yayınları, Ankara 1992, s. 359.

"Padişahım Çok Yaşa!" diyerek karşılayan yine aynı halk olmuştur.

Gerçi yığın psikolojisi bakımından bu hallerin izahı mümkündür.

Çünkü sokak kalabalıkları, esen rüzgârlara göre dalgalanırlar.

Sokak kalabalıkları şuurlu, yani bilinçli bir şekilde hareket etmezler.

Sokak kalabalıkları unutkan, kaypak, hem uysal, hem hiddetlidir.

Ama bütün hallerinde başında gördüğü efendiye, yani otoriteye baş eğmek hali onun en güçlü içgüdülerinden biridir.

Ancak yığın psikolojisinde çelişkiler, tezatlar da vardır. Bu gün lanetlediğini; yarın baş tacı edeceği gibi, bugün baş tacı ettiğini de, yarın lanetle anabilir.

Bu çelişkileri; zamana göre, şartlara göre özet olarak esen rüzgâra göre değerlendirmek en doğrusu olacaktır."⁶⁷⁹

İsyanı Selanik'tekiler Öğreniyor

"Hareket Ordusu Kuruluyor"

"İsyanın hükümet aleyhine olduğu, fakat buna İttihatçıların düşmanı olanların, bazı muhafazakar kişilerin, bazı gazetecilerin, Saray'dan bir kısım kimselerin karıştıkları, ilk olaylarda bazı kişilerin öldürüldükleri kesindir.

Bu olay, İttihat ve Terakki'ye bağlı jandarma subaylarından İsmail Canpulat Bey'in "Meşrutiyet mahvoldu" diye çektiği telgraf ile, olay Selanik'te duyuldu.

Selanik'teki III. Ordu kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın, Binbaşı Enver Bey'in (Enver Paşa), Kolağası Mustafa Kemal Bey'in (Atatürk) çabalarıyla, bir tümen kadar kuvvetin

⁶⁷⁹ Aydemir, a.g.e., s. 100 v.d.

hemen İstanbul'a gönderilmesine karar verildi.

"Harekat Ordusu" ismini alan bu kuvvetin kumandanlığına Hüseyin Hüsnü Paşa, Kolağası Mustafa Kemal Bey de bu kuvvetin kurmay başkanlığına getirilmiştir.

Bu orduya Edirne'den de bir tümen katıldı.

Ayrıca Makedonya'da çete savaşlarına katılmış bir de gönüllü grubu vardı. Bunlar Arnavut, Sırp ve Bulgar'lardan oluşuyordu.⁶⁸⁰

Harekat Ordusu İstanbul'a doğru yürürken, Sadrazam Tevfik Paşa'nın başkanlığında yapılan müzakerede, Hareket Ordusu'na gerek kalmadığı, aslında isyan'ın Meşrutiyet aleyhine olmadığı, Ordu İstanbul'a gelirse, yeniden karışıklık olacağını anlatmak, ordunun geri dönmesini sağlamak için bir heyetin gönderilmesine karar verildi.

Hazırlıklara başlayan Hareket Ordusu'nun hareketine mani olmak, yerlerinde kalmasını sağlamak için Tevfik Paşa başkanlığındaki Topçu Feriki Hurşid Paşa ile Ders Vekili Halis Efendi'den oluşan Vükela Heyeti tarafından Meşrutiyet'in korunacağı garantisi verilse de, gönderilen heyet netice alamamıştır.⁶⁸¹

Fakat Harekat Ordusu Kumandanı: "Emir aldığını, geriye dönemeyeceğini" söyleyerek yoluna devam etti.⁶⁸²

İsyan, Mustafa Kemal, İsmet, Enver'le aynı yıllarda Harbiye'de bulunan Ordudaki genç kurmaylardan Fahrettin, Yakup Şevki, Kemalettin Sami, Kazım Karabekir ve bazı komutanlar tarafından bastırılmıştı.

İstanbul'daki isyan iller arasındaki haberleşmede "irticai isyan" olarak tarif edildi.

Olayların çıkması azınlıklara da kendi amaçları doğrultusunda hareket etme fırsatını da verdi.⁶⁸³

İttihat ve Terakki İstanbul Merkezi Müdürü de Bab-ı

⁶⁸⁰ Ünal, a.g.e., s. 367.

⁶⁸¹ Ali Fuad Türkgeldi, a.g.e., s. 34

⁶⁸² Ünal, a.g.e., s. 282

⁶⁸³ Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul 2001, s. 260.

Ali'ye yolladığı yazıda, bu olayların çıkmasında rolü olduğu gerekçesi ile "özerklik ve yerinden yönetim" yanlısı Ahrar Fırkası (Hürriyet Partisi) mensuplarından bazılarının, Said Paşa'nın, Mizancı Murat'ın, İsmail Kemal'in ve İkinci Mabeynci Emin Bey gibi kimselerin tutuklanmasını talep etmekteydi.⁶⁸⁴

Harekat Ordusu, 15.000 kişilik bir kuvvetle, 20 Nisan 1909'da Yeşilköy'e geldi.

23-24 Nisan günlerinde özellikle Harbiye ve Taşkışla civarlarında yapılan çatışmalardan sonra ordu şehre hakim oldu.

Taşkışla'da ve Yıldız Sarayı'nın üstündeki kışlalarda bulunan isyana karışmış askerlerin hepsi teslim oldu.

Anadolu'ya kaçmak isteyenler, Üsküdar ve Kadıköy taraflarında, özellikle gönüllü olarak orduya katılmış olan Bulgar, Sırp ve Arnavut çeteleri tarafından karşı gelmedikleri halde öldürüldüler.⁶⁸⁵

Karşılık vermedikleri halde öldürülenlerin, gönüllülerin sarayı yağma etmesinin hesabı Meclis'te sorulduğu zaman, Harekat Ordusu Başkumandanı Mahmut Şevket Paşa meclis kürsüsünden tehditler savurarak, soru soranları susturmuştur. Bundan sonra oluşturulan divan-ı harp, tevkifler, idamlar ve sürgünlerle başlamıştır.⁶⁸⁶

Bu olayların ayrıntısından önce, Edirne'de yaşananları öğrenelim.

⁶⁸⁴ Ali Fuad Türkgeldi, a.g.e., s. 33 v.d.

⁶⁸⁵ Ünal, a.g.e., s. 368.

⁶⁸⁶ Ünal, a.g.e., s. 368.

Edirne 3. Ordu'nun Tavrı

Edirne'ye irtica haberi geldiği zaman her tarafta büyük bir şaşkınlık başladı. Çünkü haftalardan beri alınan haberler "irticanın Trakya'da çıkacağını" gösteriyordu. İstanbul'da meydana gelen "irtica isyanı" bu nedenle bizi çok şaşırttı.

Edirne merkezli 3. Tümen Erkanı Harp Kumandanlığı'nda emrimde bulunan Yüzbaşı

Sabri ve sivillerden Faik Beyleri İstanbul'a yollayıp durumun vahametini anlamaya çalıştım.

Bu heyetten "annem hastadır" yani "irtica müthiştir, hareket lazım" bilgisini alınca derhal kuvvet ve kıtaları hazırladık.

Daha önce Dedeagaç'tan Çatalca'ya kadar şimendifer muhafızlığı görevi ile İstanbul'dan yollanan alaylı zabitler kumandasındaki taburları mekteplilerin emrine vererek kendime "bütün ruhları ile bağlı" bir kuvvet meydana getirmiştım.

Hazırlanmış olduğumuz bu kuvvetin komutanı Tevfik Paşa'nın İstanbul'da olmasından ötürü, Liva Kumandanı Şevket Turgut Paşa'ya kumandayı almasını teklif ettim. Paşa'da memnuniyetle kabul etti.

Ordu kumandanı Salih Paşa ise durumdan fevkalade endişeli olduğunu söyledi. Kendisinin hapsedilmesinden sonra hareket etmemizi istedi.

Bu hazırlıklar yapılırken Selanik'ten İstanbul üzerine yapılacak harekete katılma izni, 3. Ordu'dan telgrafla istenirken, bu orduya yeni gelmiş olan Vehip Paşa'nın "Bu ordu mürteciler elindedir, buradan ümit beklemeyiniz" cevabıyla karşılaşınca, 3. Ordu ve Cemiyet'in fena sarsıldı.

İki tabur ile yola çıkan 2. Ordu'ya bağlı kuvvetler 3 Nisan 1909'da (16 Nisan 1909) Çatalca'ya varmıştır. Çatalca'ya geldiğinde, Cemal Paşa'nın İstanbul'dan kaçıp buraya geldiğini görünce şu anımı hatırladım.

Meşrutiyet ilan edildiğinde İstanbul'da Cemiyet adına faaliyet göstermekteydim. Cemiyet'in İstanbul teşkilatı da çok zayıftı. Meşrutiyet'in İlanı üzerine Selanik'ten Cemal, Rahmi, Cavit, Necip Draga ve Kolonyalı Hüseyin Beylerden oluşan bir heyet İstanbul'a geldi. Cemal Bey gelen heyetin karşılanmadığı için bu durumu hoş görmedi.

Kazım Karabekir bunun üzerine; "II.Abdülhamit'e fazla güvenilmemesi gerektiğinden deşifre olmak kötü sonuçlar doğurabileceği düşüncesiyle bir karşılama yapılmamış hatta Cemiyet'in İstanbul merkezinin yeri dahi açıklanmamıştır."

Rahmi Bey İkdam Matbaası'nın üstünde toplanmış oldukları binanın camından Cemiyet'in "Terakki ve İttihat Cemiyeti İstanbul Merkezi" yazan bayrağını camdan sarkıtmak isteyince Kazım Karabekir engel olmuş ve deşifre olmamak yönündeki görüşünü ifade edince Cemal Bey Karabekir'e hitaben;

"Kazım! Biz seni çok cesur sanıyorduk. Siz hala burada korku içinde yaşıyorsunuz. Halbuki biz Selanik'te her şeyimizi ortaya çıkardık. Sultan Hamit'ten artık korkacak bir şeyimiz kalmadı. Bakın Manastır ve Üsküp merkezlerinden de arkadaşlar alarak Merkezi Umumi arkadaşları buraya apaçık geldik" cevabını verir.

Karabekir ise bu cevaba; "...Bu gidişle Sultan Hamit'in bir daha talihini deneyeceğine şüphe etmiyorum. Öyle bir günde kaçanla koşanı görürüz" cevabını vermiştir.

31 Mart Vakası sırasında Cemal Bey'in İstanbul'dan kaçarak Çatalca'ya geldiğini görünce geçmişte yaşadığı bu diyalog aklına gelmiş ve Cemal Paşa'ya "Dediğim korkunç günde kaçanla koşanı gördünüz mü Cemal Bey!" ifadelerini söylediğinde Cemal Paşa'nın renginin uçtuğunu ve titrek bir ifadeyle kendisini onayladığını fakat Balkan Harbi'nden sonra İktidar mevkiine geçtiğinde kendisinden intikam almaya kalkıp, haksız yere kendisini Divanı Harbi Örfi'ye verdiğini anlatmaktadır.⁶⁸⁷

⁶⁸⁷ Karabekir, a.g.e., s. 444 v.d.

Rahmi Apak Edirne'deki Askeri Anlatıyor

Rahmi Apak ise; "31 Mart Vakası sırasında İstanbul üzerine sevk edilen askerlerin arasına er kıyafeti ile dört subay arkadaşıyla, kendilerine gösterilen piyade taburlarının birer bölüğüne girdiklerini ve bunu tabur komutanından başkasının bilmediğini anlatmaktadır.

Kendilerinin "celp" olarak, yani başka birliklerden gönderilme asker olarak verildiğini, görevlerinin de: "Mehmetçikler arasında İstanbul asileri aleyhinde propaganda yapmak ve bu hareket aleyhinde bulunacak olanları gizlice tabur komutanına bildirmek" olduğunu yazmıştır.

Askere; "Bu İstanbul askerleri katip gibi giyinirler, çifte karavana yerler, kışlaları saray gibi, böyle olmakla beraber bunlar ayaklanmışlar. Şeriat isteriz diye İstanbul sokaklarında silah atıyorlarmış. Bu işin içinde Rus parmağı var. Hele bir İstanbul'a varalım da bunlara gösteririz" şeklinde aleyhte propaganda yapmaya başlamıştır.

Ancak durum pamuk ipliğine bağlıdır. Apak devam ediyor;

"Mesele çok nazik idi. Mürteci padişahın endirekt tesiriyle patlayan bu iç ayaklanmada vuruşmak, ölmek ve öldürmek için Mehmet'i nasıl sürükleyeceğiz.

Din uğruna diyemeyiz, çünkü dini isteyen isyancılar, yani İstanbul askerleri, onlarda hem Müslüman ve hem de Türk.

Padişah uğruna diyemeyiz, çünkü padişah isteyen onlar, istemeyen ise biz.

Bütün dayanak noktamız hudutlarda, Bulgarlar ve Ruslar bize saldırmak için hazırlandıkları bir sırada isyan çıkaran bu alçaklar gavura hizmet ediyorlar dan ibaret.

Mehmetçiği iyi bir arkadaş, sigara ikram eden bir arkadaş olarak ve bu sözlerle kavgaya götürüyoruz".

Kavgacı milletler menfaat ve idealden ziyade sevdiklerinin arkasından giderek ölürler”⁶⁸⁸özdeyişinden hareketle bu askerler üzerinde manevi bir etki oluşturmaya çalıştık. Ancak, bu yolculuk esnasında II.Bölük’te bulunan bir çavuşun “...Müslüman Müslüman’ı öldürür mü?” diye itiraz etmesi üzerine bir bahane ile Lüleburgaz’da trenden iner.⁶⁸⁹

Yani Karabekir’in oluşturduğu “kendine iliklerine kadar bağlı olan iki taburdan başka”, Edirne’de “31 Mart irtica İsyanını” önlemek isteyen asker bulmak çok zordur.

Bu tek başına önceden propagandanın yapılıp, ortamın hazırlandığını yada askerler üzerinde hala padişahın etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

Hareket Ordusu Aleyhindeki Söylentiler

Süleyman Şefik Paşa; “görevli olduğu kışlaya Cemiyeti İslamiye’den iki hocanın geldiğini bu hocaları kullanarak komutasındaki askerlere Rumeli’den gelen askerin kardeşleri olduğunu ve asayişi temin için geldiklerini ayrıca düşman parmağıyla çıkacak karışıklıklar dolayısı ile payitahtın işgal tehlikesi olduğu telkininde bulunduğunu” söylemektedir.⁶⁹⁰

Gelen Ordu içinde Müslüman olmayanların olduğu yolundaki söylentilerinde İstanbul’daki askerler arasında yayılıp tepki topladığını anlatan Süleyman Şefik Paşa askere hitaben: “İçinde Bulgar varsa ben sizinle beraber, sizin önünüzde bunlarla harp ederim.”⁶⁹¹

Kazım Karabekir de Hareket Ordusu mensuplarının kabuklu (sünnetsiz) oldukları, dolayısı ile Müslüman olmadıkları yönündeki irticacı söylemlerini haklı çıkarmamak ama-

⁶⁸⁸ Apak, a.g.e., s. 35 v.d.

⁶⁸⁹ Apak, a.g.e., s. 37.

⁶⁹⁰ Şefik Paşa, a.g.e., s. 186.

⁶⁹¹ Şefik Paşa, a.g.e., s. 186 v.d.

cıyla, Enver Bey'e (Paşa'ya); "Bunları getirmeseydin daha iyi olurdu. Bu mücadeleyi bir Türk davası olarak haletmemiz lazımdır" demiştir.

Cevaben Enver Bey'de; " gelen müracaatları kıramadığını ve Avcı Taburları'nın bomba kullanmadaki maharetlerine karşı ancak bu komitacılarla mukabele edebileceklerini düşündüğü için getirdiğini" söylemiştir.⁶⁹²

Sonuçta, İstanbul'a girme emrinin verildiği 23 Nisan 1923 akşamı Enver Paşa ile yaptıkları görüşmede Sandanski Çetesi'nin çatışmalarda yer almaması yönünde karar almışlardır.

İttihat ve Terakki muhaliflerinden olan Mehmed Selahaddin; "31 Mart Vakası'nın Cemiyet'çe çıkarıldığını, avcı taburları subaylarının nefer elbisesi ile, sokaklarda dolaşıp askeri tahrik edip isyanı ateşlediklerini ve daha sonra kaçıp Hareket Ordusu'na katıldıklarını ileri sürmüştür."⁶⁹³

Bu tamamen uydurmadır.

Ancak bu görüşlerde "bilimsel tarafsızlık adına" okuyucuya verilmektedir.

Bu iddiaların doğru olmadığının göstergesi ise, yukarıda zikredilen Edirne'deki 3.Ordu içindeki "padişah yanlılığıdır."

Hareket Ordusu içinde gayrimüslimlerin bulunmasını Mehmet Selahattin ise "eşkiya çetesi" ifadesi ile vurguladıktan sonra, "Meşrutiyet'ten sonra teslim olan ne kadar Bulgar, Arnavut ve Rum Çete'si varsa hemen hepsinin ve Selanik Dönme Yahudilerinin de bu orduyla birlikte olduğu için şehirde cinayetlerin başladığını ve kışlalardaki askere düşman muamelesi yaptıklarını ve topa tuttuklarını belirtmiştir."⁶⁹⁴

İstanbul üzerine yürüyen Hareket Ordusu ile birlikte Arnavut, Bulgar, Yahudi unsurlardan oluşan gönüllülerin

⁶⁹² Karabekir, a.g.e., s. 461 v.d.

⁶⁹³ Selahattin, a.g.e., s. 19

⁶⁹⁴ Selahattin, a.g.e., s. 20 v.d.

"Meşrutiyet ve Hürriyeti" kurtarmak için yola çıkmış olmalarını Şerif Paşa da eleştirerek, "yüzyılımızda İsrail oğullarının gönüllü savaşa, ölüme gitmesi, yalnız Osmanlı'da görülmüş tarihi nadirattandır" demiştir.

"31 Mart Ayaklanması dolayısı ile bir irtica uydurmak, sonrada bu sayede hürriyetçi insanları, özellikle meşrutiyetçi partileri perişan etmek, ulemayı süngülemek, hürriyet davasıyla kar ve zarar meydana atılanlara hiç de yakışmaz tam tersine ayıptır" demiş ve Hareket Ordusu'nu cinayet işlemekle suçlamıştır.⁶⁹⁵

Ayrıca, "Hareket Ordusu'nun görünüşteki amacının "Hürriyeti ve Meşrutiyeti" korumak, asıl amacının ise, Cemiyet'in yeniden ateşlenmesini sağlamak olduğunu, bu amaçla şehre girmeden tarafsız davranacağını belirten ordunun şehre girdikten sonra sözünde durmayıp hürriyet isteyenleri, zavallı medrese hocalarını Bekir Ağa Bölükleri'ne attıklarını, "irticayı tepeleyeceğiz" diye Yıldız'a, vükela (paşa) konaklarına birçok zavallının meskenine girdiklerini" yazmıştır.⁶⁹⁶

İsyanı İttihatçılar mı Çıkardı?

Mustafa Turan ise; "25 Mart 1909 Cuma günü her zaman olduğu gibi askerleri Cuma Selâmlığına götürdüklerini, dönüştü Taşkısla'ya geldiklerinde her koşuşta sarıklı sakallı bir takım hocalar bulduklarını ve Bu hocaların selâmlığa gitmeyip de kışlada kalmış olan askerlere nasihat verdiklerini gördüklerini; bunun nedenini sordukları zaman kendilerine, "hassa (muhafız) ordusu kumandanlığının emriyle askerlere dinî öğüt vereceklerini" söylemişlerdir.

Turan bu cevap üzerine; "askerde bir hiyerarşi bulunduğunu, gelen bir emrin üst kademedenden dümen askerlerine ka-

⁶⁹⁵ Şerif Paşa, a.g.e., s. 50 v.d.

⁶⁹⁶ Şerif Paşa, a.g.e., s. 51 v.d.

dar bildirilmesi gerektiğini" söyler.

Taşkışla'da üç yüze yakın koğuşun bulunduğunu, buna göre bir hayli hocanın gelmiş olduğunu belirttikten sonra, "bazılarına bu vazife için ücret alıp almadıklarını" sorduklarını, cevaben "medreselere gelen memurlar tarafından şimdilik bir haftalık olarak birer buçuk altın lira aldıklarını ve münavebe (nöbetleşe olarak) bu vazifeyi Taşkışla ve Beyoğlu topçu kışalarında yapmak üzere görevlendirildiklerini" söylemişlerdir.

Turan; "verilen bu emirden kışladan sorumlu kumandanlardan hiç birinin haberleri olmadığını, nizamiyedeki nöbetçiler emirsiz kuş bile uçurmazken, bu hocaların grip çıkmaları mürettep (tertiple edilmiş) facianın çok ustaca tertiplendiğinin en bariz örneğidir"⁶⁹⁷ diyerek, planlı isyanın perde arkasını açıklamıştır.

Turan'a göre, isyanı çıkaran İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir.

Turan, "31 Mart günü Taşkışla'ya bir Paşa'nın beraberindeki subaylar eşliğinde geldiğini, Paşa'nın askerlere hitaben "Şevketli Padişahımız Efendimizin Fermanı Hümayunlarını okuyacağını ve bunu can kulağı ile dinlemelerini" söylediğini; okuduğu fermana Padişahın, askerlerin artık eski şapkalar yerine, Avrupa'dan getirtilen şapkaları giyeceklerini, bu durumun dinen bir sakıncası olmadığını" söyleyerek bir şapkada kendisi giymiştir.

Turan'ın iddiasına göre fermana şunlar yazmaktadır.

"Rumeli'nin Balkan ufuklarında kara bulutlar dolaşiyor, vatanın mukadderatını tehdit ediyor, bu kara bulutlar hayra alâmet değildir.

Siz asker evlatlarım bu yurdun bekçilerisiniz, siz olmazsanız bu vatan müdafaa edilmez, 600 senelik ecdadımız bu yolda canlarını kanlarını vermişlerdi.

⁶⁹⁷ Turan, a.g.e., 1966. s. 48 v.d.

Ben irade ediyorum, düşmanla çarpışırken onları daha iyi görebilmeniz için yeni bir başlık giyeceksiniz, bunda dinî hiçbir mahzur olmadığına dair Şeyhülislam'dan fetvasını da aldım, ulülemre itaat vacibdir"⁶⁹⁸

Fermandaki mühür II.Abdülhamit'e aittir. Orada bulunan "Paşa ve mahiyeti" de gerçek değildir. Turan bunu şu şekilde açıklıyor;

"Meğer fermanı okuyan paşa ve maiyetindeki zabitler sahte üniformalar giydirilmiş isyanı hazırlayan ve tertipleyen mühim şahsiyetlerdi.

İçlerinde Cemiyet'ten tanıdığım Bahaeddin Şakir, Midhat Şükrü Beylerle Ömer Naci Bey vardı. Fermanı okuyan bir paşaydı. Bu fermanın sahte olup suni bir isyan maksadıyla tertiplenmiş olduğu akla gelmezdi."⁶⁹⁹

"Fakat o günün dinî taassup ve inançlarına göre Müslüman'a şapka giydirmek barut fıçısına ateş atmak gibi bir şeydir"⁷⁰⁰ diyerek, isyanın tohumlarının atıldığını yazmaktadır.

Bu sahte heyetin, Taşkışla ve Beyoğlu Topçu kışlalarında da bu fermanı okuduklarını ve bu sırada da çavuş, başçavuş kılığında askerleri teşvik için askerin arasına bir hayli casus soktuklarını, heyetin kışlalardan gitmesiyle bu casusların faaliyete geçerek, isyanı çıkardıklarını iddia etmektedir.

"Bunlardan Ömer Naci Bey kışla avlusunda bir istihkâm aranası üzerinde bağırmaya başladı; Hey, Asker kardeşler geliniz toplanınız sizlere diyeceklerim var, sizler Müslüman değimsiniz?

Bizleri anamız babamız dinî uğruna askerlik yapmak için göndermedi mi?

Şapka giymek ne demek?

⁶⁹⁸ Turan, a.g.e., s. 49 v.d.

⁶⁹⁹ Turan, a.g.e., s. 50.

⁷⁰⁰ Turan, a.g.e., s. 50.

Dinî mübini (İyiye kötünden ayıran dini) İslam'ın evlatlarını düpedüz gâvur yapacaklar, ne duruyorsunuz?

Bütün ecdadımız bu uğurda canlarını kanlarını verdiler.

Müslümanlık elden gidiyor, dönüp avcı askerlerine size söylüyorum, gâvur olmak için mi hürriyet yaptınız, sizin vazifeniz hem Hürriyeti hem de dinimiz olan Müslümanlığı muhafaza etmek değil mi?

Ne duruyorsunuz hep beraber Mebusan meclisine gidelim derdimizi anlatalım" diye askerlerin arasına karışmış olan casuslarda askerleri tahrik ettiler bir anda kızılca kıyamet koptu"⁷⁰¹

Bunlar tamamen "isyanı planlayan ve isyandan çıkar uman çevrelerin, saray erkanının önceden planladığı" senaryolardır. Çünkü isyanın elebaşı olan Hamdi Çavuş'un başarımcı yaptığı Halis Özçelik neden habersiz? Neden bu konuda tek satırlık beyanda bulunmamıştır.

Çünkü, "irtica planını" planlayanların artıkları, aradan yıllar geçtikten sonrada "gönüllerinde irtica yattığından senaryolarını kağıda dökmekte bir sakınca görmemişlerdir.

İşin perde arkasında İngilizler ve diğer büyük devletler vardır. Çünkü, İttihatçılar onların istedikleri gibi "at oynattığı" Osmanlı topraklarındaki "ayrıcalıklarının" kaldırılması gerektiğini açıklamışlardır.

Bunun üzerine de düğmeye basılmıştır.

İngilizlerin 31 Mart Olayı sırasında oynadıkları rolü, dönemin genç bir gazetecisi olan Ahmet Emin (Yalman) hatıratında şöyle ifade etmektedir; "Derviş Vahdeti adlı Kıbrıslı sarhoş arzuhalci, İngiliz Haberleşme Servisleri tarafından seçilmiş, İhtilâlcı ajan olarak yetiştirilmiş, Volkan Gazetesi'ni ve İttihâdı Muhammedi Cemiyeti'ni kurmak, yürütmek ve ortalığı ateşe vermek maksadı ile sahneye çıkarılmıştı."⁷⁰²

Geçen sayfalarda anlatıldığı gibi, Ali Kubuli Bey'i İttihat-

⁷⁰¹ Turan, a.g.e., s. 50 v.d.

⁷⁰² Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

çılar değil, Abdülhamit'in gözü önünde isyanı çıkaranlar linç ederek öldürmüşlerdir.

Ancak, Mustafa Kemal'in "muhteşem kurmay zekasını" kimse hesaba katmamıştır.

Eğer Mustafa Kemal, Hareket Ordusu Kurmay Başkanı olarak, isyanın bastırılması için gerekli planlamayı yapmamış olsaydı, Kazım Karabekir Yıldız sarayı'na kendi inisiyatifi ile "riski göze alarak" yürümeseydi sonuç çok farklı olacaktı.

Olayların çıkmasında birinci derecede aktif rol oynayan Derviş Vahdeti, bu ayaklanmayı hazırlamak için elinden gelen bütün kuvveti harcamış, kurmuş olduğu İttihâdî Muhammedi Partisi ve onun yayın organı olan Volkan gazetesi, diğer muhalefet partileri ve basını İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı kışkırtmada başarılı olmuştu. Ayrıca, bütün bu bozguncu faaliyetlerinde Kıbrıslı Kâmil Paşa ile İngiliz ajanları tarafından desteklenmişti.⁷⁰³

Bu arada, ayaklanmanın çıkarılmasında etkili olan siyasi partiler (İttihâdî Muhammedi, Ahrâr (Hürriyet)) ve mensuplarının iki taraflı çalışmaları da devam etmektedir. Özellikle bu partilere bağlı milletvekillerinin amacı, hem Abdülhamit'ten hem de İttihat ve Terakki'den kurtulmaktır. İşte Doktor Rıza Nur'un bu gergin ortamdan yararlanmak isteyerek harekete geçmesi de son derece düşündürücüdür. Rıza Nur, hatıratında bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır.⁷⁰⁴

"Bolu Mebusu (milletvekili) Habib, Meclis'te gizli bir celse yaptırıp kürsüye çıktı. Bütün mebusların Yeşilköy'e davet edildiklerini, derhal gitmeleri gerektiğini söyledi. Kandırdı.

Baktım ki iş fena, Meclisi pençeleri altına alıp hareketlerinin meşruiyetini tasdik ettirecekler. Ondan sonra istedikleri gibi karar verdirecekler.

Düşündüm, (hareket Ordusu) şehre girerse harp olacak.

⁷⁰³ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

⁷⁰⁴ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

Halbuki bu olay ile İttihatçılardan kurtulunacaktı.

Böyle fırsat bir daha ele geçer mi?

Bunları burada bir daha ezip işi bitirmeli diye düşündüm.

Ya Abdülhamit?

Dedim ki aynı zamanda onu da halletmek mümkündür.

Derhal Harbiye Nezareti'ne gittim. Nazım Paşa'yı buldum. Bu zatla sevişirdik. İttihatçıları sevmezdi. Asker O'nu pek sever, ne dese dinlerlerdi. Hem de Harbiye Nazırı idi.

Fakat bu sefer dermansız halde buldum. Meseleyi ve fikrimi izah ettim;

"İş işten geçiyor. Sen şu askeri topla. 40 bin talimli askerin var. Şunları (Hareket Ordusu'nu) bir hamlede bitir. Ondan sonra da dön Abdülhamit'i hallet, işler düzelsin" dedim.

Baktım, dudakları morardı, titremeye başladı.

Gayet âciz ve perişan bir tavırla; "ben bunu yapamam dedi."

Gerçekten Doktor Rıza Nur'un bütün ısrarlarına rağmen Nazım Paşa, böyle bir maceraya girişmekten kaçınmış ve Rıza Nur'da kurtuluşu Mısır'a kaçmakta bulmuştur.

Nazım Paşa Hareket Ordusu'nun üzerine yürüseydi, onu ezebilir miydi?

Rıza Nur'a göre belgeler göstermektedir ki Erzurum'daki ordu ve başka birlikler İstanbul üzerine yürümeye hazırdılar.

Rıza Nur'un kendi amacına ulaşmak için Türk Ordusu'nu birbirine kırdırmak isteğini açıkça ileriye sürebilmesi, hırsların insanları nereye kadar götürdüğünü göstermesi bakımından son derece ilgi çekicidir.⁷⁰⁵

⁷⁰⁵ Güresin, a.g.e., s. 63 v.d.

Rumeli'den Protestolar

14 Nisan 1909 tarihinde Tevfik Paşa⁷⁰⁶ hükümetinin resmen göreve başlaması üzerine, Anadolu ve Rumeli vilayetlerinden Padişaha ve Sadarete bu durumun kabul edilmediğine dair telgraflar gönderilmeye başlandı.

Gönderilen telgraflarda hem Padişah, hem de Kabine çeşitli şekillerde tehdit edilmektedir. Ayrıca II.Abdülhamit'in "Meşrutiyeti ilga edip (kaldırıp) mutlakiyet ve istibdadı geri getirmiştir" iddiaları işlenmekte ve şu görüşlere yer verilmektedir;

"Meclisi Mebusan'ın fesih olunduğu, Hüseyin Hilmi Paşa'nın meşru olan kabinesinin Padişah tarafından görevden alındığı ve yerine Meşrutiyete aykırı olarak atama yapıldığı, Tevfik Paşa Kabinesini kirli ve canı olduğu, bütün mebusların öldürüldüğü" iddialarına yer verilmiştir.⁷⁰⁷

Yine 16 Nisan 1909'da İstip'ten gelen bir telgrafta, 31 Mart İsyanının başlamasındaki başlıca nedenlerden biri olarak anılan "İttihat-ı Muhammedî" cemiyeti ile "Ahrar" (Hürriyet) Fırkalarından bahsedilmektedir.

Telgrafta, "İstanbul'daki İttihat-ı Muhammedî" ile "Ahrar" partilerinin aldatmalarına kapılarak meşrutiyeti yıkıp yerine eski idareyi yeniden getirmek gibi haince kastı ile karışıklık çıkaran asker ve bunlara ön ayak olan alçaklar" ifadeleri yer almaktadır.⁷⁰⁸

⁷⁰⁶ 1845 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Tevfik Paşa, Kırımhanzadelerine mensup soylu ve zengin bir aileden gelmemektedir. İlk tahsilinden sonra askerî okula devam etmiş, ancak daha sonra askerlikten vazgeçerek Babiâli Tercüme Odasına girmiştir. Liyakat, sebat ve çalışkanlığı sayesinde kısa zamanda yükselmiş ve 1872 yılında Hariciye Nezaret'i'nde çalışmaya başlamıştır. 1895 yılına kadar Roma, Viyana, Berlin, Atina ve Petersburg elçiliklerinde ikinci kâtip ve maslahatgüzar olarak çalışmıştır. On dört yıl gibi uzun bir süre hariciye nazırlığı görevinde bulunmuştur.

⁷⁰⁷ Danişmend, a.g.e., s. 53.

⁷⁰⁸ Danişmend, a.g.e., s. 47.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin valiliklere yollamış olduğu telgraflar yönetici ve halk üzerinde o kadar tesir yaratmıştır ki, Hükümetin ve Mabeyn'in yollamış olduğu telgraflar bile etkisiz kalmıştır.

Örneğin, 4 Nisan Günü Tekirdağ Mutasarrıfı Reşat Bey'in Sadarete çekmiş olduğu telgraftaki ifadeleri yukarıdaki bilgiyi doğrulamaktadır.

Reşat Bey Sadarete gönderdiği telgrafta, "bugün burada bulunan ümera, subaylar, memurlar ve halkın önde gelen kişileri İttihat ve Terakki Kulübünde toplanarak il idare meclisini davet etmeleri üzerine bir heyetle buraya gidildi.

İstanbul'daki olayın bir irtica olayı şeklinde kabul edildiği ve meşrutî idaremizin sallandığını ateşli bir ifadeyle açıkladıkları ve hükümlerini korumaya yemin içtikleri "Kanun-i Mukaddes-i Esasi" uğruna canlarını vermek için hazır bulunduklarını" belirtmektedir.⁷⁰⁹

15 Nisan 1909 tarihinde "Bulgar Müttahid (Birleşik) Milli Fırkası Merkez-i Umumisi" imzasıyla Selanik'ten Padişaha çekilen telgrafta, Kanunu Esasi'ye yapılan taarruzun "istibdadın iadesi ve idamesini (Meşrutiyet öncesi devrin tekrar geri getirilmesi ve devam ettirilmesi) gösterdiğini ve bunu protesto ettiklerini, "ilan edilen hürriyetin" yani Meşrutiyetin canları pahasına geri alınması uğrunda canlarını bile vermeye hazır olduklarını" açıklamışlardır.⁷¹⁰

18. Tümen Kahramanları ve Fedaileri imzasıyla gönderilen telgrafta ise;

"Makam-ı Sadarette Bulunan Alçağa

Size 15 Nisan 1325 tarihli telgrafımıza yirmi dört saat mühlet verilmişti.

Henüz rezil vücudunuzla işgal ettiğiniz makamlardan çekildiğinize dair işaret alınmadı. Bundan çok memnun ol-

⁷⁰⁹ Danişmend , a.g.e., s. 58 v.d.

⁷¹⁰ Danişmend, a.g.e., s. 41.

duk. Bari tertip edeceğimiz cezayı bu suretle hak ettiğinizi kendiniz tasdik etmiş oldunuz.

İhtimal ki orada bulunan bir takım kerhaneci evlatları ilk telgrafımızı vermediler; onları alınız, okuyunuz, taki vebal bizde kalmasın!

Okumadığınız takdirde Allah'ın laneti, ananızın donu başınıza geçsin!

Okumayanlar, telgrafları vermeyenlerin kâffesi kerhane-den yetişmiş büyük şeytandırlar.

Telgrafları vermeyen alçaklar ergeç kendilerini yok bilsinler!

Sizi açlıktan öldürmekte elimizde, ateş, kurşun ve bıçakla icray-ı mücazatınız da yedimizdedir ey namussuzlar!

18 Nisan 1909, 18. Tümen Kahramanları ve İpek Fedaileri"

711

Rumeli'den gönderilen butelgraflar yanında, Anadolu'dan da telgraflar gönderilmiştir.

Yine Grebene'den İstanbul'a çekilen bir telgrafta, "hükümeti protesto ettikleri" belirtildikten sonra, "protestomuzu kan ile temin edeceğiz" ifadesi ile Sadrazam Tevfik Paşa açıkça tehdit edilmiştir.⁷¹²

Erzurum Hasankale'den (Pasinler) çekilen telgrafta Tevfik Paşa, "Hariciye Nazır-ı Sabıkı"⁷¹³ Edremit'ten çekilen telgrafta ise "Makam-ı Sadareti İşgal Eden"⁷¹⁴ Ödemiş'ten çekilen telgrafta ise "Deraliyyede Tarafdaran-ı İstibdadın Sadrazam"⁷¹⁵ olarak nitelendirilmiştir.

Kırşehir İttihat ve Terakki Cemiyetinden Zabtiye Nezaretine çekilen bir telgrafta: "Ahmet Rıza, Hüseyin Cahit,

⁷¹¹ Danişmend, a.g.e., s.63 v.d.

⁷¹² Danişmend, a.g.e., s. 71.

⁷¹³ Danişmend, a.g.e., s. 73.

⁷¹⁴ Danişmend, a.g.e., s. 74.

⁷¹⁵ Danişmend, a.g.e., s. 75.

Doktor Nazım'ı hayatta olup olmadıklarına dair" haber bekledikleri; "zerre-i vücutlarına halel gelmiş ise beherine yed-i binlerce vücut" alacaklarını belirtmişlerdir.⁷¹⁶

Zabtiye Nezareti tarafında Kırşehir İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne çekilen telgrafta, "Ahmet Rıza, Hüzeyin Cahit ve Doktor Nazım Beyler hayattadır"⁷¹⁷ cevabıyla Kırşehir İttihat ve Terakki Cemiyeti bilgilendirilmiştir.

İttihat ve Terakki Uyarıyor: 15 Nisan 1909

İttihat ve Terakki'nin Selanik Merkezi Umumisi, 15 Nisan 1909 tarihinde padişaha gönderdiği telgrafta;

"Padişah, İftihar ediniz!

Bir irtica laneti ile Meşrutiyet binası yıkıldı ve istibdat hükümeti kuruldu." Suçlamasıyla Meşrutiyetin yıkılmasından II.Abdülhamit sorumlu tutulmaktadır.

Telgrafın devamında "Mülevves bir İstanbul halkı" ifadesi kullanılarak bu olayda İstanbul haklının da parmağı olduğu ima edilmekte ve Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinin tekrar kurulması için İstanbul'a yürüneceği belirtilmektedir.⁷¹⁸ Ayrıca;

"Eski kabine güya galeyan neticesi olarak istifa etmiş, Meclisi Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey tebdil de edilmiş, güyâ bundan da Mabeynin malumatı yokmuş!

Otuz dört senedir bizi Mabeynin yalanlarıyla aldattığınız yeter!

Artık milletin böyle aşikâr kızbe (yalana) aldanacak zamanı geçti.

Eski kabine yerine geçmeli, Ahmet Rıza Bey makamına getirilmeli ve illa ölümden ölüm beğenmeli vessalam"⁷¹⁹

⁷¹⁶ BOA, Fon Kodu: ZB, Dosya No: 332, Gömlek No: 23.

⁷¹⁷ BOA, Fon Kodu: ZB, Dosya No: 628, Gömlek No: 38.

⁷¹⁸ Danişmend, a.g.e., s. 44 v.d.

⁷¹⁹ Danişmend, a.g.e., s. 45.

Bu telgrafı alan padişahın "aldırmaması üzerine" 16 Nisan 1909 tarihinde Padişah'a tekrar telgraf gönderilir;

"Tevfik Paşa kabinesinin Meşrutiyete aykırı olarak iş başına geldiği ve kabinenin "cinayetle mülevves" olduğu yani "eli kanlı" olduğunu ve "İstanbul'da canavarlara layı bir hareket-i akurane (kudurma hareketi) ile vatanın değerli şahsiyetlerinin öldürüldüğü ve yaralandıkları haber alınmıştır" denilerek yeni kurulan kabineyi tanımadıklarını bildirmektedir ve İstanbul'a yürüneceği Umum Asker Namına, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Yanya Vilayeti Heyeti Merkeziyesi adına ihtar edilmektedir."⁷²⁰

16 Nisan'da İpek İttihat ve Terakki cemiyeti tarafından Sadarete çekilen bir telgrafta cemiyet Tevfik Paşa'yı, "kafasını koparılmakla" tehdit edilmekte ve çekilmesini istemektedir.

Sadarete çekilen telgrafta;

"İstanbul'da Yalancı Sadrazama,

Başvekâlet (başbakanlık) mevkiini telvis etmeyerek he-men çekiliniz.

Millet seni katiyen istemiyor.

Kanun-i Esasi dairesindeki evvelki hâl iade edilmediği takdirde ordu ile beraber hareket ediyoruz.

Padişaha da işi yazdık.

Akıllı davranınız.

Millet namusunu temizlemek için hain kafası koparmaktan lezzet alır, o surette ikmal-i namus eyler. 16 Nisan 1909, Osmanlı İttihat ve Terakki, Cemiyeti İpek Heyeti Merkeziyesi."

Tüm bu telgraflar (belgeler) şunu ispat etmektedir; "İsyanı yapanlar, yeni hükümet ve Abdülhamit başta olmak üzere tüm saray erkânı" bu tehditlerden korkmamakta, kendilerinde emin görünmekte, isyanı yapanların güçlü olduğuna inanmakta ve güvenmektedirler.

⁷²⁰ Danişmend , a.g.e., s. 46

İsyancılara kimselerin, hiç bir gücün bir şey yapamayacağına inanmaktadırlar.

Ayrıca, Hareket Ordusu Kumandanı olan Mahmut Şevket Paşa'nın isyanın 2. günü, (14 Nisan 1909'da) Harbiye Nezaretine bildirdiği, "İstanbul'da ölüm vakaları olduğu hakkında şaiyalar (söylentiler) dolaşmaktadır. Burada ahali ve ordu fevkalade heyecan içindedir. İstanbul üzerine yürümek üzere hazırlıklar başlamıştır. İstanbul ahvali sükûn bulmadıkça bu heyecanın yatıştırılması kabil değildir" şeklindeki uyarısı da hiç dikkate alınmamıştır.

Bu rahatlık ve güven işin içinde yabancı parmağı olduğunun da bir başka güvencesidir.

Yoksa yılların padişahı Abdülhamit vesveselenmez miydi?

İttihatçılara karşı isyancıların isteği doğrultusunda yeni hükümeti "derhal" atar mıydı?

"Olayın Selanik'te Öğrenilmesi"

31 Mart Olayı'nın ilk günü, İstanbul'dan Selanik'e bazı Müslüman ve Hristiyanlara çekilmiş olan telgraflarda "sıhhatteyiz" veya "Beyoğlu'nda bir şey yoktur" gibi bir takım sözler yer almış, gönderilen bu telgraflardan ve içindeki sözlerden hiçbir şey anlaşılmamıştır. Çekilen bu telgraflar 13/14 Nisan gecesi sabah ezanından iki saat öncesinden gelmeye başlamıştır.⁷²¹

İstanbul'dan her gün Selanik'teki orduya, vilayete birçok telgraf geldiği halde 31 Mart yani 13 Nisan günü hiçbir telgraf alınmaması dikkatleri çekmiştir.⁷²²

31 Mart (13 Nisan 1909) İsyanı Selanik'te kesin olarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli isimlerinden olan İsmail Canbolat Bey tarafından gönderilen "Meşrutiyet mahvoldu"

⁷²¹ Süleyman Kani İrtem, 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu; Abdülhamid'in Selanik Sürgünü, (Haz.: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul, 2003. s. 197.

⁷²² İrtem, a.g.e., s. 195.

telgrafı ile öğrenilmiştir.⁷²³

"Selanik'e Mebus Nesim Mazliyan Efendi, Selanik'te bulunan Mebus Emanuel Karasu Efendi'ye Beyoğlu'ndan Estern İngiliz kablosu vasıtasıyla ayrıca Fransızca, "Par l'intrigue d' Ahrar" (Ahrar'ın entirikasıyla) diye başlayan bu telgraf gönderip, olay hakkında bilgi verilmiştir."⁷²⁴

İsmail Canbolat'ın telgrafının alınması üzerine, İstanbul'da çıkan bir olaydan şüphelenilmiş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti' nin Selanik heyet-i merkeziyesi üyelerinden Topçu Kolağası Rasim Bey ile Süvari Yüzbaşlarından Süleyman Fehmi Bey Suray-ı Ümmet Gazetesi merkezine bir telgraf çekmiş ve herhangi bir cevap alamamıştır.

Bunun üzerine Süleyman Fehmi Bey, İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla Edirne'ye bir telgraf çekmiş, 2 saat beklemesine karşın telgrafına bir cevap gelmemesi üzerine, İstanbul'da önemli bir olay olduğundan şüphesi kalmamıştır.

Hemen, Selanik Vilayeti kazalarıyla Manastır, Üsküp, Yanya, İşkodra Vilayet merkezlerine, "İstanbul'da mahiyeti anlaşılamayan büyük bir hadise vakii olduğuna, alınacak malumatın bildirileceğine dair" Selanik Vilayet Heyet-i Merkeziyesi imzası ile bir telgraf göndermiştir.⁷²⁵

Selanik'te bulunan 9. Redif Fırkası (Yedek Asker Tümeni) Kumandanı olan Hüseyin Hüsnü Paşa, İstanbul'da meydana gelen isyanı 14 Nisan sabahı İstanbul'da bulunan damadı Mustafa Rahmi (Evrenos) Bey'den almış olduğu telgrafla öğrenmiştir.

Hüseyin Hüsnü Paşa, İstanbul'dan almış olduğu bu telgrafın önemini anlamış ve Kolağası Mustafa Kemal Bey'e göstererek fikrini öğrenmek istemiştir. Mustafa Kemal Bey aldığı bu telgrafı inceledikten sonra, İstanbul'a bir kuvvet

⁷²³ Mustafa Müftüoğlu, İstanbul'a Yürüyen Ordu, 31 Mart'ın Perde Arkası, Başak Yay., İstanbul, 2005. s. 101

⁷²⁴ İtem, a.g.e., 200.

⁷²⁵ İtem, a.g.e., s. 198.

yollanması şeklindeki fikrini Hüseyin Hüsnü Paşa'ya bildirmiştir.⁷²⁶

İttihat ve Terakki Genel Sekreteri olan Mithat Sükrü Bleda Bey olaydan birkaç gün önce Selanik'e gelmiş ve İhsan Namık Bey'in evinde misafir olarak kalmaktadır.

Gece saat 01.30'da ikisine de telgrafhanede toplanılması üzerine haber gönderilmiştir. Midhat Şükrü Bey imzası ile olay hakkında Edirne Valisi Reşit Paşa'dan bilgi istenmiş,⁷²⁷ öğleden sonra⁷²⁸ Edirne Valisi Reşit Paşa şu bilgiyi vermiştir;

"İstanbul'da askerî isyan var. Mektepli zabitleri ve bir takım masum kimseleri sokakta öldürüyorlar, şeriat istiyorlar!"

Midhat Şükrü Bey telgrafı alır almaz Akaretler'deki askeri kulübegitmiş, orada Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'yı bulmuş ve kendisine bildiklerini anlatmıştır⁷²⁹

İttihat ve Terakki "Acil Durum" Hazırlığında

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "Selanik Heyet-i Merkeziyesi, "İstanbul'da başlayan hareketin istibdadı iade etmek için müstebitler tarafından hazırlanan bir plan neticesi olduğunu" belirten telgrafları tüm Selanik kazaları ve diğer vilayetlere göndermiştir.

Selanik Heyet-i Umumiyesi, 5 Eylül 1908'te yapılan İttihat ve Terakki Genel Kongresinde kabul edilen, "şayet İstanbul'daki merkez-i umumi bir kazaya uğrarsa Selanik'te derhal yeni bir merkezi umumi kurulacaktır" kararı gereğince İstanbul'da bulunan Merkez-i Umumiyi yok sayarak yeni bir merkez-i umumi kurma kararı aldı.

Alınan bu karara göre, Selanik Heyet-i Merkeziyesi'nin,

⁷²⁶ Zekeriya Türkmen, Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu – Siyaset Çatışması, İrfan Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999. s. 39

⁷²⁷ İrtem, a.g.e., s. 198

⁷²⁸ İrtem, a.g.e., s.,199.

⁷²⁹ Midhat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1979. s. 67.

Merkez-i Umumiye görevini üstlenip, Merkezi Umumi oluşturmak için Manastır, Üsküp, Yanya, İşkodra ve Edirne'den birer üyenin acilen gönderilmesi istendi.

Bu arada halk arasında iyi tesir uyandıracak düşünlere ateşemiliter Enver (Paşa) ve Fethi (Okyar) Beylere Selanik'e gelmeleri için telgraf gönderildi.⁷³⁰

Ayrıca yapılan bu toplantı da Rumeli'den bir kuvvetin İstanbul'a yürümesi, bu kuvvetin kumandasını üzerine alması için Üçüncü Ordu Kumandanı ve Müfettiş-i Umumi Vekili Mahmut Şevket Paşa'ya teklif edilmesi, eğer o kabul etmezse Metroviçe Kumandanı Cavit Paşa'ya müracaat edilerek Selanik'e davet edilmesi karara bağlandı.

Hareket Ordusu Kuruluyor:14 Nisan 1909

İstanbul'a isyanı bastırmak için gönderilecek orduya "Hareket Ordusu" adı verildi.

Yapılan girişimler sonunda, Mahmut Şevket Paşa'da kurulacak ordunun başına geçmesi konusunda ikna edildi.⁷³¹ Bunda, Mustafa Kemal Bey'in "önerileri" etkili olmuştur.

Mahmut Şevket Paşa Selanik'te bulunan bütün subayları toplayarak, "Hürriyetin elden gitmekte olduğunu" üzüntülü bir dille anlatmıştır.⁷³²

Hemen, (14 Nisan günü) Selanik'te genel seferberlik ilan edilmiş ve İstanbul'a gönderilecek askerler önce Nizamiye Kıtası askerlerinden seçilmiş, Ancak İstanbul'da isyan eden askerinde nizamiye kıtaları olduğu için, "olabilir ki bu nizamiye askerleri de zehirlenmiştir" şeklindeki bir şüphe ile Redif (Yedek) Taburları'nın askerleri silâh altına

⁷³⁰ İtem, a.g.e., s. 200 v.d.

⁷³¹ İtem, a.g.e., s. 202.

⁷³² Osman Nuri, Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı (Hayat-ı Hususiy ve Siyasiyesi), İstanbul, 1911. s. 1187

çağırılmıştır.⁷³³

Selanik Redif Albayı Naki Bey'in, Serez Redif Alayı'da Miralay Hazan İzzet Bey'in kumandası altında toplanmıştır.⁷³⁴

Toplanan bütün kuvvetlerin başına ise Selanik 9. Redif Tümeni Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa getirilmiş, Kurmay Başkanlığına da Kolağası Mustafa Kemal Bey atanmıştır.⁷³⁵

Hareket Ordusu Kumandanı olan Mahmut Şevket Paşa, hemen (14 Nisan 1909'da) Harbiye Nezaretine bir telgraf gönderdi.

"İstanbul'da ölüm vakaları olduğu hakkında şaiyalar (söylentiler) dolaşmaktadır.

Burada ahali ve ordu fevkalade heyecan içindedir.

İstanbul üzerine yürümek üzere hazırlıklar başlamıştır.

İstanbul ahvali sükûn bulmadıkça bu heyecanın yatıştırılması kabil değildir" şeklinde gerekli uyarıyı yapmıştır.

Aynı gün "Harbiye Nazırı Edhem" imzası ile Selanik'e cevap verilmiştir;

" 3.Ordu'dan gönderilen 2. ve 4. Avcı Taburları'nun öneyak olmasıyla başlayan iğtişâş (karışıklık, iç savaş) Kabine'nin tebdiliyle (değiştirilmesiyle) sükunetyâb (sakinleşme) olmuş olup Adliye Nazırı ile Lâzkiye Mebusu'nun hatâen (kazayla) vefatından başka vukuat olmadığı ve Kanun-ı Esasi'nin emin ve müstemir (devamlı, sürekli) olduğu temin ve tebşir (müjdeleme) ve binaenaleyh diğer gûna (başka çeşit) mezahir-i siyasiyeye (siyasi mahzurlara) meydan verilmemek üzere İstanbul'a hareketten bieyyihal tevakki (herhalde sakınılması) olunması tavsiye olunur." ⁷³⁶

İttihatçılar bu cevaptan memnun olmak bir yana daha da hırslanmışlardı. Çünkü Hükümet değiştirilmişti. Derhal Selanik'te Hacı Adil, Nesib Beylerle ile Vitalis Efendi'den olu-

⁷³³ İrttem, a.g.e., s. 203 v.d.

⁷³⁴ Türkmen, a.g.e., s. 41.

⁷³⁵ Aydemir, a.g.e., s. 164.

⁷³⁶ Celal Bayar, Ben de Yazdım; Milli Mücadeleye Gidiş, C. II, Baha Matbaası, İstanbul, 1967. s. 332 v.d.

şan bir «siyasi heyet» oluşturuldu. Bu heyet konsolosluklara yaşanan olayları anlatan bir beyanname göndermiş, Selanik'te bulunan yabancı gazete muhabirlerine olay hakkında da bilgi verilmiştir.⁷³⁷

Redif Askeri Örgütlenmesi

“Redif teşkilatı, Prusya’daki Landor teşkilatı örnek alınarak ve Moltke’nin Osmanlı Ordusunda uzman olarak görevli bulunduğu sırada, 1834 yılında kabul edilmiş bir teşkilattır. Bu teşkilat, büyük bir halk kitlesini uzun süre silâh altında tutmadan, askerlik çağında bulunanlardan, mümkün olduğu kadar fazla miktarda eğitim görmüş bir kuvvete sahip olmak amacıyla kurulmuştur.

Bir savaş halinde, silâh altına alınanların bir kısmı genç fakat eline verilen silahı kullanmasını bilmiyorlardı. Bir kısmı da yaşlı, seferin güçlüklerine dayanacak ve iyi bir savaş yapacak durumda değillerdi. Osmanlı Devletinin geniş sınırlarını korumak için çok sayıda eğitim görmüş askere ihtiyaç vardı.

Çok sayıda eğitilmiş askeri silâh altında tutmakta ülkenin ziraat ve ticaretini olumsuz yönde etkiliyordu. Bu sıkıntıları ortadan kaldırmak amacıyla “Redifi Asakiri Mansurei Muhammediye” adı ile bir teşkilat kurulmasına karar verilmişti.

1834 yılı Ağustos ayı başında bir Redif Nizamnamesi hazırlanarak, Redifi Mansure yazılması uygun görülen yerlere gönderilmişti. Bu tüzüğün baş kısmında memleketin savunması için yeterli miktarda ve savaş usullerini öğrenmiş asker yetiştirilmesi gereği belirtilmiş ve bu amaçla, Rumeli ve Anadolu’nun uygun görülen yerlerinde Redif taburlarının teşkiline başlanması emredilmişti.

Tüzüğe göre her sancaktan eşit olarak, subayları ile beraber 1426 mevcutlu (dörder bölüklü) birer redif mansure taburu teşkil edilecekti.

⁷³⁷ İtem, a.g.e., s. 205.

Teşkilata, istekli olan kimseler alınacak ve bunların yaşları 23 ile 32 arasında olacaktı. Redif teşkilatına yazılanlar, diğerlerine göre subay ve astsubay olacaklar ve bu sınıf ile rütbelere seçilmeleri sancak mutasarrıfları tarafından yapılacaktı.

Subayların kılıçları, erlerin palaskaları, çantaları, mataraları, trampetleri ve benzeri eşyaları devlet tarafından verilecekti.

Devlet tarafından sağlanan tüfek ve eşyalar eğitim zamanı erlere verilecek, eğitimden sonra subaylar tarafından geri alınarak, muhafaza edilmek üzere, redif depolarına koyulacaktı.

Günümüz ordularındaki ihtiyat kuvvetlerine benzeyen Redif birliklerinin giderleri de,

asıl mansure taburlarının giderlerine karıştırılmadan "Redifi Mansure Zimmeti" adıyla bağımsız bir bütçe oluşturularak bu maksatla gerekli görevliler atanmıştı.

1836 yılında teşkil edilen taburlarla birlikte, redif taburlarının sayısı 40'a ulaşmıştı.

Bolu ve İzmit sancaklarından birer redif taburu, subaylarıyla birlikte, tüzük gereğince İstanbul'a getirilerek Selimiye kışlasında eğitim yaptırılmıştı.

Bu sırada padişah II.Mahmut'ta taburları denetlemiş, yapılan eğitim ve manevradan çok memnun kalmıştı. Bu yüzden iki taburun bağlı olduğu Tugaylara "Redif Asakiri Hassai Mansure" yani Mansure Hassa Askerleri Redifi adını vermiş ve bunların bütün malzemelerinin Hassa Müşiri

tarafından sağlanması emrini vermişti. Bu suretle bu tarihten itibaren redifik, mansure ve hassa olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

II.Mahmut devrinin sonu olan 1839 yılında, çoğu yeni esaslara göre yetiştirilmiş Osmanlı Ordusu kuvvetleri genel olarak şöyleydi;

Her biri altı bin mevcutlu iki hassa tümeni	12.000
İkişer bin mevcutlu 37 mansure alayı	74.000
Ortalama biner mevcutlu 15 mansure süvari alayı	15.000

Bin iki yüzer mevcutlu dört mansure topçu alayı	4.800
Bin iki yüzer mevcutlu dört kumbaracı alayı	4.800
Bin iki yüzer mevcutlu dört lağımcı alayı	4.800
Baltacı yani İstihkâmcı olarak	3.000
T O P L A M	118.400

Sürekli silâh altında bulundurulanan bu birliklere ilave olarak redif kuvvetleriyle birlikte yaklaşık 250.000 kişilik bir ordu oluşturulmuştu.

Daimi askerlerin elinde bulunan silâhlardan başka, İstanbul'daki depolarda 277.400 tüfek, 490.819 kılıç, 38.000 mızrak vardı.

Topçu ve humbaracı alaylarındaki ateşli silahların ve topların sayısı da 5540'ı bulmuştu. Tüfekler çakmaklı ve ağızdan dolmalı idi. Ateşli silâhlara ait gülle, dane ve humbaraların üçte birine yakın kısmı da Prusya'dan (Almanya'dan) alınmıştı.⁷³⁸

Hareket Ordusu Kurmayları

Hareket Ordusu'nda, I. Dünya Savaşı'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda isimleri ön plana çıkacak şu ünlüler yer almıştır;⁷³⁹

1. Erkanıharb (Kurmay) Feriki Mahmut Şevket Paşa,
2. Erkanıhârp Kolağası Selanikli Mustafa Kemal (Paşa),
3. Erkanıhârp Kolağası Kazım Karabekir (Paşa)
4. Erkanıhârp Binbaşı Pirlepireli Fethi (Okyar) Bey,
5. Erkanıhârp Kolağası İzmirli İsmet (Paşa) (İnönü),
6. Erkanıhârp Yüzbaşı Hafız İsmail Hakkı Bey,
7. Erkanıhârp Kaymakamı Üsküplü Cemal Bey (Paşa),
8. Erkanıhârp Binbaşı Faik Bey (Üsküdar Mutasarrıfı),

⁷³⁸ Şimşek, a.g.tez, s.:175 v.d.

⁷³⁹ Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, (Haz.: Samih Nafiz Tansu), Nurgök Matbaası, İstanbul, 1957. s. 34 v.d.

9. Erkanıhârp Binbaşısı Selanikli Remzi Bey(I. Dünya Savaşında Miralay),

10. Erkanıhârp Kolağası Vehbi Paşazade Süleyman Askeri Bey,

11. Erkanıhârp Kolağası Halil Bey(Enver Paşa'nın amcası, Paşa),

12. Piyade Kolağası Ohrili Eyüp Sabri Bey(İttihat ve Terakkinin bir numaralı kurucusu),

13. Piyade Kolağası Resneli Niyazi Bey (Hürriyet Kahramanı),

14. Erkanıhârp Yüzbaşısı Giritli Ruşeni Bey (Teşkilatı Mahsusada çalışmış, Ankara Mebusu olmuş)

15. Piyade Mülazımı evvel Yakup Cemil Bey (Babîâli baskınında Nazım Paşa'yı vuran)

16. Baytar Yüzbaşısı Rasim Bey (Milli Mücadeleye katılmış, İzmir suikastinden sonra idam edilmiştir),

17. Sarı Efe Edip Bey (İzmir Suikastından sonra idam edilmiştir),

18. Mümtaz Erkanıharp Yüzbaşısı Köprülülü Kazım Bey (Kazım Dirik),

19. Mülazımievvel İsmail Canbolat Bey (İttihat ve Terakki Kurucularından)

20. Ali İhsan Bey (General Ali İhsan Sabis)

Neden Laiklik?

Bu kurmaylar Hareket Ordusu ile 23 Nisan 1909 Cuma günü İstanbul'a girme emrini alıp, İstanbul'da "isyanı bastırdıklarında" "irticanın, gericiliğin, yobazlığın" ne olduğunu öğrenmişler, bundan ders almışlardır.

Bu nedenle de TBMM, 31 Mart İrtica İsyanı'nı bastırmak için Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girdiği 23 Nisan 1909 gününün yıldönümünde, 23 Nisan 1920 Cuma günü toplantıya çağırılmıştır.

İrticadan alınan dersin verdiği bilgi birikimi ve tecrübe ile, cumhuriyet'in kurulması ile "din ve devlet işlerinin" birbirinden ayrılması ilkesi getirilmiştir. "Laiklik" denilen bu basit ayrımın, bugünlerde "siyasilerin ağızlarında" "sakız olmuş, gerçek anlamından uzaklaşmış, "oy kaygısı" ülke kaygısının önüne geçmiştir.

Halbuki, bu kurmayların istediği, önemseddiği laiklik anlayışı, bir ülke içinde yaşayan herkesin aynı hukuk kurallarına tabi olmasından kaynaklanmıştır. Kitabın ilk sayfalarında verilen kapitülasyon sömürü düzenini yıkabilmek için bu gerekliydi.

Bu mihenk taşından kimsenin bahsetmemesi, işi sadece "ibadet yönüyle" tartışması ise ne kadar sığ ve yalın bilgilerle ülkede siyaset yapıldığı göstermektedir.

Bu basit ayrım yapılmamış olsaydı, ülkede "hukuk birliğinin" kurulması mümkün olmayacaktı. Unutmayalım, 31 Mart gericisi İsyanı'nı çıkaranların tek isteği vardı;

İslam Ceza Hukuku'nun uygulanması, yani Şeriat düzeni. Peki öylede neden bunu isteyenler, o zamanlar gayrimüslimler için uygulanan ayrılıkçı hukuk sistemine itiraz etmiyorlardı?

Etmezlerdi, çünkü ağababaları ve hareketlerinin kökü dışarıda, İngiltere'de idi.

Laiklik karşıtları bu gerçeği bilmediklerinden, “dinimize karşılıyor” diye şikayetçi olmaktadırlar. Unuttukları bir şey var; Bugün Türkiye’de serbest ibadet yapılabiliyorsa bunu sağlayanlar yukarıda isimleri verilen kurmaylardır.

Osmanlı zamanında eğitim düzeyi çok çok düşük olduğundan insanlar namazın nasıl kılınacağını bile doğru dürüst bilmiyorlardı.

Cuma Namazı için “ 40 kişiyi” bir araya getirmeye çalışıyorlar, aksi halde kılmıyorlardı.

40 kişi bir araya gelmediği için “ farz” ibadet terk edilmiş sayılmıyor, ancak diğer konularda son derece bağnaz olunabiliyordu.

Bunları hiç düşündünüz mü?

Protesto ve Edirne’de Durum

İşyanı protesto etmek üzere, Selanik’te 11 Temmuz Meydanında 20–30 bin kişinin katılımıyla bir protesto mitingi yapılmıştır.⁷⁴⁰

Beyan-ı Asır⁷⁴¹ gazetesi gösteri hakkında şunları yazmıştır;

“Bütün vatandaşları 14 Nisan 1909, Saat:8’de 11 Temmuz Meydanında toplantıya çağırın bağırmalar şehrin her tarafında bir heyecan uyandırmış, bütün kulüpler, küçük büyük binlerce halk akın akın, kabile kabile meydanda toplanmaya başlamıştır.

Bugün bütün kalplerde tasvire sığmaz bir ateş, bir ateş-i hamiyet feveran ediyor.

Hürriyeti yine böyle bir günde, bir Perşembe günü ilan etmiş olan Osmanlılar şimdi de Meşrutiyet binasına bir despot bir darbe yuran elleri kırmaya bütün mevcudiyetleriyle

⁷⁴⁰ Yunus Nadi, a.g.e., s. 140

⁷⁴¹ Milli mücadele sonrasında yapılan Nüfus değiştirmesi (Mübadele) sonunda, İzmir’de yayınına devam eden Yeni asır Gazetesi.

çalışıyor, herkesten o despot vücutlara karşı bir intikam ateşi yükseliyordu.”⁷⁴²

Miting de Türkçe, Arnavutça, Bulgarca, Sırpça, Ulahça ve Musevice dillerinde konuşmalar yapıp, meşrutiye-te bağlı kalınacağına dair yeminler edildi. Miting de konuşanların arasında İttihat ve Terakkinin Musevi Milletvekili Emanuel Karsu'da vardır.⁷⁴³

İstanbul'a daha yakın olan Edirne'de de olay hakkında ayrıntılı bilgiler alınmıştı;

“Yeni rejimin emniyet kuvveti olarak 3.Ordu'dan, yani Batı Rumeli'den İstanbul'a getirilmiş olan avcı taburlarının çavuşları, askerleri harekete geçirmişler, Padişah ve şeriat için ayaklanma tertip etmişler.”⁷⁴⁴

Bu haber, Edirne'de hem bir heyecan, hem de şaşkınlık yaratmıştır. Bu şaşkınlığın nedeni ise, “irticain Trakya'da çıkacağı”⁷⁴⁵ beklentisidir.

Hemen tüm subayların askeri kulüpte toplanmaları bildirildi. Garnizonda tanınmış iki subay kürsüye çıkarak;

“İstanbul'a nakledilen askeri garnizonun ve bilhassa manastır bölgesinden İstanbul'a nakledilen avcı taburları erlerinin isyan etmiş olduğu, kendi subaylarını kovdukları, dövdükleri, hatta öldürdükleri, donanma erlerinin ve bir çok sarıklularla külhanbeylerinin de bunlara katılmış oldukları, Millet Meclisinin basıldığı ve şeriat ve Padişahı isteriz diyerek sokaklara dağıldıkları, Meşrutiyet rejiminin tehlikeye girmiş olduğu, sonuç olarak Üçüncü ve İkinci Ordulardan bir tepeleme kuvvetin derhal İstanbul üzerine sevk edilerek,

⁷⁴² Yunus Nadi, a.g.e., s. 140

⁷⁴³ Ayfer Özçelik, Sahibini Arayan Meşrutiye; Meclis-i Mebusan'ın Açılışı 31 Mart ve 1909 Adana Olayları, Tez Yay., İstanbul, 2001. s., 189.

⁷⁴⁴ İsmet İnönü, Hatıraların, Genç Subaylık Yılları (1884-1918), (Haz.: Sebahattin Selek), Burçak Yay., İstanbul, 1969. s.73-74.

⁷⁴⁵ Kazım Karabekir, İttihat ve terakki Cemiyeti (1896 – 1909), Emre Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1995. s., 446.

isyanın bastırılması gerektiği, kendilerinin ise İttihat ve Terakki Partisi ile asla ilgilerinin olmadığı, nizamın tekrar kurulmasının icap ettiği⁷⁴⁶ görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Edirne’de olayı tam olarak öğrenebilmek için Kazım Karabekir’in evinde, İsmet, Seyfi, Jandarma Yüzbaşı Refet, Topçu Yüzbaşı Sabri, sivillerden Faik Beylerinde bulunduğu bir toplantı yapılmıştır.

Yapılan bu toplantıda, Yüzbaşı Sabri Beyle, Faik Bey’in İstanbul’a kıyafet değiştirerek gönderilmesine karar verilmiştir.

İstanbul’a giden bu iki kişi, gittiklerinin ertesi günü Edirne’ye “irtica müthiştir, hareket lazım” manasına gelen “annem hastadır” şifresini göndermişlerdir.⁷⁴⁷

Selanik ve Edirne’de bulunan komutanlar isyanın bastırılması için İstanbul üzerine bir

kuvvet gönderilmesi konusunda anlaşmışlardır.

Ancak Selanik, Edirne’de bulunan 2. Ordu’dan tam olarak emin değillerdir. Çünkü, daha önce Edirne’de bazı olaylar olmuş ve askerler “padişahlarını görmek üzere İstanbul’a gitmek üzere ayaklanmış, bu ayaklanma zor bastırılmıştı.

İttihatçılar bu nedenle, “Selanik’ten İstanbul’a gönderilecek kuvvetlerin arkasından gelecek Edirne ordusu fikir değiştirip herhangi bir ters girişime yeltenecek olursa mahv oluruz. Böyle bir felaket olasılığını ön plana alarak bunu önlemek için Edirne’ye gidip durumu yerinde görmek üzere⁷⁴⁸ Mithat Şükrü’yü Edirne’ye gönderirler.

⁷⁴⁶ Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları , TTK Yay., Ankara, 1988. s., 35.

⁷⁴⁷ Karabekir, a.g.e., s. 446.

⁷⁴⁸ Bleda, a.g.e., s.67.

Hareket Ordusu Görev Dağılımı

İsyanı bastırmak üzere kurulan Hareket Ordusu'nun (Tümen'i) savaş düzeni ve komutanları

15 Nisan 1909 günü yayınlanan bir genelge ile belirlendi. Buna göre;

"Tümen Kumandanı, Tümgeneral Hüseyin Hüsnü Paşa, Kurmay Başkanları ise, Kurmay Yüzbaşılar, Mustafa Kemal, Sami, ve İzzettin Beyler,

Kurmay Başkan Yardımcıları Mümtaz Yüzbaşı Vasfi Efendi, Piyade Üsteğmeni Ahmet Vefik Efendi, Piyade Assteğmeni Hakkı Efendi"⁷⁴⁹ olmuştur.

Tümene bağlı Tugay ve Alayların komuta heyeti ise;

"Birinci Mürettep Tugay Komutanı Kurmay Hasan İzzet Bey,

İkinci Mürettep Tugay Komutanı Kurmay Yarbay Cemallettin Bey,

Birinci Mürettep Alay Komutanı Kurmay Binbaşı Muhtar Bey,

İkinci Mürettep Alay Komutanı Kurmay Binbaşı Aziz Bey, Üçüncü Mürettep Alay Komutanı Kurmay Binbaşı Mehmet Naki Bey,

Dördüncü Mürettep Alay Komutanı Kurmay Binbaşı Ali Hikmet Bey,

Beşinci Alay Komutanı Kurmay Binbaşı Ruşen Bey,

Topçu Komutanı Tuğgeneral Sohban Paşa,

Makineli Tüfek Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Ahmet Efendi ve Jandarma Birlikleri Komutanı Yüzbaşı Haydar Efendi"⁷⁵⁰ olarak atanmış ve Kurmay Başkanlarının görevleri de belirlenmiş⁷⁵¹ ve şu görevleri verilmiştir;

⁷⁴⁹ Atatürk'ün Not Defterleri-I, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2004. s.29.

⁷⁵⁰ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 8.

⁷⁵¹ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 31.

“Birinci Kısım :Kurmay Yüzbaşı Kemal Bey ve Mümtaz Yüzbaşı Vasıf Efendi.

Görev : İkinci ve Üçüncü kısımlardan verilecek esaslar üzerine genel hareketi tertip ve düzene koymak, köprü ile haberleşmeyi idare etmek.

İkinci Kısım : Kurmay Yüzbaşı Sami Bey ve Piyade üsteğmeni Ahmet Tefvik Efendi.

Görev : Tümenin her konak tesisinde ve diğer lüzum görülen zamanlarda askerin konuşlandırılışına dair çizimi düzenleme ve birinci kısma ulaştırmak ve tümenin genel kuvvetlerinin kayıtlarını idare ve askeri birliğin malzeme, kuvvet ve buna benzer konuların dahi genel ihtiyaçları incelemek ve tamamlamak.

Üçüncü Kısım : Kurmay Yüzbaşı İzzettin Bey ve Piyade Asteğmeni Hakkı Efendi.

Görev : Karşı tarafa, gerektiğinde karşının (asilerin) savunma tertipleri ve arazisine dair gelecek bilgileri toplayıp her konağın ardına bir askerin konuşlandırılmış çizimini düzenleme ile birinci kısma teslim etmek ve genel emirlerin yayımlanması ve evrakın muhafazasını düzenli olarak kayıtlarının zapt ve idaresini temin etmek.”⁷⁵²

Ordu’nun İstanbul’a Nakli

Verilen emirler gereğince, Hareket Ordusu bir an evvel İstanbul’a giderek, isyanı bastırmalı ve suçlulara hak ettikleri cezalar verilmeliydi. Bu “ulaşım” planını Mustafa Kemal yaptı. Plana göre;

1. Kıtaları trenle Hadımköye naklederek, Hadımköy Halkalı mıntıkasında toplanmak,

2. Vaziyete göre İstanbul’u işgal etmek üzere ileri harekâta başlamak,

⁷⁵² Atatürk’ün Not Defterleri-I, s. 31.

3. Nakliyatın temini için Doğu Tren Şirketi'nin yardımını temin etmek,

4. Silahlı silahsız her türlü mukavemeti (karşı koymayı) şiddetle yok etmek,

5. Asi kıtaları silahtan tecrit etmek,

6. Bütün erbaşı mürtecileri tevkif etmek,

7. Sefarethanelerin, yabancıların, bankaların ve azınlıkların hiçbir zarara uğramaması için en lüzumlu tedbirleri almak.

Bu plan gereğince Hareket Ordusu askerleri trenle İstanbul'a götürülecekler, orada karşılaşılabilecek duruma göre gerekli kararlar verilecekti. Yıldız Sarayı'nın ele geçirilmesi ve bir taraftan Abdülhamit'in nezaret altına alınması işgal planının ana hedefiydi.⁷⁵³

Selanik'te bunlar olurken, Edirne'deki 2. Ordu subayları da boş durmamışlar; "derhal İstanbul'a hareket etmek üzere kuvvet hazırlığına girişmişlerdir. Tümen kumandanı Tevfik Paşa izinli olduğu için, Şevket Turgut Paşa'ya hazırlanan kuvvetlerin başına geçmesini önermişlerdir.

Ancak 2. Ordu Kumandanı Salih Paşa bu durumdan endişelenmiş; "kendisinin hapsedilmesini ve sonra hareket edilmesini" söylemiştir.

Salih Paşa'nın bu sözlerine karşın subaylar;

"Paşam bu hareketi yapacağız, askeri mertebe silsilesini bozmak istemiyoruz. Fakat mecbur olursak bunu da yapacağız.

Çünkü mahvolacak yalnız meşrutiyet değil, bütün mektepli zabıtlar, sonra da bütün millet ve vatandır.

Değil hareketimiz için taraftar olmamak, ordunun başına geçmek sizin için büyük vazife ve bir şereftir.

Kıtalar trene binmek üzeredir" cevabını vermiştir.⁷⁵⁴

⁷⁵³ Borak, a.g.m., s. 362.

⁷⁵⁴ Karabekir, a.g.e., s. 447.

Daha sonra hazırlanan bir trenle On İkinci Alayın iki tabur asker⁷⁵⁵ yanlarında Erkânıharp Yüzbaşı Kazım (Karabekir) Bey olduğu halde Çatalca'ya 16 Nisan 1909 Cuma günü gelmişlerdir.

15 Nisan 1909 Perşembe günü gecesi Binbaşı Muhtar Bey kumandasındaki ilk Hareket Ordusu birliği olan 1700 asker taşıyan iki tren Selanik'ten yola çıkmış ve askerler Çatalca'ya ulaşmışlardır.⁷⁵⁶

2. Ordu askerlerinin başında gelen Kazım (Karabekir) Bey, 3. Ordu askerlerinin başında bulunan Muhtar Bey, İstanbul'a girecek ordunun görev bölgelerini belirlemişlerdir.

Muhtar Bey ve 3. Ordu kıtaları İstanbul cephesini; Beyoğlu ve Yıldız cephesini de 2. Ordu kıtaları ile Kazım Bey'in alması kararlaştırılmıştır.⁷⁵⁷

Çatalca Topçuları İstanbul'da

2. ve 3. Ordulardan Çatalca'ya gelen askerlerden önce, Çatalca Topçu askerlerinden 200 kişi İstanbul'a gitmiştir. Çatalca'dan gelen bu askerler Babıâli yoluyla Harbiye Nezaretine gitmişler, Harbiye Nezaretinde bulunan askerler gelen bu askerlere çay ikram etmişlerdir.

Gelen askerler, Hassa (Muhafız) Ordusu Kumandanı Nazım Paşa'yı ziyaret etmişler ve Meşrutiyet'e bir kötülük gelip gelmediğini görmek istemişler ve bu askerler Meclis binası önüne kadar Ayasofya Meydanı'na götürülmüştür.

⁷⁵⁵ Sultan Abdülhamit ise, Selanik'ten değil de, Edime'den üç tabur bekliyordu. Nedeni ise; Adana, Ermeni olayları nedeniyle, oraya asker göndermesi için 2. Ordu Komutanlığı'na buyruk verilmişti. Harbiye Nazır Ethem Paşa Mabeyin'de iken bu telgrafa cevap geldi. Abdülhamit Ethem Paşa'nın elinden telgrafi kaparcasına alarak kendisi açtı. Komutan İstanbul'daki askerlerden Adana'ya kuvvet gönderilmesini salık veriyor, bununla birlikte Dedeagaç'a üç tabur asker göndereceğini de bildiriyordu. İşte Abdülhamit bu üç taburun İstanbul üzerine geleceğini tahmin etmişti. (Kaynak: Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 141 v.d.)

⁷⁵⁶ Türkmen, a.g.e., s.43.

⁷⁵⁷ Karabekir, a.g.e., s. 448.

Askerler Meclis önüne geldiği zaman Mebuslar toplandı halindedir. Askerin geldiğini duyan Mebuslar Ayasofya Meydanına çıkmışlardır.

Mebuslardan Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey, Çatalca'dan gelen askerlere karşı şu konuşmayı yapmıştır;

"Meclis-i Mebusan'ın üzerinde Allah'tan başka hiçbir kuvvet görmüyoruz. Çünkü arkasında sizin gibi arslan yavruları vardır" demiştir.

Askerler daha sonra Yıldız Sarayına gitmiş; II. Abdülhamit, bu askerleri pencerede karşılamış, onlara hitaben;

"Evlatlarım, geldiğinize memnun oldum" demiş ve askerlere "Meşrutiyeti koruyacağına" dair yemin vermiştir.

Bundan sonra Çatalca'dan gelen askerler Sirkeci garına dönerek Çatalca'ya gitmek istemiş ancak, "istikamet ve kışlaların Selanik'ten gelen asker tarafından işgal edildiği göz önüne alınarak bu askerın Çatalca'ya dönmelerine izin verilmemiş, İplikhane kışlasına yerleştirilmiştir"⁷⁵⁸

Abdülhamit'in bu kadar yumuşak olmasının ve yemin etmesinin nedeni ise başkaydı.

Sultan Abdülhamit ise, Selanik'ten değil de, Edirne'den üç tabur bekliyordu. Nedeni ise, Adana, Ermeni olayları nedeniyle, oraya asker göndermesi için 2. Ordu Komutanlığı'na buyruk verilmişti.

Bu emre, 2. Ordu Komutan'ı, İstanbul'daki askerlerden Adana'ya kuvvet gönderilmesini salık veriyor, bununla birlikte Dedeagaç'a üç tabur asker göndereceğini de bildiriyordu.

İşte Abdülhamit bu üç taburun İstanbul üzerine geleceğini tahmin etmişti.⁷⁵⁹

Bu nedenle Çatalca askerlerine karşı, arkalarında bu üç taburun olduğunu düşünerek "Meşrutiyet'i koruma yemini" etmişti.

⁷⁵⁸ Yunus Nadi, İhtilal ve İnkılab-ı Osmanî, Dersaadet, İstanbul, 1325., s. 80 v.d.

⁷⁵⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 141 v.d

İslam mücahitlerinin fetihleri, fethettikleri yerlerdeki başarıları, ne sayesinde idi? Avrupa kanunları sayesinde mi?

Hayır şeriata sıkıca bağlanmış olmalarından. Bugün düştüğümüz durumun sebebi de İslam'dan uzaklaşmak değil midir?"⁹²⁵

"Avrupa'da tiyatrolar her ne şekil ve suretle olursa olsun onların ahlakı bunu kabul eder. Ancak bizim ahlakımız onlarınki ile zıt olduğuna göre tiyatrolarımız onlarınkine nasıl tatbik edilebilir.

Bir İslam kadınıyla bir Avrupa madamı düşünelim; birisi çarşı pazarda açık seçik elinde bir bastonla geziyor, biri başından tırnağına kadar örtülmüş ya komşusu ya da akrabasından geliyor.

Biri sokak süpürgesi diğeri ev kadını, biri danslar da, kucaklara düşmüş, biri evinde eşine olan sevgiyle dolu.

Böyle rezalet yerlere tiyatro demek istibdattan kalma, gerek oğullarımız gerek kızlarımız bu rezil yerlere gidecek olsa rakkaslıktan, mukallitlikten, açık giysi giymekten, güzelce bıyık bükmekten başka ne öğrenebilir?

Eğer tiyatrolarımız gösterdiğimiz yere gelirse o zaman biz de gideriz."⁹²⁶

Bu görüşler arasında son derece mantıklı olanları tabii ki var. Ancak "şeriat" düzeni özlemi, çok eşlilik, erkeğin dilediği zaman eşini boşaması gibi geleneksel taassup yaşam tarzı özlemi daha baskındır.

Erkeğin kadını boşaması normaldir diyenler, nedense "kadına İslam hukukuna göre verilmesi gereken "mehirden", yani kadının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan nafakadan bahsetmiyorlar...

Çok ilginç değil mi?

Yukarıdaki fikirleri bugünlerde de, aradan yüz yıl geçtik-

⁹²⁵ Şevket Daileri, "Din ve Şeriat", Volkan, No:61, 17 Şubat 1324, Salı, s.1 v.d.

⁹²⁶ "Tiyatro Ahlakımıza Nasıl Tesir Ediyor?", Volkan, No:39, 26 Kanun-ı Sani 1324, Pazartesi, s.3.

ten sonra duyuyor, okuyorsunuz. Okudukça, duydukça aradan geçen yüz yıl, koskoca bir asır fazlada bir şey değiştirmemiş diyorsunuz.

Bunların söylendiği ortamda Osmanlı ekonomisi çökmüş, yokluklar hüküm sürüyor, insanın bilhassa Osmanlı asli unsuru olan ve askerlik zamanı "gözde olan" Türk unsuru ikinci sınıf muamelesi görüyordu..

Ekonomik durumun içler açısı durumunu ise en iyi kişi başına gelir istatistikleri gösteriyordu.⁹²⁷

Kişi başına gelir, I. Dünya Savaşı başında 1914 yılında Trabzon'da 116, İstanbul'da 405, Erzurum'da 78, Van'da 45, Diyarbakır'da 51, Ankara'da 123, Konya'da 85, Kastamonu'da 55, Adana'da 123, Bursa'da 101, Aydın'da (İzmir dahil) 165 kuruştı.

Bu rakamlar üç aşağı beş yukarı, 31 Mart olayları (13 Nisan 1909) tarihinde de aynıydı.

Dahası, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yokluklar, kapitülasyon⁹²⁸ denilen ağı ortamının sömürü düzeninde bunlar oluyordu. Bu sömürü düzeni, halkın İttihat ve Terakki'ye olan sevgisini artıran başlıca nedendir.

Milli Mücadele sırasında, 1921 yılında bir er için günde 40 kuruş beslenme gideri ayrılıyordu. Genel olarak ortam buydu. Aradan 12 yıl geçmiş olsa da, fiyatlar ikiye katlansa da günde 40 kuruşa asker doyurulmaya çalışılıyordu.

31 Mart olaylarının yeşerip, geliştiği, serpilerek büyüdüğü ortamı size Şevket Süreyya'nın ağzından, Sarıkamış Çevirme Harekatı sırasında Pasinler Ovası'ndan⁹²⁹ bir köy evindeki durumu sunalım;

⁹²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, C-I, s.40

⁹²⁸ Osmanlı Devletinde hukuk, idare ve dini alanda yabancılara verilen ayrıcalıklara Kapitülasyonlar denir.

⁹²⁹ 31 Mart isyanı sırasında, aynı gerekçeyle Erzurum'da da isyan çıkmıştı. İsyanı besleyen ortamın şartları genel olarak aynıydı. Yokluklar, taassubu doğuruyor, buda padişah kulluğuna neden oluyordu.

muta heyeti 19/20 Nisan 1909 tarihinde Hadımköy'e gele-
rek ordu karargâhını burada kurmuştur.

İstanbul (İsyancı) Ordusu'na Uyarı

19 Nisan günü Hareket Ordusu Komutanı Hüseyin Hüs-
nü Paşa tarafından Erkan-ı Harbiye Reisi Ahmet İzzet
Paşa'ya ve İstanbul Ordusuna birer telgraf çekildi;⁷⁶⁷

Hareket Ordunun Harbiye Nazırını atlayarak doğrudan
Erkan-ı Harbiye Reisine telgraf çekmesinin bir sebebi vardı.

Hareket Ordusuna göre Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti,
anayasa hükümlerine aykırı olarak zorbaların baskısıyla ik-
tidardan çekildiği için yeni kurulan Tevfik Paşa hükümeti-
ni tanımıyorlardı. Bu nedenle kabinede bulunan Harbiye
Nazırı da kendilerinin muhatabı olamazdı.⁷⁶⁸ Bunun için
telgraf doğrudan Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne (Genelkurmay
Başkanlığı'na) çekilmiştir. Çekilen telgrafta;

"33 senelik devamlı ve meşhum bir İstibdat Devri'ne
son verilerek Meşrutiyet'in ilân edildiği anlatılarak, şimdi
de irticaî ve kanlı askeri bir ihtilal olduğu" belirtilip, "Os-
manlı Ordusu'nun namusunu yerine" getirebilmek için
İstanbul'da kara ve deniz silah arkadaşlarından aşağıdaki
hususlara uyulması istenir.

İlk önce: İsyanın çıktığı 13 Nisan gününden önce İstan-
bul'daki kara ve deniz kıtaları ve gemilere memur olan bü-
tün generaller albay, yarbay ve subayların tekrardan kıtaları-
na gönderilmesine katiyen engel olurmuyarak bunların bütün
işlerin körü körüne itaat edeceklerine ve boyun eğeceklerine
ve siyasi işlere bunda sonra hiçbir şekilde müdahale etme-
yerek yalnız askeri kutsal vazifeleriyle meşgul olacakları-
na dair Şeyhülislam ve Fetva Emni ve Ders Vekili Efendiler

⁷⁶⁷ Yunus Nadi, a.g.e., s. 146 v.d.

⁷⁶⁸ Celal Bayar, a.g.e., C. II, s. 329 v.d.

Hazretleri'yle kendi kumandanları huzurunda ve Kuran üzerine el basmış oldukları halde bir gün içinde İstanbul'da bulunan erler ve küçük subayla yemin edeceklerdir.

İkinci olarak: Kendilerini "şariat isteriz" diye kandırarak vatani tehlikeye düşürmüş olan alçakların cezalandırılması için tarafımdan ele alınacak ordum ihtilali bastırarak ve inzibatı kuracak tedbirlere katıyetle müdahale etmeyerek ve ordumuz erlerine dahi yan gözle bakmayarak onları öz kardeşleri gibi bilecekler ve kendilerini aldatmış olan hafiyelele alçakları yine kendi subaylarına haber vereceklerdir."⁷⁶⁹

İstanbul'a doğru yürümekte olan Hareket Ordusu, İstanbul tarafında bulunan ordudan kendilerine yönelik bir hareketin çıkması ihtimaline karşı da tedbirler aldı. Bu tedbirler doğrultusunda İstanbul yönünde gerekli keşif ve istihbarat yapmak için subaylar gönderildi.

Keşif ve istihbarat için gönderilen bu subaylar, İstanbul askerlerinin ruh halinin nasıl olduğunu anlamak ve gelen Hareket Ordusuna karşı nasıl bir tavır aldıklarını öğrenmek için çalışmışlardır.

Davutpaşa Kışlası istikametine 21 Nisan'da keşfe gönderilen gönüllü asker Teğmen Osman Bey ve üç arkadaşı kışlaya kadar gitmiş ve askerler ile epeyce görüşmüş ve askerlerin oradaki hallerini bize taraftar bulmuştur.⁷⁷⁰

Yine 14.Alay'ın 3.Süvari Bölüğü'nde görevli Asteğmen Celâl'in Çatalca'ya gönderdiği raporunda, Davutpaşa Kışlası'nın önündeki talimhanede ufak ufak küme şeklinde askerin toplandığı bilgisini verilmiştir.⁷⁷¹

Bu raporlardan da anlaşılacağı üzere, Hareket Ordusu gayet düzenli bir şekilde ve tam bir askeri hareket düzeninde İstanbul'a yaklaşmaktadır. 19/20 Nisan 1909 tarihinde

⁷⁶⁹ Bayar, a.g.e., s. 582

⁷⁷⁰ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 35.

⁷⁷¹ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 34.

Hadımköy Karargâhından yayınlanan sözlü emirde, İkinci ve Üçüncü Kıtalarının 20 Nisan 1909 günü bulunacakları yerler belirtilmiş, ayrıca Birinci ve İkinci tümenlerin süvari ve piyadelerin gerekli keşiflerde bulunacaklarını ve İstanbul'dan gelen yolları denetim altına tutacaklarını ve bağlantının kesinlikle önleyecekleri bildirilmiştir.⁷⁷²

Hareket Ordusu Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa imzası ile Tümen ve Tugay komutanlıklarına gönderilen 21 Nisan 1909, Saat:11.30 yazılı emirde; "İstanbul'dan temas ve irtibatı kesinlikle önlemek üzere muntıkamız dâhilinde bulunan bütün yolların gayet sıkı bir denetim altında bulundurarak açığöz kişilerden oluşan yeterli miktarda kapı postalarının hemen görevlendirilmesiyle İstanbul'dan katılmak üzere gelen veya diğer maksatla gelecek kimselerin askerlerle kesinlikle temas ettirilmeyerek derhal ve gizlice kolordu karargâhına gönderilmesi lüzumu öneminin büyüklüğünden dolayı tavsiye edilir."⁷⁷³

Hareket Ordusu Halkalı'da

21 Nisan 1909 tarihinde Hareket Ordusu Halkalı Ziraat Mektebi Karargâhından, Kurmay Başkanı Mustafa Kemal imzası ile şu emir gönderilmiştir;

"Hareket Ordusu görevini sırf askeri yönden gerçekleştirecektir.

Siyasi unsurlar ve bu yolda İstanbul ile görüşmelerin yapılması şimdilik görevimiz dışındadır.

Hiçbir rütbe sahibi, hiçbir kimse ile bu yolda müzakereye yetkili değildir.

Hareket Ordusunun savaş düzenine dâhil olmayan hiçbir kimse bu göreve dâhil değildir."

⁷⁷² Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 39.

⁷⁷³ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 39.

Bu emirle birlikte Hareket Ordusunun 21 Nisan 1909 akşamına kadar konuşlanması gereken yerle şu şekilde belirlenmiş ve görev dağılımı yapılmıştır.

Birinci Tugay; Bosnaviran ile Safraköy köyleri ve çevresindeki sırtlarda.

İkinci Tugay; Kaleköy ve Kaleköy ile Çatalca-İstanbul caddesi arasındaki sırtlarda.

İkinci Tümen; İkitelli ve İkitelli ile Kaleköy arasındaki sırtlarda.

Birinci ve İkinci Tümenin Topçuları birleştirilmiştir.

Genel Topçu ve Birinci Tümen Makineli tüfek kıtaları Büyükhalkalı'da,

14. Süvari Alayı 1. Bölüğü Bosnaviran'da. Bu bölük Birinci Tugay Komutanlığının emrine tabi olacak ve her gün Köprüdere'yi Marmara sahilinden Kavas köyüne kadar keşif ve gözetleme yapacak ve fakat bu hattı ileri geçmeyecek ve demiryolu hattına yaklaşmayacaktır.

15. Süvari Alayı 1. Bölük 2. Tugay ve adı geçen tugayın alay komutanlığına haberleşme için 20 atlı terk edip geriye kalan kuvvetleriyle Büyükhalkalı'da karargâh emrinde bulunacaktır.

Büyükhalkalı, Bosnaviran, Yeşilköy mevkielelerinde birer ışıldak vardır. Kaleköy'e'de ışıldak konulacaktır.

Tümen Sıhhiye Heyeti İkinci Tugay Komutanlığının emri altında bulunacaktır.

Manastır Milli Taburlar İkinci Tugay Komutanlığının emri altında bulunacaktır.

Tugaylara bağlı olup tugay muntıkası dışında bulunan taburlar da Nişancı 6, genel bataryalar 34/4, 35/1 taburlarına karargâhtan emir vererek tugayları muntikalarına gönderilmiştir.

Henüz trenlerle hareket halinde bulunan taburlar Hadım-köy'deki sevk memurluğundan istikamet alarak tugayları muntikalarına girecektir.

İkinci Tümen ve tugaylar karargâhlarıyla adı geçen her küçük birliğin konuşlandırılışı çizim ile bildirilecektir. Genel Karargâh Büyükhalkalı'da Ziraat Mektebi'nde kurulmuştur."⁷⁷⁴

İstanbul Halkına Duyuru

İsyanın bastırılması sırasında uyuması gereken kurallar Kurmay Başkanı Kemal tarafından yazılan duyuru ile belirlenmiştir. Buna göre;⁷⁷⁵

1. Millet senelerden beri zulüm yapan istibdat kuvvetlerini parçalayarak meşru, Meşrutiyet Hükümetini Kurdu. Bu kan dökülmeden yapılan, mutlu inkılâptan zarar gören aşağılıklar meşru olmayan şekilde menfaat elde etmeye hizmet eden geçmiş idarenin iadesi için bin türlü hile yollarına ve alçaklıklara müracaat ederek meşru Meşrutiyet Hükümetini zarara uğratmak istedi ve bütün insanlık âleminin lanetlediği İstanbul faciasının meydana gelmesine sebebiyet vererek Masum kanları döktü.

2. Ulus; hayat ve isteklerinin yegâne kefil olan meşrutiyetin zarara uğratılmak ve şeriat hükümlerinin ve ulusun genelinin saadeti ve huzurunu kuvvetlendiren anayasamızın ayaklar altına alınmak istendiğini gördü ve bu alçakça hareketin gerçek sorumluluklarını kesinlikle cezalandırmak lüzumunu takdir ederek genel heyeti ile İstanbul üzerine yürümeye karar verdi. Bizi İstanbul surlarının karşısında gördüğünüz ve ilk icra kuvveti olmak üzere işte bu Hareket Ordusunu buraya gönderdi.

3. Hareket Ordusunun amacı, meşru Meşrutiyetin karargâhından memnun olmayan vatan ve ulus hainlerine son ve kesin bir uyanış dersi vermektedir.

⁷⁷⁴ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 37 v.d.

⁷⁷⁵ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 38 v.d.

4. Zulüm gören halk, tarafsız kişiler tamamıyla himaye edilecek teşvikçiler, bozguncular ve ortakları mutlaka layık oldukları kanuni cezadan kurtarmayacaktır.

5. Fazilet heyeti olan ulema övünç kaynağımız, baş ta-cımızdır. Fakat hainlikle adî ve şahsî menfaat etmek maksadıyla yalandan ilmiye kisvesine bürünerek ve şerefli İslâm dinini küçümseyip alay konusu haline getirmekten çekin-meyerek fesat yaymaya kalkışan birtakım gizli örgüt üyeleri menfaatperestler elbette kanun ve şeriat hükümlerine göre muamele görmekten kurtulamayacaklardır.

6. Ulus milletvekillerinin ve bu muhterem milletvekil-le-rinin güvenilir görüp seçtikleri hükümet üyelerinin hayat-ları ve anayasanın kendilerine verdiği haklar ve yetkiler oldu-ğu gibi korunacak genel olarak huzur ve güven kesin-likle sağlanacaktır.

7. Vatanın kurtuluşu ve ulusal saadetimizin lüzum gös-terdiği bu askerî harekâtımız esnasında İstanbul'da bulu-nan bütün saygı değer elçiler ve yavancı misafirlerin hu-zursuz olmalarına meydan verilmeyecektir. Memleketin iç güvenliği ve huzurunu ve herkesin mal ve canının karınması-nı sağlamak için her türlü tedbirin alınması kararlaştırılmıştır.

8. İstanbul Faciası olaylarına kanları dökülen şehitlerin ruhları karşısında hesap vermeye korkanlar, ancak bu kanlı facianın failleri ve tahrikçileri ve ortaklarıdır. Bu hakikati herkes bilmeli, (telâş ve heyecana kapılmayıp) rahat ol-malıdır.

Hareket Ordusu İstanbul önlerinde bulunurken, İstanbul'da bulunan askerler ve onların komu-tanları da Hareket Ordusuna mukabele etmek istemişlerdir.

Hassa (Muhafız) Ordusu kumandanı olan Nazım Paşa ve sadık ileri gelenleri, Sultan Abdülhamit'e Hareket Ordusu'nun yolda durdurulması konusunda teklifte bulunmuş; ancak Abdülhamit bu teklifi kabul etmemiştir.

Ayrıca Abdülhamit Hareket Ordusu İstanbul'a yürüdüğü zaman İstanbul askerlerine gelen askerlere karşı mukabele etmemeleri konusunda kesin emir vermiştir.⁷⁷⁶

Abdülhamit'in bunu istemesinin nedeni ise güvendiği dağlara kar yağmış olması, Erzurum ve Erzinan isyanlarının bastırılması, Adana Ermeni olaylarının ise devam ediyor olmasıdır. Ayrıca "sona yaklaşıldığını" bir şekilde tespit etmiştir.

Daha bir hafta önce, gözünün önünde Ali Kubuli Bey "şehit edilirken" olaya müdahale etmemiş olması bu tespitimizi doğrulamaktadır.

İstanbul'da bulunan ve Hareket Ordusu askerlerine karşı direnecek olan "isyancı güruhu" disiplinden son derece uzak ve eğitimsizdir.

Karşılarındaki Hareket Ordusu askerleri ise onlara göre daha eğitilidir.

Çatalca'dan gelen ve topu topu 200 kişilik topçu askerlerinin Hassa (Muhafız) Ordusu Kumandanı Nazım Paşa'yı ziyaret edip, "Meşrutiyet'e bir kötülük gelip gelmediğini görmek istemişleri" üzerine bu askerlerin Meclis binası önüne kadar Ayasofya Meydanı'na götürülmeleri ve daha sonrada Abdülhamit'le görüştürülmeleri de bunu doğrulamaktadır.

200 kişilik askerden korkan "isyancı güruhu" beklide aradan geçen bir haftanın verdiği rehavetle kendilerine gelmişler ve yanlış yaptıkları için pişmanlık duymuşlardır.

Bu nedenle de 200 kişilik Çatalca askerlerine kaşı koyama gücünü kendilerinde bulamamışlar, Şeriat istedikleri padişahlarının, " Meşrutiyeti koruma yemini etmesini" seyretmişlerdir.

Bu yemin isyancılar için sonun başlangıcı olmuş, artık Hareket Ordusu'na karşı son kozların ve cılız kıskırtmaların yapıldığı döneme girilmiştir. Hassa (Muhafız) Ordusu kumandanı Nazım Paşa, I.Ordu'nun askerlerini Hareket Ordusu'na karşı kıskırtmış,⁷⁷⁷ ancak başarılı olamamıştır.

⁷⁷⁶ İsmet Bozdağ, a.g.e., s. 113 v.d.

⁷⁷⁷ Henry Caston, Beynelmilel Sermaye ve İhtilaller, Otağ Yay., İstanbul, 1974. s. 132.

Derviş Vahdeti ve avenesi ise çoktan canlarını kurtarmak için karşı yakaya, Anadolu'ya kaçmışlardır.

Hareket Ordusu'nda Mali Sıkıntı

İstanbul önlerine gelen hareket Ordusu'nda mali sorun başlamış, müteahhitler gıda ihtiyacını kısıtlamaya başlamışlardır. Hareket Ordusu Kurmay Başkanlarından Mustafa Kemal bu sıkıntıyı; "Orada toplanan ordunun erzakı yoktur. Levazım başkanı para ile idare edilip arkadan yetişeceğini söylemiş. Taburları orada sıkıntıya düşürmemek için karar-gah hareketi lazımdır"⁷⁷⁸ şeklinde tarihe not düşmüştür.

Harekât sırasında ordu için alınan her şey anında ödenmiş, gerekli ihtiyaçlar için Selanik ve Edirne Defterdarlıklarından da birkaç bin lira verilmişti. Bu arada Selanik, Siroz, İskeçe ve Drama'daki tacirler orduya istedikleri kadar ödünç para verebileceklerini taahhüt etmişlerdi.

Manastır ve Selanik vilayetleri gönüllülere silah dağıtmış; orduların taşıma ve sevkıyat masrafı için de gerekli miktarda para verilmiştir.

Ekmek, peksimet gibi ihtiyaçlar için 2 ve 3. Orduların müteahhitleri, bedelleri Meşrutiyet idaresinin tamamen kurulmasından sonra ödenmesi şartıyla orduca gerekli görülen bütün ihtiyaçları karşılayabileceklerini belirtmişlerdir.

Ordunun Yeşilköy'de yığınak yapmasından sonra Rumeli'den peyderpey erzak gelmeye devam etmiştir. 21 Nisan 1909 günü Küçükçekmece'ye trenle yeterli miktarda un sevk edilmiş, gelen un ve diğer gıdanın kontrolü için Yeşilköy'den doktor gönderilmiştir.

Ayrıca ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için Harbiye Nezaretinden Hareket Ordusuna 200 kadar çadırla 15 bin kişiye yetecek kadar yiyecek gönderilmiştir.

Ayrıca İstanbul'daki değişik fırınlardan Hareket Ordusu karargahına her akşam katarlarla ekmek gönderilmiştir.⁷⁷⁹

⁷⁷⁸ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 18.

⁷⁷⁹ Türkmen, a.g.e, s. 62 v.d.

Mahmut Şevket Paşa İstanbul'da

Hareket Ordusu İstanbul önünde hazırlılarını tamamlarken, orduyu Selanik'ten idare eden 3.Ordu Komutanı ve Hareket Ordusu Genel Komutanı Mahmut Şevket Paşa 21 Nisan 1909 Çarşamba günü İstanbul'a gitmek ve ordunun komutasını eline almak üzere Selanik'ten İstanbul'a hareket etmiştir.⁷⁸⁰

Mahmut Şevket Paşa ile beraber Hüseyin Cahit, Cavit ve Rahmi Beyler gibi önde gelen İttihatçılar da hareket etmiştir.⁷⁸¹

Mahmut Şevket Paşa'nın, Ordu Komutasını eline almasından sonra, yeni komuta kademesi;

Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa,
Hareket Ordusu Kurmay Başkanı Mirliya Ali Rıza Paşa,
Birinci Mürettep Tümen Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa,
bu Tümenin Kurmay Başkanı Mustafa Kemal Bey;

İkinci Mürettep Tümen Kumandanı Kurmay Mirliya Şevket (Turgut) Paşa, bu Tümenin Kurmay Başkanı Kolağası Kazım (Karabekir) Bey olmuştur.

Binbaşı Enver Bey, İkinci Mürettep Fırka'ya bağlı Mürettep 5. Alay, Fethi (Okyar) Bey ise Birinci Fırka'ya bağlı Mürettep 3.Alay, Hafız Hakkı Bey ise Birinci Fırka'ya bağlı 2. Alay Komutanlığı görevlerini üstlenmişlerdir.⁷⁸²

Mahmut Şevket Paşa İstanbul'a hareketinden önce Serez'den Meclise bir telgraf gönderip, "memleketi muhararadan kurtarmak için 2. ve 3. Orduların müşterek harekete geçtiklerini" bildirmiştir.⁷⁸³

⁷⁸⁰ Ali Cevat, a.g.e., s. 188.

⁷⁸¹ Türkmen, a.g.e., s.64.

⁷⁸² Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 270.

⁷⁸³ BOA, Fon Kodu: MV, Dosya: 127, Gömlek:4, 01/R/1327.

Mahmut Şevket Paşa İstanbul'a hareket etmeden önce 21/22 Nisan gecesi Kurmay Başkanı Mustafa Kemal Bey'e Sözlü olarak şu emri vermiştir;⁷⁸⁴

1. Saat:7/8'de Bakırköy ve Rami Kışlalarının ve bir taburla da Baruthane'nin işgal edilecek ve işgal edilecek bu mevki ve kışlalardaki 1905/1906 ve 1906'da askere alınanların ayrılarak Çatalca'ya gönderilecek.

2. 1907 ve 1908'de askere alınanlar Rami ve Davutpaşa kışlalarında kalacaklar,

3. Bakırköy istasyonunda 3-4 tren hazırlanıp bekletilecek.

4. 22/23 Nisan 1909 akşamundan itibaren İstanbul ile ilişki kesilecek, Topkapı'ya bir tabur asker sevk edilecek ve burada bulunan 1905 ve 1906 girişli askerler Çatalca'ya, 1907 girişli asker ise Davutpaşa ve Rami kışlalarına gönderilecek.

5. Rami'de bulunan askerlerin tamamı İstanbul'a gönderilecek. bildirmiştir.

6. Savunma Bakanlığı ve Topkapı'ya iki güvenlik (jandarma) posta ile, Beyoğlu telgrafhanesi iki subay ve 10-15 askerle işgal edilecek.

7. Fatih gibi yerlere çete mensupları verilemeyecek.

8. Enver Bey (Taşkılla), Fethi (Okyar) Bey (Harbiye Mektebi), Muhtar Bey (Taksim), Aziz Bey (Köprü), Niyazi Bey (Harbiye Nezareti), Kahireli Aziz Bey'de (Tophane) taraflarında görevlendirilecek.

21 Nisan 1909'da Selanik'ten hareket eden Mahmut Şevket Paşa⁷⁸⁵ beraberinde Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliya Pertev ve Ali Rıza Paşalar ile Topçu Kumandanı Mirliya Hasan Rıza Paşa, 2. Ordu Kumandanı Salih Paşa; birçok asker, erzak ve askeri mühimmat ile 21 Nisan günü Yeşilköy'e gelmiştir.⁷⁸⁶

⁷⁸⁴ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 39 v.d.

⁷⁸⁵ Sabah Gazetesi, Nu: 7035, 26 Nisan 1909.

⁷⁸⁶ İkdam Gazetesi, Nu: 5356, 23 Nisan 1909.

Mahmut Şevket Paşa, 21 Nisan 1909'da Sadaret (Başbakanlık) Makamına çektiği telgrafta;

- Hükümetin "nüfuz ve kudretinin" tamamen yok olduğunu,

- Vatanın iyiliğinin Hükümetin nüfuzunun tekrar yerine getirilmesine bağlı olduğunu

- Ve bu vazifenin de diğer Osmanlı Orduları tarafından da vatansever bir hissiyatla yapılmak istendiğini,

- 2. ve 3. Ordunun birlikte bu vazifeyi yerine getirmek için Dersaadet'e (İstanbul'a) bir kuvvet göndermiş olduğunu,

- İstanbul'a gelen bu kuvvetlerin komutasını ele almak için Selanik'ten İstanbul'a geldiğini,

- Ve gerek 2. ve 3.Orduların ve gerekse Yeşilköy önünde bulunan donanmanın da kumandasını üzerine aldığını,

- İstanbul'da bu Ordunun Padişah'ı tahttan indireceğine dair bazı söylentilerin çıktığını ve bu tür söylentilerin katiyen doğru olmadığını,

- Ve Hareket Ordusu askerinin vazifelerini yaptığı sırada isyancı askerler ve din adamlarının yeniden teşebbüs edecekleri bir karışıklıktan kendilerinin sorumlu olmayacağını, bu sorumluluğun sebep olanlara ait olduğunu" belirtmiştir.⁷⁸⁷

Mahmut Şevket Paşa, ayrıca alınması gereken tedbirleri bildirmek ve bunların yürütülmesi konusunda usulü görüşmek üzere bir heyetin makine başına gönderilmesini istemiştir. Mahmut Şevket Paşa daha sonra İkinci ve Üçüncü Ordunun İstanbul'a yürümesinin nedenini açıklamıştır;⁷⁸⁸

"Önce isyan hareketini önlemek ve asayişi sağlamak, itaatten çıkmış askeri disipline sokmak, sonra da bu işe karışanları yasal sınırlar içinde yakalamak ve son olarak ta meşrutiyetin bir daha zarar görmemesi için gerekli tedbirleri almak."

⁷⁸⁷ Yunus Nadi, a.g.e., s. 183

⁷⁸⁸ Türkmen, a.g.e., s. 64 v.d.

Mecidiye kruvazörü subayları ve askerleri adına 21 Nisan 1909 tarihinde İkdâm gazetesine verilen bir demeçte; "Hareket Ordusunun yanında bulunduğu" açıklanmış,⁷⁸⁹ "Meşrutiyet ve Meşrutiyetin muhafazası için Hareket Ordusu ile birlikte kanumuzun son damlasına kadar çalışacağımızı beyan ile yemin ettik" denilmiştir.

Alınan Tedbirler

Daha sonra Mahmut Şevket Paşa şu tedbirlerin alınmasını emretmiştir,⁷⁹⁰

1. İstanbul'daki askerin hemen hepsinin istemeyerekte olsa isyana katıldıklarından bu askerlerin İstanbul'da kalmaları durumunda asayişin yeniden yerine getirmek için yapılacak teşebbüslerden bir netice alınamayacağı için ve zaten İstanbul'da bir kuvvete de ihtiyaç bulunmadığı için, olayda dâhili olmayan taburlardan üç dört taburun Padişahı korumak için Yıldız'a gönderilmesi, kalan kısmının da Rumeli'ye sevk edilmek için o tarafa gönderilmesi, büsbütün intizamdan çıkmış olanların da Vilayet-i Selase'de (Rumeli illeri olan Selanik, Manastır ve Kosova) askeri yol yapımında istihdamları ve bunların yerlerine 3.Ordudan bir Tümen'in tahsisî, zorunlu olmadıkça asayişin polis kontrolünde olması.

2. İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmesi gerektiği,

3. Meclisin Kanun-ı Esasiye uygun olarak toplanması, başkan seçilmesi, yeni kabinenin Kanun-ı Esasi hükümleri doğrultusunda kurulması.

4. Meclisin basın, dernek, kulüp, miting ve serseri nizamnamelerini yapması ve bunlar yapıncaya kadar sıkıyönetim hükümlerinin uygulanması gerektiği,

⁷⁸⁹ İkdâm Gazetesi, Nu: 5355, 22 Nisan 1909.

⁷⁹⁰ BOA, Fon Kodu: MV, Dosya: 127, Gömlek:4/1-2, Tarih: 01/R/1327.

5. Bütün bu tedbirlerin alınması hususunda ordu kesin kararlı bulunduğundan bunların derhal uygulanması yönündeki isteklerini bildirmiştir.

2. Ordu Kumandanı Salih Paşa, Mahmut Şevket Paşa'nın verdiği emirlere ve aldığı tedbirlere katıldığını ayrıca telgraf ile bildirmiştir.⁷⁹¹ Meclis'e gönderdiği telgrafta ise; "Meclis-i Mebusan'ın Allah'tan başka hiçbir kuvvetin tesir ve nüfuzunda bulunması ve her ne suretle olursa olsun gölgesine yakın bir yere bile silahlı kimselerin gelmesinin mümkün olmayacağını"⁷⁹² söylemiştir.

Saray'a Telgraf ve Uyarı

Hareket Ordusu Kumandanı, Mahmut Şevket Paşa, 23 Nisan 1909 günü Yıldız Sarayına gönderdiği telgrafta;

"Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi münasebetiyle bir takım bedbahtlar Padişahın tahttan indirileceği haberi yaydıklarını, Ordunun böyle bir şeyi kesinlikle kabul etmeyeceğini ve bunun büyük bir yalan olduğunu,

Ancak isyancı askerlerin yakalanması sırasında bir takım fesatçılar kargaşa çıkararak Padişahın hayatına zarar verecek olurlarsa ordunun hiçbir mesuliyet kabul etmeyeceğini"⁷⁹³ ihtar etmiştir.

Aynı gün Sadarete (Başbakanlığa) da aynı telgraf gönderilip, telgrafın gazetelerde yayınlanması ve elçiliklere de ayrıca tebliği istenmiş ve gelen askerlerin kesinlikle "Padişahı Tahttan indirme" amacıyla olmadığı, Yeşilköy'e geldiğinde ordunun ve donanmanın kumandanlığını da üslendiğini" belirtmiştir. Donanma subayları da "Hareket Ordusu ile müttefik olduklarını" beyan etmiştir.⁷⁹⁴

⁷⁹¹ Bayar, a.g.e., s. 622.

⁷⁹² Bayar, a.g.e., s. 623.

⁷⁹³ Ali Cevat, a.g.e., s. 68.

⁷⁹⁴ Türkmen, a.g.e., s. 69.

"Ordu Emri" ile de, "İstanbul'da hangi askeri birliklerin nereyi, nasıl işgal edecekleri ayrıntılı bir şekilde birliklere gönderilmiştir. Böylece Hareket Ordusu, 23 Nisan 1909 Cuma günü İstanbul'u işgale başlamış,⁷⁹⁵ isyancılar ve yandaşları ise sessizliklerini korumuştur.

Bu tarih ve gün aradan 11 yıl geçtikten sonra, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin toplantıya çağırıldığı ve açıldığı gün olacaktır.

Bu gün, "irticaya ve bağınazlığa" karşı, "çağdaşlaşma, tek hukuk sistemi ve laik düşüncenin, yani din ve dünya işlerinin ayrılması ve birbirine karıştırılmaması gerektiği" düşünce temellerinin atıldığı gündür.

Ne mutlu kıymetini bilenlere ve ardındaki düşünceyi çözümseyenlere...

Hareket Ordusunun İstanbul'a Giriyor

"23 Nisan 1909, Cuma"

23 Nisan 1909 Cuma günü İstanbul'u işgal etmeğe hazırlanan Hareket Ordusu; yirmi beş tabur, on iki bölük, sekiz batarya ve gönüllü kıtalarında 935 subay, 3312 at, 48 top ve 8 makineli tüfek ve 29.000 askerden oluşuyordu.⁷⁹⁶

"İsyancılar 1-0 yenik durumda."

İstanbul'a Hareket Ordusu dört koldan girmiş ve bir kolu Davutpaşa kışlasını işgal etmiştir.⁷⁹⁷ İşgal sırasında, Davutpaşa kışlasında kalan Ertuğrul Alayı Cuma Selamlığında bulunuyordu. Alay kışlaya dönüşte yerlerinin işgal edilmiş ve işgal kuvvetlerinin de kendilerinden güçlü olduklarını görün-

⁷⁹⁵ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 255-256.

⁷⁹⁶ Francis Mc Cullagh, Abdülhamid'in Düşüşü, (Çev.: Nihal Önal), İstanbul Kitaplığı, İstanbul, 1990., s.169.

⁷⁹⁷ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 42.

ce geri dönüp Harbiye Nezareti'ne haber vermiştir.

Bu haber üzerine Harbiye Nezareti ve Fatih Zaptiye Dairesi askerleri bir erbaşın komutasında üç taburla Davutpaşa Kışlasına doğru ilerlemişlerdir.

Harbiye Nazırı Edhem Paşa bunları engellemek için çalışmış, ancak Davutpaşa Kışlasına gitmekte olan 5 bölük asker Edhem Paşa'yı dinlememiştir. Davutpaşa Kışlasını kurtarmak için giden bu başıbozuk askerler hiçbir başarı sağlayamadan geri dönmüşlerdir.⁷⁹⁸

"İsyancılar 2-0 yenik durumda."

İlerlemeye devam eden Hareket Ordusu birlikleri, Fatih yoluyla Beyazıt'a yönelmiş ve Harbiye Nezaretini işgale başlamışlardır. Ancak Harbiye Nezaretinde bulunan askerler, Hareket Ordusu askerlerini gördükleri zaman derhal silahlarına sarılmışlar ve amirlerinin de amirlerini dinlemeyerek Edirnekapı tarafına doğru koşmaya başlamışlardır.

Bu askerler bütün ahalinin hayretli bakışları altında şehirden kaçmışlardır. Ancak Edirnekapı tarafına doğru kaçan bu askerlerin kuvvetleri az olduğu için, önlerinde bulunan büyük hareket ordusu önünde tutunamamışlar ve teslim olmaya mecbur olmuşlardır.⁷⁹⁹

"İsyancılar 3-0 yenik durumda."

23 Nisan günü Hareket Ordusu askerleri Babiâli ve Topkapı yönüne doğru ilerlemeye başlamış ve burada bulunan İstanbul askeri birliği, Hareket Ordusuna karşı çok direnmişlerdir.⁸⁰⁰ Kurmay Yüzbaşı Sami imzası ile gece Saat:12.30'da çekilen telgrafta; "Topkapı tarafından İstanbul askeriyle bi-

⁷⁹⁸ Türkmen, a.g.e., s. 83.

⁷⁹⁹ Yunus Nadi, a.g.e., s. 201 v.d.

⁸⁰⁰ Sabah Gazetesi, Nu: 7034, 26 Nisan 1909.

zim asker arasında çatışma başlamıştır. Düşman kolu surlar içinde olduğu için bilinmiyor.”⁸⁰¹

Hareket Ordusu’nun İstanbul’da bulunan isyancı askerlere karşı “Düşman Kolu” tabirini kullanmaları, Hareket Ordusu’nun isyancı askerlere bakış açısını göstermesi bakımından gayet dikkat çekicidir.⁸⁰²

Çatışmalar o kadar şiddetli olmuştur ki, Hareket Ordusu bu iki bölgede top kullanmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Babiâli’de çıkan çatışmalarda, evlerden de Hareket Ordusu üzerine ateş açılması gayet ilginçtir.⁸⁰³

24 Nisan’da artık İstanbul sur içinde bulunan isyancı askerlerin çoğu susturulmuş ve şehirde silah sesleri hemen hemen kesilmiştir.

İstanbul’da artık asayiş sorununun halledilmesi yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Büyük bir isyanın ardından asayişin sağlanması için uygulanacak en iyi yöntem olan Sıkı Yönetim 25 Nisan 1909 tarihinde ilan edilmiştir.⁸⁰⁴

“İsyancılar 4-0 yenik durumda.”

Hareket Ordusu birlikleri Beyoğlu’na girdiği zaman burada bulunan Harbiye Mektebi öğrencileri de bu birliklere katılmıştır.⁸⁰⁵

Harbiye öğrencilerinden bir bölümü elçiliklerin güvenlik altına alınması için görevlendirilmiş, bir bölümü de Yıldız’a karşı yapılacak harekâta iştirak etmek için gönderilmişlerdir.⁸⁰⁶

Beyoğlu’na giden askerlerin birçoğu Rumeli’den gelen

⁸⁰¹ Atatürk’ün Not Defterleri-I, s. 49.

⁸⁰² Atatürk’ün Not Defterleri-I, s. 263.

⁸⁰³ Sabah Gazetesi, Nu: 7034, 26 Nisan 1909.

⁸⁰⁴ İkdâm Gazetesi, Nu: 5358, 26 Nisan 1909

⁸⁰⁵ Türkmen, a.g.e., s. 83.

⁸⁰⁶ Karabekir, a.g.e., s. 458.

Jandarmalardan müteşekkil edilmiştir. Bu askerlerin birçoğu subay olup er elbiseleriyle çarpışmaktadırlar. Beyoğlu'na gelen bu kıtaya Beyoğlu sokaklarında devriye gezme ve asayiş sağlama görevi verilmiştir.⁸⁰⁷

Muhtar Bey Şehit Düşüyor

Harbiye Mektebi Süvari dairesi önünde asi askerlerle Hareket Ordusu arasında çıkan çatışma sırasında Rumeli Ordusunun Selanik'ten İstanbul'a hareket eden ilk kuvvetlerinin kumandanı olan Binbaşı Muhtar Bey nerden geldiği belli olmayan bir kurşunda vurularak şehit olmuştur.⁸⁰⁸

Enver Bey'in (Paşa) çok yakın arkadaşı olan ve çok sevdiği arkadaşı Muhtar Bey'in ölmesi, onun üzerinde büyük bir etki yapmıştır.⁸⁰⁹ Daha sonra bu arkadaşı ve diğer şehitler için Abide-i Hürriyet anıt mezarlığı yaptırılmıştır.

"İsyancılar 5-0 yenik durumda."

Hareket Ordusu'nun sağ koluna Selanik gönüllülerinden iki tabur sevk edilmiştir. Bu taburlar bir gece önce Zeytinburnu Fabrikalarını işgal etmiş, daha sonra tren yolu hattını takip ederek şehre girmişlerdir.

Bu kol Yedikule ile Sarayburnu arasındaki araziye taraya taraya ilerlemiştir. Hareket Ordusu askerleri Ahırkapı'dan Topkapı Sarayı'na geldikleri zaman, orada bulunan I.Avcı Taburu askerleri ile diğer taburlara mensup askerler silahlarına sarılmışlar ise de burada bir çatışmaya meydan verilmeyerek askerlerin silahları teslim alınmıştır.

Daha sonra Hareket Ordusu Topkapı Sarayına girerek

⁸⁰⁷ Yunus Nadi, a.g.e., s. 202

⁸⁰⁸ Türkmen, a.g.e., s. 84.

⁸⁰⁹ Aydemir, a.g.e., s. 168.

burayı işgal etmişlerdir. Bu askerlerin bir kısmı 3.Ordu taburlarına mensuptur ve başlarında kumandan olarak Yüzbaşı Ziya Bey bulunmaktadır. Ayrıca iki bölük piyade askeri ise 2. Alayın 3. Taburu Binbaşısı Hamdi Bey bulunmaktadır.⁸¹⁰

"İsyancılar 6-0 yenik durumda."

Hareket Ordusu askerleri Topkapı tarafından da İstanbul'a girmiş, önlerinde piyade ve arkalarında 36 top olduğu halde Şehremini, Aksaray, Beyazıt yoluyla hareket ederek bir kısmı Harbiye Nezaretini işgal etmiş, bir kısmı da Divanyolunu takip ederek Ayasofya Meydanı'na girmişlerdir.

Hareket Ordusu'nun diğer bir kısmı da Edirnekapı tarafından Zincirlikuyu, Nişantaşı yoluyla şehre girmiş ve Fatih Nizamiye Karakolu önünden geçmekteyken, orada bulunan askerlerden bazıları meydanda bulunan barakaların arkasına saklanarak Hareket Ordusu askerlerinin üzerine ateş etmişlerdir. Bu arada çıkan çatışmada 40 kadar asi asker öldürülmüş, 32 kişi de yaralı olarak teslim alınmıştır.⁸¹¹

"İsyancılar 7-0 yenik durumda."

Hareket Ordusu Beyoğlu'nu ele geçirdikten sonra Taksim Kışlası⁸¹² ve Taşkışla⁸¹³ cihetlerine giderek buraların kuşatmasına başlamıştır. Taşkışla'yı kuşatan askerlerin başında Erkan-ı Harb Binbaşısı Enver Bey bulunmaktadır.

Taşkışla'da daha önce Selanik'ten "Meşrutiyet'i korumak üzere" İstanbul'a getirilen avcı taburlarının bulunduğu kışladır.

⁸¹⁰ Sabah Gazetesi, Nu: 7034, 26 Nisan 1909.

⁸¹¹ İkdâm Gazetesi, Nu: 5358, 26 Nisan 1909.

⁸¹² Taksim Atatürk Kültür Merkezi'nin olduğu yer.

⁸¹³ İTÜ, Mimarlık Fakülte Binası

Taşkışla'nın birinci katında avcı taburları ile numune ve istihkâm bölükleri, ikinci katında ise Hassa Ordusu askerleri yerleştirilmiştir. Bu kışlada nizamiye kapıları ve cephanelik gibi nöbet yerlerine hassa (muhafız) askerleri yerleştirilir, avcı taburu askerleri ise nöbet tutmamaktaydılar.

Taşkışla, Hareket Ordusu'na en çok direnen kışla olmuştur.

Buradaki askerlerin avcı askeri oluşu çatışmaların şiddetli olmasına yol açmıştır. Hareket Ordusu askerleri, Taşkışla'daki bu direnişi kıramayacaklarını anlamışlar ve Harbiye Mektebi⁸¹⁴ talimhanesine kurdukları seri atışlı toplarla Taşkışla'yı top ateşine tutmuşlardır.

Taşkışla'daki askerler bu top atışlarına karşılık veremeyceklerini anlamışlar ve Hareket Ordusu askerlerine teslim olduklarını bildirmişlerdir.

Bunun üzerine Hareket Ordusundan bir miktar asker kışlayı işgal için ilerlermişler, bu askerlerin ilerlediğini gören avcı askerleri tekrar şiddetli bir ateş açmışlar ve Hareket Ordusu askerlerine büyük zayıat verdirmişlerdir.⁸¹⁵

Taşkışla askerlerinin bir gece önce, Hareket Ordusu geldiği takdirde mukavemet göstermeyecekleri ve kumandanlarının emirlerini dinleyeceklerine dair yemin ettiklerini, ancak 23 Nisan 1909 akşamı ne olduğunu anlamadan bu yeminlerinden vazgeçerek, cephanelik kapısını kırdıklarını ve buradaki mühimmatı koğuşlara götürdüklerini ifade etmektedir.

Taşkışla Komutanı İsmail Hakkı Bey askere mani olmak istemiş ancak başarılı olamamıştır. Enver Bey yanında arkadaşları ve Makedonya İhtilal Komitesi Reisi meşhur Sandaneski ve diğer Bulgar çetecileri ile birlikte Taşkışla avlusuna gelmiş, kışla içine girişte ilk işleri "sağ kalabilen avcıları silahtan tecrit edip süngülemek olduğunu"⁸¹⁶ ileri sürenler de olmuştur.

⁸¹⁴ Şimdiki Askeri Müze.

⁸¹⁵ Sabah Gazetesi, Nu: 7034, 26 Nisan 1909.

⁸¹⁶ Mustafa Turan, Elli Beş Yıldır Esran Milletten Gizlenmiş Bir Facia, Taşkışla'da 31 Mart Faciası, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966. s. 56 v.d.

Taşkışla'da öldürülen askerler Surp Agop Ermeni mezarlığında açılan bir çukura atılmıştır. Askerlerin gömüldüğünü iddia ettiği yer, bugün Hilton Otelinin bulunduğu yerdir.⁸¹⁷

"İsyancılar 8-0 yenik durumda."

Yıldız Sarayı İşgal Ediliyor

Hareket Ordusu Yıldız kuşatmasına başlamadan önce Taksim, Taşkışla ve Maçka kışlaları işgal edilmiş, İstanbul'daki bütün karakollar teslim alınmış ve oralara Hareket Ordusu askerleri yerleştirilmiştir. İstanbul güvenliğini sağlayan Hareket Ordusu, buradaki askeri kuvvetlerini Yıldız Sarayı üzerine göndermiştir.⁸¹⁸ Askerlerin komutanı ise Kazım Karabekir'dir.

25 Nisan 1909'da, Şevket Turgut Paşa ile Kurmay Başkanı Binbaşı Kazım Karabekir, 26 Nisan'da Yıldız'a karşı yapılacak harekât emrini almışlar ve 26 Nisan günü erkenden Yıldız'a hareket başlamıştır. Ancak bu sırada "Harekâtı ertelemeleri emri" bildirilmiştir. Ancak bu durumun "askerler ve subaylar arasında huzursuzluk çıkarabileceğini ve fena bir sonuç doğuracağı"⁸¹⁹ açıklanmıştır.

Binbaşı Kazım Karabekir, hareketin sorumluluğunu kendi üzerine almış ve zırhlı otomobil ile Yıldız'a hareket halinde bulunan kıtaların yanına gitmiştir. Kazım Karabekir'e "kıtaları eski vaziyetine getirmesi ve çabuk dönmesi" emredilmiş, ancak Kazım Bey İhlamur Deresini geçip, Yıldız yokuşunu çıkmakta olan askerî kolun başına gitmiştir. Burada alay ve tabur komutanlarına durumu anlatmış, ancak kumandanlar fevkalade umutsuzluğa düşmüştür.

⁸¹⁷ Turan, a.g.e., s.: 58 v.d.

⁸¹⁸ İdam Gazetesi, Nu: 5358, 26 Nisan 1909

⁸¹⁹ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 50 v.d

Bu durum üzerine, karargaha geri dönmenin askerler üzerinde kötü tesir yaratabileceğini ve bir kargaşanın çıkacağını düşünen Kazım Karabekir, "tüm sorumluluğu" üzerine alarak, yanlarında Harbiye Mektebi Öğrencileri olduğu halde Yıldız Sarayı'nın işgalini tamamlamıştır.⁸²⁰

Hareket Ordusu Kayıpları

Beyoğlu'nda yapılan çatışmalar sırasında Hareket Ordusundan 53 asker şehit, 65 asker yaralı ve isyan eden askerlerden 240 nefer ölmüş 475 nefer yaralanmıştır.

Dersaadet (Cağaloğlu) tarafında çıkan çatışmalarda ise Rumeli ordusunun ölü sayısı 44, yaralı sayısı 95 kişidir. İsyan eden askerlerden ise 57 kişi ölmüş, 110 kişi yaralanmıştır.⁸²¹

Hareket Ordusu Karargâh Kayıt Defterine göre ise; 20. Alay, 1.Tabur'dan 28 yaralı, 24. Alay'dan 15 şehit ve yaralı olup, ayrıca 83 yaralı ve 90 şehit ismi geçmektedir.

14 üst rütbeli subay şehit olmuş, 3 üst rütbeli subay da yaralanmış, 40 asker şehit olmuş, 78 tanesi de yaralanmıştır.⁸²²

23 Mayıs 1909 tarihinde Hürriyet-i Ebediye Tepesine 2 Subay ve 42 askerin cenazeleri defnedilmiş,⁸²³ sonra da buraya anıt mezar yapılmıştır.

⁸²⁰ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 50 v.d (Kazım Karabekir: "Yıldız'ın Enver Bey tarafından işgal olunmasını İttihat ve Terakki merkezi de istiyordu. 13 Nisan sabahı bu işgalin vaki olmasına onlar kadar kızdı. Propaganda ile olsun, daha evvel Enver Bey işgal etti diye söylentiler yaymakta idiler." Kaynak: Karabekir, a.g.e., s. 456)

⁸²¹ İkdâm Gazetesi, Nu: 5362, 1 Mayıs 1909.

⁸²² Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 99.

⁸²³ Atatürk'ün Not Defterleri-I, s. 66 v.d.

Direnme Polemiği

1. Ordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, 31 Mart İsyanı üzerine Selanik'e kaçınca Yıldız'a gidip huzura kabul edilen iki müşir ve ferik Sultan Abdülhamit'in ayaklarına kapanarak Hareket Ordusuna mukavemet edilmesini istihham ettikleri halde Padişah'ın bu isteği kabul etmediği ve asabi bir sesle; "Paşalar, ben Halife-i İslam'ım. Müslüman'ı Müslüman'a kırdırmam"⁸²⁴ dediği iddia edilse de, bu iddianın doğru olmadığı kesindir.

Çünkü, aynı İslam Halifesi daha bir hafta önce gözünün önünde "linç" yapılırken, olayı sadece seyretmiştir. Ayrıca on ay kadar önce ise, 1908'de Meşrutiyet yanlısı asker ve komutanların tenkili içim, İzmir'den askeri birliği Selanik'e gönderdiğini unutmüş görünmektedir.

Ayrıca geçen sayfalarda anlatıldığı üzere, Hareket Ordusu'na direnişte yapılmış, ancak güçleri yetmeyince teslim olmuşlardır.

Ali Cevat'ta anılarında, Abdülhamit'in İstanbul'da bulunan askerlerin cephanelikleri kırarak silahları aldıkları ve Hareket Ordusu'na mukabele edeceği haberini üzerine; "Asker zinhar kurşun atmasın. Eğer kurşun atacaklarsa ilk önce beni vursunlar, sonra kurşun atmağa başlasınlar" dediğini ifade etmektedir.⁸²⁵

Taşkıyla direnişi nasıl açıklanacak?

Süleyman Nazif Paşa ise, "O tarihte İstanbul benim ve Nazım Paşa'nın elinde idi. İstanbul'da ise çeşitli sınıflardan otuz bine yakın eğitilmiş asker vardı. Eğer bizim kötü niyetimiz olsa

⁸²⁴ Danişmend, a.g.e., s. 116.

⁸²⁵ Ali Cevat, a.g.e., s. 71.

idi Hareket Ordusu'nu perişan eder, İttihat hükümetini düşürür, memlekete hâkim olurduk. Aynı zamanda Sultan Hamit arzu etse idi, bütün asker Padişah namına ayaklanmış, İttihat hükümetini alt üst etmeye hazırlanmış idi" demek suretiyle İstanbul askerinin gücü hakkında bilgi vermektedir.⁸²⁶

Nazif paşa hayal görmektedir. Çünkü, hareket Ordusu 935 subay, 3312 at, 48 top ve 8 makineli tüfek ve 29.000 askerden oluşuyor⁸²⁷ ve kesin olarak isyancı askerlere üstünlük sağlıyordu.

Ayrıca, Süleyman Nazif Paşa'nın atladığı bir gerçek daha var. İsyan sırasında, isyancıların seyredildiği, kendilerine yol verildiği gerçeği.

İttihatçı hükümet'e gelince; zaten isyancıların isteği üzerine istifasını verip, yerine Tevfik Paşa atanmıştı. Bu nedenle Hareket Ordusunca tanınmamış, yasadışı ilan edilmişti. Bu nedenle söyleneler "yel üfürür, sel götürür" cinsindendir.

Ara Değerlendirme

"Hürriyetin ilanında İttihat ve Terakki'nin yapamamış olduğu bir hesaplaşmanın tamamlanması niteliğindedir. İlk planda yapılması öngörülen hükümet değişikliği de her şeyden önce dış siyaset bakımından anlam taşımaktaydı.

Yani İngilizlerin tuttuğu ve İngilizlere son derece bağlı olmak isteyen bir siyasete gidilecekti. Gerçi İttihat ve Terakki hükümetleri de İngiliz siyaseti izlemek istiyordu. Ancak, ne yazık ki İngilizler Kamil Paşa'yı İttihat ve Terakki'ye tercih etmek kararındaydılar.

Demek ki muhalefetin niyetleri ile ölçülürse ayaklanma son derece Meşrutiyetçi ve İngilizlerden yana sonuçlar doğuracak bir hareketti.

Ama softaları ve ordudaki askeri kıskırtabilmek için Derviş

⁸²⁶ Süleyman Şefik Paşa, Hatıratım, Başıma Gelenler ve Gördüklerim, 31 Mart Vak'ası, (Çev.: Hümeysra Zerdacı), Arma Yay., İstanbul, 2004. s. 180 v.d.

⁸²⁷ Mc. Cullagh, a.g.e.,s.169.

Vahdetiaracılığıyla dincibirpropagandaya başvurulmuştu.”⁸²⁸

Ayrıca bu hareketi başarıya ulaştırmak için Doğu’da bulunan 4.Ordu askerleri içinde de gizli çalışmalar yapılarak, İstanbul ile birebir anı gerekçe ile, “Şeriat İsteriz” gerekçesi ile isyan çıkmıştı.

Bu isyanla eş zamanlı olarak ta Güneyde, Adana ve tüm Çukurova’yı kapsayan Ermeni olayları çıkarılmış, buraya Edirne’deki 2. Ordu’dan birlik gönderilmesi yoluyla da İstanbul’a en yakın yerden yardım gelmesi engellenmiştir.

Edirne’den istenen askerlerin gönderilemeyeceğini 2. Ordu komutanı bildirince, isyan hareketinin başarısı şüpheli hale gelmiş, Selanik merkezli 3. Ordu’nun ağırlığını ve kararlılığını koyması ile de tüm “hain plan ve emellerin” önüne geçilmiştir.

Bugünlerde, 31 Mart İrtica İsyanı’nı bastıran ve önleyen Hareket Ordusu’nun aslında “meşru rejimi” hiçe sayarak darbe yaptığını yazanlar, söyleyenler bu gerçekleri dile getirmiyorlar.

Çünkü onlarda “cahil halk” tabakaları istiyorlar.

Onlarda bu cahil halk tabakaları ile istedikleri şekilde, amaçlarını gerçekleştirmek istiyorlar.

Aradan yüz yıl geçtiği halde, bu kesimlerin özlem duyduğu böyle bir ortamdır.

Başkalarına gelince “şeriat, farz ve saire,” kendilerine gelince Kuran ile getirilen farz olan Cuma Namazı’nın edası için 40 kişinin bir araya gelmesi şartı⁸²⁹ aranıyor!

Bu ne yaman çelişki. Bunları asla unutmaz!

⁸²⁸ Sina Akşin, 31 Mart Olayı, s.,391.

⁸²⁹ Nurcu Cemaati’nin önderi kabul edilen Said-i Kürdi (Nursi) “Evvelâ: Ben Şâfiyim. Şâfilî Mezhebinde Cumanın bir şartı, kırk adam imam arkasında Fatiha okumaktır. Daha başka şartlar da var. Onun için burada bana Cuma farz değil.” Demektedir. (Kaynak:www.bediuzzamansaidnursi.org)

“Şeriat İstenen” Nasıl Bir Ülkeydi?

“Uhudu Atika (Eski Antlaşmalar)

Osmanlı'yı bitiren kapitülasyonları kitabın başında anlatmış, bunların kaldırılması için düğmeye basan İttihat ve Terakki hükümetine karşı da “İngiliz” destekli 31 Mart İrtica İsyanı çıkarılmıştı.

Çünkü, 14 Şubat 1909'da fiilen iktidara gelen İttihatçılar, 28 Şubat 1909 tarihinde Avusturya ve Macaristan imparatorluğu ile kapitülasyonların kaldırıldığına dair bir antlaşma imzalamışlardı.

Bu sömürü düzeninin devamı için, “Şeriat” kalın perdesi altında işbirlikçiler harekete geçmişti. Şeriat isteyen, yani İslam Ceza Hukuku'nun uygulanmasını isteyenlerin özlemini duyduğu, yaşamak istediği padişahlarının ülkesi nasıldı?

Bunu kitabın başında kapitülasyonları anlatırken verdik. Ancak, konuya bütünlük sağlamak açısından bir kez daha okuyarak, hatırlayalım.

Şeriatçıların yaşamak istediği ve bunu sağlamak içinde ayaklandığı “özlemini duydukları” ülkeyi 19 Ocak 1923 tarihine geri giderek, Mustafa Kemal'den dinleyelim,⁸³⁰

“Biliyorsunuz ki, Osmanlı Devleti Uhudu Atika namı altında birtakım kapitülasyonlarla acze düşmüştü. Hristiyan unsurlar birçok imtiyazlara ve istisnalara sahip bulunuyordu.

Bir devlet kendi memleketinde bulunan yabancılara yarılama hakkını tatbik edemezse, bir devlet kendi ahalisinden aldığı bir vergiyi yabancılardan almaktan yasaklanmış bulunursa, bir devlet kendi hayatını kemiren, kendi içindeki unsurlar (gayrimüslimler) hakkında tedbirler almaktan men edilirse, böyle bir devletin egemenliğine sahip bağımsız bir devlet olduğuna inanmak caiz olur mu?

İşte Osmanlı Devleti böyle bir halde idi.

⁸³⁰ Atatürk'ün Bütün Eserleri, (19 Ocak 1923) Kaynak Yay., C-13, s.:325 v.d.

Bu kadar da değil. Osmanlı Devleti kendisini tesis eden asli unsurun (Türklerin), milletin insanca yaşamasını temin edecek vasitalara da başvurmaktan men edilmişti.

Memleketi imar edemez, demiryolu yaptıramaz, yaptırmaya teşebbüs ettiği zaman derhal yabancılar müdahale eder ve hatta bir mektep yapmak istediği zaman bile müdahaleye maruz kalırdı.

Kayda değerdir ki, bütün bu kötülükler, milletin boynuna geçirilmiş bütün bu zincirler, milletimizin herhangi bir merhametinden veya devletin zaafından ileri gelmiş değildir.

Bilakis (aksine), bütün bu esaret zincirleri devletin en kuvvetli, en kudretli bulunduğu bir zamanda boynumuza, devletin boynuna geçirilmiştir.

Fatih'ten başlarlar. Selimler, Süleymanlar zamanında takviye bulur.

Bu halin hikmetini, devlet kavramının anlayış tarzında aramak lazımdır.

Biliyorsunuz ki, tacidarlar, hükümdarlar ve bilhassa kendine Allah'ın gölgesi diyen, Allah tarafından destekleniyorum diyen, veraset ve hak yoluyla mülk ve devletin sahibi diyen padişahlar, memleketi kendi malikanesi ve bütün asli unsur olan milleti (Türkleri) de yine Allah tarafından kayıtsız şartsız emrine itaat ettirilmiş bir kitle farz ederler.

Bundan başka padişahların etrafında birtakım çıkarıcılar bulunur ki, onlar dahi padişahın lütuf ve sevgisine, teveccühüne, himayesine mazhar olabilmek için bu anlayış tarzını muhtelif şekillerde yorumlar ve ona anlam verirler.

Bütün bu anlayışlar ve yorumlar karşısında masum millet hakikaten bunun doğru olduğunu, din icabı olduğunu farz zannederler ve itiraz etmeden herhangi bir belirsiz hedefe yürümekte devam ederler.

İşte Osmanlı padişahları, milletin bu anlayışından istifade ederek milletin hakkı olan, milletin şerefiyle, haysiyetiy-

le ve bütün mevcudiyetiyle ilgili olan birçok kaynağı, birçok hukuku hediye olarak yabancılara vermekte tereddüt etmemişlerdir.

Dolayısıyla, Osmanlı devletini mahv ve yok eden ve bu devletin hakiki kurucusu olan milleti (Türkleri), sefaletten sefalete, felaketten felakete sevk eden bütün bu ayrıcalıklar (kapitülasyonlar), bütün bu antlaşmalar hep padişahların ihsan ve hediyeleriyle meydana gelmiştir.

Bütün bu ayrıcalıklar verile verile o kadar büyüdü ki, millet sırtına yüklenen bu yükün altında kıvranmaya ve tahammül edememeye başladı.

Fakat millet ve devlet zaafa uğradıktan sonra bir zamanlar hediye ve ihsan olarak verilmiş olan bu ayrıcalıklar, aşanlar tarafından kazanılmış bir hak gibi görüldü.

Artırmak için her türlü araca müracaat ettiler. Her türlü tehdit ve tahakkümlere kalkıştılar."

Şimdide bunu, bu sömürü düzenine "dur" demek için "iptal etmek" isteyen İttihat ve Terakki hükümetine karşı "Şeriat" aracına müracaat ederek, ayrıcalıklarını korumak düşüncesindeydiler.

Başka söze gerek var mı?

"Şeriat isteyenler" işte böyle bir ülkenin özlemini duyuyor, işte böyle bir ülkede yaşamak istiyorlardı. Cahillik diz boyu olduğundan, cahil kitleleri "din kisvesi" altında istenmen yere sürüklemek kolay oluyordu.

"Memleketin siyasi fikir ihtilafı içinde nasıl bir ahenk bularak idare edileceğini kimse bilmiyordu. Siyasi yetişme pek uzun bir durgunluk devrinden sonra acınacak derecede eksik ve kusurlu idi. Hiç kimse de hiçbir itiraza tahammül ve münakaşayı olağan sayacak bir geniş anlayış istidadı yoktu.

Gazetecilerin öldürülmesi ile siyasi hayata girmiş olan emniyetsizlik ve huzursuzluk, düşüncelerin üstünde ağır bir kabus baskısı yapıyordu.”⁸³¹

“31 Mart olayları bir “facia” ve Osmanlı tarihinin en büyük irtica hareketlerinden biridir. Din ve şeriat adına, siyasi ve askeri ıslahatlar aleyhine yapılmıştır.

Askeri müzeden getirilen eski Osmanlı miğfer ve zırhlı başlıkları şapka diye asker ve halka karşı zararlı bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Volkan adındaki gazete, “İman ehli olarak gösterilen isyancıları, dinsizlere karşı çılgın bir surette!” desteklemiştir.

Bu “facia” büyük ümitlerle kurulan Meşrutiyet rejimini sekiz ay sonra aksi istikamete yönlendirmiştir.”⁸³²

Sorumluların Yargılanmaları

Hareket Ordusu olayların önüne geçtikten sonra, 31 Mart olayı ile ilgili olanlar, Osmanlı ülkesinden kaçmaya başladılar. Tabi ki bunların başında Volkan gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti, Kamil Paşazade Sait Paşa, Abdullah Zühtü, Ali Kemal, Berat milletvekili İsmail Kemal, Serbesti gazetesi başyazarı Rifat, Ergiri milletvekili Müfit, Ahrar Fırkası Genel Sekreteri Nurettin Ferruh bulunuyordu.

Ayrıca Prens Sabahattin Bey, Mizancı Murat, Osmanlı Gazetesi sahibi Ahmet Fazlı’da tutuklanmışlardı. Bunlardan Prens Sabahattin ile Ahmet Fazlı serbest bırakıldı. Murat Bey ölünceye kadar Rodos adasında hapsedildi. Mevlanzade Rifat on yıl sürgün cezası aldı. Sait Paşa ise askerlikten uzaklaştırıldı.⁸³³

Sıkıyönetim mahkemelerinden ilk karar 3 Mayıs’ta çıkmış ve on üç kişi asılmıştı. Bunlar askerin başına geçip kumandayı ellerine alan çavuşlardı.

⁸³¹ İsmet İnönü, a.g.e., s. 59

⁸³² İsmet İnönü, a.g.e., s. 53 v.d.

⁸³³ Güresin, a.g.e., s. 76.

Ayrıca, Nazım Paşa ile Aslan Bey'i öldüren beş kişi Ayasofya'da, yine askeri yönlendiren beş çavuş ve onbaşı Beyazıt'ta, Mülazım İlyas'ı öldüren üç er köprüde idam edildiler.

12 Mayıs'ta Ali Kabuli Bey'i öldüren on altı kişinin sekizi Kasımpaşa'da diğerleri ise Beşiktaş ve Beyazıt'ta asıldılar ki bunlar deniz askerleriydiler.⁸³⁴

İsyancılarla işbirliği yaptıkları için 17 Mayıs'ta asılan beş kişinin dışında, Saraydan Baş muhasip Cevher Ağa, Tütün kıyıcısı Mustafa Ağa, Tüfekçi Albay Halil, Danıştay üyelerinden Tayyar, Protesto gazetesi yazarı Nadiri Fevzi, Rüşumat Kalemi Müdür Yardımcısı Tevfik ve Derviş Vahdeti'nin arkadaşlarından Enderunlu Lütfü 27 Mayıs'ta idam edildiler.⁸³⁵

Son kısımda ise, Derviş Vahdeti ile birlikte, yaver ve hafiye Kabasakal Mehmet Paşa, Erzurum'da isyancılara destek veren Yusuf Paşa, İttihadi Muhammedi Cemiyeti'nden Yüzbaşı Hakkı ve İspatari'yi öldüren İzmirli Saim gibi kişiler bulunuyordu.⁸³⁶

Ayrıca Meclis'te isyancılar adına konuşan Hoca Rasim müebbet, Tüfekçibaşı Tahir ile İkinci Küçük Tahir altışar yıl küreğe mahkum edildi.

Abdülhamit'in yakınlarından Serasker Rıza, Memduh, Zeki, Rami Paşalar, daha sonra Büyükada'ya sürgüne gönderilmişlerdir.⁸³⁷

Derviş Vahdeti'nin Yargılanması

Derviş Vahdeti, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yaklaşması üzerine, isyanın beşinci günü kaçmayı planlamıştı. Önce İngilizlerin adamı Sait Paşa'ya gitti ve onun tavsiyesiyle Şehzade Vahdettin'in sarayına sığınmak istedi. Vahdettin kabul etmeyince Gebze'ye kaçtı.

⁸³⁴ Güresin, a.g.e., s. 76.

⁸³⁵ İrtem, a.g.e., s. 306.

⁸³⁶ Güresin, a.g.e., s. 77.

⁸³⁷ Sorgun, a.g.e., s. 263.

Derviş Vahdeti'nin planı, kılık değiştirerek Gebze'den İzmir'e gitmek, oradan da yabancı bir ülkeye kaçmaktı. Trende yolculuk yaparken iki subayın kendisinden şüphelenmesi üzerine Hereke'de indi ve sonra konaklaya konaklaya Bergama'ya ve nihayet İzmir'e geçti.

Para bulmak için başvurduğu bir hemşerisi tarafından ihbar edilip yakalandı ve İstanbul'a geri gönderildi.⁸³⁸

Derviş Vahdeti'nin yanında Çerkez Salih'le, medrese öğrencilerinden Ahmet Hilmi'de vardı. İstanbul'a getirildiği vapurdan çıkarılıp önce Sarayburnu'ndaki Askerlik Dairesi'ne, oradan da Harbiye Nezaretine götürüldü.⁸³⁹

Derviş Vahdeti kendini kurtarmak için çok çaba sarf etmiş, sonunda Hareket Ordusu Kumandanlığına verdiği bir dilekçe ile deli olduğunu, dolayısıyla bu durumunun göz önünde bulundurulmasını istedi.⁸⁴⁰ Mahkemenin verdiği karar ise;

"31 Mart (13 Nisan 1909) günü meydana gelen askeri ve irticai ihtilali hazırlamaktan sorumlu olan Vahdeti, Sıkıyönetim mahkemesi'nin araştırma ve sorgulaması sonunda hiçbir ilmi ve toplumsal terbiye görmeyerek, şimdiye kadar içki ve şarkıcılıkla düzensiz bir hayat geçirdiği kendi itiraflarıyla ortaya çıkmış ve 'Volkan' adlı gazetesini yayımlamaya başladık-tan sonra iyi niyetle gazetesine müracaat eden bazı ulemayı Cemiyete üye yazarak ilan etmiş, bu saf insanları da yanına alarak onlara şube açtırmıştır.

Cemiyetin fikirlerinin yayıcısı ve başkanı olarak, din ve şariat adı altında halkı tahrik edici bir etki yaptığı, kışlalara sokulan Volkan gazetesindeki yazılarıyla askeri etkisi altına almış ve bunları hükümet ile Millet Meclisi başkan ve üyelerinden bazılarının aleyhine sevk etmiştir.

⁸³⁸ Güresin, a.g.e., s. 78 v.d.

⁸³⁹ Güresin, a.g.e., s. 79.

⁸⁴⁰ İrtem, a.g.e., s. 312

İnkâr etmesine rağmen Derviş'in 31 Mart günü Millet Meclisi önündeki askerlerin içinde olduğu ortaya çıkarılmıştır."⁸⁴¹ Derviş'in yargılanması kırk güne yakın sürdü ve 25 Haziran günü idamına kararı verildi.⁸⁴²

Görünüşte "Abdülhamit'e Açık Mektup" adlı makalesinden dolayı hakkında dava açılan Vahdeti, 31 Mart Olayı'nın müsebbibi olarak idama mahkum edildi ve bu karar 19 Temmuz 1909'da infaz edildi.⁸⁴³

Derviş Vahdeti ve onun gibilerin gerçek destekçileri ve en büyük dayanakları emperyalizmdir. İngiltere'nin Kıbrıs'ta yetiştirdiği Derviş Vahdeti'nin 31 Mart öncesinde Volkan gazetesinde yazdıkları, 31 Mart şeriatçılığının rengini göstermektedir. 15 Aralık 1908 tarihli Volkan, İngilizlerin âdem-i merkeziyetçiliği sayesinde, Kıbrıs'ın "Küçük bir İsviçre" haline geldiğini söylemektedir.⁸⁴⁴

Bütün Müslümanları şeriat bayrağı altında birleştirme iddiasında bulunan Derviş, İngiltere'nin dostu olduğu için Rusya'yı da korumakta ve Rusya Müslümanlarını İttihad-ı Muhammedi egemenliği dışında tutmaktadır.

21 Şubat 1909 tarihli Volkan'da bir yandan tüm Müslümanları bir araya getireceğini söylerken, diğer yandan İngiliz ve Rus devletlerinin içinde bulunan Müslümanları, bu birliğin dışında tutmakta ve hatta bu konuda İngiliz Kralına teminat vermektedir.

Bu da Vahdeti'nin İslam anlayışının, emperyalizmden sonra geldiğini ve emperyalizmin adamı olduğunu göstermektedir.⁸⁴⁵

Derviş Vahdeti, aslında koyu bir İngiliz şeriatçısıdır. 31

⁸⁴¹ Güresin, a.g.e., s. 81.

⁸⁴² Ünal, a.g.e., s. 380.

⁸⁴³ Kurşun ve Kahraman, a.g.m, s.: 200

⁸⁴⁴ Doğan Avcıoğlu, 31 Mart'ta Yabancı Parmağı, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1998, s.14.

⁸⁴⁵ Avcıoğlu, a.g.e., s. 15.

Mart'ın bazı gericileri önlerine çıkan subayları şehit ettikleri halde Hristiyanlara karşı davranışlarında son derece kibar olmuşlardır.

Yollarda rastladıkları Hristiyanlara korkmamaları için güvence vermişler, yabancı elçiliklerin önüne de nöbetçiler dikmişlerdir.⁸⁴⁶

İşin ilginç yanı, aradan uzun zaman geçtikten sonra yayımlanan İngiliz resmi belgelerinde, 31 Mart ile ilgili çok az belge bulunmasıdır. Dışişleri ve İstanbul'daki temsilcileri arasındaki yazışmalar, 31 Mart isyan günlerinde ciddi bir azalma göstermektedir.⁸⁴⁷

Abdülhamit Devri II. Meşrutiyet Hükümetleri

Abdülhamit'in tahttan indirilmesine kadar olan II.Meşrutiyet döneminde dört hükümet kurulmuştur. İttihat ve Terakki Meclis'te çoğunluğa hakim bulunuyordu.

23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen II.Meşrutiyet ile 31 Mart irtica İsyanı sonrasında 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmesi arasında geçen süre içinde dört hükümet kurulmuştur. Bunlar;⁸⁴⁸

1- Sait Paşa Hükümeti (1-5 Ağustos 1908)

Meşrutiyet ilan edildiğinde zaten Sait Paşa Sadrazamdı. Ancak İttihat ve Terakki ile geçinemedi. 4 Ağustos 1908'de istifa etti.⁸⁴⁹

⁸⁴⁶ Avcioğlu, a.g.e., s. 16.

⁸⁴⁷ Avcioğlu, a.g.e., s. 18.

⁸⁴⁸ Bayram, Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, (Editör: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Ali Birinci), Yeni Türkiye Yayınları, Semih Ofset Baskı, Ankara, 2002, VII, s.346 v.d.

⁸⁴⁹ Mustafa Özden, II. Meşrutiyet'in İlanı Öncesi ve Sonrası, TDAV, İstanbul, 2000., s.:67 v.d.

2- Kamil Paşa Hükümeti (6 Ağustos 1908 - 14 Şubat 1909)

Abdülhamit, Sait Paşa yerine yine eski rejimin adamlarından ve İngiliz yanlısı olarak bilinen Kamil Paşa'yı sadrazam yaptı. Kamil Paşa daha çok liberal eğilimli karma bir hükümet kurdu.

Kabineye İttihatçılardan iki üye (Recep ve Arif Hikmet Paşa) almıştı. Bunlar, İttihat ve Terakkinin desteğine sahipti. Kamil Paşa hükümeti ilk iş olarak devlet kadrolarında köklü değişiklikler yaptı. 5 Ekim 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmesi ve ardından da Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhak edilmesi ile hükümete karşı muhalefet artmaya başladı.

İttihatçılar, bu olaylardan Kamil Paşa'yı sorumlu tuttular.

Kamil Paşa'nın kimsenin fikrini almadan Bahriye ve Harbiye nazırlarını değiştirmesi bardağı taşıran son damla oldu. İttihat ve Terakki yanlısı üyeler tarafından 13 Şubat 1909'da Meclis'e verilen gensoru ile düşürüldü. Bu sonuç İttihat ve Terakki için çok önemli bir başarıydı.⁸⁵⁰

3- Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti (14 Şubat - 13 Nisan 1909)

İttihat ve Terakki'ye yakındır. Hükümet "Unsurların Birliği" ilkesine göre programını hazırladı. Ordu ve İttihat ve Terakki, hükümete açık destek veriyordu.

Bu desteğin verdiği kararlılıkla, Hükümet 28 Şubat 1909'da Avusturya ile kapitülasyonların kaldırılması antlaşması imzaladı.

Bu antlaşmanın imzalanması ile Hüseyin Hilmi Paşa hükümetine karşı muhalefet, İngilizlerin de desteği ile gittikçe arttı.

1909 Mart ayında Ahrar Fırkası (Hürriyet Partisi) gösteriler düzenleyip, gerginliklerin artmasını sağladı. Derken sahneye Derviş Vahdeti çıktı ve 31 Mart isyanı başladı.

Sonuçta, Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti 13 Nisan 1909'da

⁸⁵⁰ Özden, a.g.e., s.70 v.d.

günü çıkan "31 Mart İrtica İsyanının" başladığı gün istifa etmek zorunda kaldı.

4- Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti (13 Nisan-1 Mayıs 1909)

31 Mart isyanı ile 13 Nisan 1909'da iktidara atandı. Hareket Ordusu bu hükümete açık olarak muhalif olup, yasal olmadığını ilan etti. Hareket Ordusu'nun İstanbul'da hakimiyeti sağladığı gün olan 25 Nisan 1909'da istifa etti.

Abdülhamit'in Tahttan İndirilmesi

27 Nisan 1909

Halil Mentеше, Sahip Molla'nın, Ayan Başkanı Said Paşa'ya; "...şu müvesvis adama fetvayı şerif çıkaralım. Padişahı halledelim. Beyhude Müslüman kanı akıtmayalım" teklifini Paşa'nın kabul etmediğini, fakat sonradan Said Paşa'nın Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'yı davet edip "Padişah meselesi ne olacaktır?" sorusuna Mahmud Şevket Paşa'nın da yerinde bir cevapla "Benim vazifem asileri tenkilidir. Padişah hakkında karar vermek Millet Meclisi'ne aittir" dediğini belirtmektedir.⁸⁵¹

Ne var ki Abdülhamit'in bu düşüncelere son derece olumsuz baktığı, O'nun şu sözlerinden daha iyi anlaşılmaktadır.⁸⁵²

"Ben saltanattan vazgeçmeyeceğim. Bu 31 Mart Olayı'nı bana isnat ediyorlar. Bunu hiçbir yönden kabul etmem ve sorumluluğunun ve lekesinin benim üstümde kalmasına razı olamam. Bir komisyon mu, yoksa bir yüksek divan mı kurulur. Her ne suretle olursa olsun tahkikat yapılsın. Bunu yapanlar meydana çıkarılsın, iste bu şartlarla ben saltanattan vazgeçerim".

⁸⁵¹ Halil Mentеше'nin Anıları, s. 143 v.d.

⁸⁵² İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defterli, 10. Baskı, İstanbul, Pınar Yayınları, 1995, s. 102-103

İrtica isyanı olan 31 Mart olayının 8. günü, 21 Nisan 1909 günü Mahmut Şevket Paşa İstanbul, Yeşilköy'e gelmişti. Paşa ile görüşmek üzere Meclis-i Mebusan başkanı Ahmet Rıza, üyeler ve ayan üyelerinde oluşan bir heyette hazır bekliyordu.

Meclis başkanı Ahmet Rıza ile Paşa'nın görüşmesinde, Padişah'ın tahttan indirilmesi konusu görüşüldü. Mahmut Şevket Paşa; "Yolda gelirken haber aldım. Mebusan ve Ayan padişahın tahttan indirilmesini görüşüyormuş. Ben yanımdaki askeri, Meşrutiyet ve padişahı kaldırmak isteyenleri yola getireceğiz, padişahın ve milletin canı tehlikede diyerek buraya kadar getirdim. Hal'in bizim taraftan olacağını asker duyarsa isyan eder, mahvoluruz.

Siz Ayan ve Mebusan'a gizlice anlatınız, şimdilik ses çıkarmasınlar, bu işi görüşmenin zamanı gelince ben size haber veririm, şimdi gidiyorum"⁸⁵³ demiştir.

Yıldız Sarayı'nın, Hareket Ordusu askerlerince işgal edilmesi üzerine İstanbul'a dönerler.

Talat Paşa ise, Ayan Meclisi Başkanı Said Paşa'nın;

"Açıkça ifade etmemekle beraber, bu hadiselerden sonra Sultan Hamit'in tahtta kalmak istemeyeceğini kendisine has ağdalı cümlelerle ifadeye çalışıyor.

Anladığıma göre tahttan indirilme için yapılacak bir teklife ne kendisi, ne de Ayan Azaları'nın büyük kısmı itiraz etmeyecekler. Acaba Kumandanlar ne düşünüyor?"

Diye sorunca, daha önce bu konuda hiç konuşulmadığı için konuyu Mahmut Şevket Paşa ile görüşmesini" istemiştir.

Bunun üzerine Talat Bey'in biraz düşünüp;

"Olmaz. Ben görüşürsem Cemiyet'in evvelinden verilmiş kararı var gibi olur. Halbuki biliyorsunuz ki bizim böyle bir karar ve talebimiz yok.

Fakat hakikaten şu son hadiseden sonra Sultan Hamit'in huzurla tahtta kalabileceği de şüpheli. Vaziyeti sarahat buluncaya kadar neler olup biter bilinmez.

⁸⁵³ Ahmed Rıza Bey'in Anıları, s. 38

Kararı Ayan ve Mebusan'ın müştereken yapacağı toplantıya bırakmak daha doğru. Bu arada arkadaşlarında temayülünü öğreniriz." Cevabını vermiştir.⁸⁵⁴

Fethi Okyar; "24-25 Nisan 1909 Cumartesi-Pazar gecesi Yeşilköy'e gelen, aralarında Rum, Ermeni, Musevi asıllı mebus ve senatörlerin fazla bulunmadığı özel nabız yoklaması mahiyetindeki Said Paşa'nın başkanlık ettiği toplantıda alındığını ve karara ordunun yüksek kademelerinin tarafsız kaldığını" açıklamıştır.

27 Nisan 1909 Salı günü kararın açıklanacağını Said Paşa ve beraberindekilerin Mahmud Şevket Paşa'ya bildirdiklerini belirtir ve gözlemini şu şekilde belirtir.

"...O günkü şartlar içinde daha sonra neler olabileceğini kestirmek güçtür ve denilebilir ki yakın mazide ön şahsiyet olarak bulunmuş istinasız herkes, Sultan Hamit devrinin kapanmasını, kendi öz geçmişine perde çekilmesi bakımından açıkça söylememekle beraber arzuluyordu."⁸⁵⁵

Talat Bey', Abdülhamit'in tahttan indirildiği gün, bizzat Fetva Emni Nuri Efendi ve Şeyhülislamı Meclis-i Mebusan'a götürmek için evlerine gitmiş, Nuri Efendi'nin bu işin kendisinin değil Şeyhülislam'ın yetkisinin olduğunu söyledikten sonra Meclis'e gelmek zorunda kalmıştır.

Talat Bey, Şeyhülislam'ın evine vardığında hiç beklemediği, "Ben hastayım, gidemem" diye mazeret göstermesi üzerine, "Neyiniz var?" dediğinde; "İdrarımı tutamıyorum" cevabını alan Talat Bey; "Efendi, iş bu hale geldikten sonra donuna da işesen ben seni zorla alıp götürürüm; ördeğini de beraber al" diyerek Meclis'e götürmüştür.⁸⁵⁶

"Şeyhülislam ve Fetva Emni'nin Meclise gelmesi beklenirken, bazı sarıklı milletvekilleri (din hocaları) ile Elmalılı Hamdi Hoca'nın bir hâl' fetvası tasarısı hazırladıkları görül-

⁸⁵⁴ Fethi Okyar, a.g.e., s. 35 v.d.

⁸⁵⁵ Fethi Okyar, a.g.e., s. 35 v.d.

⁸⁵⁶ Ali Fuad Türkgeldi, a.g.e., s. 41 v.d.

mektedir. Fakat hazırlanmış bu fetva tasarısını Fetva Emîni Hacı Nuri Efendi beğenmemiş ve bu fetvayı vermemek için bir hayli direnmiştir.⁸⁵⁷ Fetva Emîni, Padişahın tahttan indirilmesinin uğurlu olmayacağını ve onun yerine kendisinin tahttan vazgeçmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmasının yararlı olacağını dile getiriyordu

Nitekim Meclis'te yaşanan bütün bu tartışmalara, iki türlü bir fetvanın hazırlanarak imzalanması şeklinde çözüm yolu bulunmuştur.

Fetvada, "Abdülhamit'in yasalara uymadığı, devlet hazinesinden gereksiz harcamalar yaptığı, yasal dayanaklar olmaksızın kişileri sürgüne gönderdiği ve öldürttüğü, bunları yapmamaya yemin ettiği halde yeminini bozduğu, Müslümanlar arasında kargaşa yarattığı ve iç savaşa neden olduğu" söylenmekte ve padişahın tahttan indirilmesinin İslam hukukuna uygun olduğu belirtilmektedir.

Hem hâl', hem de istifa biçiminde hazırlanan fetva suretleri, Meclis genel oturumunda okunarak oylanmış ve Sultan Abdülhamit'in hilafet ve saltanattan 27 Nisan 1909 Salı günü Meclis'te gerçekleşen bu oturum gizli olarak yapılmış ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa, "Hepimiz içimizden hâl'e karar verdik, ancak iki yön, göz önünde tutulmalıdır. Birincisi bazen Osmanlı Tarihi'nde görüldüğü gibi hareketimizi kana bulamayalım; ikincisi bir fetva alalım, çünkü böylelikle taşra ahâlisini daha iyi tatmin etmiş oluruz. Bundan başka Veliaht Reşat Efendi'yi hemen getirtip ona biat edelim" şeklinde bir konuşma yapmıştır."⁸⁵⁸

"O gün mecliste Abdülhamit'in tahttan indirilmesi görüşülüyordu. Buna tam anlamıyla görüşme bile demek uygun değildi. Çünkü artık onu savunabilecek tek bir kişi düşünülemezdi. Abdülhamit'e tahttan indirme kararını bil-

⁸⁵⁷ Bayur, C. I, Ks.II, s. 211.

⁸⁵⁸ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

dirmek için meclisten 4 kişilik bir kurul seçildi. Bu kurula katılmayı çok isterdim.

Yerinde kalabilmek için o kadar zorbaca hareket etmiş olan padişaha, milletin bu yargısını haber verirken onu görmek sanırım pek az bulunabilecek bir gözlem fırsatı olurdu..." ifadelerini kullanmıştır. Selanik Mebusu Karasu Efendi'nin bu heyet içinde yer almasını İttihat ve Terakki muhaliflerinin sonradan propaganda yaparlarken "Halifeyi bir çıfta (yerme anlamıyla Yahudi) hallettirdiler."⁸⁵⁹

Abdülhamit'in 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmesiyle birlikte yerine kardeşi Veliht Mehmet Reşat Efendi'yi getiren Meclis, bu kararı Abdülhamit'e bildirmek üzere dört kişilik bir kurul oluşturmuştur.⁸⁶⁰

Top Atışı İle İşaret Veriliyor

Bu arada Abdülhamit, taht değişikliğini bildiren yüz bir pare top atışını duyunca artık her şeyin bittiğini anlamıştır. Sarayın küçük mabeyn denilen yerinde kuşku içinde beklerken, sözü edilen kurulun kendisini görmek istediği bildirilmiş ve kurula sarayı korumaya memur Galip (Paşa) Bey'de katılmıştı.

Abdülhamit'e fetva kararını Esat Paşa;

"Biz Mebuslar Meclisi tarafından geliyoruz- Fetva var, millet sizi tahttan indirdi. Amma hayatınız emindir" sözleriyle bildirmiş ve Abdülhamit ise metanetini koruyarak;

"Bu işi ben yapmadım. Sebep olanları millet arasın bulsun. Ben milletin iyiliği için çok çalıştım. Hepsi mahvoldu. Hepsinin üstüne sünger çekildi. Kaderim böyle imiş. Sebep

⁸⁵⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s.119

⁸⁶⁰ Adı geçen 4 kişilik kurul; ikisi Mebuslar Meclisi'nden, diğer ikisi de Ayân'dan olmak üzere oluşturulmuştur. Ayan üyelerini temsilen Bahriye Feriki Arif Hikmet Paşa ile Ermeni Katolik Cemaatinden Aram Efendi; Mebusan'dan da Amavutluk (Draç) Milletvekili Jandarma Livası (Tuğgeneral) Esat (Toptanı) Paşa ve Selanik Yahudi Cemaatin-den Emanuel Karasu Efendi bulunuyordu. (Kaynak: Bayur, a.g.e., C.-I, Ks.-II, s. 212.)

olanları varsın millet bulsun, yalnız bir ricam var oda hayatımın Çırağan Sarayı'nda muhafaza edilmesidir... Zaten ben yorulmuş idim. Hiçbir şey istemem, hiçbir şeye karışmam, milletten bunu rica ederim"⁸⁶¹ diyerek son isteğini dile getirmiştir.

Fakat kurulun, bu konuda söz söylemeye yetkili bulunmadığını ve görevinin sona ermiş olduğunu söyleyerek saraydan ayrıldığı görülmektedir. Abdülhamit, Çırağan Sarayı'nda kalmak istemiş ama aynı günün gece yarısında gelen bir heyet Abdülhamit'e Selanik'e götürüleceğini ve hazırlanmasını bildirmiştir. Fakat O'nun öldürüleceğinden kuşkulananarak Selanik'e gitmeyeceğini söylemesi ve iki tarafında isteklerinde direnmesi, trajik olaylara yol açmıştır.⁸⁶²

Bu arada Ali Galip Bey'in, "Koskoca şanlı bir ordu sizin hayatınızı temin ediyor. Bu konudaki karar sizindir... Fakat bu teminatı İstanbul'da kalırsanız veremiyor, sorumluluk kabul etmeyiz" sözleri zetskisini göstermiş ve başka çıkar yol kalmadığını anlayan Abdülhamit kaderine razı olmuştur.

Küçük Şehzade Abdurrahim Efendi ile eşlerinden ve hizmetkârlarından bazılarını da yanına alan Abdülhamit, saraydan alınıp önce Sirkeci'ye, oradan da özel bir trene bindirilerek Selanik'e götürülmüştür.⁸⁶³

Böylece, Osmanlı tarihine damgasını vuran II. Abdülhamit dönemi bu olay ile kapanmış oluyordu. Abdülhamit'e tahttan indirildiğini bildiren dört kişilik kurulda Ermeni ve Yahudi milletvekillerinin de bulunması, ileri ki günlerde İttihatçıları büyük sıkıntılara sokacaktır.

Çünkü bu durum gericilerin eline verilmiş büyük bir saldırı fırsatı olacaktır. Abdülhamit yalnızca padişah değil aynı zamanda halife olup tüm dünya Müslümanlarının dinsel önderidir.

⁸⁶¹ Karal, a.g.e, C-9, s. 107

⁸⁶² Karal, a.g.e., C.-9, s. 107

⁸⁶³ Karal, a.g.e., C- 9, s.:107 v.d.

Ermeni ve Yahudi Milletvekilleri ise Halife-Padişaha tahttan indirildiğini bildiriyorlardı.

İşte bu yanlışlık günümüze kadar uzanacak süreç içinde İttihatçıların şiddetle eleştirilmelerine, siyonistlikle suçlandırılmalarına ve gericiler eliyle bir "Ulu Hakan Abdülhamit Han" portresinin çizilmesine neden olacaktır.⁸⁶⁴

İttihatçılara göre bunda bir yanlışlık yoktu. Abdülhamit'e bildirilmiş olan fetva değil, fetva üzerine Millet Meclisi'nin almış olduğu bir karardı.

Bu kararında karakteri kesin olarak siyasaldı. Kurula ulema (din bilgini) sınıfından kimsenin seçilmemiş olması, eskiden bu sınıfa ait olan hakkın, bundan böyle Millet Meclisi'ne geçmiş olduğunu göstermek içindi.

Daha açık bir ifadeyle, Meclisler tüm Osmanlı Devleti halklarını temsil ediyorlar, Osmanlı halkları ise salt Müslümanlardan değil, Hristiyan ve Musevi vatandaşlardan oluşuyordu.

Kurula Ermeni ve Yahudi üyelerinin seçilmiş olması, ayrıca Meşrutiyeti duyurmak ve 31 Mart Ayaklanması'nı bastırmak için birlikte çalışmış olan Osmanlıların birlikteliklerinin devam etmekte olduğunu göstermek maksadıyla yapılmıştı.⁸⁶⁵

Fethi Okyar, Abdülhamit'in Selanik'e götürülmesi fikrini Milli Meclis kararından bir gece evvel Mahmud Şevket Paşa ile yaptığı toplantıda dile getirdiğini bu fikrin Ayan Reisi Said Paşa, Mebusan Meclisi Reisi Ahmet Rıza, Ayan İkinci Reisi Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Hareket Ordusu I. ve II. Ordu Kumandanları Hüseyin Hüsnü ve Hadi ve Kurmay Başkanı Pertev Paşalarca tereddütsüz kabul edildiğini belirtmektedir.⁸⁶⁶ Kendisinin Abdülhamid'e muhafız olarak seçildiği bilgisi verildikten sonra 27-28 Nisan gecesi altı vagondan oluşan

⁸⁶⁴ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

⁸⁶⁵ Karal, a.g.e., C.-9, s. 106 v.d.

⁸⁶⁶ Fethi Okyar, a.g.e., s. 39

bir katarla Selanik'e hareket ettiklerini de belirtmektedir.⁸⁶⁷

Sultan için Alatinî Köşkü'nün kiralandığını, Sultan'ın Ordular için istenen şahsi serveti karşılığında Alatinî Köşkü'nün kendi adına satın alınmasını ve hayatının emniyet v kefalet altında olduğuna dair resmi makamlardan teminat istediğini belirtmektedir. Daha sonra Sultan'ın şahsi servetinden II. ve III. Ordular için bağışladığı tutardan Sultan namına köşk satın alınır ve buna istinaden Ordu Köşkü adı verilir.⁸⁶⁸

"Abdülhamit, saltanatı süresince sürekli olarak tahttan indirilme endişesi yaşamış, bunun için orduyu ihmal etmiş, donanmayı Haliç'te çürütmüş, liberaller ile mücadele etmişti.

Hareket Ordusu Başkumandanı Mahmut Şevket Paşa ilk zamanlarda Abdülhamit'i tahttan indirme konusunu hiç düşünmemişti. Fakat 31 Mart Olayı ile ilgisi oldu zannedilen Abdülhamit'i tahttan indirmeye Meclis üyeleri adeta karar vermişlerdi.⁸⁶⁹

Abdülhamit, kararı tebliğe gelenlerin kimler olduğunu öğrenince: "Bir Türk padişahına, bir İslam Halifesi'ne karar bildirmek için bir Arnavut, bir Yahudi, bir Ermeni'den ve bir nankörden başkasını bulamamışlar mı?" demiştir. Heyete de: "Ne yapalım, Ferman-ı ilahi böyle imiş, rıza göstermekten başka çare yoktur" dedikten sonra: "Çırağan Sarayı'nda kalmama izin vermezler mi?" diye ilave etmiştir. Abdülhamit Han'ın isteği kabul edilmeyerek, Selanik'e sürgüne gönderilmiş, 1912 Balkan Savaşlarında İstanbul'a getirilmiş ve 1918'de burada vefat etmiştir.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ Fethi Okyar, a.g.e., s. 52

⁸⁶⁸ Fethi Okyar, a.g.e., s. 61 v.d.

⁸⁶⁹ İrtəm, a.g.e., s. 274.

⁸⁷⁰ Borak, a.g.e., s. 359.

Söz Abdülhamit'te

Abdülhamit tahttan indirildikten sonra yazdığı anılarında şunları söylemektedir;

"Düşenin dostu olmaz demişler.. Ben zaten kimseden beklemiyorum. Ama fisebilillah düşmanlığı bir türlü kavrayamıyorum. Farz edelim ben Padişahken benden korkuyorlardı, onun için aleyhimde yazıyorlardı.

Peki şimdi neyimden korkuyorlar da aleyhimde yazıyorlardı. Peki, şimdi neyimden korkuyorlar da aleyhimde yazıyorlar? İşte bir köşedeyim, benden istedikleri nedir? Aca-ba nankör tabiatları, gördükleri iyilikten vicdan azabı mı çekiyor?"⁸⁷¹

"Ben akıllı insanların düşmanıymışım! Bunu utanmadan yazabiliyorlar. Eğer akıllı dedikleri, kendileri gibi ise ben öyle akla hayatımın hiçbir gününde itibar etmedim. Yok eğer gerçekten akıllı insanlara düşman olduğumu söylemek istiyorlarsa bir tek örnek versinler, hepsini kabul edeyim. Bütün hayatım boyunca akıllı insan aradım, ne yazık ki bulamadığım için bazen bu kitapları yazanlar gibilerini de kullandım."⁸⁷²

"Hiç akla ve bilgiye düşman olsaydım, Darülfünun, Mülkiye-i Şahane gibi devlete ve millete bilgili insan yetiştiren mektepler kurar mıydım? Ya da, horozdan kaçan genç kızlarımızın okuması için Darül Muallimatlar kurar mıydım? Hiç akla ve bilimedüşman olsam, Galatasaray Sultanisini Avrupa'nın Üniversiteleri ayarına çıkarıp Drada Hukuk dersleri okutur muydum?"⁸⁷³

"İstanbul'daki isyan yayılıp, kandökülürken, Anadolu'nun diğer illerinde de isyan hareketleri baş gösterdi. Erzurum ve

⁸⁷¹ İsmet Bozdağ, Abdülhamit'in Hatıra Defteri, Kervan Yayınları, İstanbul 1975, s.85

⁸⁷² Bozdağ, a.g.e.,s.86

⁸⁷³ Bozdağ, a.g.e.,s.86

Erzincan'da ilk kıvılcımlar çıktı. İsyancılar, Erzincan'da bulunan dördüncü ordudaki askerlerin arasına da kendi adamlarını sokmuşlardı. Diğer isyancılarla birlikte "Şeriat isteriz" diye ayaklandılar.⁸⁷⁴

"Erzincan ve Erzurum'daki ayaklanma 2. ve 3. Ordulara bildirilmişti. Erzincan'daki ayaklanmayı hazırlayanların amacı, 4.Ordu'nun içine sızmalarındaki amaç, Rumeli'den İstanbul'a gelerek isyanı bastırmak isteyecek kuvvetlere karşı 4. Ordu'yu hareketsiz bırakmak ve isyan sonucu ordu'dan ayrılacak kuvvetlerle İstanbul'daki isyancılara yardım etmekti.⁸⁷⁵

Abdülhamit'e Cevabı Katibi Veriyor

31 Mart İrtica Ayaklanması'ndan sonra Abdülhamit'in tutumunu Mabeyn Başkatibi olan Cevat Bey'den öğrenelim;

"Abdülhamit'in ne kadar kuruntulu olduğu, tahtan indirilmek korkusundan hiç bir zaman kurtulamadığı bilinir. İşte hiç olmayacak şeyler için yürek çırpıntılarına düşen Abdülhamit, bu gericilik olayı sırasında zerre kadar ılımlılığını, sağlamlığını, neşesini yitirmemiştir.

31 Mart Salı günü akşamı, İstanbul yanındaki baş kaldıran askerler sevinçlerini göstermek için yayılım ateşine başladıkları zaman işin iç yüzünü bilmeyenler dehşetli bir öldürme olduğunu sanmışlardı.

Yıldız'da kimsenin bu silah atma olayının iç yüzü üzerine bilgisi yoktu. Telaş içinde hemen Abdülhamit'in yanına koştum. O hiç merak etmiyor önem vermiyordu.

Eğer oluşmakta olan eylemin iç yüzü üzerine güven duymasaydı, bu kadar gönül rahatlığıyla durabilir miydi?

Abdülhamit'e bazı din ileri gelenlerini ve mareşalleri kışla-

⁸⁷⁴ aylan Sorgun, İttihat ve Terakki, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul 2001, s. 258.

⁸⁷⁵ Kuran, a.g.e., s. 289.

lara göndermesini, bunlarla askere seslenen bir padişah yazısını bildirmesini, şeriata aykırı olan adam öldürme eyleminden şiddetle kaçınmalarını halifelik adına buyurmasını önerdim.

Bu anlamda bir padişah yazısının müsveddesini de yazmıştım.

Sadrazam Tefvik Paşa karalamayı gördü ve onayladı.

Ama Abdülhamit kendisine sunduğun bu kağıdı yırttı, attı.

Abdülhamit Çarşamba günü böyle bir buyruk sunmuş olsaydı, şüphesiz bir çok acı olayların önüne geçilebilirdi.

Ama Abdülhamit, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerini, aydın düşünceli kişileri kendisinin düşmanı saydığı için pek sevmezdi”⁸⁷⁶

Yüz Yılın Ardından

“31 Mart Ayaklanması, ülkede kişisel çıkarları için şeriati egemen kılmak isteyen bir avuç din sömürücüsünün yarattığı bir olay olarak değerlendirilebilir. Bu olayda, hem bir takım tahrikler ve bu tahrikleri yapan kişiler, topluluklar vardır.

Ayrıca o günkü şartlar, olayın meydana gelişinde başlıca rolü oynamıştır.

Bu nedenle adı geçen isyanı tek boyutlu ve düzenli olarak değil, çok boyutlu olarak görmek gereklidir. Yine bilindiği üzere tahriki yapan ve İslamcılık akımını cihat parolasıyla sokaklara döküp, silahlı çatışmaya götüren İttihâdı Muhammediciler ile bunların yayın organı Volkancılarıdır.

Fakat Volkancıların arkasında da dış ülkelerin gizli teşkilatlarının parmağı olduğundan şüphe yoktur. Nitekim bu şüpheler duruşmalar sırasında kuvvetlenmiş, fakat başta Mahmut Şevket Paşa olmak üzere bazı İttihatçıların, Batılı Devletlerle arayı bozmamak için soruşturmayla izin verme-

⁸⁷⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 141 v.d.

dikleri görülmektedir.⁸⁷⁷

O günlerin lider emperyalist devleti olan İngiltere'nin Kıbrıs'ta yetiştirdiği Derviş Vahdeti'nin, 31 Mart öncesi Volkan gazetesinde yazdıklarının dikkatli bir şekilde incelenmesi, 31 Mart şeriatçılığının rengini gözler önüne sermektedir.

Nitekim, 15 Aralık 1908 tarihli Volkan gazetesi, İngilizlerin adem-i merkezîyetçiliği sayesinde Kıbrıs'ın "küçük bir İsviçre kenti" haline geldiğini ileri sürmektedir. Bütün Müslümanları şeriat bayrağı altında birleştirme iddiasında bulunan Vahdeti, İngiliz efendilerinin Abdülhamit tipi şeriatçılık ve Panislamizm'den, Hindistan ve Mısır Müslümanlarını ayaklandırır endişesiyle bir ara fena halde ürktüklerini bilmektedir.

Bu nedenle, Vahdeti'nin İttihâd-ı Muhammedisi sınırlı bir Pan-islamizm hareketidir. Hatta Vahdeti, İngiltere'nin dostu olduğu için Rusya'yı da korumakta ve Rusya Müslümanlarını İttihâd-ı Muhammedi egemenliği dışında tutmaktadır.⁸⁷⁸

Vahdeti'ye göre, Rus çarı ve İngiliz Kralı İslam'ın dostlarıdır. Düşman ise, İngiliz dostluğuna inandığı halde milliyetçi eğilimlerle İngiliz politikasına az çok karşı çıkan İttihat ve Terakki'dir.

İttihatçılar, 31 Mart Olayı'nda ünlü "Intelligence Service"ne mensup İngiltere Büyükelçiliği Baş Tercümanı Fitz Maurice ile hizmetindeki yerli işbirlikçilerin faaliyetlerini tespit etmişler, ama bu konuyu kurcalamaktan kaçınmışlardır.⁸⁷⁹

Dikkati çeken bir nokta ise, İngilizlerin bu isyanda oynadıkları rolü örtbas etmek için konu ile ilgili pek çok belgeyi yayınlamaktan kaçınmalarıdır. Bu olayın sonucunda birçok kimse cezalandırılmış ama olayda önemli rol oynayan bazı kimseler gözden kaçmış veya kaçırılmış gibi görünmektedir.

Örneğin; Prens Sabahattin'in sözü edilen ayaklanmadaki

⁸⁷⁷ Güresin, a.g.e., s. 85.

⁸⁷⁸ Doğan Avcıoğlu, 31 Martta Yabancı Parmağı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969, s.14 v.d.

⁸⁷⁹ Avcıoğlu, a.g.e., s. 16

rolü oldukça karanlıktır. Fakat bilinen şudur ki Prens'in kur-
durmuş olduğu Ahrar Partisi'nin eylemleriyle ayaklanmanın
başarıya ulaşmasında kendisine bir pay çıkarmış olduğunu,
Serbesti gazetesi sahibi Mevlân-zâde Rifat Bey'e söylemiş ol-
duğu şu sözlerinden anlaşılmaktadır.

Prens Sabahattin'in cezalandırılmaktan İngiliz Büyükelçi-
liği aracılığı ile kurtulması her şeyi doğrulamaktadır. Yaygın
olan düşünce İngilizlerin baskısı veya ricasıyla serbest bira-
kılmasıdır.

Yine İttihâd-ı Muhammedi Cemiyeti kurucu üyelerinden
ve ateşli savunucularından birisi olan Said-i Nursi (Kürdi),
kader arkadaşı ve isyanın baş mimarı olan Derviş Vahdeti'nin
asılmasına rağmen kendisi kurtulmuştur.

Ayasofya'da konuşmalarıyla halkı tahrik ederek, isyana
teşvik eden bu kişinin idamdan kurtulması düşündürücüdür.
Nitekim, günümüzde hâlâ bu gibi adamların ettikleri kötü-
lük tohumlarının yeşertilmeye çalışıldığı görülmektedir."⁸⁸⁰

"Çağdaş uygarlığı almak ve benimsemek kararıyla yü-
rüyen Türk ulusu, çağdaş uygarlığı kendisine değil, kendisi
çağdaş uygarlığın gereklerine her neye mal olursa olsun ayak
uydurmak zorundadır.

Yaşamak kararında olan bir ulus için bu şarttır.

Gelenek ve göreneklere kesin olarak bağlı kalmak davası,
insanlığın en ilkel durumundan bir adım dahi ileri götüreme-
yecek kadar tehlikeli bir kuramdır. Hiç bir uygar ulus böyle
bir inanç çevresinde kalmamış ve yaşamın gereklerine uygun
hareketle zaman zaman kendini bağlayan gelenek ve göre-
nekleri yıkmakta duraklamamıştır."⁸⁸¹

⁸⁸⁰ Aysal, a.g.m. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf>)

⁸⁸¹ Mahmut Esat Bozkurt, Türk Medeni Kanun Genel Gerekçesi, Şubat 1926

Son Sözden Önce...

28 Şubat 1909 tarihinde, Kapalıçarşı'da masa koyarak Meşrutiyet döneminde hazırlanacak yasaların şeriata uygun olması gerektiği konusunda kamu oyu yaratmak amacıyla imza kampanyası başlatıldı.

Bu kampanya, 13 Nisan 1909 tarihinde başlayan ve "31 Mart Olayları" olarak bilinen olayların fitilini ateşledi.

Amaçları, şariat⁸⁸² düzeni içinde, "geleneksel taassup ve padişaha kul olmanın" sürdürülmesiydi...

Yandaşları da yazılar yazıyorlardı. Diyorlardı ki;

"Son zamanlarda bazı insanlara rastlanır ki, bir dinin yüzlerce, binlerce ve bütün hükümlerini beğenip kabul etmekle beraber yalnız birini kabul etmemek olmaz.

Bir din yalnızca bir meselesinde makul olmasa gerçek ve hak din olamaz."⁸⁸³

"Sorun, dinin hükümlerinde değildir. O meseleyi, aklın irdeleyerek çözmesinden başka çare yoktur."⁸⁸⁴

"Çünkü bir dinin hakikatini ispat edecek ayet ve mucizeler vardır ki, din onlarla katiyen kazanırken sonra artık teker teker hükümlerini bir fikir ile kısır tahlil ile hevâ ve hevese yenilmiş bir beyin ile açıklamaya çalışmak abestir.

Bu olanca ihtisas yapanlar yorum yapabilir, İslam ve kelim âlimleri bu hükümleri inceleyebilir."⁸⁸⁵

"Kuran müjdeleyici ve uyarıcıdır. Olayları hakikatlerini araştırma Fen'in görevidir. Fenciler bu ayetleri inceleyip bir şeyler çıkarabilirler. Ancak Kuran bir fen kitabı değildir."⁸⁸⁶

⁸⁸² Bazıları "Şariat" derken, adaleti kast ediyoruz diyorlardı!

⁸⁸³ Mustafa Sabri, "İslam Dininde Münakaşa Olan Meseleler", Beyânü'l-Hak, 3. sayı, 23 Ramazan 1326, 6 Teşrinî Evvel 1324, s. 8 v.d.

⁸⁸⁴ Mustafa Sabri, a.g.m., s.: 8 v.d.

⁸⁸⁵ Mustafa Sabri, a.g.m., s. 8 v.d.

⁸⁸⁶ Mustafa Sabri, "İslam Dininde Münakaşa Olan Meseleler", Beyânü'l-Hak, 6.sayı, 27 Teşrinî Evvel 1324, 14 Şevval 1326, s.106 v.d.

"Toplumu ayakta tutan terbiye, vicdan ve ahlâktır.

Bu terbiyeyi kimler verir? Kadınlar; fakat biz, kadınları bırakarak bunu yapamayız.

Onları şekil ve kıyafetleriyle, akıllardaki ve ahlaklarındaki terbiye ile ilerlemiş milletlerdeki kadınların konumuna almalıyız.

Peki, bizi kim yükseltecek? Yine, kadınlar değildir. Biz ihtiyaçlarımızı bilmiyoruz.

Çocuklarını insan görmek hayat arkadaşları için; hayatı güzelleştiren medeniyet lezzetini ve vatanın saadetinde, felaketlerde ellerini tutarak beraber çalışma ihtiyacını kadınlara yine erkekler verebilir ve vermelidirler."⁸⁸⁷

"Kadınlar erkeklerden ayrı bir topluluktur diye onları kenarda bırakmayınız. Onlarda öğrenmek istiyorlar.

Kadınlara çok tahsile gerek yok diyerek onları zorla engellemek neye yarar. Artık kadınlar ilim öğrenip doktor olup ta ne yapacak, yemek pişirsinler denilecek zaman geçti.

Aldıkları ilimler, hayatlarında verecekleri tüm kararlarda etkilidir; kocalarına tesir etmelerinde, çocuk terbiye etmelerinde görülür ve görülüyor da.

Amerika İngiliz kadınlarının erkekler kadar büyük ilimler öğrenmeleri onların iyi ev kadını olmalarını engelliyor mu? Hayır."⁸⁸⁸

"Biz okul isteriz, size arkadaş olmak, anne olmak, sizin işlerinizi paylaşmak isteriz. Sizinle beraber bu yokuşu çıkmak isteriz.

Biz onlara her zaman yardım edelim ancak bizi kendilerinden ayırmasınlar, bize ciddi bir tahsil ve terbiye versinler."⁸⁸⁹

"Erkekler bu milleti adam edecek fakat erkekleri de ka-

⁸⁸⁷ Hâlide Salih, "Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder", Tanin, No.6, 24 Temmuz 1324, Perşembe, s.2 v.d.

⁸⁸⁸ Halide Salih, a.g.m., s.. 2 v.d.

⁸⁸⁹ Halide Salih, a.g.m., s.. 2 v.d.

dınlar adam edecek. Bize okul, okul, okul! "Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder"⁸⁹⁰

"Hürriyetin ilanından sonra en haksız istek, kadınların çok evliliğe itiraz etmeleridir. Bu meselede erkekler haklarını isteyecekleri yerde kadınlar istemişlerdir. İnsaf etsinler çok evlilik hakkını kullanmamış, kadınların korkusuyla evlenmemiş erkeklerin adedi, ortaya koyarsak hangi taraf haklı ortaya çıkar."⁸⁹¹

"Kız evlatlarının ahlâklarının bozulmasının, insanlara yapacakları hizmetlerden mahrum olmalarının sebebi nedir desek şüphe yok ki, siz annelerin ihmalkârlığıdır.

"Kız evladı olanlara sesleniyorum; ey nimet sahibi olanlar!

Onları büyütme için birçok zorluklar çekiyorsunuz. Çocuklarınızı eğitmek, terbiye ve güzel ahlâklı yapmak size farzdır."⁸⁹²

"Kız evlat anasının dizinin dibinde olmalıdır." sözü çok doğrudur. O kızlarla gezmelerini yasaklamakla birlikte, yanınızda çarşıya pazara götürdüğünüzde yüzü, gözü, kolları, açık olmasın.

Yarın aile olacakları için daha şimdiden yemek nasıl pişirilir, dikiş nasıl dikilir. Kocaya nasıl itaat edilir bunlar öğretilmelidir.

Yoksa kızım ud çalmayı öğrensin ne yapalım gibi bir fikre kapılıp ta insan ilimlerinde hizmeti saz çalmaktan ibaret sananlar pek aldanırlar."⁸⁹³

"Kadınlarımızın çoğu örtülerinden memnundurlar memnun olmadıkları şey şimdi çarşafın aldığı acayip şekillerdir, kolların üzerine yayılan pelerinler, ayaklara dolaşan

⁸⁹⁰ Hâlide Salih, a.g.m., s.2 v.d.

⁸⁹¹ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 228 v.d.

⁸⁹² Fatma Sâide, "Valide ve Hanım Teyzelere", Volkan, No.11, 8 Aralık 1324, Pazartesi, s.2 v.d.

⁸⁹³ Fatma Sâide, a.g.m., s.2 v.d.

kurmalı çarşaf lar, kat kat dantelli etekler...

Şeriata aykırı şek il ve kıyafeti adamlar men edebilir. Ancak Peygamberin kadınlara verdiği izinleri kim engelleyebilir. Gasp olan hakların geri verilmesini erkeklerden beklemek beyhudedir.⁸⁹⁴

"İslamiyet'te içtihat çok önemlidir. Asrın sonlarında içtihadın kapalı olması yahut müçtehitlerin olmadığı iddiasında bulunanların sözü nasıl desteklenebilir?

Bugün çözülmesi gereken birçok mesele vardır. İçtihat kapısı kapalı değildir olamaz kapalı demek manasız ve lüzumsuzdur.

İşte düşmanlarımız tarafından hakkımızda söylenen şeylerden biride kapanma meselesidir. Hâlbuki biz içtihadın kapanmayacağını her zaman söylüyoruz."⁸⁹⁵

"Avrupalılarla ilişkimiz ilerlediğinden beri onlarda aldığımız birkaç güzel şeye bedel aldığımız birçok kötülük vardır. Bunlardan biri resimdir.

Peygamberimiz "Bir adam bir resim, canlı resim yaparsa resme can verinceye kadar, azap görür, fakat bir insanın yaptığı resme can vermesi mümkün olmayacağından azabının da ebedi olması gerekir." Yine Peygamberimiz "kıyamet gününde şiddetli azaba uğrayacak olanlar Allah'ın yaratma sıfatını taklit edenlerdir" buyurmuştur."⁸⁹⁶

"Bir adamın 5 yaşındaki bir resmini ya da 25 yaşındaki bir resmini alıp bakması garip bir iştigal, batıl bir hayal değil midir?

Fotoğrafın bir faydası vardır; o da hükümetlerin bir takım canileri fotoğrafla yakalamaları kolaydır. Ancak bu zaruri bir durumdur."⁸⁹⁷

"Gelelim heykellere, bunların hiçbir faydası yoktur. İslam

⁸⁹⁴ Fâtıma Aliye, "İslam Kadınları", İkdâm, 20 Ağustos 1324, Cumartesi, s.1

⁸⁹⁵ İsmail Hakkı, "İçtihat Kapısı Kapalı mıdır?", Sırât'ı Müstakîm, 32. Sayı, 10 Rebiülevvel 1327, 19 Mart 1325, s.82

⁸⁹⁶ Mustafa Sabri, "İslam Dininde Münakaşa olan Meseleler, Suret ", Beyânü'l Hak, 19. Sayı, 22 Kanun-ı Sâni 1324, 12 Muharrem 1326, s.426 v.d.

⁸⁹⁷ Mustafa Sabri, a.g.e., s.:492

bunlara resim noktasından bakar, faydasız, israf ve beyhude bir masraf olmaları yönüyle men eder.

İslam'da şahısların büyüklüğü heykellerinin ihtişamından değil hizmetlerinin derecesindendir."⁸⁹⁸

"Allah, kadını insanların çoğalmasını sağlamak için yaratmıştır. Bu nedenle kadının görevi çok yücedir. Bu hususta erkek kadınla yarışamaz. Zaten bu görevi yerine getirebilmek için kadının ihtiyacı olan bütün nitelikleri yaratan ona vermiştir."⁸⁹⁹

"Erkek merkezli idare modeline gelince bu hususta münakaşaya bile gerek yoktur. Zira erkekle kadının beyni arasında şeklen ve maddeten büyük bir fark vardır.

Erkek beyni 100gr. daha ağırdır. Biri çıkıp da bu vücutla orantısına bağlı diyemez çünkü erkeğin beyninin bedenine oranı 40 iken kadının 44'tür. Aradaki fark açıktır.

Yine beyindeki idrak merkezinde de fark vardır. Bu kadınlarda daha azdır. Buna mukabil heyecanlandırma odakları daha mükemmeldir.

Zira erkek zekâ ve irade yönüyle kadından daha üstündür.

Kadında sinirlenme ve heyecanlanma daha fazladır. Şüphesiz bu farkları gösteriyor ki merkezî idare erkekte daha mükemmel olduğu için erkek idare yönünden daha ileridedir."⁹⁰⁰

"Ümit ediyoruz, Müslüman kadınlar bulundukları durumdan daha kötüsüne düşmemek için hürriyet lakırdısını işitmek istemezler, yaratanın kendilerine vermiş oldukları sorumlulukları yerine getirirler."⁹⁰¹

⁸⁹⁸ Mustafa Sabri, a.g.e., s.:493

⁸⁹⁹ M.Ferit Vecdi, "Müslüman Kadını", Çev. Mehmet Akif, Sırât-ı Müstakîm, 4. sayı, 21 Şaban 1326, 4 Eylül 1324, s. 57.

⁹⁰⁰ M. Ferit Vecdi, "Kadın Bedenen ve Ruhen Erkeklerle Bir Olabilir mi?", Çev. Mehmet Akif, Sırât-ı Müstakîm, 5. sayı, 27 Şaban 1326, 11Eylül 1324, s. 76 v.d.

⁹⁰¹ M. Ferit Vecdi, a.g.m., s.90 v.d.

"Ancak biz burada kadınlar tamamen erkek nüfuzunda olmalıdır demiyoruz. Ama böyle de olmazsa erkek kendine karşı kendisini mükellef görmeyerek, kendisini kendi beslesin diyerek onu kendi haline bırakır. Sonra kadın da dışarıda çalışır kendi başına olur, ancak zelif olur, hor görülür, biz bunu istemeyiz."⁹⁰²

"Öyle ki bir ailenin saadeti iki önemli göreve bağlıdır ki, bunlar da biri evdeki görevler, diğeri dışarıdaki görevlerdir. Evdeki görevler zevceye, dışarıdakiler kocaya aittir. Erkeklerin ev işlerinde uğraşmalarını hiçbir akliselim caiz görmez.

Kadınlarında dışarıda uğraşmaları yaratılışlarına uygun değildir. Bunu yapmak tabiat kanununu değiştirmeye kadınları erkek, erkekleri kadın yapmaya kalkışmak olup bunda hiç kimse tereddüt etmez.

Kadınların asıl görevlerini yerine getirmeyip bütün ziynetlerini takınarak açık saçık oldukları halde kendi kıymetlerini düşürecek yerlere gitmelerine bütün güzellikleriyle bir takım şehvetperest adamların toplandığı yerlerde bulunmalarında hiçbir fayda gösterilemez. Sonunda ailenin mutluluğu mahvolur."⁹⁰³

"Kadınlar ev işlerinden ve çocuk terbiyesinden sorumlu oldukları için ziynetlerini takınarak açık seçik oldukları halde dışarıda bulunmalarında hiçbir fayda yoktur. Görevlerini ihmal etmiş olurlar."⁹⁰⁴

"Geçmiş milletlerde dahi örtünme vaciptir. Zira öyle ki, İslam beldesinde gayri Müslim kadınlar bile çarşafı gezmektedir. Cenab-ı Hak, ayet-i kerimesinde bunu emretmiştir. Örtünme farzdır."⁹⁰⁵

⁹⁰² M. Ferit Vecdi, "Kadın erkekten kaçmalı mı?", Sırât-ı Müstakîm, 10. sayı, 1 Şevval 1326, 14 Teşrin Evvel 1324, s. 156 v.d.

⁹⁰³ M. Ferit Vecdi, "Tesettür", Çev. Mehmet Akif, Sırât-ı Müstakîm, 2. Sayı, 7 Şaban 1326, 21 Ağustos 1324, s.21 v.d

⁹⁰⁴ M. Ferit Vecdi, a.g.e., s. 21 v.d.

⁹⁰⁵ Ali Kemal, "İslam Kadınları", İkdâm, 2 Eylül 1324, Salı, s. 1.

"Bir ailenin mutlu olabilmesi için eşlerin, birbirine sevgi ile bağlanması gerekir. Bu sevginin devam etmesi, zevcenin iffetini koruması ile olur.

"Zaten Müslümanlar dinlerine tam olarak sarılısalar hiç bir şey olmaz. Acaba Müslüman kadınları asırlarca devam eden felaketlerden koruyan tesettürden başka nedir?

Şimdi bu sözleri işiten bir şarklı, dehşet içinde kalır; zira o bu medeniyeti övmüş ve taklit etmek istemiştir. Bu durumlar şarkta da olursa halimiz ne olur?"⁹⁰⁶

"Benim tesettür istememin sebebi onun kadınların şerrinden korumak içindir. Çünkü erkeklerin günün birinde yahut her gün kendi namuslarının perdelerini yırtsalar bundan kendilerine bir zarar gelmeyeceğini bildikleri için görülüyor ki her türlü hileye, her türlü lanet vasıtalarına düşerek kadınları kandırmaya çalışırlar.

Zaten kadınları kötü işlere sevk eden erkektir. Öyleyse erkek şerrinden kadını korumak için bir çare aramalıdır."⁹⁰⁷

"Örtünme aleyhinde bulunanların tavsiye ettiği manevi tesettür kadın için maddi olan o ince örtüden daha ağırdır. Bakınız erkeklerin kadına yüklemek istedikleri görev ne kadar zor? Hem kadına hücum edenin erkek olduğunu söylüyorlar hem de kadının örtüyle kendilerini savunmasını istemiyorlar."⁹⁰⁸

"Tesettüre gelince bunun kadın hürriyetine engel olmak, terbiyesini tamamlamalarına, zaruri durumlarda çalışmalarına mani olmak için değildir. Ben derim ki; Tesettürün birçok faydası vardır. Kadınlara hürriyeti sağlar ki bunu yaratan tayin etmiştir. Yine onlara anne olmak için gereken terbiyeyi verir, erkeklerle görüşmelerini yasaklar,

⁹⁰⁶ M. Ferit Vecdi, "Tesettür Kadınların Esaret İşareti midir?", Çev. Mehmet Akif, Sırat-ı Müstakîm, 11. Sayı, 10 Şevval 1326, 23 Teşrinî Evvel 1324, s. 176

⁹⁰⁷ M. Ferit Vecdi, a.g.m., s. 185 v.d.

⁹⁰⁸ M. Ferit Vecdi, a.g.m., s. 186

beladan korur.”⁹⁰⁹“İlim öğrenmek kadına ve erkeğe farz kılınmıştır. Bu konuda şeriat kadınları ayrı tutmamıştır. Ancak eğitime devam konusunda erkeklerle kadınlar arasında fark vardır.

Erkeler ilkokul, ortaokul, liseye gittikten sonra üniversiteye gitmelidir. Bu zorunluluk herkes için gerekli olmasa da bazı erkekler için geçerlidir.

Hâlbuki kadınlar böyle değil. Çünkü kadınların yaratılışındaki hikmet bir erkekle evlenip, ev işlerini yapmak, çocuk doğurmak ve onu terbiye etmektir.⁹¹⁰

“Evlilikten maksat “üremek” ve “ıffet”i korumaktır. Çünkü bu düzenin devamı buna bağlıdır. Üreme ancak evlilikle olur; ancak pek çok evlilik de vardır ki fayda yoktur. Eğer çok evlilik olmasaydı bir çok kimselerin nesilleri kesilirdi.”⁹¹¹

“İki evli olan zevcenin kendi hakkındaki adaletsizlikten şikâyet eden bir kadının buna hakkı vardır. Böyle bir zevceyi herkesten önce şeriat müdafaa eder.

Avrupa terbiyesini taklit eden Müslüman kadınlar, sanki bütün kadınların vekiliymiş gibi ne kadar cahilce davranıyorlar.”⁹¹²

“Çok evli olan bir erkeğin adalette kusur etmesi üzerine kadının görmüş olacağı zulüm, genellikle gecelerin çoğunu başka evlerde geçiren kocaları olan kadınların göreceği zulümden daha büyük değildir.”⁹¹³

⁹⁰⁹ M. Ferit Vecdi, , “Tesettür Kadınların İktisab-a Kemal Etmelerine Mani midir?”, Çev. Mehmet Akif, Sırat-ı Müstakîm, 14. Sayı, 2 Zilkade 1326, 13 Teşrinî Sani 1324, s. 218 v.d.

⁹¹⁰ Musa Kâzım, “Hürriyet ve Musavvat”, Sırat-ı Müstakîm, 3. Sayı, 14 Şaban 1326, 27 Ağustos 1324, s.36

⁹¹¹ Musa Kâzım, “Çok Evlilik”, Sırat-ı Müstakim, 4. sayı, 21 Şaban 1326, 4 Eylül 1324, s. 54.

⁹¹² Mustafa Sabri, “Çok Evlilik”, Beyânü'l Hak, 11. sayı, 1 Kanun-ı Evvel 1324, 20 Zilkade 1326, s. 228 v.d.

⁹¹³ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 228 v.d.

"Çok evlilik, İslam'da bu fiilen vacip değil caizdir. Uygulansa da olur, uygulanmasa da. Ancak bunu kabul etmek vaciptir. İşte biz bu noktaya itiraz ediyoruz. Uygulama yönünden biz bunun terkinin isteriz; ancak, buna gayri meşru nazarıyla bakılmasını istemeyiz. Bunda bir hikmet olduğu anlaşılın."⁹¹⁴

"Kadınların birçok konuda haklara sahip olduğunu iddia eden milletlere baktığımızda hiçbir hükümete kadın milletvekili yoktur, seçilmiş olamaz; seçilme hakkı oydan ibaret olduğuna göre, kadınlar ilmen ve fikren kıymetli olsa da erkeklerden üstün olduklarını iddia etmek manasızdır."⁹¹⁵

"Din öyle bir kuvvettir ki, öyle bir saadettir ki ancak insanlar anlar. Din yüce ahlak'a sebeptir. Dinsiz olanlardan ise yüce ahlak beklenmez.

"Dindarlar, dünya ve ahiret için çalışır, dinsiz olanlar dünya için çalışır, emin olsunlar ki hüsrandalar. Dindar olalım."⁹¹⁶

"Kavmiyet iddiasıyla bugün Osmanlının tehlikede olduğunu söylersek buna kim hayır der? İşte bu kavmiyet meselesi bizi mahvedecek.

Bizi birbirimize bağlayan kavmiyet midir? Dinimiz mi?

Bilmeliyiz, kurtuluşumuz İslam'a sarılmaktır. Bu nedenle sözlerimiz, konferanslarımız İslamiyet'e ait olmalı."⁹¹⁷

"Bugün öyle Müslümanlar vardır ki, Avrupa dinsizlerine taş çıkartır." Biz de deriz ki, o adamların geçmişlerine bir bakın; ne zaman ki, Avrupa'ya sefer gönderdi o zaman başladı.

Fransa'ya, İngiltere'ye gitmiş oradan evlenmiş çocuğu olmuş insanlar. Bu çocuklar dinini, ahlakını bilmez, Avrupa terbiyesini öğrenmiş oranın adetleriyle yetişmiştir. İşte dinsiz olanlar bunlar."⁹¹⁸

⁹¹⁴ Mustafa Sabri, a.g.e., s.: 231

⁹¹⁵ Mustafa Sabri, "Talak", Bayânü'l-Hak, 26. sayı, 16 Mart 1324, 7 Rebiülevvel 1327, s. 595 v.d.

⁹¹⁶ A. Şehabettin, "Din", Volkan, No:27, 14 Ocak 1324, Çarşamba, s.3,

⁹¹⁷ A. Şehabettin, "İslamiyet", Volkan, No:25, 12 Ocak 1324, Pazartesi, s.1

⁹¹⁸ Derviş Vahdetî, "Alimlerin Dikkatine", Volkan, No: 40, 27 Ocak 1324, Salı, s.2 v.d.

“Bu dünya sahipsiz değildir. Tabiatıta her şey değişebilir. Değişmeyen tek şey şeriattır.

İşte gerek dışarıda gerek içerde bulunan biz Müslümanlar hep bir maksat uğrunda çalışmalıyız. Arap; Araplık; Türk, Türklük; Arnavut, Arnavutluk için çalışma fikri nerden geliyor.

İslamiyet kelimesi sadece kitaplarda kalmıştır. “Müminler kardeşler” ayeti kalplerden silinmiştir.

Anlamıyoruz sorun nedir?

Kavimcilik yapanlar İslam mahvolursa olsun mu? diyorlar.

Bu nur-u Muhammed üzerimizden kalkarsa Arnavutluk, Türklük ne zamana kadar devam eder?

Tedrici bir şekilde memleketimizi yıkmaya çalışıyorlar. Kavimcilik?

İyi düşünelim. Bu kâbusu atalım Muhammed sancağı altında birleşmeliyiz; hem dünya hem ahiret için.”⁹¹⁹

“Şeriatın istibdatla hiçbir alakası yoktur. İnsanlara zulüm etmiştir. Ancak şimdi meşrutiyet devamlı olmak için şeraitten güç almalıdır.

Yine İslamiyet’i iyice bilip öğrenmek, İslam’ı tatbik etmek ilerlemeye engel olduğu fikrini ortadan kaldırmak gerekir.

Nasıl ki bir sarayın odalarının kapıları birbirine açılır sonra salona açılır bir maksada hizmet ederse medreseler, okullar da aynı maksatla İslam’a hizmet etmelidir.

Salon hükümet olmalıdır. Mekteplerde İslam ilimleri okutulmalı, müderrisler fen ilimlerini bilmelidir. Âlimler yetişmeli halk yetişmelidir.”⁹²⁰

“Biz kalûbelâdan beri Müslüman’ız. Her bir mümin tebliğ ile sorumludur. Bu zamanda en büyük sebebi madde de ilerlemektir.

⁹¹⁹ Derviş Vahdeti, “Din ve Kavmiyet”, Volkan, No:41, 28 Ocak 1324, Çarşamba, s.1 v.d.

⁹²⁰ Bediüzzaman Saidi Kürdî, “Âlimlerin Dikkatine!”, Volkan, No:83, 11 Mart 1325, Pazartesi, s.3. (Günümüzdeki adıyla, Said-i Nursi)

Zira yabancılar fen de ve saniye de ki başarılarıyla bizi eziyorlar.

Bizde fen ve sanayide ilerlemek için en büyük düşmanımız olan cahillikle mücadele edeceğiz. Zira üstün olmak ikna ile olur. Zorla olmaz.

Biz bunun için gönüllüyük; meşrutiyet, adalet, görüşme ve kanun gücünden ibarettir. 13 asırdan beri şeriat hâkim olduktan sonra Avrupa'ya dilencilik etmek İslam'a büyük cinayettir ve güneşe dönerek namaz kılmak gibidir. Kanun kuvveti de olmalı."⁹²¹

"Avrupa kanunlarına bakalım diyeceğimize biraz da kendi kitabımıza baksak namusumuza mı donuyor?

Biz, 600 senelik hükümetimiz, ilimleri, fen bilimlerini, dini, şeriatı hepsini Arap kavminden aldık şeriatımız taassup kabul etmez. Fakat metinlik, sağlamlıktan da kıl kadar ayrılmaz."⁹²²

"Müslümanlar, birliği, politika veya mezhep mücadelelerinde değil Kuran'da aramaya mecburdur. İşte bu esas üzerine İttihat-ı Muhammediye olmuştur."⁹²³

"Avrupalıların ilerlemesinin sebebi inanmalarındır. Hiçbir ilerlemeye bir son olarak bakmamışlar hep inanarak devam etmişlerdir.

Bizim geri kalmamızın sebebi taklitçi olmamızdır.

Taklitten gerçeğine geçmedikçe ilerlememizi beklemek kendimizi aldatmaktır."⁹²⁴

"Şeriatın ilerlemeye engel olmadığını ispat için diyebilirim ki, gerçek adedi dört yüz neferden oluşan İslamiyet sayesinde bir devlet oluşmasına gücümüz yettiğinden gurur duyuyoruz.

⁹²¹ Bediüzzaman Saldı Kürdt, " Hakikat ", Volkan, No:70, 26 Şubat 1324, Pazartesi, s.3. . (Günümüzdeki adıyla, Said-i Nursi)

⁹²² Ömer Faruk, "Hakikat Hakikattir!", Volkan, No:70, 26 Şubat 1324, Pazartesi, s.3

⁹²³ Seyyid Muhammed Ömer Hatib, "İttihad-ı Muhammediye", Volkan, No:88, 16 Mart 1325, Cuma, s.1

⁹²⁴ Ömer Faruk, " İnanmak ", Volkan, No:28, 15 Ocak 1324, Perşembe, s.3

İslam mücahitlerinin fetihleri, fethettikleri yerlerdeki başarıları, ne sayesinde idi? Avrupa kanunları sayesinde mi?

Hayır şeriata sıkıca bağlanmış olmalarından. Bugün düştüğümüz durumun sebebi de İslam'dan uzaklaşmak değil midir?"⁹²⁵

"Avrupa'da tiyatrolar her ne şekil ve suretle olursa olsun onların ahlakı bunu kabul eder. Ancak bizim ahlakımız onlarınki ile zıt olduğuna göre tiyatrolarımız onlarınkine nasıl tatbik edilebilir.

Bir İslam kadınıyla bir Avrupa madamı düşünelim; birisi çarşı pazarda açık seçik elinde bir bastonla geziyor, biri başından tırnağına kadar örtülmüş ya komşusu ya da akrabasından geliyor.

Biri sokak süpürgesi diğeri ev kadını, biri danslar da, kucaklara düşmüş, biri evinde eşine olan sevgiyle dolu.

Böyle rezalet yerlere tiyatro demek istibdattan kalına, gerek oğullarımız gerek kızlarımız bu rezil yerlere gidecek olsa rakkaslıktan, mukallitlikten, açık giysi giymekten, güzelce bıyık bükmekten başka ne öğrenebilir?

Eğer tiyatrolarımız gösterdiğimiz yere gelirse o zaman biz de gideriz."⁹²⁶

Bu görüşler arasında son derece mantıklı olanları tabî ki var. Ancak "şeriat" düzeni özlemi, çok eşlilik, erkeğin dilediği zaman eşini boşaması gibi geleneksel taassup yaşam tarzı özlemi daha baskındır.

Erkeğin kadını boşaması normaldir diyenler, nedense "kadına İslam hukukuna göre verilmesi gereken "mehirden", yani kadının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan nafa-kadan bahsetmiyorlar...

Çok ilginç değil mi?

Yukarıdaki fikirleri bugünlerde de, aradan yüz yıl geçtik-

⁹²⁵ Şevket Daileri, "Din ve Şeriat", Volkan, No:61, 17 Şubat 1324, Salı, s.1 v.d.

⁹²⁶ "Tiyatro Ahlakımıza Nasıl Tesir Ediyor?", Volkan, No:39, 26 Kanun-ı Sani 1324, Pazartesi, s.3.

ten sonra duyuyor, okuyorsunuz. Okudukça, duydukça aradan geçen yüz yıl, koskoca bir asır fazlada bir şey değiştirmemiş diyorsunuz.

Bunların söylendiği ortamda Osmanlı ekonomisi çökmüş, yokluklar hüküm sürüyor, insanın bilhassa Osmanlı asli unsuru olan ve askerlik zamanı "gözde olan" Türk unsuru ikinci sınıf muamelesi görüyordu..

Ekonomik durumun içler açısı durumunu ise en iyi kişi başına gelir istatistikleri gösteriyordu.⁹²⁷

Kişi başına gelir, I. Dünya Savaşı başında 1914 yılında Trabzon'da 116, İstanbul'da 405, Erzurum'da 78, Van'da 45, Diyarbakır'da 51, Ankara'da 123, Konya'da 85, Kastamonu'da 55, Adana'da 123, Bursa'da 101, Aydın'da (İzmir dahil) 165 kuruştı.

Bu rakamlar üç aşağı beş yukarı, 31 Mart olayları (13 Nisan 1909) tarihinde de aynıydı.

Dahası, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yokluklar, kapitülasyon⁹²⁸ denilen ağı ortamının sömürü düzeninde bunlar oluyordu. Bu sömürü düzeni, halkın İttihat ve Terakki'ye olan sevgisini artıran başlıca nedendir.

Milli Mücadele sırasında, 1921 yılında bir er için günde 40 kuruş beslenme gideri ayrılıyordu. Genel olarak ortam buydu. Aradan 12 yıl geçmiş olsa da, fiyatlar ikiye katlansa da günde 40 kuruşa asker doyurulmaya çalışılıyordu.

31 Mart olaylarının yeşerip, geliştiği, serpilerek büyüdüğü ortamı size Şevket Süreyya'nın ağzından, Sarıkamış Çevirme Harekatı sırasında Pasinler Ovası'ndan⁹²⁹ bir köy evindeki durumu sunalım;

⁹²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, C-I, s.40

⁹²⁸ Osmanlı Devletinde hukuk, idare ve dini alanda yabancılara verilen ayrıcalıklara Kapitülasyonlar denir.

⁹²⁹ 31 Mart isyanı sırasında, aynı gerekçeyle Erzurum'da da isyan çıkmıştı. İsyanı besleyen ortamın şartları genel olarak aynıydı. Yokluklar, taassubu doğuruyor, buda padişah kulluğuna neden oluyordu.

“Yüzyıllar boyunca bu insanlara, sefaletten başka bir şey verilmemişti.

Köylerine yol, eğitimleri için okul yapılmamıştı.

Eşkiyaya, toprak ağasına, şeyhe ve mütegalibeye karşı korunmamıştı.

Dini hükümler, milletin adı, vatanın sınırları öğretilmemişti.

Milletin adını bilen var mıydı?

Acaba Osmanlılar mı?

Yoksa Türk müydüler?

İnsanlar yokluktan “genelde bir tepenin eteğine veya bir düzlüğün ortasına, birbirine arka vererek yapılan dört köşe penceresiz toprak tek göz damlarda hayvanlarıyla birlikte yaşıyorlardı.

Bu damların bir köşesine yerden biraz yüksekçe dört köşe bir seki yapılır.

Burası insanların yaşadığı yerdir.

Hayvanların nefesi, gübresi, hep beraber yaşanılan bu dam altını ısıtır.

Damda her zaman açık delik, hem baca, hem nefeslik, hem de ışık veren pencere vazifesi görür.

Bu sedir veya sekinin ortasına bir tandır çukuru kazılmıştır. İçinde hayvan tezeği yakılan bu tandırın kızgın duvarlarına yapıştırılarak, yahut da üzerine konulan bir saç üstünde yufka veya tandır pidesi pişirilir.

Bulgur lapası da bunun üstünde kaynar.

Yanan tezeğin kokusu, dumanı damın içini doldurur ve tavanın tek deliğinden yavaş yavaş çıkar.

Yanık bir tezek kokusu köyün üstüne çöker.

Uyku saati gelince tandırın üstüne dört ayaklı bir küçük sehpa konur. Onun üstüne de ağır bir yorgan yayarlar. Yorgan, açılınca bütün sekiyi kaplayacak kadar geniştir.

Ne rengi ne de maddesi bellidir. Bez, çuval, çul, kilim parçaları, belki de atalardan beri bir araya gelerek bu pis, ağır şeyi meydana getirmiştir.

Bütün aile halk; analar, babalar, gelinler, damatlar, kızlar, oğlanlar onun bir ucunu birer tarafından üstlerine çekerek çevre olur ve ayaklarını tandır çukuruna doğru uzatırlar.

İçinden ateşi alınmış tandırın ılıklığı, bütün yorganın altına yayılır.

Aile halkı bu tek, ağır örtünün altında hep bir arada uyur, yahut hep bir arada gece hayatı yaşarlar.”

Mustafa Kemal işte bu tabloyu değiştirdi: 18 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile, köyün zorunlu görevleri arasına “evlerde, odalarda ahırları bir duvarla birbirinden ayırmak” görevi de konuldu.

Bu ortamı, taassubu doğuran ortamı kökünden değiştirmek gerekiyordu. Bu tabii ki kolay değildi. Yüzyılların alışkanlığını değiştirmek, halkı eğitmek çok zordu. Ancak imkansız da değildi...

Cumhuriyet'i amaçlayan 2. Meşrutiyet'i İngilizlerin yardımı ile rafa kaldırma girişimi olan, “31 Mart olayları” olarak tarihimize geçen, aslında 13 Nisan 1909'da başlayan “ileriye değil de, geriye, geleneksel yapıya dönük olan olayların üzerinden tam yüzyıl geçti.

Aradan geçen bir asırda acaba ne değişti, neler değiştirilebildi diye insan sormadan edemiyor...

Atatürk ve silah arkadaşlarının liderliğinde, Kuvayi Milliye adı altında örgütlenen, emperyalizme ve sömürü düzenine karşı “Anadolu İhtilalini” gerçekleştiren isimsiz kahramanları unutmamak, unutmayacağız, unutturmayacağız.

Yokluklar içinde, işbirlikçilerle⁹³⁰ de mücadele edilerek yapılan bu “İstiklal” mücadelesini unutmayacağız.

Çanakkale'nin önsözü olan Sarıkamış'ı, Milli Mücadele'nin ön sözü olan Çanakkale'yi asla unutmayacağız.

⁹³⁰ İşbirlikçiler. işgal güçlerine karşı silah sıkmak yerine. onlara silahları telsim ediyor. Mondros Mütarekesi (Silah Bırakışması) sonrasında sadece Manisa'daki depolarda 45.000. hiç kullanılmamış tüfek ve bunlara yetecek kadar mermi vardı. Koskoca Manisa, Yunanlılar tarafından işgal edilince, ilk direnişi sadece Parti Pehlivan öncülüğünde 10 kişi başlattı ve silahlar işbirlikçilerce Yunanlılara verildi. Sakarya Savaşına katılan 101.727 neferin sadece 54.572'sinin tüfeği vardı. (Kaynak: Ateşe)

31 Mart ortamının taassubundan, geleneksel kula kul olma özleminden, padişahın kulu olma özleminden kurtulup, 31 Mart isyanını bastıranların kurduğu "Cumhuriyetimizi" kuranlara minnet borçluyuz.

31 Mart isyanını bastıran Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girdiği 23 Nisan 1909 Cuma gününden 11 yıl sonra, 23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara bozkırında "İstiklal ve Ölüm" mücadelesi için TBMM açanlara minnettarız.

Onlarla gurur duyuyoruz.

Şehitlerimizle de gurur duyuyoruz.

Tabii ki mücahit ve gazilerimizle de...

Bu ülkenin kurulmasında emeği geçenlere sonsuz teşekkürler...

Kar izleri örtmesin..!

EK-1: II.**MEŞRUTİYET DÖNEMİ SİYASİ PARTİLERİ**

1- İttihat ve Terakki Fırkası: İttihat ve Terakki, 1889'da birkaç Askeri Tıp Okulu öğrencisinin zihninde şekillendiği günden başlayıp, günümüze kadar uzanan zamanda Türk siyasi hayatını yakından ilgilendiren bir kuruluştur. Kimi zaman Osmanlı Devleti'ni yıkıma götüren tedbirsiz ve ateşli insanlar topluluğu olarak eleştirilirken, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroları yetiştirmiş ve eğitmiş olması göz önünde tutularak, kuruluşun manevi mimarı ve yeni Cumhuriyet kurumlarının habercisi olarak da değerlendirmelere konu olan İttihat ve Terakki, daima gizliliğini korumuş bazı yönleriyle halen tartışmalara ve araştırmalara konu olmaktadır.⁹³¹

İttihat ve Terakki yakından incelendiğinde, görülür ki bu örgütü yürütüp hedefe ulaştıranların genellikle belirli bir takım özellikleri vardır. Bu özellikler şöyle sıralanabilir: a) Türk-lük b) Gençlik c) Eğitimden geçmiş olmak d) İdareci zümresine dahil olmak. Bir de İttihat ve Terakki'nin özellikle son dönemlerdeki çalışmalarında subaylar ağır basıyordu. Bunların çoğu Harbiye mezunu subaylardı. İdarecilerin Abdülhamit idaresinden bir takım şikayetleri vardı. Birincisi; idarecilerin pek çoğunun altı ayda bir maaş almalarıdır. Rumeli'deki Osmanlı subayları için bu büyük bir sorun idi. Çünkü bu durum Türk subaylarını, ıslahat için Rumeli'ye gelen Avrupa subaylarının önünde küçük düşürüyordu. İkincisi; Abdülhamit'in subaylar için yaptığı uygulamadır. Abdülhamit'in amcası Sultan Abdulaziz'in tahttan indirilmesi sırasında Harbiyelilerin yaptıkları olumsuz hareketlerden dolayı, Harbiyeli subaylara karşı fazla güvenmiyordu.

⁹³¹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.VIII, s.:513 Ankara 1996.

Bu yüzden Harbiye'yi bitiren subaylar hemen İstanbul dışındaki bir yere atanırlardı. İstanbul dışındaki subayların terfileri durmadan gecikir, buna karşılık İstanbul'daki subaylar rütbe, nişan ve maaş zammına boğulurlardı. Üçüncüsü ise; memleket sever aydınların bir başka şikayetleri ise, Abdülhamit'in devlet idaresinde pasif olması, devletin şerefini ve bütünlüğünü sağlayamamasıdır. Mısır'da Fransızların çıkardığı Midilli olayında, Girit'te, Makedonya, Bulgaristan ve Ermeni işlerinde olduğu gibi. Nitekim 1897 Osmanlı - Yunan savaşı da zaferle bittiği halde, Girit'in elden çıkmasını hazırlamak gibi garip bir sonuca bağlanıyordu. Aynı zamanda bir zamanların güçlü Osmanlı donanması Haliç'ten çıkamıyor ve işe yaramaz bir hale geliyordu. Aydınların önderliğindeki bir Meşrutiyet'in hem Avrupa'ya saygı telkin edeceği, hem de kısa zamanda yolsuzlukları bozuklukları düzeltip, Osmanlı'yı canlandıracağı umuluyordu.⁹³²

İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti bünyesinde XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısında yoğunlaşan muhalefet hareketlerinin en güçlüsüdür. 1876'da kısmi bir başarı sağlayan parlamentosu muhalefetin, tecrübesizlik yüzünden kısa zamanda etkisini kaybetmesiyle, gizli bir örgüt olarak kurulan İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet'e kadar hemen bütün muhalif akım ve grupların bir araya geldiği ortak bir muhalefet cephesi oluşturdu.⁹³³

2- Hürriyet ve İtilaf Fırkası: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet devrinin en güçlü muhalefet partisidir. İttihat ve Terakki'ye yönelen bütün muhalefetin bir araya geldiği siyasi bir organ olmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911'de kurulmuştur. İttihat ve Terakki'nin milliyetçi görüşüne karşı, Osmanlı İttihadı'ndan yana görünen Bulgar,

⁹³² Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1964, s. 44.

⁹³³ Bayram Kodaman, 31 Mart Hadisesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994. s.78

Rum, Arnavut, Ermeni ve Arap milletvekillerinin büyük bir kısmı bu fırkaya geçmiştir. Meclis dışında fırkanın destekçileri İttihatçıların devre dışı bıraktığı bir grup ilmiye mensubundan, sosyalistlere kadar geniş bir yelpaze içinde kalan ve ortak özellikleri İttihatçı muhalifi olan kişi ve gruplardan meydana geliyordu.⁹³⁴

3-Osmanlı Ahrar Fırkası: Osmanlı Ahrar Fırkası, II. Meşrutiyet devrinin ilk fırkalarından biridir. 14 Eylül 1908’de Nurettin Ferruh ve Ahmet Samim Beylerin girişimleriyle kuruldu. Fırka’nın kurucu üyeleri arasında Mahir Said, Celalettin Arif, Kıbrıslı Tevfik, Ahmet Fazlı, Nazım ve Şevket Beyler gibi isimler bulunmaktadır. Osmanlı Ahrar Fırkası, Prens Sabahattin Bey’in temsil ettiği siyasi düşüncelerin Osmanlı siyasi hayatına girişi anlamına da gelir. Sabahattin Bey, fırka başkanlığını kabul etmemekle birlikte fırkaya her türlü maddi ve manevi desteğini de esirgememiştir.⁹³⁵ Ahrar Fırkası Osmanlı siyasi hayatına etnik unsurlara eşitlik tanınması ve adem-i merkeziyete dayalı bir yönetim kurulması taleplerini dile getirerek girdi. İttihatçılar ise bu tezleri bölücülük olarak kabul edip, buna karşı propaganda yaptılar. 31 Mart hadisesi’nden birkaç gün önce Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi’nin öldürülmesiyle iki fırka’nın arası iyice açıldı.⁹³⁶

Osmanlı Ahrar Fırkası, basın alanında İkdâm, Sabah, Yeni Gazete, Sada-yı Millet ve Serbesti gazeteleriyle temsil edildi. Servet-i Fünun Mecmuası da Ahrar’a destek veren yayın organları arasındadır.⁹³⁷

4- Fedakaran-ı Millet Cemiyeti: İttihat ve Terakki’ye karşı gösterdiği sert muhalefetle, II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkmış bir cemiyettir. Hürriyetin ilanı ile yurt dışından

⁹³⁴ Karal, a.g.ö.,s.151.

⁹³⁵ Kodaman, a.g.ö.,s.78.

⁹³⁶ Karal, a.g.ö.,C.IX.,s.62

⁹³⁷ Kodaman, a.g.m.,s.80.

dönen sürgün ve kaçaklardan, İttihatçı olanlar kolayca çeşitli mevkilere girerken, büyük çoğunluğun bu nimetlerden yararlanmamaları yüzünden kurulan bu cemiyet, sesini "Hukuk-ı Umumiye" gazetesi ile duyurmuştur.⁹³⁸

5- Osmanlı Demokrat Fırkası: Osmanlı Demokrat Fırkası, 1906 yılında oluşturulan Selamet-i Umumiye Kulübü'nün İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet tarafından fırka haline getirilmesiyle 6 Şubat 1909'da kuruldu. İdeolojik olarak, çoğulculuktan yana olan Osmanlı Demokrat fırkası, daha sonra aldıkları bir karar ile Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılarak, siyasi hayatını noktalamıştır.⁹³⁹

6- İttihad-ı Muhammediye Fırkası: 31 Mart Olay'ından on gün önce kurulmuş, parlamento ile direkt ilgisi bulunmayan fırka, İttihatçılara karşı muhalefetin en şiddetli kesimini temsil etmiştir. Kırk gün süreyle faaliyet göstermiş olmasına rağmen fırka hem Türk siyasi hayatında önemli gelişmelere neden olmuş, hem de parlamento'da üyesi olmadığı halde, Ayan ve Mebusan meclislerinde etkisini hissettirebilmiştir. İlmiye sınıfına mensup kurucuları arasında en tanınmış olanları Said-i Nursi ve Derviş Vahdeti'dir.⁹⁴⁰

⁹³⁸ Karal, C.IX., s.62.

⁹³⁹ Kodaman, a.g.m.,s.80.

⁹⁴⁰ Karal, a.g.e.,C.IX, s.76

EK-2: "TÜRK MEDENÎ KANUNU GENEL GEREKÇESİ"

Türk hukuk devriminin temel taşlarının en büyüğü olarak nitelendirilebilecek olan "Türk Kanunu Medenîsi", Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilmiş, 4 Nisan 1926 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmış ve Borçlar Kanunu ile birlikte 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türk Kanunu Medenîsinin ve onun yerini alacak olan Yeni Türk Medenî Kanununun amacını ve işlevini iyice kavrayabilmek, özellikle Türk Ulusu için arzettiği önemi belirtmek üzere, dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt imzasını taşıyan ve o günün diliyle ve mükemmel bir üslupla kaleme alınmış olan gerekçenin yeni kuşakların anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiş hâlden özetle aşağıya alınmıştır.

"Günümüzde Türkiye Cumhuriyetinin tevdin edilmiş bir Medenî Kanunu yoktur. Yalnız, sözleşmelerin küçük bir kısmına değinebilen Mecelle vardır. 1851 maddedir. 20 Nisan 1869 tarihinde yazılmaya başlanmış ve 16 Ağustos 1876 tarihinde tamamlanarak yürürlüğe konulmuştur. Denilebilir ki: bu kanunun günümüz ihtiyaçlarına uyan ancak 300 maddesidir. Geriye kalanı Ülkemizin ihtiyaçlarını ifade edemeyecek kadar ilkel bir takım kurallardan oluştuğundan uygulanamamaktadır....

Ulusal toplum yaşamının düzenleyicisi olan ve yalnız ondan esinlenilmesi gereken tedvin edilmiş bir medenî kanundan Türkiye Cumhuriyeti'nin yoksun kalması ne yüzyılımızın uygarlığının gerekleriyle ne de Türk devriminin hedeflediği anlam ve kavramla bağdaştırılabilir. Yüzyılımızın devletini

ilkel siyasal kuruluşlardan ayıran niteliklerin birisi de, toplumun kaderine uygulanan kanunların akılcı bir zihniyetle hazırlanıp tedvin edilerek konulmasıdır. Göçebe dönemlerde hükümler tedvin edilmiş değildir. Hâkim gelenek ve göreneklere dayanarak hüküm verir. Mecelle'nin anılan 300 maddesi bir yana bırakılmak koşulu ile Medenî Kanun içine giren sorunları çözmek için Türkiye Cumhuriyeti Hâkimleri derme çatma eski hukuk kitaplarından ve din esaslarından çıkartılan bilgilerle yargı işini görmektedirler. Türk Hâkimi hükümlerinde belli bir içtihat, bir söz ve bir esasa bağlı değildir. Bundan dolayı herhangi bir sorunu çözmek için Ülkemizin bir yerinde verilen bir hüküm ile aynı koşullar altında doğan aynı sorunda diğer bir yerde verilen hükümler ekseriya birbirinden farklı ve çelişkili bulunmaktadır. Sonuç olarak Türkiye halkı, adaletin uygulanmasında kuralsızlık ve sürekli kargaşa karşısındadır. Halkın kaderi belli ve yerleşmiş bir adalet esasına değil, rastlantı ve talihe bağlı, birbiriyle çelişkili ortaçağ fıkıh kurallarına bağlı bulunmaktadır. Cumhuriyet, Türk adaletinin bu karışıklıktan, yokluktan ve pek ilkel durumdan kurtarılmasını devrimin ve yüzyılımız uygarlığının gereklerine uyan yeni bir Türk Medenî Kanununun hızla vücuda getirilmesini ve uygulamaya konulmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla hazırlanan Türk Medenî Kanunu, medenî kanunlar içinde en yeni, en eksiksiz ve halkçı olan İsviçre Medenî Kanunundan alınmıştır. Bu görevi Adalet Bakanlığı tarafından verilen direktifler içinde Ülkemizin seçkin uzman hukukçularından oluşan özel bir komisyon yerine getirmiştir.

Yüzyılımızın uygarlık ailesine mensup olan ulusların ihtiyaçları arasında esaslı bir fark yoktur. Toplumsal ve ekonomik sürekli ilişkiler insanlığın büyük bir uygar bölümünü bir aile durumuna getirmiştir ve getirmektedir. İlkeleri yabancı bir ülkeden alınmış olan Türk Medenî Kanunu Tasarısının

yürürlüğe konulmasından sonra yurdumuzun ihtiyaçları ile bağdaşmayacağı savı geçerli görülmemiştir. Özellikle İsviçre Devleti'nin çeşitli tarih ve geleneklere mensup Alman, Fransız ve İtalyan ırklarını içerdiği bilinmektedir. Bu kadar, hattâ kültür bakımından bile birbirinden farklı bir ortamda uygulanma esnekliğini gösteren bir kanunun Türkiye Cumhuriyeti gibi yüzde doksanı bakımından aynı ırka sahip bir devlette uygulanma yeteneğini bulabilmesi kuşkusuz görülmüştür. Bundan başka, uygar bir ulusun gelişmiş, ileri bir kanunun Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanma ortamı bulamayacağı düşüncesi sakat görülmüştür. Bu tez, Türk ulusunun uygarlık yeteneğine sahip bulunmadığını belirten bir mantık dizisine varılmasıyla sonuçlanabilir. Halbuki olayların gerçeği, durum ve tarih bu savın tamamen tersidir. Türk yenileşme tarihi tanık tutularak denilebilir ki: Türk ulusu yüzyılımızın gereklerine uygun olarak vücuda getirilen kabul edilebilir ve sağlam ve akıl ve zekâ ile yoğrulmuş yeniliklerden hiçbirine karşı çıkmamıştır. Bütün bir yenileşme tarihimiz sürecinde kamunun yararı düşüncesiyle vücuda getirilen yeniliklerle yalnız çıkarları bozulmuş olan gruplar mücadele etmek durumunda kalmışlar ve halkı din adına, yanlış ve geçersiz inançlar adına kandırıp düzensizliğe sürüklemişlerdir. Unutmamak gerekir ki Türk ulusunun kararı çağdaş uygarlığı kayıtsız ve koşulsuz bütün ilkeleri ile kabul etmektir. Bunun en açık ve canlı kanıtı devrimimizin kendisidir. Çağdaş uygarlığın Türk toplumu ile bağdaşmayan noktaları görülüyorsa bu, Türk ulusunun beceri ve yeteneğindeki eksiklikten değil, onu gereksiz bir biçimde sarıp sarmalamış ortaçağ örgütü ve dinsel bazı düzenlemeler ve kurumlardandır.

Gerçekten çağdaş uygarlıkla Mecelle hükümleri kuşkusuz bağdaşmaz. Fakat Mecelle ve buna benzer diğer düzenlemeler ile Türk yaşamının uyuşmadığı da açıktır. Adalet Bakanlığı en yeni ve en gelişmiş olan İsviçre Medenî Kanununu ulu-

sumuzun şimdiye kadar bağlı kalan geniş zekâ ve yeteneğini doyuracak ve ona gerçek bir yarış yeri ve alan olabilecek bir uygarlık yapısı olarak görmektedir. Bu Kanunda ulusumuzun duygularına ters düşecek hiç bir nokta düşünmemektedir.

Şu yanı da belirtmek gerektir ki: çağdaş uygarlığı almak ve benimsemek kararıyla yürüyen Türk ulusu, çağdaş uygarlığı kendisine değil, kendisi çağdaş uygarlığın gereklerine her neye mal olursa olsun ayak uydurmak zorundadır. Yaşamak kararında olan bir ulus için bu şarttır. Hazırlanan Tasarı bu gereklerin önemli bölümlerini içermektedir. Gelenek ve göreneklere kesin olarak bağlı kalmak davası, insanlığın en ilkel durumundan bir adım dahi ileri götüremeyecek kadar tehlikeli bir kuramdır. Hiç bir uygar ulus böyle bir inanç çevresinde kalmamış ve yaşamın gereklerine uygun hareketle zaman zaman kendini bağlayan gelenek ve görenekleri yıkmakta duraklamamıştır. (Gerçekler karşısında babalardan ve atalardan gelen inançlara her ne olursa olsun bağlı kalmak akıl ve zekâ gereklerinden değildir). Aslında devrimler bu konuda en etkili bir araç olarak kullanılmışlardır...

Yüzyılımızın uygar uluslara tanıdığı bütün hukuku uygarlık dünyasından kayıtsız koşulsuz isterken, bu hukukun yerine getirilmesi gereken uygarlık görevlerini de Türk ulusu kendi eliyle kendisine yüklemiş bulunuyor. Bu kanun tasarısının anlamlarından birisi de budur.

Türk ulusunun yüksek temsilcisi olan büyük Meclis'in uygun bulunmasına ve onayına sunulan Türk Medenî Kanunu Tasarısı yürürlüğe konulduğu gün ulusumuz on üç yüzyılın kendisini çeviren hastalıklı inançlarından ve kargaşadan kurtulmuş, eski uygarlığın kapılarını kapayarak yaşam ve verimlilik getiren çağdaş uygarlığın içine girmiş bulunacaktır."

EK-3: YAZARIN DİĞER ESERLERİ

TEOMAN ALPASLAN

SÖZ KONUSU VATANSA

İPSİZ RECEP

YAHYA KAPTAN

YÖRÜK ALİ

Ve Diğerleri...

KUM SAATİ

YAYINLARI

31 MART AYAKLANMASI

“Yüz Yılda Ne Değişti?”

“Türk Ulusunun, son derece çetin fakat nispeten kısa bir vuruşmadan sonra bütün Avrupa ulusları gibi istiklal ve şerefiyle yaşamak hakkını, Dünya savaşını kazanmış olan o vakit ki düşmanlarına ve herkese tanıtmış olması, eski müttefikleri boyunlarını bükük bir halde her şeyi kabul etmişlerken onun imparatorluktan kalma bütün iç ve dış bağlarını dahi üzerinden atması, rejimini, sosyal durumunu, en esaslı kanunlarını değiştirmesi ve yenilemesinin” ve “Bugün gördüğümüz taze ruhlu, taze düşünceli, taze ülkülü, her an her alanda yeni yeni hamleler yaparak ülkesini güzelleştiren, zenginleştiren, onu her gün daha kuvvetleştiren, herkese daha çok saydırtan ve sevdiren, eskiden en amansız sanılan düşmanlıkları dostluğa çeviren bir ulus halini almasının” arka planında yatan tecrübe, Harekat Ordusu’ nun 31 Mart isyanını bastırması, bu olaylardan ders çıkaranların başta Atatürk olmak üzere Milli Mücadele komutanları olmasından kaynaklanmaktadır.

Neden Mustafa Kemal’in 23 Nisan’da Birinci TBMM’ni topladığını hiç düşündünüz, merak ettiniz mi? Takvimde başka tarihler de olduğu halde neden bu tarihi seçmişti? Çünkü 23 Nisan, Mustafa Kemal’in hayatındaki dönüm noktalarından biri olan ve 31 Mart olayı olarak bilinen, gerici 13 Nisan 1909 ayaklanmasını bastıran Yıldırım Orduları’nın İstanbul’a girdiği tarihtir. Statik değil, ileriye dönük bir fikir devrimidir.

Bu kitapta bu olayların perde arkası gelişmelerini, siyasi tartışmalarını bulacaksınız.

Aradan 100 yıl geçtiği içinde yorumu size, okuyucuya bırakacağız.

ISBN 978-605-392-112-7

9 786053 921127